

จารึกพะเยา: การศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษา

ธัช มั่นต่อการ

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

มิถุนายน 2562

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

จารึกพะเยา: การศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษา

ธัช มั่นต่อการ

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

มิถุนายน 2562

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

จารีกพะเยา: การศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษา

ของ รัช มั่นต่อการ

ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยพะเยา

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ราชันย์ นิลวรรณภา)

.....กรรมการ .....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญยงค์ เกศเทศ) (รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ อัญชลีบุญกุล)

.....กรรมการ .....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญยี่เสนาอ ตีร์วิเศษ) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ เบญจาทิกุล)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียาภัย)

อนุมัติ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตติมา กาวีระ)

คณบดีคณะศิลปศาสตร์

มิถุนายน 2562

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์เพราะได้รับความช่วยเหลือด้วยเมตตาจิต การสนับสนุนและความเอาใจใส่ดูแลอย่างดีจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของหลายท่าน

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ อัญชลินุกูล ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่เสียสละเวลาให้คำปรึกษาด้วยความเมตตาตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียาภัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ เบญจาทิกุล คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำอันมีค่า พร้อมทั้งคอยให้กำลังใจด้วยความรักความเมตตาและช่วยตรวจแก้ไขจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ราชันย์ นิลวรรณภา ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญยงค์ เกศเทศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญยแสนอ ศรีวิเศษ ที่เมตตาอนุเคราะห์เป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา กุลสุวรรณ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเหลือ ใจมะโน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทัศน์ วงศ์กระปากถาวร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดร.บรรจง ไชยรินคำ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ผู้ทรงคุณวุฒิเมตตาช่วยตรวจเครื่องมือวิจัย

ขอขอบคุณสัตวแพทย์หญิง ลีดิรัตน์ ไชยมี คู่ชีวิตของผู้วิจัยที่เป็นเสมือนทุกอย่างที่สนับสนุนเรื่องการเรียนทุนทรัพย์ปัจจัยทุกสรรพสิ่งทั้งยังช่วยบันทึกข้อมูล ถ่ายถอดข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณ คุณแม่พูนทรัพย์ คุณพ่อนิคมศักดิ์ ไชยมี ที่ช่วยเหลืออุดหนุนทางกำลังทรัพย์ กำลังเสบียงตลอดระยะเวลาการศึกษาอีกทั้งยังช่วยเหลือให้คำปรึกษาในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่แสวง มั่นต่อการ มารดาผู้คอยช่วยเหลือดูแลทุกอย่าง นางสาวกัญญาภัค ธรรมใจ คอยช่วยพิมพ์ ตรวจทาน หาข้อมูลและงานทุกสรรพสิ่ง และทำยที่สุด ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยพะเยา ที่เปิดโอกาสให้เข้ามาศึกษา ณ สถานที่แห่งนี้จนผู้วิจัยสามารถสำเร็จการศึกษาได้อย่างภาคภูมิใจ

ธัช มั่นต่อการ

เรื่อง: จารึกพะเยา: การศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษา

ผู้วิจัย: ธัช มั่นต่อการ วิทยานิพนธ์: ศศ.ด. (ภาษาไทย), มหาวิทยาลัยพะเยา, 2562

ประธานที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ อัญชลีอนุกุล **กรรมการที่ปรึกษา:** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรวรรธน์ ศรียามัย, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรรุวรรณ เบนญาทิกุล

คำสำคัญ: จารึกพะเยา, ระบบคำในจารึกพะเยา, การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา

บทคัดย่อ

การศึกษาวินิจฉัยการเปลี่ยนแปลงทางภาษา มีวัตถุประสงค์ คือ ศึกษาวิเคราะห์ระบบคำและการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา ข้อมูลที่นำมาศึกษา ได้แก่ จารึกพะเยาจำนวน 55 หลัก โดยคัดเลือกจารึกที่จะนำมาศึกษาวินิจฉัยการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในแต่ละช่วงพุทธศตวรรษ จำนวน 55 หลัก จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ตามช่วงระยะเวลาที่จารึกไว้ การคัดเลือกจารึกที่มีจำนวนคำในแต่ละหลัก ได้แก่ จารึกที่มีจำนวน 1-10 บรรทัด มีจำนวน 5 หลัก จารึกที่มีจำนวนบรรทัด 11-20 มีจำนวน 15 หลัก จารึกที่มีจำนวนบรรทัด 21-30 มีจำนวน 16 หลัก จารึกที่มีจำนวนบรรทัด 31-40 มีจำนวน 6 หลัก จารึกที่มีจำนวนบรรทัดมากกว่า 41 บรรทัดขึ้นไป มีจำนวน 13 หลัก ผลจากการศึกษาวินิจฉัยจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักพบว่ามีทั้งการเปลี่ยนแปลงทางภาษาและไม่มีการเปลี่ยนแปลง 3 ด้าน คือ ด้านรูปแบบ มีการเลือกใช้รูปพยางค์ต้น พยางค์หน้าตัวสะกด รูปสระ รูปวรรณยุกต์ ต่างกันกับปัจจุบัน ในลักษณะการสูญ การลด การเพิ่ม พยางค์หน้าตัวสะกด รูปสระ และรูปวรรณยุกต์ ด้านการใช้คำ ใช้คำคนละคำหรือใช้คำต่างกันกับปัจจุบันซึ่งพบมากในคำสรรพนาม คำลักษณนาม คำนำหน้านาม ด้านการเรียบเรียงคำต่างกับปัจจุบัน พบมากในการเรียบเรียงคำบอกจำนวนกับคำลักษณนาม ส่วนลักษณะภาษาที่ไม่พบการเปลี่ยนแปลงคือ มีระบบการสร้างคำเป็นคำซ้อน คำประสม คำประสาน คำสมาสคงเดิม ระบบการเปลี่ยนแปลงชนิดของคำเป็นคำนาม คำสรรพนาม คำลักษณนาม คำนำหน้านาม คำบอกจำนวน คำเรียก เช่นเดียวกับปัจจุบัน

Title: Phayao Inscription: An Analytical Study on Changes

Author: Tach Montokarn, Dissertation: Ph.D. (Thai), University of Phayao, 2019

Advisor: Associate Professor Dr. Sunan Anchaleenukul **Co–advisor:** Assistant Professor Dr. Warawat

Sriyabhaya, Assistant Professor Dr.Jaruwan Benjatikul

Keywords: Phayao Inscription, Morphology, Phrase, Language Change

ABSTRACT

The study of language change aimed to study Morphology and language changes in the Phayao inscription. The 55 Phayao inscriptions selected for the study of language changes in each Buddhist century, classified into 3 groups according to the period of the inscription. The criteria used for selecting the inscription with the number of words in each inscription were; 5 inscriptions with 1–10 lines, 15 inscriptions with 11–20 lines, 16 inscriptions with 21–30 lines, 6 inscriptions with the 31–40 lines, 13 inscriptions with more than 41 lines. Findings showed both language changes and unchanged form in three aspects; (i) in terms of form, there is a selection of with the use the initial consonant, spelling consonants, tonal vowels, which are different from the present in terms of the form of loss, reduction of consonants, addition of consonants, vowels and tonal forms, (ii) for the word use, different words or using different words to the present are used, they are more common in pronouns, classifiers, name titles,(iii) in terms of compilation of word, it is different from the present, which is found in the compilation of numbers and noun classifiers. In language features with unchanged form, word formation system for doublet word, compound word, complex word, and the combination of words. The system of change of the word kind of noun, pronoun, noun classifier, quantifies, address terms, is similar to the present system.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	13
ขอบเขตของการวิจัย	13
นิยามศัพท์เฉพาะ	15
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	15
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
ความรู้เกี่ยวกับเมืองพะเยา	16
ความรู้เกี่ยวกับจารึกเมืองพะเยา.....	28
แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาระบบคำและการเปลี่ยนแปลงทางภาษา	33
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	46
3 วิธีดำเนินการวิจัย	58
การเก็บรวบรวมข้อมูล	58
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	63
การวิเคราะห์ข้อมูล	69
การนำเสนอข้อมูล	70
4 ระบบคำในจารึกพะเยา	71
รูปคำในจารึกพะเยา.....	71
ชนิดของคำที่ปรากฏในจารึกพะเยา	81
คำยืมในจารึกพะเยา	120
การสร้างคำในจารึกพะเยา.....	122

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา	138
การเปลี่ยนแปลงรูปคำ	138
การเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย	181
6 บทสรุป	186
สรุปผลการวิจัย	187
อภิปรายผลการวิจัย.....	190
ข้อค้นพบ	192
ข้อเสนอแนะ	192
บรรณานุกรม.....	194
ภาคผนวก	202
ภาคผนวก ก รายชื่อจารึกพะเยาที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 55 หลัก	203
ภาคผนวก ข แบบบันทึกรูปคำ 1 ส่วน.....	205
ภาคผนวก ข แบบบันทึกรูปคำ 2 ส่วน	206
ภาคผนวก ค แบบบันทึกรูปคำ 3 ส่วน.....	207
ภาคผนวก ค แสดงการบันทึกข้อมูลรูปคำ 1 ส่วน.....	208
ภาคผนวก ค แสดงการบันทึกข้อมูลรูปคำ 2 ส่วน.....	208
ภาคผนวก ง แสดงการบันทึกข้อมูลรูปคำ 3 ส่วน	209
ภาคผนวก จ แบบบันทึกการสร้างคำในจารึกพะเยา	210
ภาคผนวก ฉ แสดงการบันทึกข้อมูลการสร้างคำในจารึกพะเยา	211
ภาคผนวก ช แบบบันทึกข้อมูลการเปลี่ยนแปลงในจารึกพะเยา	212
ภาคผนวก ช แสดงการบันทึกข้อมูลการเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกษัตริย์ ในจารึกพะเยา	213
ภาคผนวก ฉ แสดงการบันทึกข้อมูลการเปลี่ยนแปลงด้านวรรณยุกต์	214

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ประวัติผู้วิจัย	220

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงการปริวรรตถ่ายถอดข้อความจากจารึกพะเยา พุทธศตวรรษที่ 20.....	4
2	แสดงตัวอย่างการปริวรรตถ่ายถอดข้อความจากจารึกพะเยาพุทธศตวรรษที่ 21.	7
3	แสดงตัวอย่างแบบบันทึกรูปคำ 1 ส่วน	64
4	แสดงตัวอย่างแบบบันทึกรูปคำซ้อน	64
5	แสดงตัวอย่างแบบบันทึกข้อมูลคำยืมภาษาสันสกฤต.....	65
6	แสดงแบบบันทึกการใช้คำบอกชื่อปี	66
7	แสดงการเปลี่ยนแปลงข้อมูลของรูปคำ.....	67
8	แสดงการเปลี่ยนแปลงข้อมูลของคำเรียกษัตริย์ในจารึก.....	67

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 แสดงจารึก ลพ.9 ด้านที่ 3.....	3
2 แสดงการคัดลอกตัวอักษรบนกระดาษลอกลาย	4
3 แสดงจารึก พย.46 ด้านที่ 1	6
4 การคัดลอกตัวอักษรบนกระดาษลอกลาย	6

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยโบราณมีวิธีการบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในขณะนั้นโดยวิธีขีดเขียนให้เป็นรอยลึกด้วยตัวอักษรหรือภาพ เรียกว่า จาร โดยใช้วัสดุทำจากเหล็กปลายแหลมคมมีรูปร่างเหมือนปากกา ขีดเขียนบนแผ่นไม้ แผ่นเงิน แผ่นทอง แผ่นนาก แผ่นอิฐ แผ่นโลหะ แผ่นดินเผา แผ่นศิลา เป็นต้น ข้อความที่เขียนบนวัสดุเหล่านี้ จัดเป็นเอกสารโบราณ หากเขียนบนแผ่นหิน เรียกว่า ศิลาจารึก เขียนบนใบลาน เรียกว่า คัมภีร์ใบลาน เขียนบนกระดาษทำจากเปลือกช่อย เรียกว่า สมุดไทยหรือสมุดช่อย เขียนบนกระดาษแผ่นบางสีขาวหม่นพับเป็นชั้น ๆ เรียกว่า พับสา เป็นต้น

ความสำคัญของจารึก สามารถสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมของบรรพชนแต่ละท้องถิ่น แต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ภาพสะท้อนจากข้อความในจารึกก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ประวัติศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม อารยธรรมและธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนจนถึงวิถีชีวิตชาวบ้านที่ปรากฏในจารึก จึงกลายเป็นมรดกตกทอดจากคนสมัยโบราณ มอบให้ปัจเจกชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอดถึงปัจจุบัน

หนึ่งวัสดุที่ใช้บันทึกเรื่องราวในจารึกย่อมมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย ขณะที่มนุษย์ใช้ภาษาบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ผู้คนรุ่นหลัง ภาษาจึงเป็นเสมือนสื่อกลางสำหรับเชื่อมโยงเหตุการณ์ในอดีตกับปัจจุบันเข้าด้วยกัน เมื่อผ่านช่วงระยะเวลาเนิ่นนานนับศตวรรษ ภาษาที่มนุษย์ใช้ก็เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป นักภาษาศาสตร์ต้องอาศัยเวลานานนับศตวรรษ จึงจะสามารถค้นพบการเปลี่ยนแปลงทางภาษาได้

เมืองพะเยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีประวัติศาสตร์และเรื่องราวที่คนสมัยโบราณบันทึกไว้ในหลักศิลา ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ กัน ปัจจุบันมีการค้นพบจารึกพะเยาเป็นจำนวนมาก แต่ที่ได้รับการอ่านปริวรรตถ่ายถอดตีพิมพ์ในหนังสือประชุมจารึกเมืองพะเยา ปี พ.ศ. 2538 มีจำนวน 112 หลัก ตีพิมพ์ในหนังสือ จารึกที่ค้นพบใหม่ ปี พ.ศ. 2552 มีจำนวน 69 หลัก รวมทั้งสิ้น 181 หลัก

จารึกพะเยาหลักที่ค้นพบในยุคแรก สร้างขึ้นในปี พ.ศ.1954 ชื่อจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ทะเบียนจารึก ลพ.9 มีจารึกที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.1954 พร้อมกันอีก 3 หลัก

ได้แก่ จารึกเจ้าสีหิ้นกระทำพระ ทะเบียนจารึก พย.44 จารึกเจ้าหมื่นอวเลียงเป็นเจ้าสีหิ้น เมืองพยาว ทะเบียนจารึก พย.47 และจารึกวัดห้วยนาค ทะเบียนจารึก พย.52 กลุ่มจารึก ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1954 นับว่าเป็นกลุ่มจารึกเก่าแก่ที่สุดของเมืองพะเยา

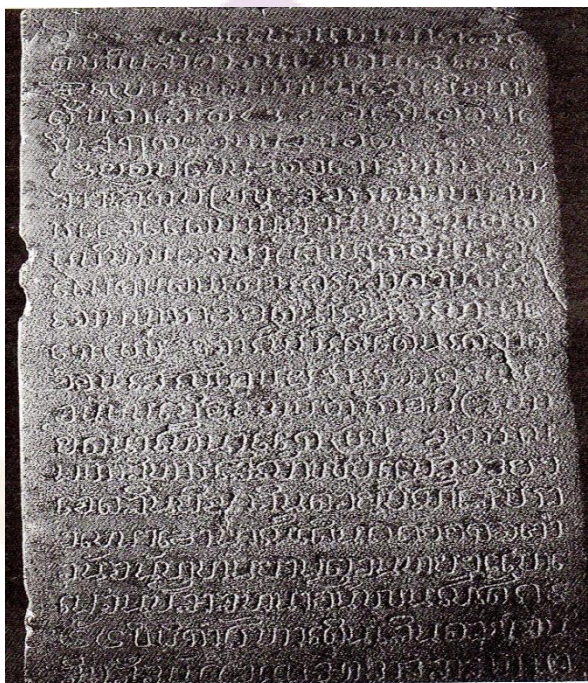
ประเสริฐ ฦ นคร (2534, หน้า 65) อธิบายว่า เมืองพะเยาเป็นเมืองที่มีจารึกมากที่สุด ในอาณาจักรล้านนาเพราะมีแหล่งหินทรายสำหรับสร้างศิลาจารึกอยู่ในบริเวณพื้นที่ หิน ทรายจึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวพะเยาโดยชาวบ้านนำไปทำเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวัน นำมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูปปางต่าง ๆ และนำมาสลักจารบันทึกรื่องราว เช่น ประวัติบุคคล ประวัติสถานที่ เหตุการณ์บ้านเมือง ตำนานต่าง ๆ การบำเพ็ญบุญกุศล อุทิศที่ดิน สิ่งของ ข้าพระ ข้าโอกาสซึ่งมอบชีวิตเป็นทาสรับใช้แด่พระศาสนา ตลอดจนจนถึงการ สร้างวิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป เป็นต้น

จารึกพะเยาทั้ง 181 หลัก ได้รับการจารด้วยตัวอักษรฝักขาม ตั้งแต่ปี พ.ศ.1954–2138 (พุทธศตวรรษที่ 20–พุทธศตวรรษที่ 22) รวมระยะเวลา 184 ปี สันนิษฐานว่าใช้ตัวอักษร สุโขทัยสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท)–สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 (สือไท) เป็นต้นแบบใน การจาร ส่วนเรื่องการนำอักษรสมัยสุโขทัยดังกล่าวมาเผยแพร่ในเมืองพะเยาปรากฏหลักฐาน ในจารึกวัดพระยืน (ลำพูน) หลักที่ 62 ปี พ.ศ.1914 ความว่า พระมหาสุมนนำศาสนามิกาย ลังกาวงค์เข้าไปในล้านนา ปี พ.ศ.1912 จารึกหลักที่เป็นต้นแบบของอักษรฝักขามสร้างขึ้นในปี พ.ศ.1913 จากนั้น 41 ปีต่อมา จารึกที่เป็นอักษรฝักขามของเมืองพะเยาจึงเกิดขึ้น

อนึ่งการเรียนการสอนอักษรฝักขามในยุคนั้น ประเสริฐ ฦ นคร (2534, หน้า 78) สันนิษฐานว่า เกิดจากที่พระยามังรายเกณฑ์ให้พระสงฆ์ภิกษุเก่ามาบวชเรียนธรรมะในนิกาย ลังกาวงค์ใหม่ซึ่งพระมหาสุมนและคณะนำมาจากสุโขทัยและคณะนี้ได้สร้างการเขียนตัวอักษร ฝักขามขึ้นใหม่ เพื่อสะดวกต่อการเรียนการสอนของสงฆ์พื้นเมืองซึ่งยังไม่เชี่ยวชาญตัวอักษร สมัยสุโขทัย ข้อนี้นับว่าเป็นการประยุกต์บทเรียนเพื่อให้ทันสมัยและใช้ได้ตามจุดประสงค์การ เผยแพร่ศาสนาในเมืองพะเยายุคนั้น สำหรับเนื้อหาในจารึกพะเยาส่วนใหญ่เกี่ยวกับประวัติ การสืบทอดราชบัลลังก์ของกษัตริย์ในราชวงศ์มังรายบางตอนก็เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในแต่ละรัชสมัย การทำนุบำรุงพุทธศาสนา คติความ การออกกฎหมายที่เกี่ยวกับข้าทาส บริวาร และแหล่งโบราณคดีในยุคนั้น ๆ เป็นต้น

จารึกพะเยาจำนวน 181 หลัก ไม่ได้รับการสนใจจากแวดวงวิชาการเท่าที่ควร ทั้งที่ แต่ละหลักมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี การเมืองการปกครอง การศาสนาอยู่เป็น จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาวิเคราะห์ด้านภาษาถือได้ว่าจารึกพะเยาเป็นต้น กำเนิดของอักษรฝักขาม เพราะมีการประยุกต์การเขียนจากตัวอักษรสุโขทัยสมัยพระมหา ธรรมราชา (ลิไท) ปรับเป็นตัวยาวและเป็นเหลี่ยมมากขึ้น

นอกจากนี้บางส่วนยังประยุกต์ใช้อักษรวิธีของล้านนา เช่น จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (ลพ.9) มีวิธีการใช้อักษรวิธีที่แตกต่างจากเดิม ตัวอย่าง เช่น การเขียนคำว่า **ชว** (ชัว) ในสมัยสุโขทัย มีการปรับอักษรวิธีใหม่เขียนเป็น **ชว** ในจารึกพะเยา ซึ่งข้อแตกต่างคือ มีการลดรูปอักษร **ว** ไป 1 รูป หรือตัวอย่างคำว่า **วนน** (วัน) ในสมัยสุโขทัย ปรับอักษรวิธีใหม่เป็น **วน** ลดรูปอักษร **น** ไป 1 รูป เป็นต้น ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะแสดงภาพตัวอย่างข้อมูลจารึกพะเยา ภาพแสดงการคัดลอกตัวอักษรลงบนกระดาษลอกลาย และกระบวนการปริวรรตถ่ายถอดข้อความในจารึกพะเยาแบบตัวต่อตัวโดยไม่ให้รูปอักษรเคลื่อนจากตำแหน่งเดิม จากนั้นปรับรูปแบบของอักษรวิธีและการสะกดคำให้ตรงตามสมัยปัจจุบัน ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ภาพ 1 แสดงจารึก ลพ.9 ด้านที่ 3

ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538, หน้า 7

๖๐๐๐ แลจนบหมากไสไ
 ดหมินล้าคำจนบจปานไสไค๑
 ๘๗ บานยอมบานมีเส้นผิ
 รินสกัดผิจนปลุกกวตไสไค ๔
 ๒ ยอมเปนของเจ้าสิหมินให้
 สางไวกับพระสุวรรณมหาวิห
 ารแลแต่ปานฝุงนียอ
 มมีหินเสมาตราทุกอันแล
 แมคนตนใดจะใครรู้ว่าดั่งนี้เมื่อ
 เจามหาราชชยดน้ำให้โรนาแ

ภาพ 2 แสดงการคัดลอกตัวอักษรบนกระดาษลอกลาย

หมายเหตุ: ภาพการคัดลอกลายจากภาพที่ 1

ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538, หน้า 7

ตาราง 1 แสดงการปริวรรตถ่ายถอดข้อความจากจารึกพะเยา พุทธศตวรรษที่ 20

บรรทัดที่	ข้อความในจารึก	อักษรฝักขามเป็นอักษรปัจจุบันและคำอ่าน
1	๖๐๐๐ แลจนบหมากไสไ	๖,๐๐๐ แลแม่จะนับหมากไซร์ (ไ)
2	ดหมินล้าคำจนบจปานไสไค๑	(ด) ได้หมิ่นล้าคำ จะนับบ้าน ไสร์ ได้ ๑
3	๘๗ บานยอมบานมีเส้นผิ จนบ	(๑) ๘๗ บ้าน ย่อมบานมีเส้น (เรือน) ผิจะนับ
4	เรินวาไสไค ๒๔๖ เรินยอม	เรือนว่าไซร์ ได้ ๒๔๖ เรือน ย่อม
5	รินสกัดผิจนปลุกกวตไสไค ๔	(๒) รือน สกัต ผิจะนับปลุกกวตไซร์ ได้ ๔๒
6	๒ ยอมเปนของเจ้าสิหมินให้	ย่อมเป็นของเจ้าสิหมินให้
7	สางไวกับพระสุวรรณมหาวิห	ล้าง (สร้าง) ไว้กับพระสุวรรณมหาวิห (าร)
8	ารแลแต่ปานฝุงนียอ	แลแต่บ้านฝุงนี้ ย่อ(ม)
9	มมีหินเสมาตราทุกอันแล	มีหินเสมาตราทุกอันแล
10	แมคนตนใดจะใครรู้ว่าดั่งนี้เมื่อ	แมคนตนใดจะใครรู้ว่าดั่งนี้เมื่อ
11	เจามหาราชชยดน้ำให้โรนาแ	เจ้ามหาราชชยดน้ำให้โรนา แ (ก)

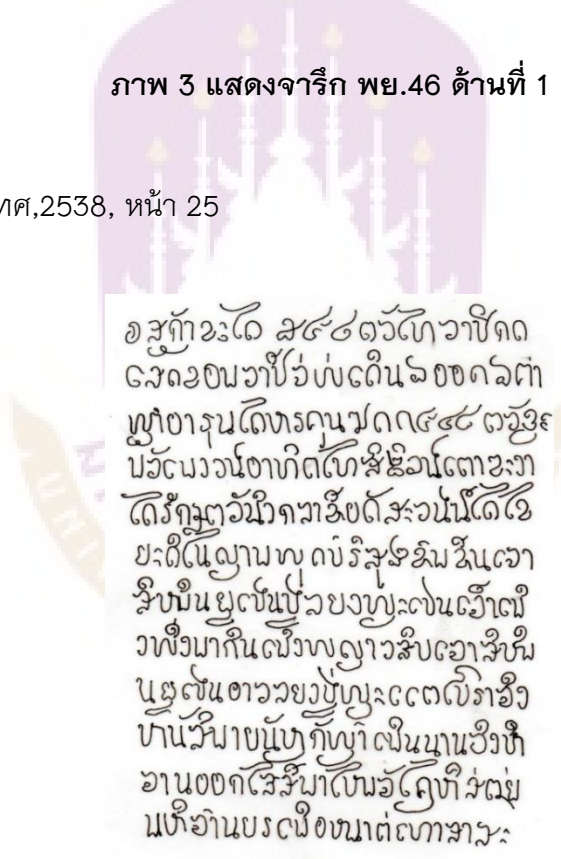
ตาราง 1 (ต่อ)

บรรทัดที่	ข้อความในจารึก	อักษรฝักขามเป็นอักษรปัจจุบันและคำอ่าน
12	กพระเจ้าในปีโตเดือนโตวาด	พระเจ้าในปีโตเดือนโตว่า
13	จันใสไหคนฝูงนี้รูวาดงนี่	(ตั้ง)จันไซร์ ให้คนฝูงนี้รูว่าดังนี้
14	วันหนเมื่อเจามหาราชมีสรทา	(ที่)วัน หนเมื่อเจ้ามหาราชมีสรทา
15	อยดนำเหนาแก่พระสุวรรณ	หยดน้ำให้เหนาแก่พระสุวรรณ
16	มหาวิหารใสไหปีแปลงวยง	มหาวิหารไซร์ ให้พอปีแปลงเวียง
17	เจตรินผิจถวินควยปีไทไลปีรว	เจตรินผิจจะถวิลด้วยปีไทไซร์ ปีรว (ง)
18	งหมาเขามาในเดือน ๑๑ ออก ๖คำ	หมาเข้ามาในเดือน ๑๑ ออก ๖ คำ
19	วันจันทร์ทนยามตรวนท ยงแพ	วันจันทร์ทนยามตะวันเที่ยงแท้ (แ) ยงแพ
20	เมจันบัสาสหนานันพันไปโต ๑๙	เมจันบัสาสหนานันพันไปโต ๑๙
21	๕๔ ปี มี ก ำ ไ ร ห ำ เ ตื น เลินควยวัน	๕๔ ปี มี ก ำ ไ ร ห ำ เ ตื น เลินควยวัน
22	สิ บ ลี ว ัน แ ล แ ม ้ จ ก ล ำ ว สาสนา	สิบลีวันแลแม่จะกล่าวศาสนา

ภาพ 3 แสดงจารึก พย.46 ด้านที่ 1

ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538, หน้า 25

ภาพ 4 การคัดลอกตัวอักษรบนกระดาษลอกลาย

หมายเหตุ: ภาพการคัดลอกลายจากภาพที่ 1

ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538, หน้า 25

ตาราง 2 แสดงตัวอย่างการปริวรรตถ่ายถอดข้อความจากจารึกพะเยาพุทธศตวรรษที่ 21

บรรทัดที่	ข้อความในจารึก	อักษรฝักขามเป็นอักษรปัจจุบันและคำอ่าน
1	// สักราชะโต ๘๕๒ ตวั ไทวาปีกต	ศักราชได้ ๘๕๒ ตวั ไทยวาปี กต
2	เสตขอมวาปีจัพเดิน ๖ ออก ๖ คำ	เส็ด ขอมว่าปีจอพเดิน ๖ ออก ๖ คำ
3	พรำอารุณโตหฺรคฺน ๓๑๑๕๔๒๒ ตวัชระ	พรำอารุณโตหฺรคฺน ๓๑๑๕๔๒๒ ตวัชระ
4	มัวเมงวณฺหาทิตไทลิตินฺเตาชะงา	มัว เม็ง วันหาทิตย ไทยลิตินฺเตาสง่า
5	ไตรกษตวณฺนิงกลาซิดัดสะวณฺนินฺโตไซ	ได้ฤกษ์ตวัหนึ่งกล่าซิดัดสะวณฺนินฺโตไซยะ
6	ยะดีในญามพุดบรีสุชฺมชินเจา	ดีในยามพุดบรีสุชฺมชิน เจา
7	สีหมินฺผู้เปนปูลยงพระเปนเจ้าเอมิ	สีหมีนผู้เป็นปูลยงพระเจ้าเอมือง
8	งพิงมากินเมิงพญาวสิบเจาสีหมิน	พิงมากินเมืองพะเยาสิบเจ้าหมีน
9	ผู้เปนอวาลยงปูพระแต่โบราจิง	ผู้เป็นอวาลยงปูพระแต่โบราจิง
10	หน้สีมอณฺหฺรภักพรำเมินนานจิงหือ	หน้สีมอณฺหฺรภักพรำเมินนานจิงหือ..

จารึกพะเยาเป็นเอกสารโบราณชั้นปฐมภูมิที่ทรงคุณค่าอันนับต่อชาวพะเยาและชาวล้านนาทั้งปวง เพราะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยค้นคว้าทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการใช้ภาษาในจารึกพะเยา ผู้วิจัยสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบภาษาในจารึกพะเยามักใช้ภาษาไทยปะปนกับคำยืม ในส่วนรูปคำและการใช้บางส่วนมีข้อแตกต่างจากปัจจุบัน บางส่วนสูญหายไปไม่ปรากฏการใช้ในปัจจุบัน

จากการรวบรวมข้อมูลในจารึกพะเยา สำหรับข้อมูลที่เป็นรูปคำจะประกอบด้วยส่วนประกอบของรูปคำ 3 ประการ คือ รูปคำที่มีส่วนประกอบ 1 ส่วน รูปคำที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน และรูปคำที่มีส่วนประกอบ 3 ส่วน ดังตัวอย่างข้อมูล ต่อไปนี้

รูปคำที่มีส่วนประกอบ 1 ส่วน เช่น คำว่า พ (พอ) ปรากฏข้อความในจารึกว่า พญญาเจาหวแสนพยาว (พย.29/2/8-9) ส่วนประกอบ 1 ส่วน ดังกล่าวนีี้ ได้แก่ ส่วนประกอบ ที่เป็นรูปพยัญชนะเพียงอย่างเดียว เป็นต้น

รูปคำที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน เช่น คำว่า หือ (หือ) ปรากฏข้อความในจารึกว่า หือเอานำ (พย.9/2/10) ส่วนประกอบ 2 ส่วน ดังกล่าวนีี้ ได้แก่ รูปพยัญชนะ ห ประกอบรวมกันกับรูปสระ เป็นต้น

รูปคำที่มีส่วนประกอบ 3 ส่วน เช่น คำว่า เย้ (เย้ / ยะ/สร้าง/ทำ) ปรากฏในข้อความว่า เทวะดาเย้ (ลพ.27/2/16) หรือ คำว่า เบ้ (เบี้ย/เงิน) ปรากฏในข้อความว่า 55000 เบ้

(ลพ.27/2/11) ส่วนประกอบ 3 ส่วน ดังกล่าวนี้ ได้แก่ รูปพยัญชนะ /ย/ ประกอบรวมกับรูปสระ - (เอ) และรูปวรรณยุกต์ - (โท) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบชนิดคำแบ่งตามเนื้อความที่ปรากฏในจารึกพะเยา 20 หมวด เช่น คำนามบ่งชี้ฐานะบุคคล คำนามบ่งชี้ชาติพันธุ์ คำนามบ่งชี้สัตว์ คำนามบ่งชี้สังคมเกษตรกรรม คำนามที่บ่งชี้สถานที่พักอาศัย คำนามบ่งชี้ของมีค่า คำนามบ่งชี้ธรรมชาติ คำนามบ่งชี้สิ่งที่อยู่ ในสภาวะเหนือโลก คำนามบ่งชี้พืชผลทางกลีกรวมและเกษตรกรรม คำนามบ่งชี้การบอกเวลา คำนามบ่งชี้อาวุธ คำนามบ่งชี้เขตการปกครอง คำนามบ่งชี้มาตราวัตรระยะ คำนามบ่งชี้น้ำหนัก การชั่งตวง คำนามบ่งชี้ส่วนต่าง ๆ ของพระพุทธรูป คำกริยาบ่งชี้เจตนาต่าง ๆ คำลักษณนาม คำนามบอกจำนวนนับ คำสรรพนาม คำบุพบท

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบรูปคำที่เป็นคำยืม 4 ภาษา ได้แก่ ภาษาบาลี-สันสกฤต ภาษา มอญ และภาษาขอม ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏในจารึกพะเยา ต่อไปนี้

รูปคำภาษาบาลี-สันสกฤต เช่น คำว่า ไตเสวย**ล่ำบัด**" (ลพ.9./1/19-20) จากตัวอย่าง ดังกล่าวข้างต้น คำว่า **สมบัติ** เป็นรูปคำภาษาบาลี-สันสกฤต

รูปคำภาษามอญ เช่น คำว่า **แม่ญู** (พย.5/1/2) รูปคำภาษาเขมร เช่นคำว่า **เสวย** (ลพ.9./1/19-20) นอกจากรูปคำในภาษาต่างประเทศแล้วยังพบรูปคำภาษาไทย เช่น คำว่า **แก้ว** ซึ่งเป็นชนิดคำนามวิสามันญ์พยางค์เดียว

คำว่า **แก้ว** ในที่นี้ หมายถึง พระเจ้าสามฝั่งแกน นอกจากนี้ยังพบรูปคำภาษาถิ่น เช่น คำว่า **ฮี** (หือ) เป็นต้น ซึ่งเป็นชนิดคำกริยาพยางค์เดียว

จากรูปคำยืมดังกล่าว ผู้วิจัยยังพบการสร้างรูปคำใหม่อีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งเกิดจากการนำคำมาปรับใช้ด้วยกระบวนการทางภาษา 5 ประการ คือ การซ้อนคำ การประสานคำ การประสมคำ การสมาสคำ และการยืมคำ ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

การซ้อนคำ เช่น คำในตัวอย่าง ว่า นักบุญจึง**พลุเกิด**มาไตรสิบสามปี (ลพ.9/2/14) คำว่า พลุเกิด แยกเป็น พลุ+เกิด คำว่า พลุ (โป) นี้ เทิม มีเต็ม (2538, หน้า 56) ผู้เชี่ยวชาญ ด้านจารึกโบราณ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมอธิบายว่า หมายถึง เกิด, เกิดขึ้น คำว่า พลุ ในทัศนคติของ เทิม มีเต็ม จึงเป็นคำซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกันของ คำว่า พลุ

ในจารึกพะเยาปรากฏการสร้างรูปคำใหม่ด้วยวิธีการซ้อนคำ 4 ประการ ได้แก่ คำซ้อนเพื่อย้ำความหมาย คำซ้อนเพื่อแสดงความสัมพันธ์ คำซ้อนที่มีความหมายตรงกันข้าม คำซ้อนเพื่อเล่นเสียงอักษร

นอกจากนี้ ยังพบการซ้อนทางภาษาอีกด้วย เช่น คำไทยซ้อนคำไทย คำไทยซ้อน คำเขมร คำเขมรซ้อนคำไทย คำเขมรซ้อนคำเขมร คำไทยซ้อนคำบาลี คำบาลีซ้อนคำไทย

คำไทยซ้อนคำสันสกฤต คำสันสกฤตซ้อนคำไทย คำไทยซ้อนคำมอญ คำมอญซ้อนคำไทย คำบาลีซ้อนสันสกฤต คำสันสกฤตซ้อนคำมอญ เป็นต้น ตัวอย่างคำซ้อนในจารึกพะเยาปรากฏ ข้อมูล ดังนี้

การซ้อนเพื่อย้ำความหมาย เช่น คำว่า ยากลำบาก ดังข้อความในจารึกพะเยาว่า แทนคุณปุนทิยากลำบาก หนักก็ดี (ลพ.9/2/1) คำว่า ยาก เป็นคำไทยชนิดคำกริยา ซ้อนกับคำว่า ลำบาก คำว่า ลำบาก ปรากฏในพจนานุกรมคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยหน้า 160 ฉบับฉลองครบรอบ 55 ปีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-กัมพูชาเป็นชนิดคำกริยา

ส่วนในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปรากฏเป็นคำไทยชนิดคำวิเศษณ์ จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นการซ้อนคำเพื่อย้ำความหมายของชนิดคำกริยาของไทย ซ้อนกับคำกริยาของคำเขมรและเป็นคำกริยาของไทยซ้อนกับคำวิเศษณ์ของไทย

หรือตัวอย่างของ คำว่า บอกกล่าว ในข้อความว่า สิบสี่วันแลแมจบอกกล่าวสาสนหา (ลพ.9/3/22) คำว่า **บอก** เป็นคำไทยชนิดคำกริยาซ้อนกับคำว่า กล่าว เป็นคำเขมรชนิดคำกริยา ปรากฏในพจนานุกรมฉบับพระยาอนุมานราชธน เช่น คำว่า กุลาวโทส (กุลาวโตะส) (กล่าวไทย)

การซ้อนเพื่อแสดงความสัมพันธ์ เช่น คำว่า **ขบหนี** เป็นคำไทยซ้อนคำไทย หรือ คำว่า **สินทาน** เป็นต้น ซ้อนเพื่อคำซ้อนที่มีความหมายตรงกันข้ามกัน เช่น คำว่า **ไฟรฟ้า** ปรากฏในข้อความว่า แลมนตรี ไฟรฟ้าอยู่สวัสดิ (ลพ.10/4/3) เป็นต้น ซ้อนเพื่อเล่นเสียงสระ เช่น คำว่า **ไขเจบเลบเหนื่อยเมื่อย** หานครานรค ปรากฏในข้อความว่า ไขเจบเลบเหนื่อยเมื่อย หานครานรค (พย.17/1/9) เป็นต้น

นอกจากคำซ้อนแล้ว รูปคำที่สร้างขึ้นใหม่ซึ่งเกิดจากการประสมคำ ระหว่างคำไทยกับคำไทย เป็นต้น หนึ่งในกรการประสมคำนั้น มีวิธีการสร้างคำประสมได้หลากหลายวิธี เช่น คำนามประสมกับคำนาม คำนามประสมกับคำกริยา คำกริยาประสมกับคำนาม คำนามประสมกับคำกริยาและคำนาม เป็นต้น ในจารึกพะเยามีลักษณะคำประสมปรากฏข้อมูล ตัวอย่าง ดังนี้

คำว่า **กินเมือง** ในข้อความว่า มังรายกินเมืองเนิงมาถึงคราม (ลพ.9/1/6) เกิดจากการประสมของคำว่า กิน+เมือง=กินเมือง หมายถึง การครอบครองเมือง มีข้อสังเกต คือ คำว่า กิน+เมือง ประสมกันกลายเป็น กินเมือง เป็นคำใหม่ ความหมายใหม่ และหน้าที่ของคำใหม่ (จากคำกริยา+คำนาม=คำกริยา)

หรือ คำว่า **ลูกวัด** ในข้อความว่า ฝิจนบัลลูกวัดไล่โต 42 (ลพ.9/3/5) เกิดจากการประสมกันระหว่างคำว่า ลูก+วัด=ลูก โดยคำว่าลูกเป็นคำนาม ประสมกับคำว่า วัด ถ้าเป็นคำนาม หมายถึง สถานที่ทางศาสนา ถ้าเป็นคำกริยา หมายถึง การตวัดขึ้น เช่น วัดเบ็ดหรือ

การสอบขนาดหรือปริมาณของสิ่งต่าง ๆ เช่น วัดส่วนยาวส่วนสูง เป็นต้น เมื่อทั้งสองคำ ประสมกันจึงได้ศัพท์ใหม่ คือ ลูกวัด และความหมายใหม่ คือ พระที่ไม่ใช้สมภาร

หรือคำว่า **หยดน้ำ** ในข้อความว่า เจ้ามหาราชหยดน้ำให้โรโหณา (ลพ.9/3/11) เกิดจากการประสมกันระหว่างคำว่า หยด+น้ำ มีลักษณะของคำประสมของคำว่า หยดหรือหยาด ที่แปลว่า เท หรือ ริน เป็นคำกริยา เมื่อประสมกับคำว่า น้ำ จึงเป็นคำกริยานำหน้าคำนามมี คำแปลโดยนัยยะ หมายถึง อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ

คำประสม เป็นวิธีการสร้างคำในภาษาไทยอีกรูปแบบหนึ่งที่คล้ายกับการสร้างคำ ประสม กล่าวคือ ประกอบด้วยหน่วยคำอย่างน้อย 2 หน่วยซึ่งต้องเป็นหน่วยคำไม่อิสระ 1 หน่วยจะปรากฏต้นคำหรือท้ายคำก็ได้หรือจะเป็นหน่วยคำไม่อิสระ 2 หน่วยก็ได้ ในจารึก พระยาปรากฏข้อมูลคำประสม ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

นักบุญ ในข้อความว่า สุริยวงสพงสเปนยิงเชิงนกับบุญจึงจพลุกเกิดมา (ลพ.9/1/12) คำว่า นัก+บุญ ที่ยกเป็นตัวอย่าง **นัก** เป็นหน่วยคำไม่อิสระ+กับ **บุญ** เป็นหน่วยคำอิสระ เป็นการสร้างคำประสมตามกระบวนการหน่วยคำเติมและหน่วยคำฐาน

คำยืม หมายถึง คำที่ยืมมาจากภาษาอื่น ที่ยืมมาเพราะคำในภาษาตนเองอาจไม่เพียงพอ ต่อการใช้ และเมื่อยืมมาใช้แล้วอาจใช้ในรูปแบบของศัพท์เดิมหรือเปลี่ยนแปลงศัพท์ไปตาม สถานการณ์ที่ใช้ โดยเปลี่ยนแปลงบางส่วนหรือเปลี่ยนแปลงทั้งหมด เช่น คำยืมภาษาบาลี ผู้วิจัยพบว่า คำยืมภาษาบาลีในจารึกพระยา เมื่อเกิดการยืมคำขึ้น การใช้คำจะใช้ด้วยลักษณะ และเหมาะต่อการออกเสียงของผู้ใช้ ดังนั้นกระบวนการปรับรูปคำให้เหมาะต่อการใช้จึงเกิดขึ้น การปรับรูปคำที่ยืมมาในลักษณะแรกเลยก็คือการสะกดคำ ดังตัวอย่างข้อมูลคำภาษาบาลี ที่ปรากฏในจารึกพระยา ต่อไปนี้

คำยืมภาษาบาลี เช่น คำว่า **องคุลี** (ลพ.9/1/1) แปลว่า นิ้วมือ เมื่อไทยยืมคำนี้มาใช้ มีการปรับเปลี่ยนวิธีการใช้คำโดยออกเสียงคำใหม่ เป็น องคุลี มีการเปลี่ยนเสียงจากสระ -ะ (อะ) เป็นสระ โ-ะ (โอะ)

คำว่า **บวร** (ลพ.9/1/2) คำนี้มีความหมายว่า ประเสริฐ ล้ำเลิศ ยืมมาจาก คำภาษา บาลีว่า บวร หมายถึง บวร ประเสริฐสุด เด่นหรือมีชื่อเสียงพิเศษ เมื่อไทยยืมมาแล้วมีการออก เสียงที่ผิดไปจากเดิมคือจากการออกเสียงสามพยางค์ เหลือเพียงสองพยางค์ เสียงพยัญชนะ **ป** ออกเสียงใหม่เป็น **บ** เสียงสระ -ะ (อะ) ออกเสียงใหม่เป็นสระ -อ (อ) และตัดเสียงสระ ท้ายออกเพิ่มเสียงใหม่เป็นตัวสะกดที่เป็นแม่แทน

คำว่า **อภิวาทะ** (ลพ.9/1/3) เป็นคำนามในภาษาบาลีที่ต้องมีคำว่า การ นำหน้าในการ แปล แปลว่า การสดุดี การต้อนรับ การจงรักภักดี การให้เกียรติ ในจารึกพระยาหลักที่จาร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 พบรูปเขียนว่า อภิवाद สันนิษฐานว่า เป็นการเขียนตามเสียงอ่าน ใน

ปัจจุบันรูปเขียนยังคงเหมือนภาษาบาลีเดิม ต่างแต่คำอ่าน เหลือเพียงคำอ่านสามพยางค์คือ อภิวัต

คำว่า **สำมาธิ** ศัพท์เดิมของบาลีคือ สมาธิ คำว่า สำมาธิ นี้ สันนิษฐานว่า เกิดจากการออกเสียงผิดเพี้ยนตั้งแต่มีการใช้ศัพท์นี้ในยุคเริ่มแรกที่มีการจารจารึกพะเยา ทั้งนี้จากการสังเกตการอ่านคำศัพท์ที่มีคำว่า สำ (สัม สัง) ปรากฏในจารึกพะเยานี้ เช่น คำว่า สำโหมทาน (สโหมทาน) สำมุขารโหิตตะ (สมมุขารโหิต) สำมาธิ (สมาธิ) สำบัต (สมปุตติ) (ลพ.9/1/4-15) ไทยยืมมาแล้วปรับใช้ให้เข้ากับการออกเสียงของตน

คำว่า **กลินา** (ลพ.9/1/6) ไทยยืมมาแล้วปรับวิธีการเขียนใหม่ และออกเสียงใหม่เป็น กือณา ปัจจุบันคำนี้ไม่มีการใช้แล้ว นับว่าเป็นคำสูญ

คำว่า **บุญ** (ลพ.9/1/8) คำเดิมในภาษาบาลีได้แก่ คำว่า ปุญญะ ไทยยืมมาใช้โดยมีวิธีการใช้ คือ เปลี่ยนจากพยัญชนะ **ป** เป็น พยัญชนะ **บ** พยัญชนะตัวสะกด **ญ** หายไป จำนวนพยางค์จาก 2 พยางค์ ลดเหลือ 1 พยางค์ และใช้พยัญชนะตัวสะกดแม่แทนเสียงสระท้าย นอกจากนี้ยังพบการใช้คำว่า **ปุน** ในศิลาจารึกพะเยา ตัวอย่างเช่น ขาผิจขาเปนคาวาโต 468 แทนคุณปุนที่ยากลำบาก (ลพ.9/2/1-2)

คำว่า **สักราช** (ลพ.9/1/12) หมายถึง การนับอายุปีตามรัชกาลของพระเจ้าสักกะ ปัจจุบัน เขียนเป็น ศักราช หมายถึง อายุเวลาซึ่งกำหนดตั้งขึ้น เป็นทางการเริ่มจากจุดใดจุดหนึ่งที่ถือว่าเป็นที่หมายเหตุการณ์สำคัญเรียงลำดับกันเป็นปี ๆ ไป และตัวอย่างคำว่า **นคร** หมายถึง เมือง ปัจจุบันเขียนเป็น นคร เสียงพยัญชนะและพยางค์ยังคงรูปเดิม เปลี่ยนแปลงไปเฉพาะรูปที่เขียน เป็นต้น

คำยืมภาษาสันสกฤต เช่น คำว่า **ศรี ธรรม คราม ขสัตตราธิราช อาไซร พญา ภักดี ภิกษุ สรทา** เป็นต้น (ลพ.9/1-3)

คำยืมภาษาเขมร เช่น คำว่า **นัก เขิง เสตจ เสวย ตาย ปวิง นิง ปริมาณ บาน สกั ตรา กำไร โพระ (เพราะ) อบพกาส ประสงค์ อำนาจ ท้าว** เป็นต้น (ลพ.9/1-3)

คำยืมภาษามอญ เช่น คำว่า **พยาว อาว เมียน จวา** (ลพ.9/2/1-3) เป็นต้น

จากการรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาวิจัยเรื่องระบบคำในจารึกพะเยาแล้ว ผู้วิจัยยังสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยาอีกด้วย

สำหรับการศึกษาวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลแล้วกำหนดการศึกษาวินิจฉัยการเปลี่ยนแปลงไว้ 2 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านรูปคำ 2) การเปลี่ยนแปลงด้านการใช้คำและความหมาย

การเปลี่ยนแปลงด้านรูปคำ แบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงพยัญชนะ การเปลี่ยนแปลงสระ การเปลี่ยนแปลงวรรณยุกต์ และการเปลี่ยนแปลงพยางค์และคำ ส่วน

การเปลี่ยนแปลงด้านการใช้คำและความหมาย แบ่งการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 4 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกกษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกพระภิกษุ การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมาย และการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียงคำ

ในการศึกษาวิจัยผู้วิจัย คัดกลุ่มจารึกพะเยาเฉพาะหลักที่ปรากฏปีพุทธศักราช ที่สร้าง จำนวน 55 หลัก แบ่งเป็น 3 พุทธศตวรรษ คือ พุทธศตวรรษที่ 20 พุทธศตวรรษที่ 21 และพุทธศตวรรษที่ 22

พุทธศตวรรษที่ 20 กำหนดตั้งแต่เริ่ม ปี พ.ศ. 1954 จนถึง ปี พ.ศ. 1955 สาเหตุที่ ผู้ศึกษาวิจัยกำหนดถึงปี พ.ศ.1955 เพราะหลังจากปี พ.ศ. 1955 ไปจนถึงปี พ.ศ. 2000 ไม่มีการสร้างจารึกในพุทธศตวรรษนี้อีก สำหรับพุทธศตวรรษที่ 20 ปรากฏการสร้างจารึกจำนวน 5 หลักและผู้วิจัยใช้ข้อมูลของจารึกทั้ง 5 หลักเพื่อศึกษาวิเคราะห์

พุทธศตวรรษที่ 21 กำหนดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2000-2079 ปรากฏการสร้างจารึกเป็นจำนวนมาก แต่ผู้วิจัยกำหนดเพื่อใช้ประกอบการศึกษา จำนวน 48 หลัก และพุทธศตวรรษที่ 22 กำหนดตั้งแต่ปี พ.ศ.2100 จนถึง ปี พ.ศ. 2138 จำนวน 2 หลัก สาเหตุที่พุทธศตวรรษที่ 22 มีจำนวนจารึกพะเยาที่จะใช้ในการวิเคราะห์มีน้อยเพราะว่าในพุทธศตวรรษที่ 22 ไม่นิยมการจารข้อมูล ปี พ.ศ.ลงในหลักจารึก

ส่วนจารึกพะเยาหลักอื่น ๆ ไม่เข้าเกณฑ์การคัดเลือกเพราะผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะหลักที่ปรากฏข้อมูลปีที่สร้างเนื่องจากจารึกพะเยาหลักที่ปรากฏปีที่สร้างจะทำให้สามารถทราบพัฒนาการ ต่าง ๆ ทางภาษาในแต่ละช่วงพุทธศตวรรษได้เนื่องจากจารึกพะเยาทั้งหมดประกอบไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางภาษาที่ปรากฏความหลากหลายทางภาษาปะปนกันอยู่เป็นจำนวน

จากการสำรวจผลงานการวิจัยจารึกพะเยาพบว่า ยังไม่ปรากฏการศึกษาวิจัยจารึกพะเยาในด้านใด ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษาหรือด้านสังคม พบเพียงงานวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโทของกรรณิการ์ วิมลเกษม (2524) ศึกษาวิจัยเรื่อง **อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ** มุ่งประเด็นศึกษาไปที่รูปแบบของตัวอักษรเป็นหลักและใช้จารึกพะเยาประกอบการศึกษาเพียง 8 หลักเท่านั้น ส่วนชญาอนุตม์ จินดารักษ์ (2546) ศึกษาเรื่อง **การเชื่อมโยงความในจารึกล้านนา** มุ่งประเด็นการศึกษาวิจัยในเรื่องการเชื่อมโยงความ

เมื่อการศึกษาวิจัยจารึกพะเยาปรากฏงานในวงวิชาการมีน้อย ทั้งที่จำนวนจารึกพะเยาปรากฏมีจำนวนมากอีกทั้งข้อมูลในจารึกเหล่านั้นมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์เมืองพะเยา และประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านนาอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของจารึกพะเยาว่าจะสามารถสะท้อนวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองพะเยาได้โดยเฉพาะด้าน

ภาษาที่แม่เมืองพะเยาจะเป็นหัวเมืองทางเหนือก็ยังคงรับเอาอักษรสมัยสุโขทัยมาปรับใช้ตลอดจนถึงการนำวัฒนธรรมประเพณีของชาวสุโขทัยบางอย่างมาปรับใช้ในสังคมของตนเอง

จากประเด็นดังกล่าวจึงนับว่าเมืองพะเยาในยุคนี้มีสภาพสังคมที่ทันสมัยเลียนแบบเมืองที่มีความเจริญมากกว่าอย่างกรุงสุโขทัย สำหรับด้านภาษาและด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษานั้น ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิจัยระบบคำและการเปลี่ยนแปลงทางภาษาเพื่อศึกษาข้อมูลทางวิชาการในจารึกพะเยาอันจะทำให้เกิดมโนทัศน์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ อีกทั้งยังเป็นการบุกเบิกการศึกษาวินิจฉัยจารึกพะเยาในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของอาณาจักรพะเยาด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระบบคำในจารึกพะเยา
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการวิจัย 3 ด้าน คือ 1) ขอบเขตด้านข้อมูลตัวอักษรจารึกพะเยา 2) ขอบเขตด้านระบบคำในจารึกพะเยา และ 3) ขอบเขตด้านการเปลี่ยนแปลงภาษาในจารึกพะเยา 55 หลัก

1. ขอบเขตด้านข้อมูลตัวอักษรในจารึกพะเยา

การคัดเลือกข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ผู้ศึกษาวินิจฉัยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจารึกพะเยาที่จะนำมาใช้ในการวิจัย ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะเข้าเกณฑ์การคัดเลือก 4 ประการ ดังนี้

1.1 ศิลาจารึกพะเยาหลักที่ระบุปี พ.ศ.ที่สร้างไว้อย่างชัดเจน จำนวน 55 หลัก แยกเป็นหมวดทะเบียนจารึก ดังนี้

- 1.1.1 กลุ่มจารึกทะเบียน พย.จำนวน 41 หลัก
- 1.1.2 กลุ่มจารึกทะเบียน ลพ.จำนวน 6 หลัก
- 1.1.3 จารึกทะเบียน กท.จำนวน 1 หลัก
- 1.1.4 จารึกทะเบียน ลป. จำนวน 1 หลัก
- 1.1.5 จารึกทะเบียน ชร. จำนวน 1 หลัก
- 1.1.6 จารึกไม่ปรากฏเลขทะเบียน จำนวน 5 หลัก

1.2 ศิลาจารึกพะเยาหลักที่มีจำนวนแถวตัวอักษรจะต้องมีจำนวนแถวตัวอักษรไม่ต่ำกว่า 7 บรรทัดขึ้นไป

1.3 หลักที่ระบุ พ.ศ.แต่ไม่มีตัวอักษร (ปรากฏเฉพาะดวงโหราศาสตร์) ผู้วิจัยจะไม่ศึกษาวินิจฉัย

1.4 ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มจารึกพะเยาตามช่วงระยะเวลาไว้ 3 ช่วง ตามเงื่อนไขในข้อ 1.1 ดังนี้

1.4.1 กลุ่มจารึกในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 นับตั้งแต่เริ่มสร้างจารึกหลักที่ 1 ของอาณาจักรพะเยาในปี พ.ศ. 1954–ปี พ.ศ.1955 หลังจากนั้นไปจนถึงปี พ.ศ.2000 ไม่พบการสร้างจารึก

1.4.2 กลุ่มจารึกในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 นับตั้งแต่เริ่มสร้างจารึกในปี พ.ศ. 2005–ปี พ.ศ.2079 หลังปี พ.ศ.นี้ไปจนถึงปี พ.ศ. 2100 ไม่พบการสร้างจารึก

1.4.3 กลุ่มจารึกในพุทธศตวรรษที่ 22 จำนวน 2 หลัก นับตั้งแต่ ปี พ.ศ.2113–ปี พ.ศ.2138

รายละเอียดของข้อมูลจารึกพะเยาที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 55 หลักนั้น ผู้ศึกษาวิจัยนำเสนอไว้ในบทที่ 3 ในส่วนของวิธีการดำเนินการวิจัยและข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

2. ขอบเขตด้านระบบคำในจารึกพะเยา

การศึกษาวินิจฉัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของระบบคำในจารึกพะเยาไว้ 4 ด้าน ประกอบด้วย รูปคำในจารึกพะเยา ชนิดคำแบ่งตามเนื้อความในจารึกพะเยา คำยืมในจารึกพะเยา และการสร้างคำในจารึกพะเยา

2.1 แนวคิดระบบคำ

ผู้วิจัยใช้แนวคิดระบบคำของสุนันท์ อัญชลีบุญกุล (2546, หน้า 5–9) เพื่ออธิบายระบบคำ ส่วนประกอบของคำ ได้แก่ คำที่มี 3 ส่วน คำที่มี 4 ส่วน คำที่มี 4 ส่วนพิเศษ และคำที่มี 5 ส่วน ใช้แนวคิดเรื่องคำของวรวรรณ ศรียาภัย (2557 หน้า 137–139) เพื่ออธิบายชนิดคำ ความหมายของคำ และการใช้คำ

2.2 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

ผู้วิจัยใช้แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาของธวัช ปุณโณทก (2553, หน้า 35–40) และวิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (2526, หน้า 45–50) โดยแบ่งการเปลี่ยนแปลงทางภาษาออกเป็น 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านรูปคำ ประกอบด้วย การสูญคำ การเพิ่มคำและการสร้างคำใหม่ การเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับใช้เรียกกษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมาย และการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียงคำ

3. ขอบเขตด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก

ขอบเขตการเปลี่ยนแปลงนี้ ผู้วิจัยกำหนดด้านเวลาของการเปลี่ยนแปลง ออกเป็น 2 ด้าน คือ เวลาของข้อมูลที่น่ามาวิจัย และเวลาของการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 ข้อมูลจารึกพะเยาที่นำมาศึกษาวิจัยครั้งนี้ หลักแรกจารเมื่อ พ.ศ. 1954 จนถึงหลักสุดท้าย จารใน พ.ศ. 2138 รวมระยะเวลาของของมูลวิจัยมีอายุอยู่ในช่วง 184 ปี

3.2 ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย เริ่มนับตั้งแต่ภาคการศึกษาวิจัยต้นตรงกับปีการศึกษาวิจัย 2557 ถึงภาคการศึกษาวิจัยปลาย ปีการศึกษาวิจัย 2559 ตามปฏิทินการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยพะเยา รวมระยะเวลาในการวิจัย จำนวน 2 ปี

นิยามศัพท์เฉพาะ

จารึกพะเยา หมายถึง ข้อมูลจารึกด้วยตัวอักษรฝักขามมีเนื้อหาเกี่ยวกับเมืองพะเยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 จนถึงพุทธศตวรรษ ที่ 22 ซึ่งได้รับการปริวรรตถ่ายถอดเป็นตัวอักษรไทยปัจจุบัน ตีพิมพ์ลงในเอกสารจำนวน 181 หลัก

ระบบคำในจารึกพะเยา หมายถึง รูปคำ ชนิดของคำแบ่งตามการบ่งชี้เนื้อความ การสร้างคำ คำยืม ที่ปรากฏในการจารึกพะเยา 55 หลัก

รูปคำ หมายถึง การประกอบ พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ ขึ้นเป็นรูปคำ

การใช้คำ หมายถึง กระบวนการใช้คำในลักษณะต่าง ๆ เช่น ใช้เรียกขานนาม พระมหากษัตริย์ หรือ ตำแหน่งทางราชการ ใช้เป็นคำนำหน้านามของบุคคลระดับต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านรูปคำ ด้านการใช้คำ ด้านความหมายของคำในจารึกพะเยาที่ต่างกับปัจจุบัน

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. ทำให้ทราบกระบวนการประกอบสร้างรูปคำในจารึกพะเยา
2. ทำให้ทราบระบบคำในจารึกพะเยา
3. ทำให้ทราบลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางภาษาของจารึกพะเยานี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นฐานความรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามจุดประสงค์วิจัยที่กำหนดไว้ โดยมีประเด็นที่จะศึกษาวิจัย ดังนี้

ความรู้เกี่ยวกับเมืองพะเยา

1. ประวัติการสร้างเมืองพะเยา
2. กษัตริย์ที่ปกครองเมืองพะเยา
3. เมืองพะเยาภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา
4. วิเคราะห์ชื่อเมืองพะเยา

ความรู้เกี่ยวกับจารึกเมืองพะเยา

1. ประวัติการค้นพบ การเก็บรักษา และการปริวรรตถ่ายถอดจารึกพะเยา
2. สถานภาพการศึกษาจารึกพะเยา
3. ภาษาที่ใช้ในจารึกพะเยา

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาระบบคำและการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา

1. แนวคิดระบบคำ
2. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่เกี่ยวกับเมืองพะเยา
2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับระบบคำ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

ความรู้เกี่ยวกับเมืองพะเยา

ในการศึกษาวิจัยจารึกพะเยาครั้งนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของเมืองพะเยาเพื่อเป็นความรู้เบื้องต้นให้ทราบถึงปมหลังเมืองพะเยา โดยกำหนดประเด็นข้อมูลที่รวบรวมไว้ 4 ประเด็น คือ 1) ประวัติการสร้างเมืองพะเยา 2) กษัตริย์ที่ปกครองเมืองพะเยา 3) เมืองพะเยาในการปกครองของอาณาจักรล้านนา และ 4) วิเคราะห์ชื่อเมืองพะเยา

1. ประวัติการสร้างเมืองพะเยา

พะเยา เป็นจังหวัดในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยมีเนื้อที่ประมาณ 6,335 ตารางกิโลเมตร ปรากฏชื่อเมืองในเอกสารโบราณต่าง ๆ เช่น ตำนานเมืองพะเยา ตำนานพระเจ้าตนหลวง พงศาวดารโยนก เป็นต้น พะเยานั้นสันนิษฐานว่าก่อตั้งเมืองขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 นักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับประวัติการสร้างเมืองพะเยาไว้ว่า

เมืองพะเยามีร่องรอยหลักฐานปรากฏเป็นแคว้นมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 สถานภาพของแคว้นพะเยามีลักษณะเป็นนครรัฐอิสระร่วมสมัยกับแคว้นสุโขทัยและแคว้นเชียงแสน เชียงรายมีพิกัดเมืองอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงใกล้เทือกเขาภูกามยาว มีกว๊านพะเยาเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่และอุดมสมบูรณ์ยิ่ง เมืองพะเยามีประวัติการสร้างเมือง 2 ยุค คือ ยุคก่อนรับศาสนา และยุคหลังรับศาสนา

ยุคก่อนรับศาสนาเกี่ยวข้องกับบุคคล 2 จำพวก ได้แก่ กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนดอยสูง และกลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบลุ่มตีนดอย ส่วนยุคหลังรับศาสนา สันนิษฐานว่ากลุ่มคนทั้งสองกลุ่มอพยพรวมเข้าเป็นพวกเดียวกัน แล้วขยายถิ่นฐานย้ายลงมายังพื้นที่ที่ราบลุ่มกระจายตัวออกไปไกลจากตีนดอย จากนั้นหล่อหลอมวัฒนธรรมประเพณีมีปฏิสัมพันธ์ทางครอบครัวที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การแต่งงาน เป็นต้น จนก่อให้เกิดวัฒนธรรมร่วมกัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538, หน้า 12-15)

นอกจากนี้ยังมีข้อสันนิษฐานอีกว่า เมืองพะเยา เกิดขึ้นจากการขยายตัวของราชวงศ์ลาว ได้แก่ ราชวงศ์ลาวจิงกราช ซึ่งแตกตัวออกมาสร้างเมืองใหม่ คือ พญาลาวเงินแห่งเมืองหิรัญนครเงินยาง พระองค์ส่งเจ้าราชบุตรชื่อขุนจอมธรรมมาสร้างเมืองพะเยา เมื่อขุนจอมธรรมแปรพระราชฐาน มาตรวจตราชัยภูมิที่จะสร้างเมือง ได้ออกแบบผังเมืองเป็นรูปน้ำเต้า แล้วสร้างในบริเวณโรงเรียนพะเยาพิทยาคม ต่อมาจึงได้ขยายชุมชนเมืองออกมาติดด้านริมกว๊านพะเยาและสร้างเวียงลูกตะวันตกเป็นรูปสี่เหลี่ยมอยู่ติดชายกว๊าน โดยในตำนานพื้นเมืองพะเยากล่าวว่า เวียงลูกตะวันตกสร้างในสมัยพญาสิงหนราช เจ้าราชบุตรบุญเมืองเป็นผู้สร้างในปี พ.ศ. 1717 (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2557, หน้า 63-66)

เมื่อขุนจอมธรรม ประสงค์ที่จะสร้างเมืองใหม่ จึงส่งมหาเสนา 3 คน คือ พันธุเสนา 1 บัณฑิตเสนา 1 และสามปัญญาเสนา 1 เพื่อตรวจดูชัยภูมิที่จะสร้างเมือง พบหนองน้ำขนาดใหญ่ และซากเมืองโบราณ โดยซากเมืองโบราณนี้ นักโบราณคดีกรมศิลปากรสันนิษฐานว่าเป็นเมืองเก่าที่มอญและเขมรสร้างไว้ จากการได้สำรวจชัยภูมิสำหรับสร้างเมืองใหม่นั้น มหาเสนาอำมาตย์ทั้งสามคนได้พบพระพุทธรูปศิลาจำหลัก และโบราณสถานโบราณวัตถุอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ต่อมาในยุคหลัง ๆ มีการสำรวจพบพระพุทธรูปปูนปั้นที่วัดร้างเมืองเวียงไชยซึ่ง เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบหริภุญไชย นอกจากนี้ยังพบงานประดิษฐ์

จากศิลาโดยฝีมือชาวมอญ และชาวเขมรโบราณ เช่น ครกศิลาตามวัดและหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

ในหนังสือประชุมตำนานล้านนา กล่าวว่า เมืองพะเยาในสมัยของขุนจอมธรรมมีอาณาเขตกว้างขวาง และมีเมืองบริวารเล็ก ๆ อยู่หลายเมือง เช่น เมืองงาว เมืองกาบสะอ้อม เมืองปง เมืองเชียงม่วน เมืองปากบอง เมืองสะลาว เมืองคอบ เมืองลอบ เมืองเทิง เมืองเชียงแลง เมืองแช่เหียง เมืองแช่ลุง เมืองออย เมืองหนองขวาง เมืองเชียงตอก เมืองแช่หลวงเมืองแจ้ห่ม เมืองวัง เป็นต้น (สงวน ไซติสุขรัตน์, 2556, หน้า 25)

ส่วนสุรพล คำริห์กุล (2539, หน้า 21-22) อธิบายว่า ดินแดนพื้นที่บริเวณรอบกว๊านพะเยา และที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง สันนิษฐานว่า เคยเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นโยนกนครมาแต่เดิม ทั้งนี้เพราะพื้นที่ที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงมีบริเวณติดต่อกันและต่อเนื่องยาวติดกันไปกับที่ราบลุ่มเชียงราย โดยมีเทือกเขาภูกามยาวคั่นอยู่ตรงกลาง คำอธิบายนี้ตรงกันกับ ประเสริฐ อนุคร (2541, หน้า 491-492) ที่อธิบายว่า โยนกนคร แต่เดิมเป็นชื่อของเมืองเชียงแสน ซึ่งมีชื่อเต็มว่า โยนกนครราชธานีชัยบุรีช้างแสน (ช้างแสน แปลว่า ช้างร้อง) ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น เชียงแสน พลเมืองของชาวโยนกหรือเชียงแสน เรียกว่า ชาวยวน เมื่อปู่เจ้าลาวจกหรือลวจังกราชได้ปราบดาภิเษก ตั้งราชวงศ์ใหม่ขึ้นปกครองเมืองเชียงแสนประมาณปี พ.ศ.1182 ขุนเจือง กษัตริย์องค์ที่ 19 ของราชวงศ์ได้ปราบเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองแก้วประกัน ล้านช้าง น่าน เชียงรุ่ง หงสาวดีอยุธยา ผนวกเข้าดินแดนเดิม ได้แก่ เชียงแสน พะเยา งาว เป็นต้น

ส่วนกรรณิการ์ วิมลเกษม (2524, หน้า 24) อธิบายว่า แคว้นในภาคเหนือก่อนจะสถาปนาอาณาจักรล้านนา แบ่งเป็น 5 แคว้น คือ แคว้นโยนก แคว้นพะเยา แคว้นหริภุญไชย เมืองน่าน และเมืองแพร่ สำหรับแคว้นพะเยา มีอาณาเขตอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำอิง มีเวียงพะเยาเป็นเมืองหลวง กษัตริย์ผู้ปกครองแคว้นสืบสายสกุลมาจากกษัตริย์ผู้ปกครองแคว้นโยนก

โดยสรุปเมืองพะเยาเป็นอาณาจักรโบราณที่มีมาแต่เดิมก่อนอาณาจักรล้านนามีดินแดน รอบกว๊านพะเยา พื้นที่ดังกล่าวอยู่ในเขตที่ราบลุ่มบริเวณแม่น้ำอิงใกล้เทือกเขาภูกามยาว หนึ่งสำหรับกษัตริย์ที่ปกครองเมืองพะเยาสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ในราชวงศ์ลวจังกราช ซึ่งปกครองเมืองหิรัญนครเงินยางในโยนกนคร มีตำนานรองรับในเรื่องนี้ ได้แก่ ตำนานสิงหนวัติ ตำนานเชียงแสน ตำนานล้านนา ตลอดจนถึงพงศาวดารโยนก เป็นต้น

2. กษัตริย์ที่ปกครองเมืองพะเยา

หลังจากปู่เจ้าลาวจกสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองเมือง พระองค์มีพระราชโอรสสืบเชื้อสายปกครองบ้านเมืองมานับจำนวนหลายสิบชั่วกษัตริย์ พระยาประชาภิจักรจักร (2460, หน้า 67) ได้อธิบายการสืบราชสมบัติของกษัตริย์เชื้อสายของปู่เจ้าลาวจก ต่อมาภายหลังได้รับการขนานพระนามว่า พระเจ้าลาวจักรราช

ในพงศาวดารโยนกได้อธิบายเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ถึงการเริ่มตั้ง
 แคว้นพะเยาว่า ลูถึงสมัยการปกครองเมืองหิรัญนครเงินยางยุคพระยาลาวเงินครองราชย์
 พระองค์ได้ส่งขุนจอมธรรมพระราชโอรสออกไปสำรวจหาชัยภูมิลุ่มแม่น้ำอิงเพื่อสร้างเมืองใหม่
 ขึ้น ขุนจอมธรรมกับ 3 บุโรหิตเดินทางมาถึงเทือกเขาชมภูหรือดอยดั่วลุ่มแม่น้ำอิงพบกลุ่มคน
 พื้นเมืองซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพวกลัวะหรือข่าที่พูดภาษาตระกูล มอญ-เขมร สร้างบ้านเรือนที่
 พักอาศัยอยู่บริเวณนั้น ขุนจอมธรรมจึงยึดเอาสถานที่นั้นสร้างเป็นเมืองใหม่และสถาปนาเป็น
 แคว้นพะเยา หรือเมืองพะเยาในสมัยต่อมา สำหรับรายนามกษัตริย์ที่ปกครองเมืองหิรัญนคร
 เงินยางสืบต่อเกี่ยวเนื่องกันไปจนถึงรายนามกษัตริย์ที่แยกกลุ่มไปสร้างเมืองพะเยา มีดังนี้

ตาราง 3 รายนามกษัตริย์ที่ปกครองเมืองหิรัญนคร

ที่	พระนาม	เมืองที่ครอง	หมายเหตุ
1	ลาวจักรราช	หิรัญนครเงินยาง	ปฐมกษัตริย์ต้นราชวงศ์
2	ลาวก่อ	เซียงของ	
3	ลาวเกื้อ	ยอง	
4	ลาวแก้ว	หิรัญนครเงินยาง	
5	10 ชั่วกษัตริย์	หิรัญนครเงินยาง	
6	ลาวจังกาเรือนแก้ว	หิรัญนครเงินยาง	
7	ลาวเคียง	หิรัญนครเงินยาง	
8	10-12 ชั่วกษัตริย์	หิรัญนครเงินยาง	10 ชั่วกษัตริย์ หมายถึง การปกครองโดยกษัตริย์ ตลอดระยะเวลา 10 พระองค์ในช่วงนี้ แต่ไม่ สามารถหาหลักฐานที่ เป็นรายชื่อกษัตริย์ได้
9	ลาวเงิน	หิรัญนครเงินยาง	
10	ขุนชิน	หิรัญนครเงินยาง	
11	ขุนจอมธรรม	พะเยา	พระองค์แรกที่ปกครอง เมืองพะเยา
12	ขุนเจือง	พะเยา	
13	จอมผาเรือง	พะเยา	

ตาราง 3 (ต่อ)

ที่	พระนาม	เมืองที่ครอง	หมายเหตุ
14	ขุนแพง	พะเยา	
15	ขุนซอง	พะเยา	
16	6 ชั้วกษัตริย์	พะเยา	
17	พระยามิ่งเมือง	พะเยา	
18	พระยารำเมือง	พะเยา	

เฉลิมวุฒิ ต๊ะคำมี (2554, หน้า 23-25) อธิบายสรุปไว้ว่า เมืองพะเยาในอดีตปรากฏความสำคัญในฐานะส่วนหนึ่งของล้านนาในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกน เพราะได้ส่งขุนนางที่มีฐานะเป็นอาชวยเหลือให้พระองค์ได้ครองราชย์ มาปกครองพะเยา และตอบแทนความดีความชอบด้วยการกำหนดตำแหน่งเจ้าเมืองพะเยาเป็น เจ้าสีหมัน และในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช ทรงให้ความดีความชอบแก่พระยาอุธิษฐิระอดีตเจ้าเมืองสองแควผู้มาสวามิภักดิ์โดยยกเมืองพะเยาให้ครองกาลต่อมาเมื่อล้านนาก็ครองนครรัฐแพร่และน่านได้แล้ว เมืองพะเยาจึงถูกลดบทบาทลง

รายพระนามกษัตริย์ที่ปกครองเมืองพะเยา ผู้วิจัยจะแสดงเฉพาะที่ปรากฏในจารึกพะเยา เริ่มตั้งแต่สมัยเมืองพะเยาขึ้นตรงต่อการปกครองของอาณาจักรล้านนา และมีการบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไว้ด้วยการบันทึกตัวอักษรลงบนจารึกพะเยานับตั้งแต่ปีพุทธศตวรรษที่ 20 (พ.ศ 1954) เป็นต้นมา จนถึงพุทธศตวรรษที่ 22 ปรากฏลำดับกษัตริย์ที่ปกครองเมืองพะเยา ดังนี้

ตาราง 4 กษัตริย์ที่ปกครองเมืองพะเยา

ที่	พระนาม	ทะเบียนจารึก	ปีที่ครองราชย์	หมายเหตุ
1	เจ้าสีหมันอวเลียง	ลพ.9	พ.ศ.1954	ลำดับที่ 1-4 เป็น
2	เจ้าสีหมัน	พย.44	พ.ศ. 1954	พระนามกษัตริย์
3	เจ้าหมันเลียง - เจ้าสีหมันเมืองพะเยา	พย.47	พ.ศ. 1954	พระองค์เดียวกัน
4	เจ้าสีหมันเมืองพะเยา	พย.52	พ.ศ. 1954	

ตาราง 4 (ต่อ)

ที่	พระนาม	ทะเบียนจารึก	ปีที่ครองราชย์	หมายเหตุ
5	พระยาสองแควเก่า	ลพ.24	พ.ศ. 2017	ลำดับที่ 5-6 เป็น พระนามกษัตริย์ พระองค์เดียวกัน
6	พระยาอุษิษเฐียร	กท.93	พ.ศ. 2019	
7	สมเด็จพระราชาอโสก มหาราช	พย.54	พ.ศ. 2021	สันนิษฐานว่าเป็น พระนามกษัตริย์ ในลำดับที่ 5-6
8	นางเมืองพญา	พย.2	พ.ศ. 2013	
9	เจ้าสีหมันผู้เป็นปู่พระเป็นเจ้า เมืองพิง	พย.3	พ.ศ. 2033	ลำดับที่ 9-10 เป็นพระนาม กษัตริย์พระองค์ เดียวกัน
10	เจ้าสีหมันผู้เป็นปู่เลี้ยงพระ เป็นเจ้าเมืองพิง	พย.46	พ.ศ. 2033	
11	เจ้าหมื่นจุลาพยาว	พย.6	พ.ศ. 2036	
12	สมเด็จพระพิตรพ่อครูพระเป็น เจ้า เจ้าสีหมันพยาว	พย.26	พ.ศ. 2037	ลำดับที่ 12-15 เป็นพระนาม กษัตริย์พระองค์ เดียวกัน
13	พระราชครูพระเป็นเจ้าสี หมันพยาว	พย.7	พ.ศ. 2038	
14	ครูพระเป็นเจ้า เจ้าสีหมัน พยาว	พย.27	พ.ศ. 2038	
15	ปู่พระเจ้า เจ้าเมืองญีพยาว	ลพ.10	พ.ศ. 2039	
16	เจ้าแสนกัลยาณ หรือ เจ้าหัวแสน	ชร.63	พ.ศ. 2039	ลำดับที่ 16-21 สันนิษฐานว่าเป็น กษัตริย์พระองค์ เดียวกัน

ตาราง 4 (ต่อ)

ที่	พระนาม	ทะเบียนจารึก	ปีที่ครองราชย์	หมายเหตุ
17	เจ้าแสนกัลยาณะ	ลป.6	พ.ศ. 2039	
18	หัวแสนญาณกัลยาหรือ เจ้าหัวแสนพยาว	พย.28	พ.ศ. 2045	
19	พ่อหญิงเจ้าหัวแสนญาณ กัลยาเจ้าเมืองพยาวหรือ พ่อหญิงเจ้าหัวแสนพยาว	พย.29	พ.ศ. 2047	
20	แสนญาณตนกิน เมืองพยาว	พย.29	พ.ศ. 2049	
21	แสนพยาว	พย.29	พ.ศ. 2052	
22	พ่อหญิงเจ้าเมืองพยาวตนมี นามพิเศษชื่อจิต	พย.12	พ.ศ. 2056	
23	เจ้าเมืองส้อยพรญาว	พย.13	พ.ศ. 2058	
24	หมื่นขุน	พย.48	พ.ศ. 2064	

3. เมืองพะเยาในการปกครองของอาณาจักรล้านนา

นับตั้งแต่ขุนจอมธรรมสร้างและปกครองเมืองพะเยาในฐานะที่เป็นนครรัฐอิสระ พระองค์ก็ดำเนินนโยบายทางการเมืองการปกครองในแนวทางเดียวกันกับเมืองนครหิรัญเงินยางซึ่งมีพระราชบิดาคือพญาลาวเงินปกครองอยู่ พะเยากับเมืองหิรัญนครเงินยางไม่เคยรุกรานกันเพราะถือว่าเป็นเมืองพันธมิตรทางเครือญาติ และเมื่อมีศึกสงครามก็จะยกพลไปช่วยเหลือกัน

ประมาณปี พ.ศ. 1839 (พุทธศตวรรษที่ 19) พระยามังราย ซึ่งเป็นพระราชโอรสของลาวเมงกษัตริย์แห่งเมืองหิรัญนครเงินยางกับนางเทพคำขยายหรือพระนางอัมมิงจอมเมืองราชธิดาของท้าวรุ่งแก่นเจ้าเมืองเชียงรุ่ง ทรงรวบรวมดินแดนสองแคววันใหญ่อาณาจักรเขตบริเวณลุ่มแม่น้ำกก ได้แก่ เชียงราย เชียงแสน และอาณาจักรเขตบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง ได้แก่ ลำพูน เชียงใหม่ เข้าด้วยกันแล้วสร้างเมืองเชียงใหม่และสถาปนาให้เป็นราชธานีศูนย์กลางอำนาจเพื่อควบคุมดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำทั้งสองนี้ ต่อมาดินแดนที่ถูกรวบรวมเข้าด้วยกันและได้รับการขนานนามใหม่ในขณะนั้นว่า อาณาจักรล้านนา (สุรพล คำวิหิกุล, 2539, หน้า 25-27)

กรณีการ วิมลเกษม (2524, หน้า 14-19) อธิบายสรุปว่า ในรัชสมัยที่พระยาจำเมืองครองแคว้นพะเยาร่วมสมัยกับพระยามังราย ทั้งสองพระองค์เป็นทั้งพระญาติและพระสหายกัน เหตุนี้พระยามังรายจึงไม่โจมตีแคว้นพะเยา ในรัชสมัยต่อมา พระยาไชยสงครามพระราชโอรสของพระยามังราย หลังพระราชบิดาลิ้นพระชนม์ พระองค์ขึ้นครองราชย์ที่เมืองเชียงใหม่แต่ประทับอยู่ที่เชียงใหม่ได้เพียง 4 เดือนก็ต้องเสด็จนิวัติกลับเชียงราย เพราะเกรงว่าเจ้าครองแคว้นพะเยาจะบุกตีเมืองเชียงราย เหตุก็เพราะแคว้นพะเยายังมีความเข้มแข็งทางด้านการทหาร การเมือง และการปกครองอยู่มาก ส่วนเมืองเชียงใหม่ ก็รับสั่งให้พระราชโอรสคือท้าวแสนพุกครองแทน

ต่อมาเมื่อพระยาไชยสงครามสิ้นพระชนม์ ท้าวแสนพุกทรงขึ้นครองราชย์สืบต่อแล้วแต่งตั้งให้พระยาคำฟูพระราชโอรส (บางตำรากล่าวว่าเป็นพระราชโอรสของพระยามังราย และเป็นพระอนุชาของพระยาไชยสงคราม) ไปครองเมืองเชียงใหม่ ส่วนพระองค์ครองเมืองเชียงราย ต่อมาพระองค์ดำริสร้างเมืองเชียงแสนขึ้นมาใหม่ในบริเวณสถานที่ซึ่งสันนิษฐานกันว่า

เป็นเมืองหิรัญนครเงินยางเดิม เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางอาณาจักรล้านนาแทนเมืองเชียงใหม่

ในเอกสารจารึกพะเยา (ลพ.9/1/8-9) ปรากฏเรื่องการสืบราชสมบัติของพระยาคำฟูพระราชโอรสของท้าวแสนพุกว่า พระองค์ได้ทำการรวบรวมแคว้นพะเยาเข้าในอาณาจักรล้านนา (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19) ดังข้อความที่ปรากฏในจารึกพะเยาว่า มังรายกินเมืองเนิงมาถึงครามตามตอถึงท้าวแสนพุกคำฟูผายูท้าวกลีนาเจ้าแสนเมิงมา (ลพ.9/1/8-9) โดยพระยาคำฟู เจ้าเมืองเชียงใหม่คบคิดกับพระยากวางเจ้าเมืองน่านทำศึกชนาบเมืองพะเยา ขณะนั้นพระยาคำฟู (คำลือ) บุตรพระยาคำแดง ครองเมืองพะเยาอยู่ พระยาคำฟูดำริว่า การเป็นนครรัฐอิสระของเมืองพะเยาจะก่อให้เกิดอันตรายต่อเมืองเชียงรายซึ่งท้าวแสนพุกพระราชบิดาปกครองอยู่ พระยาคำฟูจึงเข้ายึดเมืองพะเยาได้ก่อนพระยากวางเจ้าเมืองน่าน แล้วรีบเอา ช้างม้า วัว ควายผู้คนตลอดจนถึงทรัพย์สินต่าง ๆ ในเมืองพะเยาเป็นจำนวนมาก กลับอาณาจักรของพระองค์มิได้แบ่งทรัพย์สินที่ยึดได้ให้พระยากวางเจ้าเมืองน่านที่ร่วมตีเมืองด้วยกัน จนทั้งคู่เกิดขัดใจกันขึ้น

กล่าวโดยสรุปก็คือ หลังสิ้นเอกราชเมืองพะเยาถูกลดบทบาทและความสำคัญในฐานะที่เป็นนครรัฐอิสระลง ต่อมาลุ่มสมัยพระเจ้าติโลกราชครอบครองอาณาจักรล้านนา ประมาณปี พ.ศ. 1985-2030 พระเจ้าติโลกราชได้ส่งพระยาอุธิษฐิเยรเจ้าแห่งเมืองสองแควมาปกครองเมืองพะเยา เหตุที่ต้องส่งเจ้าเมืองสองแควมาปกครองพะเยาก็เพราะเมืองพะเยาจะได้อยู่ในสายพระเนตรของพระองค์ตลอดเวลา เนื่องจากพระยาอุธิษฐิเยรเจ้าเมืองสองแควได้เข้าสวามิภักดิ์พระองค์ในฐานะประเทศราชแล้ว

ครั้นถึงรัชสมัยพระยาสามฝั่งแกนปกครองอาณาจักรล้านนา พระองค์ได้ส่งขุนนางที่มีฐานะเป็นอาวเลี้ยง (อา) หมายถึง ผู้ที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนให้พระองค์ครองราชย์ในอาณาจักรล้านนา มาปกครองเมืองพะเยา และกำหนดตำแหน่งสถานะเจ้าเมืองพะเยาใหม่เป็นเจ้าสีหิ้นในยุคสมัยต่อมาเมื่อล้านนาได้เข้ายึดครองนครรัฐแพร่ และน่านแล้ว เมืองพะเยาจึงถูกลดบทบาทลงอีกครั้ง

สำหรับข้อดีของการส่งพระยาอุธิษฐิเยรมาปกครองเมืองพะเยาก็คือ พระองค์ทรงสร้างสิ่งสำคัญที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีไว้เป็นจำนวนมาก เช่น เจดีย์วัดพระยาาร่วง (วัดบุญนาคน) และทรงสร้างวิหารวัดป่าแดง อัญเชิญพระพุทธรูปปฏิมาแก่นจันทร์แดงจากวัดปทุมมาราม (หนองบัว) นำมาประดิษฐานไว้ที่วัดป่าแดง นำช่างปั้นถ้วยชามเครื่องสังคโลกมาเผยแพร่วิธีการปั้นและเผาถ้วยชามสังคโลกให้แก่ประชาชนในเมืองพะเยาตลอดจนถึงสร้างศิลาจารึกอันเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยาอีกด้วย

4. วิเคราะห์ชื่อเมืองพะเยา

ในการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชื่อเมืองพะเยานั้น ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลจากเอกสารโบราณต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชื่อเมืองพะเยา ผลจากการสำรวจข้อมูลพบว่า คำว่า พะเยา ปรากฏข้อมูลในเอกสารโบราณต่าง ๆ ดังนี้ คือ ชื่อเมืองพะเยาที่ปรากฏในจารึกวัดศรีชุม ชื่อเมืองพะเยาที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ และชื่อเมืองพะเยาที่ปรากฏในจารึกพะเยา อนึ่งตามข้อมูลที่ปรากฏ คำว่า พะเยา แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะของชื่อเมือง 2) ลักษณะสร้อยพระนามของพระมหากษัตริย์

4.1 ลักษณะชื่อเมือง

ลักษณะชื่อเมือง หมายถึง คำว่า พะเยา ที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารข้อมูลแล้วพบคำว่า พะเยา ระบุว่าเป็นชื่อเมืองปรากฏอยู่ในเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

4.1.1 ชื่อเมืองพะเยาปรากฏในจารึกวัดศรีชุม

คำว่า พะเยา ที่เป็นลักษณะชื่อเมืองนั้น พบในเอกสารโบราณจารึกวัดศรีชุมหรือจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 แห่งอาณาจักรสุโขทัย ดังข้อความว่า เบื้องตะวันตกถึง..ละพูน....บุเบื้องพายัพถึงเชียงแสน พยาว....ลาว (สท.2/1/8-19) ข้อความดังกล่าว อธิบายถึงพระราชประวัติของพ่อขุนศรีนาวนำถมขณะขึ้นครองราชย์ปกครองอาณาจักรสุโขทัย จากนั้นสถาปนากรุงสุโขทัยให้เป็นราชธานีแล้วแผ่ขยายอำนาจไปในทิศต่าง ๆ

4.1.2 ชื่อเมืองพะเยาปรากฏในวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์

นอกจากนี้ยังพบชื่อเมืองพะเยาปรากฏในวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ซึ่งเป็นวรรณคดีแต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา

สำหรับวรรณคดีเรื่องนี้กล่าวกันว่า มีผู้ประพันธ์ 3 คน คือ พระมหาราชครู ต่อจากนั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นผู้แต่งเสริมขึ้นภายหลัง

ในวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ ปรากฏข้อมูล คำว่า พยาว ดังข้อความว่า กูนี้เนื้อลาวแต่ยังอยู่พยาว บ่มีผู้ปาน เขาขึ้นชื่อกู ชื่อเสียงไกรหาญ ปานปล้นเมืองमार ขุนหามารหักทัน (กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2508, หน้า 35)

4.1.3 ชื่อเมืองพะเยาที่ปรากฏในจารึกพะเยา

ในจารึกพะเยาทั้งหมด 181 หลักนั้น ปรากฏหลักฐานข้อมูลที่เป็นชื่อเมืองพะเยาอยู่ 2 ช่วงพุทธศตวรรษ คือ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 และช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ไม่ปรากฏข้อมูลชื่อเมืองพะเยา สำหรับพุทธศตวรรษที่ 20-21 มีข้อมูลชื่อเมืองพะเยาปรากฏ ดังนี้

1) จารึกพะเยาพุทธศตวรรษที่ 20

ในพุทธศตวรรษที่ 20 มีจารึกพะเยาที่ผู้วิจัยใช้ศึกษาวิจัยจำนวน 5 หลัก หลังจากการสำรวจข้อมูล พบว่าการบันทึก คำว่า พะเยา ในจารึกพะเยาพุทธศตวรรษที่ 20 มีรูปแบบการบันทึก 2 ลักษณะ คือบันทึก คำว่า พยาว และบันทึก คำว่า พญาว

คำว่า พยาว ปรากฏข้อมูลว่าด้วยเรื่องการเสวยราชสมบัติของเจ้าสีหิ้นพยาว ดังข้อความว่า จิงจโหมาเสวียลำดับพิพัสถานอนันตีมิในเมิงพยาว (ลพ.9/2/5) หรือในข้อความว่า เจาหมินลงมาเปนเจาสีหิ้นในเมิงพยาว (พย.47/1/2) หรือ ในข้อความว่า เจาสีหิ้นในเมิงพยาว (พย.52/1/2) เป็นต้น ส่วนคำว่า พญาว ปรากฏในข้อความว่า ไนเมิงพญาวตั้งใจ (พย.52/1/14) ดังนี้

2) จารึกพะเยาพุทธศตวรรษที่ 21

ในพุทธศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยใช้จารึกพะเยาประกอบการศึกษา จำนวน 48 หลัก หลังจากการสำรวจข้อมูลแล้วพบว่า คำว่า พะเยา ในจารึกพะเยาพุทธศตวรรษที่ 21 มีรูปแบบการบันทึก 5 ลักษณะ คือ คำว่า พยาว คำว่า พญาว คำว่า พ่ญาว คำว่า พ่ยาว และคำว่า พ่ยาว ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

คำว่า พยาว ในข้อความว่า เจาหัวแสนกลัยากินเมิงพยาว (ลพ. 9/1/3)

คำว่า พญาว ในข้อความว่า มากินเมิงพญาว (พย.46/1/8)

คำว่า พ่ญาว ในข้อความว่า มากินเมิงพ่ญาว (พย.3/1/10)

คำว่า พย่าว ในข้อความว่า ขุนผู้ใดมากินเม็งพย่าว (พย.26/1/10)

คำว่า พย่าว ในข้อความว่า เปนเจาเปนขุนแงเม็งพย่าว (พย.52/1/3)

4.2 ลักษณะสร้อยพระนาม

คำว่า พระเยา ที่ปรากฏเป็นสร้อยพระนามของกษัตริย์ปกครองเมืองพะเยานั้น ปรากฏข้อมูลสร้อยพระนาม เช่น ข้อความว่า พระเป็นเจ้าสี่หมื่นพย่าวได้ให้เอาหินมาปักบัน ที่ดิน แล้วฝังหินพัทธสีมาให้เป็นโบสถ์ (พย.27/2/4) คำว่า พย่าว ที่ปรากฏในข้อความนี้ จัดเป็น คำสร้อยพระนาม เป็นต้น

นอกจากนี้ข้อสันนิษฐานการตั้งชื่อเมืองพะเยา ยังประกอบไปด้วยแนวคิดและการ แสดงความคิดเห็นของนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีคนสำคัญ เช่น

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2537, หน้า 32) อธิบายว่า คำว่า พระเยา มาจากคำว่า ภูกามยาว ส่วนคำว่า ภูกามยาว มาจาก คำว่า ภู+กาม+ยาว คำว่า ภู หมายถึง ภูเขา, เขิงเขาชมพูหรือ ดอยด้วน ส่วนคำว่า กาม หมายถึง ช้าง คำว่า ยาว หมายถึง ยาวตลอดแนว โดยนัยยะ ความหมายของสุจิตต์ วงษ์เทศ ก็คือ คำว่า พระเยา หมายถึงเมืองที่มีชื่อเรียกตามภูเขาที่ทอด ยาวเป็นแนวขนานแม่น้ำอิง

ส่วนสวัสดิ์ อ่องสกุล (2557, หน้า 62) กล่าวว่า คำว่า พระเยาสันนิษฐานว่า มาจาก คำว่า ภูยาว เพราะตั้งอยู่ในบริเวณภูยาว ต่อมาคำนี้จึงกลายเป็น พย่าว และ พระเยา ตามลำดับ ซึ่งข้อสันนิษฐานนี้ตรงกับทัศนคติที่สุจิตต์ วงษ์เทศ แสดงไว้

จากการรวบรวมข้อมูลและศึกษารายละเอียดในจารึกพะเยาแล้ว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คำว่า พย่าว พญาว พย่าว ฟญาว เป็นคำที่มาจากภาษามอญ ได้แก่ คำว่า **ปยู** และคำว่า **พยู** โดยพิจารณาเทียบเคียงจากภาษามอญที่ปรากฏอยู่ในจารึกหริภุญไชยพุทธศตวรรษที่ 17-18 ดังข้อความปรากฏว่า ลุแต่หริภุญไชยมาพูนพระเจ้าพยูครองเมือง (จารึกอาณาจักรปุนไชย/ 1/12)

อนึ่งคำว่า **ปยู** เป็นพระนามของกษัตริย์มอญ ที่ครองเมือง พโค (หงสาวดี) ในปี พ.ศ. 1908 ก่อนหน้านั้นชนชาติมอญปกครองพม่าอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาเสียเมืองให้แก่พม่า พวกพม่า จึงเลียนแบบเอาตามอย่างอารยธรรมมอญได้แก่การเลียนแบบตัวอักษรและสถาปัตยกรรม ต่าง ๆ เป็นต้น มรดกที่สำคัญที่สุดที่ชาวมอญมอบให้แก่พม่าและชนรุ่นหลังก็คือการรับ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ สำหรับชนชาติมอญนั้น นับถือพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 2-3 ในยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตมาจากประเทศอินเดีย ประกาศพุทธศาสนาทางสุวรรณภูมิจึงกล่าวได้ว่าอารยธรรมของมอญนั้นรุ่งเรืองอย่างยิ่ง

ยุครุ่งเรืองของมอญในพุทธศตวรรษที่ 2-3 สมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณ ทูตเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาทางสุวรรณภูมิ ขณะนั้น พยู เป็นเมือง (อาณาจักร) สำคัญของ

พม่า พะโค ก็เป็นเมืองสำคัญของมอญ (พะโค ในปัจจุบัน หมายถึง เมืองหงสาวดี) และพลิม ก็เป็นเมืองสำคัญของพม่า หากพิจารณาหลักความเปลี่ยนแปลงด้านภาษา สันนิษฐานว่า คำว่า พยว พญว พ่ยว และพญว ที่ปรากฏในจารึกพะเยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-21 เป็นชื่อที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางภาษาโดยเปลี่ยนแปลงมาจากคำว่า ปยุ หรือ พยุ ในภาษามอญ เพราะคำว่า ปยุ เป็นชื่อกษัตริย์มอญ และคำว่า พยุ ก็เป็นชื่ออาณาจักรหรือเมืองพม่าที่เกิดขึ้นหลังจากยึดอาณาจักรมอญได้ คำว่า พยุ ที่เป็นชื่ออาณาจักรหรือเมืองของพม่านี้ สันนิษฐานว่าเกิดจากการตั้งชื่ออาณาจักรหรือเมืองเลียนแบบชื่อกษัตริย์มอญ ดังนั้น คำว่า พยว ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า เป็นคำภาษามอญมีการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาจากคำว่า ปยุ หรือ พยุ กลายเป็น พยว ตามกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางภาษา คือ ปยุ เป็น พยุ (ป เป็น พ) สระ- (อ) คงรูปเดิม พยุ เป็น พยว (พฤทธิ สระ- (อ) เป็น สระ โ- (โ) ตามวิธีการทางมาตราพฤทธิของอักษรวิธีมอญ (ซึ่งมีรูปแบบด้านการพฤทธิเหมือนภาษาบาลี-สันสกฤต) แล้ว พฤทธิ สระโ- (โ) เป็น สระ-าว (อว) ข้อสังเกตในด้านอักษรวิธีมอญก็คือ ภาษามอญจะเขียนรูปสระ โ- (โ) เป็นรูปสระ -า (เอา) หรือ สระ -าว (อว) ดังกระบวนการการเปลี่ยนแปลง เช่น ปยุ-พยุ-พโย-พยว เป็นต้น

อีกหนึ่งการเปลี่ยนแปลงด้วยกระบวนการดังกล่าว อาจเกิดจากการเลียนแบบทางวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง หรือเลียนแบบวัฒนธรรมของผู้มีอำนาจในยุคนั้น โดยมีข้อสนับสนุนการสันนิษฐาน ได้แก่ เรื่องราวที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับชนชาติมอญของพระยามังรายซึ่งเกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 โดยพระยามังรายเข้ายึดอำนาจจากพระยาธิบถกษัตริย์มอญพระองค์สุดท้ายแล้วขยายฐานพระราชอำนาจไปในอาณาเขตของมอญ และกลุ่มชนที่ใช้ภาษามอญ ได้แก่ เมืองหริภุญไชย (ลำพูน) และเขลางค์นคร (ลำปาง) โดยเฉพาะเขตลำปางยึดเอาสายน้ำและดินแดนพื้นที่ราบลุ่มของแม่น้ำวังเป็นสถานที่ขยายพระราชอำนาจ ต่อมาพระองค์ได้รับการเรียกขานว่า พระยาเม็งราย คำว่า เม็ง คือภาษามอญ (กรมศิลปากร, 2522, หน้า 4-5)

ส่วน คำว่า ผาญ ที่ปรากฏในศิลาจารึกวัดพระยืนซึ่งพระเจ้ากือนาหนึ่งในกษัตริย์ของราชวงศ์มังรายได้จารไว้ ราวพุทธศตวรรษที่ 19 และคำว่า ผาญ พระนามกษัตริย์ในราชวงศ์มังรายในจารึกพะเยาหลักที่ 1 ทะเบียวจารึก ลพ.9 มีลักษณะเป็นคำพ้องเสียงกับ คำว่า ปยุ และ พยุ ที่ปรากฏในจารึกหริภุญไชยซึ่งบันทึกด้วยอักษรมอญโบราณและมีลักษณะทางภาษาเป็นศัพท์พวงในกลุ่มคำคล้ายคลึงของภาษามอญ-พม่า เช่น ศัพท์พวงว่า ปยุ พยุ พโค พลิม เป็นต้น

ความรู้เกี่ยวกับจารึกเมืองพะเยา

ในปัจจุบันมีการสำรวจและขึ้นทะเบียนจารึกพะเยาไว้จำนวน 181 หลัก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มจารึกที่ค้นพบก่อนปี พ.ศ.2537 เก็บรวบรวมไว้ที่วัดศรีโคมคำและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีจำนวน 112 หลัก และกลุ่มจารึกที่ค้นพบใหม่หลังปี พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน อีกจำนวน 69 หลัก ปัจจุบันจารึกพะเยาเกือบทั้งหมดได้รับการเก็บรักษาดูแลที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์ จังหวัดพะเยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (วัดลี)

1. ประวัติการค้นพบ การเก็บรักษา และการปริวรรตถ่ายถอดจารึกพะเยา

สมัยรัชกาลสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์รับสั่งให้หน่วยงานราชการของพะเยารับผิดชอบดูแลเก็บศิลาจารึกพะเยา ขณะนั้นเมืองพะเยายังมีสภาพเป็นบ้านเมืองขนาดเล็ก ไม่พร้อมที่จะจัดเก็บเอกสารจารึกจำนวนมากได้ จึงมีการเคลื่อนย้ายจารึกพะเยาไปเก็บไว้ที่จังหวัดลำพูนซึ่งมีสภาพปลอดภัยกว่า

นอกจากสถานที่ทั้งสามแห่งนี้แล้ว ในปัจจุบัน จารึกของพะเยานั้นยังคงได้รับการเก็บรักษาไว้ตามวัดและศูนย์วัฒนธรรมพื้นที่บางแห่งในจังหวัดพะเยา ตลอดจนยังมีจารึกพะเยาบางส่วนได้รับการเก็บรักษาดูแลอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ

ในส่วนของหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ได้สำรวจทะเบียนจารึกพะเยาแล้วลงบัญชีจารึกไว้โดยใช้ตัวอักษร พย. (พะเยา) เป็นทะเบียนแสดงชื่อจังหวัดที่พบจารึก นอกจากนี้ ดร. ฮันส์ เพนธ์ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวบรวมสอบค้นประวัติที่มาของจารึกพะเยาบางหลัก จัดทำเลขรหัสของจารึกพะเยาเหล่านี้ไว้ ให้พ้องกันกับที่หอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร

ยุคก่อนปี พ.ศ. 2537 ได้มีการเก็บรวบรวมจารึกพะเยาเป็นจำนวนมากเก็บไว้ที่วิหารหลังเล็กซึ่งอยู่ใกล้กำแพงวิหารหลวงหลังใหญ่เยื้องไปทางทิศตะวันออก ต่อมาน้ำท่วมน้ำหลากบริเวณวัดศรีโคมคำบ่อยครั้ง พระธรรมวิมลโมลี (สมณศักดิ์ในขณะนั้น) เจ้าอาวาส จึงดำริย้ายจารึกทั้งหมดที่อยู่ในวิหารหลังเล็กไปเก็บไว้ในสถานที่ใดที่หนึ่งซึ่งปลอดภัยจากน้ำท่วม สำนักพิมพ์มติชนจึงดำริสร้างหอวัฒนธรรมนิทัศน์ถวายเป็นคราวต่อมา

ในยุคปัจจุบันได้มีการย้ายจารึกพะเยาไปเก็บรวบรวมไว้ที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์ ซึ่งได้รับการสร้างขึ้นใหม่บริเวณริมกว๊านเยื้องอาคารเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา (อาคารเรียนหลังเก่าก่อนจะย้ายมาประจำที่ ตำบลแม่กา) จารึกพะเยาที่ได้รับการเก็บรักษาดูแลที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์ มีจำนวน 53 หลัก ผู้รวบรวมจารึกพะเยาในส่วนของวัดศรีโคมคำ คนแรก ๆ ได้แก่ พระครูศรีวิราช วชิรปัญญา อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ส่วนพระธรรมวิมลโมลีเป็นผู้รวบรวมคนสำคัญได้ผลักดันให้เกิดการเก็บรักษา

ดูแล ตีพิมพ์เผยแพร่ข้อความในจารึกเพื่ออธิบายประวัติศาสตร์เมืองพะเยาให้ถูกต้องตาม เอกสารที่มีการบันทึกไว้ในอดีตกาลซึ่งเป็นการกระทำที่นับว่ามีคุณูปการต่อพะเยาอย่างยิ่ง

นอกจากหอวัฒนธรรมนิทัศน์แล้วยังมีการรวบรวมจารึกพะเยาที่ค้นพบใหม่ไว้ที่ พิพิธภัณฑ์เวียงพยาว วัดลี อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา อีกเป็นจำนวนมาก โดยพระครูอนุรักษ์ บุราณนันท์ เจ้าอาวาสวัดลีและเจ้าคณะอำเภอเมืองพะเยาเป็นผู้ริเริ่ม

ส่วนในการเก็บรักษาจารึกพะเยาในสถานที่อื่น ๆ พบจารึกพะเยาที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงเทพ ฯ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติลำพูน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ เชียงราย และบางส่วนอยู่ที่ลำปาง นอกจากนี้ยัง พบจารึกพะเยาตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาอีกจำนวนหนึ่งอีกด้วย

สำหรับการสืบสานรักษาจารึกพะเยานั้น สำนักพิมพ์มติชนได้จัดพิมพ์หนังสือ ประชุมจารึกจังหวัดพะเยา จำนวน 112 หลัก ไว้เพื่อเป็นหลักฐานสำหรับศึกษาค้นคว้าและ สืบค้นหลักฐานทางวิชาการ โดยหนังสือเล่มนี้นับว่าเป็นหนังสือที่รวบรวมเรียบเรียงจารึก พะเยาที่สมบูรณ์มากที่สุดเล่มหนึ่ง

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2552 นายเกรียงศักดิ์ ชัยตรุณ ได้จัดพิมพ์หนังสือจารึก พะเยาที่ค้นพบใหม่ อีกจำนวน 1 เล่ม ตีพิมพ์เนื่องในโอกาสที่พระธรรมวิมลโมลี ที่ปรึกษาเจ้า คณะภาค 6 เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ได้รับการโปรดเกล้า ฯ สถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้า คณะชั้นรองหิรัญบัฏที่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมจารึกที่ค้นพบ ใหม่หลังปี พ.ศ. 2552 จำนวน 69 หลัก และใช้ประกอบการศึกษา เมื่อรวมจารึกพะเยาทั้ง หมดแล้วจึงมีจำนวนทั้งสิ้น 181 หลัก ดังนี้

2. สถานภาพการศึกษาจารึกพะเยา

จารึกพะเยานั้นยังมีผู้ศึกษาวิจัยไม่มากนัก สาเหตุเพราะเมืองพะเยาเป็นเมืองเล็ก ๆ ไม่มีประวัติศาสตร์ด้านการเมืองการปกครองที่โดดเด่นเหมือนเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน หรือ เมืองเชียงราย อีกทั้งตัวอักษรที่ใช้บันทึกจารึกพะเยา ก็ไม่ใช่อักษรธรรมล้านนาที่คนเมืองนับว่า เป็นอัตลักษณ์หรือสมบัติของชาติพันธุ์ตน ดังนั้นงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับจารึกพะเยาจึงไม่มี เผยแพร่สู่สาธารณชนมากนัก

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาจารึก พะเยา จำนวนทั้งสิ้น 15 ผลงาน โดยจัดกลุ่มผลงานไว้ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มงานอ่านแปลหรือ ปรินต์รตถ่ายถอด 2) กลุ่มงานหนังสือประชุมจารึก และ 3) กลุ่มงานวิทยานิพนธ์และวิจัย

2.1 กลุ่มงานอ่านแปลหรือปรินต์รตถ่ายถอด

งานอ่านแปลหรือปรินต์รตถ่ายถอด หมายถึง ผลงานการอ่านแปลถอดความ แบบตัวต่อตัวหรือคำต่อคำจากตัวอักษรที่จารในจารึกพะเยา โดยไม่มีการอธิบายขยายความ

แต่อย่างใด จากการรวบรวมผลงานการอ่านแปลและปริวรรตถ่ายถอดจารึกพะเยา พงงานอ่านแปลหรือปริวรรตถ่ายถอด จำนวน 5 ผลงาน ดังนี้

2.1.1 จารึกล้านนาภาคที่ 1 เล่มที่ 1 ศึกษาตามโครงการปริวรรตถ่ายถอดข้อความจากจารึกเป็นอักษรไทยตรงตามตัวอักษรจากจารึกของจังหวัดเชียงราย น่าน แพร่ พะเยา โดยคณะผู้ศึกษา ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการด้านจารึกศึกษามีศาสตราจารย์.ดร.ประเสริฐ ฤณ นคร เป็นประธานโครงการ มีมูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน ให้การสนับสนุนทุนดำเนินการ ตีพิมพ์ผลงาน โดยสำนักพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2534 จำนวนหน้าที่พิมพ์มี 353 หน้า

2.1.2 จารึกล้านนาภาคที่ 1 เล่มที่ 2 ศึกษาตามโครงการปริวรรตถ่ายถอดข้อความจากจารึกเป็นอักษรไทยตรงตามตัวอักษรในจารึกของจังหวัดเชียงราย น่าน แพร่ พะเยา โดยคณะผู้ศึกษา ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการด้านจารึกศึกษามี ศาสตราจารย์.ดร.ประเสริฐ ฤณ นคร เป็นประธานโครงการ มีมูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน ให้การสนับสนุนทุนดำเนินการ ตีพิมพ์ผลงานโดยสำนักพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2534 จำนวนหน้าที่พิมพ์มีจำนวน 208 หน้า

2.1.3 จารึกล้านนา ภาค 2 เล่ม 1 และ เล่ม 2 ศึกษาโดยคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2551 จำนวนเล่มละ 1000 ชุด

2.1.4 ประชุมจารึกเมืองพะเยา จัดทำโดยหนังสือพิมพ์เครือมติชน ปริวรรตถ่ายถอดโดยนักภาษาโบราณกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2538 เป็นการรวบรวมและปริวรรตถ่ายถอดจารึกเมืองพะเยานั้นจำนวน 112 หลัก พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีเปิดหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา พ.ศ. 2537

2.1.5 จารึกที่ค้นพบใหม่ ศึกษาโดยการปริวรรตถ่ายถอดของ นายเกรียงศักดิ์ ชัยตระกูล จำนวนหลักที่ปริวรรตถ่ายถอด 69 หลัก ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2556

2.2 กลุ่มงานหนังสือประชุมจารึก

หนังสือประชุมจารึก หมายถึง การรวบรวมจารึกหลักที่ต้องการศึกษาจากนั้น อ่านแปล ถอดความ ตีความ อธิบายความ แล้วตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานนั้น จากการรวบรวมผลงาน กลุ่มงานหนังสือประชุมจารึกพบผลงานทั้งหมด 5 ผลงาน ดังนี้

2.2.1 หนังสือประชุมจารึกล้านนา เล่ม 1 ตีพิมพ์ข้อความที่เกี่ยวกับจารึกในพิพิธภัณฑสถาน เชียงแสน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2540 อ่านแปลถอดความ โดยฮันส์ เพนธ์ และคณะ

2.2.2 หนังสือประชุมจารึกล้านนา เล่ม 2 เกี่ยวกับจารึกพระเจ้ากาวิละ สถาปน วิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2541 อ่านแปล ถอดความ โดย ฮันส์ เพนธ์ และคณะ

2.2.3 หนังสือประชุมจารึกล้านนา เล่ม 3 เกี่ยวกับจารึกในพิพิธภัณฑ์ ลำพูน สถาปน วิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2542 อ่านแปล ถอดความ โดย ฮันส์ เพนธ์ และคณะ

2.2.4 หนังสือประชุมจารึกล้านนา เล่ม 4 เกี่ยวกับจารึกในพิพิธภัณฑ์ เชียงใหม่ สถาปน วิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2543 อ่านแปล ถอดความโดยฮันส์ เพนธ์ และคณะ

2.2.5 หนังสือประชุมจารึกล้านนา เล่ม 5 เกี่ยวกับจารึกในพิพิธภัณฑ์ น่าน และจารึกเมืองน่านที่น่าสนใจ สถาปน วิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2544 อ่านแปล ถอดความ โดยฮันส์ เพนธ์ และคณะ

2.3 กลุ่มงานวิทยานิพนธ์และวิจัย

กลุ่มงานวิทยานิพนธ์ หมายถึง งานวิทยานิพนธ์ และวิจัยจารึกพะเยา ระดับชั้นปริญญาโท ขึ้นไป กลุ่มงานวิทยานิพนธ์นี้ พบผู้ศึกษาวิจัยจารึกพะเยาจำนวน 5 ผลงาน ดังนี้

2.3.1 อักษรฝักขามที่พบในจารึกภาคเหนือ วิทยานิพนธ์ในระดับชั้นปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษาโดย กรรณิการ์ วิมลเกษม ปี พ.ศ. 2524

2.3.2 คำไวยากรณ์ในจารึกล้านนา วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษาโดย รจเรข คลอวุฒิวัฒน์ ปี พ.ศ. 2539

2.3.3 การเชื่อมโยงความในจารึกล้านนา วิทยานิพนธ์ในระดับชั้นปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษาโดย ชญานุดม จินดาร์ภย์ ปี พ.ศ. 2546

2.3.4 การศึกษาการกล่าวนาคนจากจารึกล้านนา: กรณีศึกษาความสืบเนื่อง และการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของคนในชุมชน วิทยานิพนธ์ในระดับชั้นปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษาโดย นิชนันท์ กลางวิชัย ปี พ.ศ. 2555

2.3.5 การศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา วิทยานิพนธ์ระดับชั้นปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษาโดย ธนพร แต่งขาว ปี พ.ศ. 2548

3. ภาษาที่ใช้ในจารึกพะเยา

ในจารึกพะเยาทั้ง 181 หลัก ปรากฏข้อมูลการใช้ภาษาแต่ละหลักแตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยจำแนกภาษาที่ใช้ในจารึกพะเยาออกเป็น 4 ภาษา คือ 1) ภาษาไทยสมัยสุโขทัย

2) ภาษาบาลี-สันสกฤต 3) ภาษาขอม (เขมร) 4) ภาษามอญ การจำแนกภาษาทั้ง 4 นี้ ผู้วิจัยแบ่งตามเกณฑ์ข้อมูลการใช้ภาษาที่ปรากฏการบันทึกตัวอักษรและภาษาไว้ในจารึกแต่ละพุทธศตวรรษ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ตั้งข้อสังเกตการใช้ภาษาโดยอิงข้อมูลและเรื่องราวที่ปรากฏในจารึกอีกด้วย

3.1 ภาษาไทยสมัยสุโขทัย

ภาษาไทยสมัยสุโขทัย เป็นภาษาที่ใช้บันทึกจารึกพะเยามากที่สุด เพราะภาษาไทยสมัยสุโขทัย นับว่าเป็นภาษาไทยมาตรฐานในยุคนั้น ทั้งนี้ผู้วิจัยพบการบันทึกจารึกเริ่มตั้งแต่จารึกพะเยาหลักที่ 1 (ลพ.9) โดยมีภาษาไทยถิ่นเหนือบันทึกสอดแทรกไว้เป็นบางคำ

อนึ่งการใช้ภาษาไทยสมัยสุโขทัยเป็นแบบอย่างในการบันทึกจารึกพะเยาผ่านตัวอักษรฝักขาม สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลทางภาษาจากสุโขทัยรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1-รัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 (ลือไท) ตัวอย่างภาษาไทยในสมัยสุโขทัยที่ปรากฏในจารึกพะเยาผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลไว้พอเป็นสังเขป เช่น คำว่า ลูกหลานเหลน (สท.45/1/3) ใช้ตรงกันกับจารึกพะเยาทะเลเบียนจารึก (พย.52/1/6) หรือ คำว่า หมาก ปรากฏในข้อความว่า แลแมจนับหมากไส (พย.52/1/4) ตรงกันกับ คำว่า หมาก ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ 1 และมีความหมายอย่างเดียวกัน

3.2 ภาษาบาลี-สันสกฤต

เมืองพะเยาก่อนมีการสร้างจารึกยังไม่มีข้อมูลหลักฐานชัดเจนว่าใช้ภาษาใดในการเขียนตัวอักษร นักวิชาการหลายท่านสันนิษฐานว่า ชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาภูกามยาว ใช้ภาษาตระกูลมอญ-เขมร ในช่วงที่พระเจ้าติโลกราชส่งพระยาสองแควหรือพระยาอุทัยเสวยแห่งเมืองพิษณุโลกมาปกครองเมืองพะเยา เมืองพะเยาในยุคนั้นก็ได้รับอิทธิพลคำสอนในพุทธศาสนาซึ่งใช้คำศัพท์ภาษาบาลี-สันสกฤตในการเผยแผ่คำสอนเป็นจำนวนมาก หลักฐานการใช้ภาษาบาลี-สันสกฤต บันทึกกิจกรรมหรือเรื่องราวของพระเจ้าอุทัยเสวยปรากฏอยู่ในจารึกพะเยา ทะเบียนจารึก กท.39/1/1-3 ซึ่งจารึกพะเยาหลักนี้ได้รับการบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาเพื่อรายงานพระราชกรณียกิจของพระยาอุทัยเสวยขณะที่พระองค์สร้างพระพุทธรูปทองสำริดน้ำหนักประมาณสิบสี่พันเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ยังปรากฏคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ภาษาบาลี-สันสกฤต ในจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (ลพ.9) คำว่า สุทฺธางคฺลีสรีบรรทสนขล้าโมทานล้ามุขาวโรหิตตะลิลลือภิวาทภวะบาด แยกเป็น สุทฺธ, องคฺลีส, บวร, (ปวร) ทส, นข, ล้าโมทาน (สมุโมทาน), ล้ามุขาวโรหิตตะ (สมมุขาวโรหิต), ลิลลือ, อภิวาท, ภว, บาด (ปาท) ภาษาสันสกฤต เช่น ขสตัดฺตราธิราช, สรทา, นรินทร, อาคัย เป็นต้น

3.3 ภาษาขอม (เขมร)

กลุ่มภาษาขอมที่ปรากฏในจารึกพะเยา ส่วนมากเป็นคำยืมสันนิษฐานว่า ได้รับอิทธิพลมาจากภาษาขอมที่ใช้อยู่ในอาณาจักรสุโขทัยคำที่ยืมมา เช่น คำว่า ปรากฏในข้อความว่า ไหพราธนา (พย.47/1/16) เป็นต้น

3.4 ภาษามอญ

ภาษามอญที่ปรากฏในจารึกพะเยานั้น สันนิษฐานว่า เกิดจากอิทธิพลของภาษามอญที่ใช้อยู่อาณาจักรศรีอยุธยา ก่อนที่พระยามังรายจะยึดครองศรีอยุธยา รวมเข้าเป็นอาณาจักรล้านนา สังเกตได้จากการที่ชาวศรีอยุธยา เรียกขานพระองค์ว่า มังราย หรือ มังราย ในอดีตมอญเป็นชาติที่มีความรุ่งเรืองมีวัฒนธรรมประเพณีและภาษาเป็นของตนเอง นอกจากนี้ภาษามอญยังปรากฏการใช้ควบคู่กันกับภาษาขอมที่แพร่หลายอยู่ในอาณาจักรสุโขทัยและนับว่าเป็นหนึ่งในภาษาที่เป็นต้นแบบของลายสือไทยของพ่อขุนรามคำแหงอีกด้วย สำหรับตัวอย่างภาษา เช่น คำว่า เม็ง ปรากฏในข้อความว่า เม็งวัน 4 (พย.1/1/2) เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาระบบคำและการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

ในการศึกษาวิจัยจารึกพะเยาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเพื่อวิเคราะห์กระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา 2 แนวคิด คือ 1) แนวคิดระบบคำ 2) แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษา แนวคิดระบบคำผู้วิจัยศึกษาวิจัยตามแนวคิดของ สุนันท์ อัญชลินุกูล (2546, หน้า 13) และวรวรรณ ศรียาภัย (2556, หน้า 137) ส่วนแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ศึกษาตามแนวคิดของธวัช ปุณโณทก (2553, หน้า 17) และ วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (2526, หน้า 25) ส่วนรายละเอียดที่เกี่ยวกับแนวคิดในการศึกษาระบบคำและการเปลี่ยนแปลงทางภาษา มีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดระบบคำ

สุนันท์ อัญชลินุกูล (2546, หน้า 13) อธิบายระบบคำไว้ว่า เป็นการศึกษาให้เห็นแนวคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะความเป็นระบบของคำไทยในลักษณะต่าง ๆ ตามแนวหลักภาษาไทย และหลักภาษาศาสตร์ทั้งด้านเสียง คำ การสร้างคำ ชนิดของคำ หน้าที่ของคำ ความหมายของคำ ระดับคำ

วรวรรณ ศรียาภัย (2556, หน้า 137) อธิบายว่า ระบบคำในภาษาไทย เป็นการศึกษาให้เห็นระบบต่าง ๆ ของคำ ประกอบด้วยชนิดคำ เช่น คำนาม คำสรรพนาม เป็นต้น หรือระบบการสร้างคำ เช่น คำซ้อน คำประสม เป็นต้น

ในงานวิจัยจารึกพะเยานี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดระบบคำจากแนวคิดของสุนันท์ อัญชลินุกูล และวรวรรณ ศรียาภัย จากนั้นรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิดเพื่อทบทวน

วรรณกรรมในเรื่องระบบคำ 3 ประเด็น คือ 1) ด้านรูปคำ 2) ด้านความหมายของคำ และ 3) ด้านการใช้คำ

1.1 ด้านรูปคำ

รูปคำ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การใช้ตัวอักษรที่เป็นสระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ หรือสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งประกอบเข้าด้วยกันเป็นหน่วยทางภาษาที่มีความหมาย ในการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปคำผู้วิจัย จำแนกส่วนประกอบของรูปคำออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) รูปพยัญชนะ 2) รูปสระ 3) รูปวรรณยุกต์ ในแต่ละส่วนนั้น มีคำจำกัดความ ดังนี้

1.1.1 รูปพยัญชนะ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 804) ให้คำจำกัดความของคำว่า รูปพยัญชนะ ไว้ว่า หมายถึง ตัวอักษรที่ใช้แทนเสียงพยัญชนะ เช่น ก (กอ) ข (ขอ) ค (คอ) ง (งอ) จ (จอ) ฉ (จอ) เป็นต้น

คำว่า รูปพยัญชนะ ในการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย ใช้ประโยคภาษาบาลี แปลเป็นภาษาไทยซึ่งเป็นลักษณะการแปลแบบโบราณคืออ่านแปลทีละคำ ตามหน้าที่ของคำที่เกี่ยวข้องเนื่องกันไป คล้ายลักษณะของวากยสัมพันธ์ วิธีการแปลนั้นเรียกว่า แปลโดยพยัญชนะ หรือแปลโดยรูปพยัญชนะที่ประกอบกันเป็นคำที่มีความหมาย

พจนานุกรมบาลี-ไทยฉบับมูลนิธิภูมิพล (2535, หน้า 202) ให้คำจำกัดความของคำว่าพยัญชนะไว้ว่า หมายถึง ลักษณะ, เครื่องหมาย, ใจความหรือความหมาย,

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2507, หน้า 16-17) อธิบายไว้ว่า รูปพยัญชนะมีรูป ก เป็นต้น กระทั่งรูป ◌ (นิคหิต) ก็จัดว่าเป็นรูปพยัญชนะด้วย จำลองสารพัดนึก (2554, หน้า 2) อธิบายไว้ว่า คำว่า พยัญชนะ แปลว่า ทำเนื่อความให้ปรากฏ และจะออกเสียงได้ชัดเจนก็ต้องอาศัยรูปสระที่ปรากฏร่วมกัน รูปพยัญชนะเองไม่มีเสียง และเรียกว่ามูตะ (ใบ้)

รูปพยัญชนะเมื่อประสมกับรูปสระใดก็จะออกเสียงตามรูปสระนั้นเหมือนการออกเสียงแม่ ก กา ของไทย ความพิเศษของรูปพยัญชนะอีกประการหนึ่งก็คือคำที่ยืมมาจากภาษาต่างประเทศมีพยัญชนะสังโยค คือ พยัญชนะซ้อนกันปรากฏในคำยืมเหล่านั้นด้วย ในจารึกพะเยาก็ปรากฏพยัญชนะสังโยคเช่น คำว่า วิชชา อคฺคิ ธมฺม เทสนา เป็นต้น

เมื่อกล่าวโดยสรุป รูปพยัญชนะ คือ 1) รูปตัวอักษรที่ไม่มีเสียง 2) รูปพยัญชนะจะออกเสียงได้ต้องประกอบกับรูปสระ และ 3) ลักษณะของรูปพยัญชนะจะแตกต่างกัน อยู่ที่การออกเสียงตามฐานกรณ์ที่เกิด

1.1.2 รูปสระ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 1177) ให้คำจำกัดความคำว่า รูปสระ ไว้ว่า หมายถึง รูปตัวอักษรที่ใช้แทนเสียงสระ ประกอบด้วยรูปสระเสียงสั้น รูปสระเสียงยาว รูปสระเสียงสั้น เช่น รูปสระ -ะ (อะ) รูปสระ - (อิ) รูปสระ - (อุ) รูปสระเสียงยาว เช่น รูปสระ โ- (โ) รูปสระ - (เอ) รูปสระ - (อี) เป็นต้น รูปสระเหล่านี้ต้องผสมกับรูปพยัญชนะจึงจะออกเสียงได้

นอกจากคำจำกัดความว่า รูปสระ ดังกล่าวแล้ว ในพจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับมูลนิธิภูมิพโล (2535, หน้า 339) ให้คำจำกัดความของคำว่า สระ ไว้ว่า หมายถึง 1) เสียง 2) เสียงสูงต่ำ 3) สำเนียง 4) การออกเสียง ส่วนจำลอง สารพัตนีก (2544, หน้า 1) อธิบายว่า คำว่า สระ มี 2 ประการ คือ 1) สระเดี่ยว 6 ตัว ได้แก่ สระ-ะ (อะ) สระ - (อิ) สระ- (อุ) สระ-า (อา) สระ- (อี) สระ- (อู) และสระประสม 2 ตัว ได้แก่ สระ-ะ (อะ) ประสมกับ สระ - (อิ) และ สระ-ะ (อะ) ประสมกับ สระ- (อุ)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2507, หน้า 18-19) อธิบายไว้ว่า ในบรรดาสสระ 8 รูปดังกล่าว มีวิธีการต่อสระซึ่งเรียกว่า สระสนธิมี 8 ประการ คือ 1) ลบ 2) แผลง 3) เติมตัวอักษรใหม่ระหว่างสระ 4) ปรับเปลี่ยนจากรูปเดิม 5) คงรูปเดิมไว้ 6) พกพหุให้เสียงยาวขึ้น 7) พกพหุให้เสียงลดลง การยืมคำต่างประเทศมาใช้จึงก่อให้เกิดกระบวนการของรูปสระดังกล่าว

วรวรรณ ศิริยาภัย (2554, หน้า 91) อธิบายไว้โดยสรุปว่า ในภาษาไทย 1 รูปสระสามารถปรากฏ แทนหน่วยเสียง ได้ 1 หน่วยเสียง ส่วน กรรณิการ์ วิมลเกษม (2524, หน้า 35) อธิบายเกี่ยวกับเครื่องหมายสระในอักษรฝักขามไว้โดยสรุปว่า เครื่องหมายที่ใช้แทนรูปสระที่ปรากฏในอักษรฝักขามมี 3 ประเภท คือ เครื่องหมายแทนรูปสระ -ะ (อะ) 3 แบบ เครื่องหมายแทนรูปสระ โ-ะ (โอะ) 5 แบบ และเครื่องหมายแทนรูปสระ -อ (อ) 3 แบบ ซึ่งเครื่องดังกล่าวตรงกับคำว่า “รูปสระ” ในงานวิจัยนี้

จากแนวคิดและคำอธิบายของนักวิชาการหลายท่าน สรุปได้ว่ารูปสระ 1 รูป สามารถใช้แทน 1 หน่วยเสียง ส่วนในจารึกพะเยานั้นมีวิธีการเขียนและวางตำแหน่งการเขียนรูปสระที่ค่อนข้างแตกต่างไปจากปัจจุบัน ข้อนี้สันนิษฐานว่า เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางภาษา และลักษณะการบันทึกคำที่เปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพแวดล้อมทางการเมือง และการปกครองในแต่ละยุคสมัย

1.1.3 รูปวรรณยุกต์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 1180) ให้คำจำกัดความของคำว่า รูปวรรณยุกต์ หมายถึง รูปเครื่องหมายบอกระดับของเสียงอยู่เบื้องบนอักษร 4 รูป

คือรูปวรรณยุกต์ ˊ (ไม้เอก) รูปวรรณยุกต์ ˋ (ไม้โท) รูปวรรณยุกต์ตรี ˊˊ (ไม้ตรี) และรูปวรรณยุกต์ ˋˋ (ไม้จัตวา)

ในมูลบทบรรพกิจ (พระยาตรีสุนทรโวหาร, 2449) (รศ. 125, หน้า 5) อธิบายรูปวรรณยุกต์ไว้ว่า รูปวรรณยุกต์ หรือ รูปวรรณยุกต์นั้น แบ่งเป็น 13 รูป คือ รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – (ฝนทอง) รูปวรรณยุกต์ ˊ (พองมันต์) รูปวรรณยุกต์ ˋ (วิสรรชนี) รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – และรูปวรรณยุกต์ ˊˊ หรือ รูปวรรณยุกต์ ˋˋ (เพื่อเติมหลังรูปสระ – ให้เปลี่ยนเป็นรูปสระ – หรือรูปสระ – สำหรับในปัจจุบันใช้รูปวรรณยุกต์เพียง 4 รูป คือ รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ –

ในจารึกพะเยาปรากฏรูปวรรณยุกต์ 2 ลักษณะ ลักษณะที่ 1 ได้แก่ รูปวรรณยุกต์เอก ซึ่งมีลักษณะการเขียน 2 แบบ คือ แบบที่ 1 เขียนแบบลากเส้นลงเป็นเส้นตรง 1 เส้น (ˊ) และแบบที่ 2 เขียนแบบลากลงเส้นลงเป็นเส้นตรงเหมือนแบบที่ 1 แต่มีเส้นไปทางซ้ายด้านบนอีก 1 เส้นเชื่อมต่อกัน ดังตัวอย่าง (ı) ลักษณะที่ 2 ได้แก่ รูปวรรณยุกต์โท มีลักษณะการเขียนรูป 3 ประการ คือ เขียนแบบไม้โท (ˋ) เขียนแบบไม้หันอากาศ (ˋˋ) และเขียนแบบไม้โทเหมือนแบบที่ 1 แต่ไม่มีหัว

1.2 ด้านความหมายของคำ

นักวิชาการหลายท่านทั้งในอดีตและปัจจุบันได้ให้คำจำกัดความของความหมายของคำไว้ ดังต่อไปนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2545, หน้า 59) ได้อธิบายความหมายของคำไว้ว่า คำ หมายถึง เสียงที่พูดออกมา ได้ความอย่างหนึ่ง ตามความต้องการของผู้พูดจะเป็นก็พยางค์ก็ตาม เรียกว่า คำ บางคำก็มีพยางค์เดียว บางคำก็มีหลายพยางค์ ข้อนี้สอดคล้องกับการให้คำจำกัดความในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 258) ซึ่งนิยามความหมายของคำไว้ว่า หมายถึง เสียงพูด เสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง ๆ, เสียงพูดหรือลายลักษณ์อักษรที่เขียนหรือพิมพ์ขึ้นเพื่อแสดงความคิด โดยปรกติถือว่าเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดซึ่งมีความหมายในตัวใช้ประกอบหน้าคำอื่น มีความหมายเช่นนั้น เช่น คำนาม คำกริยา คำบุพบท

ส่วนกำชัย ทองหล่อ (2543, หน้า 210) ได้อธิบายความหมายของคำ ไว้ว่า คำ หมายถึง อักษร ที่ประสมกันแล้วออกเสียงมาเป็นหน่วยเสียงเดียวและพยางค์ที่เปล่งออกมาจะเป็นพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ก็ตาม เรียกว่า คำ หรือ ถ้อยคำ

ธวัช ปุณโณทก (2553, หน้า 25) และวิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (2526, หน้า 40) สรุปความหมายของคำไว้ตรงกันว่า คำ มีความหมาย 3 ประการ คือ 1) ความหมายกว้าง 2) ความหมายแคบ 3) ความหมายสุญญ

วรวรรณ ศรียาภัย (2556, หน้า 105) อธิบายความหมายของคำโดยสรุปว่ามี 2 ประเภทหลัก คือ 1) ความหมายของคำที่จัดแบ่งตามความหมาย 2) ความหมายของคำประกอบสร้าง เช่น คำพ้องความ คำตรงข้าม คำพ้อง คำหลายความหมาย คำลูกกลุ่ม คำปรากฏร่วมเฉพาะ คำขัดแย้งกัน ส่วนความหมายของคำประกอบสร้าง เช่น คำประสม คำซ้อน คำซ้ำ เป็นต้น

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า คำ หมายถึง เสียงที่เปล่งออกมาแม้จะมีพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ ก็ตาม เมื่อเปล่งเสียงนั้นออกมาแล้วมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ หน่วยคำอิสระ และหน่วยคำไม่อิสระ หน่วยคำอิสระ หมายถึง หน่วยคำที่สามารถปรากฏตามลำพังได้ เพราะมีความหมายในตัวเองอยู่แล้ว เช่น คำว่า กิน นั่ง นอน เดิน แมว ไก่ นก เป็นต้น ส่วนหน่วยคำไม่อิสระ หมายถึง หน่วยคำที่ไม่สามารถปรากฏตามลำพังได้ เช่น คำว่า นัก ถ้าจะให้มีความหมายต้องประสมกับ คำว่า เรียน รูปคำสำเร็จ คือ นักเรียน นอกจากนี้ความหมายของคำยังอาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความหมายตรงและความหมายแฝง

1.2.1 ความหมายตรง

คำที่มีความหมายนัยตรง หมายถึงคำที่มีความหมายอันเป็นคุณสมบัติประจำของคำ ไม่เกี่ยวข้องกับปัจจัยว่าผู้พูดเป็นใคร และผู้ฟังเป็นใคร คำประเภทนี้ บางท่านเรียกว่า คำที่มีความหมายประจำรูป หรือ คำที่มีความหมายตรงตัว ดังนั้นคำที่มีความหมายตรง ในงานวิจัยนี้ จึงหมายถึง คำที่มีความหมายตรงตัวตามรูปคำเดิมและภาษาเดิม วรวรรณ ศรียาภัย (2556, หน้า 190) อธิบายความหมายตรงในแง่ที่เป็นวัจนกรรมตรง หมายถึง เจตนาของผู้พูดตรงตามรูปประโยคที่มุ่งหมาย เช่น คำว่า กิน ความหมายตรง คือ เคี้ยวแล้วกลืนลงกระเพาะ คำว่า ดาว ความหมายตรง คือ สิ่ง que เห็นเป็นดวงมีแสงระยิบระยับในท้องฟ้าเวลามีदनอกจากดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ คำว่า หมู ความหมายตรง คือ เป็นชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม กีบคู่ ตัวอ้วน หาอาหารด้วยการใช้จมูกดมมีทั้งที่เป็นสัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า คำว่า เพชร ความหมายตรง คือ เป็นชื่อแก้วหรือหินที่แข็งที่สุด มีลักษณะแวววาวใช้ทำเครื่องประดับ คำว่า บ้านเล็ก ความหมายตรง คือ บ้านที่มีขนาดเล็ก คำว่า ยีนซองขาว ความหมายตรง คือ ส่งซองจดหมายที่มีสีขาวให้คนรับไปดังนี้ เป็นต้น สำหรับความหมายตรงนั้นมักเป็นความหมายเฉพาะตัวของสิ่งนั้น

1.2.2 ความหมายแฝง

พระยาอนุমানราชชน (2499, หน้า 221-225) อธิบายความหมายแฝงของคำไว้ว่า ในเมื่อเสียงของคำสามารถเพี้ยนและเปลี่ยนแปลงได้ ความหมายของคำก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้เหมือนกัน เพราะเสียงและความหมายเป็นของคู่กัน การ

เปลี่ยนแปลงความหมายจากคำที่มีความหมายตรง เปลี่ยนไปเป็นคำที่มีความหมายแฝงนั้น เกิดจากความคิดของมนุษย์ที่ไม่หยุดนิ่ง เช่น เมื่อมนุษย์คิดถึงดอกไม้ ในความหมายตรงแบบเดิม ดอกไม้ ก็มีความหมายเฉพาะอยู่แล้ว แต่เมื่อมนุษย์เกิดจินตนาการ ก็สามารถเปรียบเทียบดอกไม้ไปในลักษณะต่าง ๆ ได้ เช่น เปรียบดอกไม้เหมือนหญิงสาว เปรียบดอกไม้เหมือนความรัก เปรียบดอกไม้เหมือนการศึกษา การเปรียบเทียบเช่นนี้จึงเป็นความหมายแฝง

1.3 การใช้คำ

การจะใช้ภาษาให้ดีและมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องรู้จักเลือกคำมาใช้ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม คำที่จะใช้ต้องตรงความหมาย และเจตนาารมณ์ของผู้ใช้

สนิท ตั้งทวี (2528, หน้า 75-80) อธิบายว่า หลักในการใช้คำนั้น ผู้ใช้ต้องรู้จักหลักการดังนี้ คือ ใช้คำประหยัด ใช้คำไพเราะ ใช้คำรูปธรรมแทนค่านามธรรม ใช้คำตรงความหมาย ใช้คำถูกต้อง ใช้คำให้เหมาะสม ใช้คำให้ชัดเจนรู้จักการหลีกคำ หลีกเสียงคำที่ทำให้รู้สึกไม่ดี ส่วนสุนันท์ อัญชสิณกุล (2546, หน้า 3-5) อธิบายวิธีการใช้คำว่า แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ คำราชาศัพท์ คำภิกษุศัพท์ และคำสามัญศัพท์ การแบ่งเช่นนี้ เพื่อคำนึงถึงความสุภาพในการใช้ภาษาให้เหมาะสมต่อกลุ่มบุคคล และสถานภาพของบุคคล

ส่วนพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช (2556, หน้า 694) นิยามความหมายของคำราชาศัพท์ ไว้ว่า เป็นคำเฉพาะที่ใช้สำหรับเพ็ดทูลพระเจ้าแผ่นดิน และเจ้านาย คำที่ใช้สำหรับพระสงฆ์ ข้าราชการ และสุภาพชน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530, หน้า 694)

ปิย มาลากุล (2507, หน้า 121) ได้ให้ความหมายของคำราชาศัพท์ไว้ว่า คำที่ดี ถ้อยคำที่ดี ในชั้นต้น ก็เพียงมุ่งหมายให้เป็นถ้อยคำที่พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ทรงฟังได้ ต่อเนื่องมาจาก ความคลี่คลายของภาษา ราชาศัพท์จึงมีไว้สำหรับให้กับพระภิกษุ ข้าราชการและกว้างออกไปจนถึงคำสุภาพ

พระยาศรีสุนทรโวหาร (2504, หน้า 167) ได้ให้ความหมาย ราชาศัพท์ ตามรากคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตไว้ว่า คำว่า ราชาศัพท์ เป็นคำสมาสต่อกันระหว่างราชาศัพท์ราชา เป็นภาษาบาลี สันสกฤต แปลว่า ผู้ที่ให้เกิดความพอใจ ได้แก่ พระเจ้าแผ่นดิน ศัพท์ เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า เสียง, คำ, คำยากที่ต้องแปล เมื่อนำมาสมาสกันแล้ว ศัพท์ย่อมแปลตามรูปคำ ได้ว่า ถ้อยคำที่ใช้สำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ส่วนคำภิกษุศัพท์นั้น สุนันท์ อัญชสิณกุล (2546, หน้า 5-7) อธิบายว่า หมายถึงคำที่ใช้เกี่ยวกับพระภิกษุสามเณรและคำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา คำสามัญศัพท์ หมายถึง คำที่ใช้กับบุคคลทั่วไป

2. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

การเปลี่ยนแปลงทางภาษามักเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านเสียง ด้านรูปคำ ด้านความหมายของคำ ด้านการเรียงคำ และการเปลี่ยนแปลงด้านไวยากรณ์ ในการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงทางภาษานั้น ธวัช ปุณฺณโกตท และวิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ ได้แสดงแนวคิดไว้ ดังนี้

ธวัช ปุณฺณโกตท (2553, หน้า 17-19) อธิบายแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาเกิดจากสาเหตุ 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงภายใน และการเปลี่ยนแปลงภายนอก การเปลี่ยนแปลงภายใน ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง การเปลี่ยนแปลงรูปคำ และการเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย การเปลี่ยนแปลงภายนอกประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงด้านการยืมคำ การเปลี่ยนแปลงด้านไวยากรณ์ และการเปลี่ยนแปลงด้านตัวอักษร

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (2526, หน้า 36-40) อธิบายแนวคิดการเปลี่ยนแปลงของภาษาเกิดขึ้นเพราะเงื่อนไข 2 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงแบบมีข้อจำกัด อันเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบมีข้อจำกัดนี้ มักเกิดขึ้นกับคำบางคำ หรือเสียงบางเสียงในสภาพที่จำกัด 2) การเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีข้อจำกัด คือการเปลี่ยนแปลงจากเสียงหนึ่งไปเป็นอีกเสียงหนึ่งในทุกสภาพชนิดแบบไม่มีข้อจำกัด

ในการศึกษาวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยานั้น ผู้วิจัยใช้แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาของ ศาสตราจารย์ ธวัช ปุณฺณโกตท และรองศาสตราจารย์ ดร. วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ แล้วกำหนดประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษา 2 ประการ ประกอบด้วย 1) การเปลี่ยนแปลงรูปคำ 2) การเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย การเปลี่ยนแปลงทั้ง 2 ประการ เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงภายใน การเปลี่ยนแปลงภายนอก

2.1 การเปลี่ยนแปลงรูปคำ

ธวัช ปุณฺณโกตท (2553, หน้า 17-19) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงของรูปคำส่วนมากเกิดจากสาเหตุ 2 ประการ คือ การสูญคำและการเพิ่มคำ

2.1.1 การสูญคำ

การสูญคำ หมายถึง คำที่เคยใช้อย่างกว้างขวางในสมัยโบราณ ภายหลังได้เลิกใช้ด้วยเหตุบางอย่าง เช่น อาจเลิกใช้เพราะมีคำอื่นมาแทนที่ หรือไม่มีคนนิยมใช้ คำ และเลิกใช้ไปโดยปริยาย โดย ธวัช ปุณฺณโกตท (2553, หน้า 25-30) อธิบายการสูญของรูปคำ 3 ประการ ประกอบด้วย การสูญคำโดยสิ้นเชิง การสูญคำพอสันนิษฐานได้ และการสูญบางส่วน ดังนี้

1) การสูญคำโดยสิ้นเชิง

วิช ปุณฺณทก (2553, หน้า 25) อธิบายว่า เรื่องคำสูญโดยสิ้นเชิง ไว้ว่า หมายถึง การเลิกใช้คำเหล่านั้น จนกระทั่งไม่มีใครเข้าใจความหมาย แม้คำคำนี้จะมีปรากฏอยู่ในศิลาจารึกก็ตาม เช่นคำว่า สบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมัยโบราณ	คำสมัยปัจจุบัน
สบ	ปาก
ปากสบ	ปากน้ำ
สบรวก	ปากน้ำรวก
ฝึสบ	ริมฝีปาก

สบ ในความหมายที่แปลว่า ปาก ในภาษาถิ่นบางท้องถิ่น ที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบันแต่เลื่อนความหมายไปใช้กับไก่อื่น เช่น จะงอยปากไก่อื่น นักเลงไก่อจะเรียกว่า สบ ถ้าจะงอยไก่อื่นเกิดการร้าว แตก หรือเป็นรอยแยกก็จะเรียกกันว่า สบแตก คำที่สูญโดยสิ้นเชิงมักเป็นคำโบราณที่ปรากฏในศิลาจารึก แต่ปัจจุบันไม่มีผู้ใดพูดและเขียนตลอดจนถึงไม่มีผู้เข้าใจความหมายคำเหล่านี้ แม้คำเหล่านี้จะยังปรากฏอยู่ในเอกสารใด ๆ ก็ตาม การจะเข้าใจคำเหล่านี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ดังนั้น คำเช่นนี้จึงนับว่าสูญโดยสิ้นเชิง เพราะเมื่อสิ้นผู้เชี่ยวชาญแล้วหากท่านไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ไว้ ก็จะปราศจากผู้รู้ความหมายของคำเหล่านั้น

2) การสูญคำพอสันนิษฐานได้

คำสูญพอสันนิษฐานได้ หมายถึง คำที่สูญไป และปัจจุบันไม่ได้ใช้คำนั้นในความหมายเดิม หรือใช้เป็นคำเฉพาะกิจ เฉพาะความหมาย แต่คำในภาษาถิ่นบางคำยังรักษาความหมายเดิมเหมือนสมัยโบราณ เช่น คำว่า ขนหัว (ผม) ป่าว (หนุ่ม, ผู้ชาย)

อีกประการหนึ่งคำสูญพอสันนิษฐานได้ หมายถึง คำที่ปรากฏอยู่ในจารึกสูญหายไป หรือเลิกใช้ แต่อาจมีคำใหม่เกิดขึ้นเพื่อใช้ทดแทนความหมายของคำนั้น หรือคำสูญนั้น บางครั้งยังคงมีใช้กันอยู่ในภาษาถิ่น (เหนือ อีสาน ใต้ และในกลุ่มคนไทยนอกประเทศ) และบางครั้งยังปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณสมัยอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ กระทั่งใช้มาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏอยู่ในลักษณะคำซ้อน เช่น คำว่า ดัดลิน (ลิน-ตัด เช่นดัดตีน ลินมือ) เป็นต้น

คำสูญพอสันนิษฐานได้แม้จะสูญหายไปไม่มีผู้ที่ใช้พูดเขียนแล้วก็ตามแต่เมื่อปรากฏคำใหม่ในภาษามาตรฐานปัจจุบันก็สามารถเดาคำใดตรงคำใหม่นี้ได้ว่ามาจากคำโบราณใด

3) การสูญคำบางส่วน

คำสูญบางส่วน หมายถึง คำโบราณที่ใช้ในสมัยสุโขทัยปรากฏในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงหลักที่ 5 มีการสูญของคำบางส่วน ในที่นี้ จำแนกเป็น 3 ประเภท คือ สูญคำหน้า สูญคำกลาง และ สูญคำท้าย

3.1) สูญคำหน้า เช่น คำว่า ยัตยัญ จากข้อความที่ปรากฏในหนังสือประชุมจารึก สุโขทัยหลักที่ 5 ว่า ศรีเสวตฉัตร มายตตยญ แยกคำเป็น ยัต+ยัญ คำว่า ยัต หมายถึง ญาติ คือการสวดประกาศให้ทราบของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เช่น สวดญาติประกาศให้กุลบุตรอุปสมบทเป็นภิกษุ หรือสวดญาติประกาศกรณีกิจบางอย่าง เช่น สวดผ้ากฐิน เป็นต้น ส่วนคำว่า ยัญ หมายถึง การบูชา หรือการบวงสรวง รากคำมาจากภาษาบาลี-สันสกฤต ยญช ในปัจจุบัน ทั้งสองคำนี้ ไม่ได้ใช้ร่วมกันแล้วและคำว่า ยัต สูญไปจากคำประสมของ ยัญ ส่วนคำว่า ยัญ ถูกใช้เดี่ยว ๆ ในความหมายของการบูชาหรือบวงสรวง (กรมศิลปากร, 2522, หน้า 15-17)

3.2) สูญคำกลาง เช่น คำว่า กระยาทาน จากข้อความปรากฏในจารึกว่า ถวนรอยวนนแลวกรยาทานตาบนน หมายถึง ทาน หรือ สิ่งของที่ควรถวาย หรือ เครื่องถวาย ปัจจุบัน คำว่า กระยาทานนี้ ไม่มีใช้ในภาษามาตรฐาน หากจะมี ก็อาจออกเสียงเพี้ยนไปเป็น ไทยทาน แต่เมื่อว่าตามรูปคำ กระยา+ทาน ก็จะเหลือเพียงคำว่า ทานที่ยังใช้ในภาษาปัจจุบัน (ทาน ในปัจจุบัน ที่มีความหมายว่า สิ่งของที่ควรถวาย หรือ เครื่องถวาย เหมือนคำว่า กระยาทาน ในสมัยโบราณ) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า คำว่า กระยาทาน ที่พบในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงหลักที่ 5 นั้น ทั้งพยางค์หน้าและพยางค์กลางสูญไปแล้ว (กรมศิลปากร, 2515, หน้า 22)

3.3) สูญคำท้าย เช่น คำว่า บ่หอน จากข้อความที่ปรากฏในจารึกว่า เท้าใดกัตีบ่หอนข้าพนน (เท้าใดกัตีบ่หอนข้าพน) มีความหมายว่า ไม่เคย ในปัจจุบัน คำว่า บ่หอน นี้ ไม่มีใช้ในภาษามาตรฐานและภาษาท้องถิ่นแล้ว พบเพียงคำว่า บ่ ซึ่งเป็นคำปฏิเสธที่ยังใช้เป็นภาษาพูดอยู่ในภาษาท้องถิ่น (กรมศิลปากร, 2515, หน้า 27)

2.1.2) การเพิ่มคำ

ธวัช ปุณโณทก (2553, หน้า 34-38) อธิบาย การเพิ่มคำไว้โดยสรุปว่า การเพิ่มคำ หมายถึง คำมีการเปลี่ยนแปลงโดยการเพิ่มคำเข้ามาซึ่งลักษณะนี้จะปรากฏอยู่โดยทั่วไปของคำในภาษาไทยเพราะคำในภาษาไทยนั้นส่วนมากเป็นคำยืมมาจากภาษาต่างประเทศ การเพิ่มคำบางคำก็เพื่อให้ออกเสียงง่ายคำใดที่ไม่สะดวกต่อการออกเสียงคำนั้นก็มักจะมีการเพิ่มคำเข้ามาเพื่อให้การออกเสียงง่ายขึ้น การเพิ่มคำนี้มี 3 ประการ คือ การเพิ่มหน้าคำ ประกอบไปด้วย การเพิ่มหน้าคำทั่วไป การเพิ่มหน้าคำแบบโบราณ การเพิ่มกลาง

คำ ประกอบไปด้วย การเพิ่มกลางคำทั่วไป และการเพิ่มกลางคำแบบโบราณ และการเพิ่มท้ายคำ

2.1) การเพิ่มหน้าคำ

การเพิ่มหน้าคำ ในลักษณะทั่ว ๆ ไป ได้แก่การเพิ่มคำว่า กระ,กะ,อี,ปะ, ประ, ตัวอย่างการเพิ่มคำนั้นส่วนมากเป็นคำยืมมาจากภาษาต่างประเทศยกเว้นหน้าคำที่เพิ่มด้วยคำว่า อีการเพิ่มคำลักษณะนี้ส่วนมากเป็นคำไทย ตัวอย่างเช่น กระนั้น,กระไร,กะโอ, กะดาน,กะท่า (กท่า) อีส้ม,อีแปะ,ประหนึ่ง,ประสบ,ปะกำ, เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มหน้าคำแบบโบราณที่ปรากฏในวรรณคดีต่าง ๆ เช่น ในนิราศนรินทร์ปรากฏการเพิ่มหน้าคำว่า กระวน (วุ่นวาย,เร่าร้อน) หรือในเรื่องรามเกียรติ์ เช่น กระชิต (ชิต,ประชิต,ติดกัน) เป็นต้น

2.2) การเพิ่มกลางคำ

การเพิ่มกลางคำ ในลักษณะทั่ว ๆ ไป ได้แก่การเพิ่มคำว่า กะ,กระ, ตัวอย่างเช่น คำว่า ตกกะใจ,ถูกกระทำ,สากกะเบือ,นกกระสา,ลูกกะพรวน, เป็นต้น ส่วนการเพิ่มกลางคำในสมัยโบราณมีการเพิ่มหลากหลายรูปแบบ เช่น ชรด (ชัด) สรอื่น (สะอื่น) ทรลป (ตลป) ทรวน (ตะวัน) สรลน (สลน) เป็นต้น

2.3) การเพิ่มท้ายคำ

การเพิ่มท้ายคำ ส่วนมากคำลงท้ายมักไม่มีความหมายแต่ทั้งนี้ก็นับเป็นความเปลี่ยนแปลงด้วยเนื่องจากทำให้โครงสร้างพยางค์เปลี่ยนไปการเพิ่มท้ายคำนี้นักภาษาศาสตร์หลายท่านจัดให้อยู่ในประเภทคำซ้ำบางส่วน ธวัช ปุณโณทกและวิไลวรรณ ขนิษฐานนท์ จัดให้เป็นการเปลี่ยนแปลงของคำชนิดเพิ่มพยางค์ท้ายคำ การเพิ่มพยางค์ในกรณีนี้ก็เพื่อออกเสียงสะดวกปากเท่านั้น เช่น คำว่า เฌ (เมย) วงศ์ (วาน) เผอ (เรอ) เซ (ซัง) เป็นต้น

2.1.3 การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ

การเปลี่ยนแปลงทางด้านความหมาย หมายถึง ความหมายของคำเปลี่ยนแปลงไป แต่เสียงยังคงเดิมการเปลี่ยนแปลงด้านความหมายนั้น Pornpen Sujinpram (1989, page 15) อธิบายว่า โครงสร้างและความหมายของภาษามีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือในโครงสร้างหนึ่ง ๆ จะสามารถแสดงความหมายได้หลายความหมาย และในทำนองเดียวกันความหมายหนึ่งความหมายนั้น สามารถแสดงได้ด้วยโครงสร้างหลายโครงสร้าง

เนติมา พัฒนกุล (2549, หน้า 42-45) ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำในหนังสืออักขราภิธานศัพท์ของหมอบรัดเลย์ จุดประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเปลี่ยนแปลงความหมายของคำในหนังสืออักขราภิธานศัพท์ของหมอบรัดเลย์เปรียบเทียบกับความหมายของคำในปัจจุบันโดย พิจารณาจากความหมายในพจนานุกรมฉบับ

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ผลการศึกษาพบว่า คำในหนังสืออักขราภิธานศัพท์ มีการเปลี่ยนแปลงความหมาย 3 ประเภท คือ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่

2.1.4 การเปลี่ยนแปลงด้านการยืมคำ

สุนันท์ อัญชลินกุล (2546, หน้า 66-67) อธิบายว่า แม้ภาษาไทยจะมีระบบการสร้างคำขึ้นมาใช้เป็นคำใหม่ประเภทต่าง ๆ เช่น คำซ้อน คำซ้ำ คำประสม คำประสาน เป็นต้น ภาษาไทยก็ยังไม่เพียงพอต่อการใช้ ดังนั้นการยืมคำจึงเกิดขึ้น การยืมคำภาษาอื่นมาใช้สื่อความหมายโดยการถ่ายเสียงทุกตัวอักษรเป็นภาษาไทยนั้น ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เพราะระบบเสียงของแต่ละภาษาย่อมมีข้อแตกต่างกัน ในทัศนคติของนักวิชาการต่าง ๆ เกี่ยวกับคำยืมผู้วิจัยได้ประมวลไว้ มีดังนี้

ประยูร ทรงศิลป์ (2526, หน้า 60-68) กล่าวว่า คำยืม คือการยืมภาษาที่ภาษาหนึ่งนำเอาคำหรือลักษณะทางภาษาของอีกภาษาหนึ่งเข้าไปใช้ในภาษาของตน การยืมภาษาโดยทั่วไปจะเป็นการยืมคำ แต่ถ้าคำที่ยืมเข้ามาใช้มีจำนวนมากและมีการยืมเป็นระยะเวลายาวนาน จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านระบบเสียงและการเรียงคำ

อนึ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษานั้นย่อมเกิดขึ้นเมื่อภาษานั้นมีความสัมพันธ์กันดังที่วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์ (2526, หน้า 131) กล่าวว่า การยืมคำจากภาษาหนึ่งเข้าไปใช้ในภาษาหนึ่ง ทำได้ 3 ลักษณะ คือ การทับคำ หมายถึง การนำคำจากภาษาหนึ่งเข้าไปใช้อีกภาษาหนึ่งโดยตรงโดยพยายามรักษาเสียงไว้ให้เหมือนคำที่ยืมมาการแปลคำ หมายถึงการยืมความหมายของอีกภาษาหนึ่งมาใช้ โดยการแปลความหมายชนิดคำต่อคำ และการยืมความหมาย เป็นการยืมความหมายเดิมซึ่งไม่มีใช้อยู่ในภาษาเข้ามาใช้ และการสร้างคำใหม่เพื่อใช้กับความหมายที่ยืมมา ซึ่งบางครั้งก็นำเอาคำภาษาบาลีและสันสกฤตมาใช้ในการสร้างคำด้วย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 5) อธิบายคำยืมภาษาต่างประเทศ มีหลักเกณฑ์การบัญญัติคำ 2 วิธี คือ วิธีคิดคำขึ้นใหม่ โดยการใช้คำไทยก่อนเมื่อหาคำที่เหมาะสมและคำตรงกับความหมายของคำใหม่ไม่ได้แล้วจึงใช้คำบาลีและสันสกฤต วิธีทับคำ คือการเขียนคำในภาษาใดภาษาหนึ่งมาเป็นภาษาไทยด้วยตัวอักษร

ที่มาของคำยืมนั้น ดวงมน จิตรจาง (2529, หน้า 160-162) อธิบายว่า ในภาษาไทยมีการรับคำยืมเข้ามาพร้อมกับการรับวัฒนธรรม 3 ลักษณะคือ การรับคำยืมเข้ามาพร้อมกับวัตถุ เกิดจากการรับวัตถุนิดใหม่จากวัฒนธรรมอื่นเข้ามา ผู้รับจำเป็นต้องเรียกชื่อวัตถุนั้นด้วยคำทับคำไปก่อน แต่ถ้าบางคำออกเสียงไม่สะดวก ผู้ยืมจะดัดแปลงเสียงนั้น ๆ ให้เข้ากับระบบเสียงของตน การรับคำยืมเข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมด้านความคิดและวิทยาการ เช่น คำ

ยืมที่เข้ามาพร้อมกับศาสนาและวรรณคดี เช่น คำยืมภาษาบาลีสันสกฤต คำราชาศัพท์จาก ภาษาเขมร คำยืมเกี่ยวกับวิทยาการ เทคโนโลยี สื่อสารมวลชน กีฬา เป็นต้น การรับคำยืมเข้ามาแทนที่คำเดิมในภาษา จนคำเดิมในภาษากลายความหมายไปมีโอกาสนำมาใช้บ่อยลง หรือสูญหายไป เช่น ใช้คำว่า อัจฉริยะ แทนคำว่า ชี้ เพราะฟังดูสุภาพกว่า หรือใช้คำว่า ภรรยา แทนคำว่า เมีย เพราะฟังดูสุภาพและเป็นทางการกว่า เป็นต้น

วิจิตร แสงพลสิทธิ์ (2524, หน้า 8-10) อธิบายสรุปเรื่องการยืมคำเกิดจากอิทธิพล ด้านภูมิศาสตร์ เนื่องจากประเทศไทยมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศอื่นหลายประเทศย่อมมีความเกี่ยวข้องกับชนชาติไทยในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านเชื้อชาติ สัญชาติ และที่อยู่อาศัย ด้วยเหตุนี้ภาษาต่างประเทศเป็นอันมากจึงเข้ามาปะปนอยู่ในภาษาไทย ทางด้านประวัติศาสตร์ ประเทศไทยตั้งอยู่ในดินแดนที่เคยมีเจ้าของเดิมเป็นคนเชื้อชาติอื่น คือ ขอม มอญ และละว้า ทำให้มีถ้อยคำในภาษาของชาตินั้นเข้ามาปะปนอยู่ในภาษาไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาพวกมิชชันนารีจากประเทศฝรั่งเศสเจ้าสังฆอนศาสนาคิสต์ ภาษาต่างประเทศจึงเข้าอยู่ในภาษาไทย มีบางชาติที่มีความเจริญก้าวหน้าสูงทางด้านเทคโนโลยี มีการคิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับอำนวยความสะดวกในกิจการต่าง ๆ ทำให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ยิ่งขึ้นกว่าเดิม ชาวไทยมีการติดต่อธุรกิจส่วนตัวกับชาติอื่น ๆ ในหลาย ๆ ด้าน เช่น การคบค้าสมาคมเป็นมิตรสหายกัน การอุปการะเกื้อกูล การวิวาท์ เป็นต้น ทำให้เกิดการถ่ายทอดกันในทางภาษา

ส่วนอนันต์ อ่วมศาสตร์ และเนาวรัตน์ อ่วมศาสตร์ (2520, หน้า 87-107) กล่าวถึงสาเหตุของการยืมคำภาษาต่างประเทศว่า มีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์กันทางเชื้อชาติ ประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกันทางประวัติศาสตร์หรือภูมิศาสตร์ ประชาชนสองประเทศย่อมได้รับการถ่ายทอดทางภาษาซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จาก คนไทยที่อยู่บริเวณชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน มักจะพูดภาษาของประเทศนั้น ๆ ได้ ความสัมพันธ์ทางศาสนาประชาชนของประเทศที่นับถือศาสนาของประเทศอื่นย่อมได้รับเอาภาษาของประเทศนั้นไปด้วย หรือผู้สอนศาสนาที่ย่อมต้องศึกษาภาษาของประเทศที่ตนเข้าไปเผยแพร่งด้วย ทำให้ภาษาที่มีการถ่ายทอดซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรม ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ย่อมถ่ายทอดให้กันและกันได้ตามปกติ ภาษาของชาติที่มีวัฒนธรรมแข็งแกร่งกว่า มักจะถ่ายทอดไปสู่ชาติที่มีวัฒนธรรมอ่อนกว่า แต่บางครั้งชาติที่มีวัฒนธรรมแข็งแกร่งกว่ารับเอาภาษาของชาติที่มีวัฒนธรรมด้อยกว่ามาใช้ความเจริญทางการศึกษา เมื่อประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้น มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศชาติต่าง ๆ มากขึ้น ย่อมต้องศึกษาภาษานั้น ๆ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในกิจการต่าง ๆ หรือการติดต่อทางธุรกิจรวมทั้งการเดินทางไปศึกษาต่างประเทศด้วยความนิยมของประชาชนเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดการยืมคำ

ภาษาต่างประเทศมาใช้ เช่น ยืมคำภาษาบาลี-สันสกฤตมาใช้ในการตั้งชื่อ หรือยืมคำภาษาอังกฤษมาใช้ในทางธุรกิจ เป็นต้น

ธวัช ปุณโณทก (2553, หน้า 28) อธิบายเรื่องการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างของภาษาไทยส่วนใหญ่คือการ เปลี่ยนแปลงระบบสร้างคำ ส่วนมากก็ได้แก่คำที่ยืมภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้แล้วคำนั้นมีอิทธิพลต่อระบบไวยากรณ์ ได้แก่ ภาษาบาลี-สันสกฤต ภาษาเขมรและภาษาอังกฤษ การยืมคำภาษาบาลี-สันสกฤตมานั้น บางครั้งก็ต้องนำวิธีการสร้างคำมาเป็นส่วนหนึ่งของไวยากรณ์ไทยด้วย เช่น วิธีสมาส วิธีสนธิ ส่วนคำยืมภาษาเขมรนั้น มีวิธีการสร้างคำ แบบภาษาเขมร และระบบการสร้างคำนั้นก็เข้ามามีบทบาทและเป็นส่วนหนึ่งของไวยากรณ์ไทยซึ่งเรียกกันว่า คำแผลง การยืมคำภาษาต่างประเทศมาปะปนกับภาษาไทยเป็นจำนวนมากนั้น ไวยากรณ์ของภาษานั้น ย่อมติดมาด้วย เช่นคำสมาส สนธิ คำแผลง

อนึ่งคำภาษาบาลี-สันสกฤตที่ไทยยืมมาใช้นั้นถูกปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมกลายเป็นคำสำเนียงไทยก็มี บางคำแทบจะหาหาเค้าความเดิมไม่ได้ ตัวอย่างการยืมคำบาลี-สันสกฤตมาใช้จนแทบไม่เหลือเค้าเดิม เช่น

คำบาลี		คำไทย
มหนฺโต+ปุริโส	= มหาปุริโส	มหาบุรุษ
มรณฺสฺมา+ภยํ	= มรณภยํ	มรณภัย
สนฺโต+ปุริโส	= สปปุริโส	สัปบุรุษ
ญตฺตฺยญชฺ	= ญตฺตฺยญชชะ	ยัด+ยัญ (จาริกสุโขทัยหลักที่ 1)

หรือยืมมาแล้วบางส่วนก็ยังสามารถมองเค้ากลางออกบ้าง เช่น

คำบาลี	คำไทย
นิวาระณะ	นิพพาน
วระระ	พระ
วเน + จรฺก = วเนจรฺกะ	พเนจร

ส่วนงานวิจัยเรื่องคำยืมในจารึกอีสานที่พระมหาสุเทพ พรหมเลิศ (2542, หน้า 30-35) ศึกษาวิเคราะห์คำยืมในจารึกอีสาน ผลการศึกษาพบว่า ดินแดนในบริเวณภาคอีสาน มีการใช้คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤต ประมาณ 20% ของคำที่ใช้ในจารึกไทยอีสานทั้งหมด และมีจำนวนมากกว่าคำยืมภาษาเขมร มีประมาณ 5% คำยืมเหล่านั้นมีทั้งคำที่ไม่เปลี่ยนแปลงลักษณะใด ๆ เลย และมีทั้งคำที่เปลี่ยนแปลงด้านเสียง โครงสร้างพยางค์ ตัวสะกดการันต์ ตำแหน่งของคำ และความหมาย คำยืมบางคำมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าหนึ่งลักษณะ การเปลี่ยนแปลงที่พบมากที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงด้านเสียง รองลงมาคือการเปลี่ยนแปลง

ด้านโครงสร้างพยางค์ การสะกดการันต์ ความหมาย และหน้าที่ของคำ ตามลำดับ ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่พบน้อยที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงด้านตำแหน่งของคำ

กล่าวโดยสรุปแนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษานั้นมีกระบวนการเปลี่ยนแปลง 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงแบบมีเงื่อนไขประการหนึ่ง และการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีเงื่อนไขอีกประการหนึ่ง สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่วนมากมักเกิดจากการยืมคำ เพราะเมื่อมีการยืมคำในภาษาอื่นมาใช้ก็ต้องมีการปรับใช้เพื่อให้เหมาะสมกับตนและวัฒนธรรมของตน ส่วนมากก็เพื่อสะดวกในการออกเสียง เมื่อต้องการปรับใช้กระบวนการสะกดคำใหม่จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้รวบรวมวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่จะศึกษาวิจัยทั้งหมด โดยแยกงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) งานวิจัยเกี่ยวกับเมืองพะเยา 2) งานวิจัยเกี่ยวกับระบบคำ และ 3) งานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ดังนี้

1. งานวิจัยเกี่ยวกับเมืองพะเยา

งานวิจัยเกี่ยวกับเมืองพะเยานั้น ปรากฏงานวิจัยที่เกี่ยวกับเมืองพะเยาหลายด้านด้วยกัน ผู้ศึกษาวิจัยกำหนดงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ไว้ 4 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณคดี ด้านอักษรและจารึก และงานวิจัยด้านอื่น ๆ ดังนี้

1.1 ด้านประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยานั้น มีผู้ศึกษาวิจัยประวัติความเป็นมาและประวัติการสร้างเมืองพะเยา ส่วนมากปรากฏอยู่ในวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาวิเคราะห์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับโบราณคดีของเมืองพะเยา เช่น

วรารุณ ศรีโสภาค (2533, หน้า 25-27) ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลุ่มชุมชนโบราณที่มีคู-คันดินล้อมรอบในบริเวณเมืองพะเยา ได้อธิบายที่ตั้งเมืองพะเยาไว้ว่า เมืองพะเยาตั้งอยู่ในที่ราบหุบเขาขนาดใหญ่ ด้านทิศตะวันตกของเมืองครอบคลุมพื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอแม่ใจ และอำเภอดอกคำใต้ มีเทือกเขาตอยหลวง ตอยขุนแม่สุก ตอยขุนแม่ต้า ขนาบอยู่ทางทิศตะวันตก ด้านทิศตะวันออก มีตอยแม่ชี ตอยขุนแม่ณะ ตอยแก้วล้อมรอบ ด้านทิศใต้มีตอยโตน ตอยร่อง ส่วนทิศเหนือ มีเทือกเขาตอยด้วน ตอยหลักล้านทอดตัวในแนวขวาง พื้นที่ราบทางเหนือของเทือกเขาตอยด้วยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่ราบขึ้นไปทางเหนือ ติดต่อกับพื้นที่ราบในเขตอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ส่วนพื้นที่ราบทางทิศตะวันออกขนานแนวไปกับลำน้ำอิง ไปจนถึงเทือกตอยกิ่งแก้วตอยขุนแม่ณะ ซึ่งลำน้ำอิงไหลผ่านซอกเขาเข้าไปสู่ที่ราบของ

อำเภอจุนบริเวณที่ราบหุบเขาเมืองพะเยานี้ นอกจากจะมีอาณาเขตกว้างขวางแล้ว ยังมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ได้แก่กว๊านพะเยา ซึ่งรับน้ำมาจากลำห้วยต่าง ๆ ที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาโดยรอบ กล่าวได้ว่ากว๊านพะเยานั้นตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางของพื้นที่ราบ และเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การรับน้ำที่ไหลมาจากพื้นที่ราบสูงทุกที่

เบญจวรรณ รุ่งศุदानนท์ (2550, หน้า 28-32) อธิบายประวัติศาสตร์เมืองพะเยาไว้ในการศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านเวียงบัว ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ว่า เมืองพะเยาตั้งอยู่บนที่ราบปลายภูเขา ที่เรียกในตำนานว่า ภูเขา ต่อมามีการออกเสียงเพี้ยนเป็น พยาว และกลายเป็นพะเยาในที่สุด ภูเขา หรือดอยดวนเป็นเทือกเขาที่ทอดตัวยาวตั้งชื่อโดยทอดตัวจากจากทิศเหนือลงใต้ ตั้งแต่อำเภอพาน จังหวัดเชียงรายต่อเนื่องจนถึงใจกลางเมืองพะเยา เมืองพะเยานั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหารเพราะเมืองพะเยามีแหล่งน้ำสำคัญถึง 2 ที่ คือแม่น้ำอิง และกว๊านพะเยาซึ่งเป็นเสมือนทะเลสาบขนาดใหญ่ ส่วนพื้นที่ราบมีบริเวณกว้างไกลสุดสายตา พื้นที่ราบส่วนมากเป็นทุ่งนากว้างไกลต่อเนื่องถึงเชียงราย ส่วนการเลือกพื้นที่สำหรับสร้างเมือง ปรากฏในตำนานเมืองตำนานเมืองพะเยาว่า มีการเลือกชัยภูมิสร้างเมืองพะเยา เพราะประกอบ ด้วยลักษณะชัยภูมิของพื้นที่ที่เป็นมงคล 3 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง เพราะมีแม่น้ำอิงอยู่ทางใต้ของเมืองและไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งปรากฏเป็นลักษณะเด่นเพราะตามปกติสายน้ำส่วนใหญ่จะไหลลงทิศใต้ ประการที่สองมีกว๊านพะเยาหรือหนองอิงตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของเมือง และ ประการสุดท้ายคือที่หัวเวียงมีดอยจอมทองบรรจุนครธาตุน้ำจืดเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองพะเยาอยู่

จตุพร ทิพย์โพธิ์ (2552, หน้า 25-26) ศึกษาเครื่องถ้วยเตาเผานายแก้วแหล่งเตาพะเยาที่เวียงบัว ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา อธิบายความเป็นมาของเมืองพะเยาไว้ว่า ในสมัยขุนเจืองเสด็จครองราชย์เมืองพะเยา รวมทั้งครองราชย์เมืองนครหิรัญเงินยาง เมืองแก้วประกัน (ดงเกี้ยว) และล้านช้าง ได้ 24 ปี พระองค์ได้พัฒนาเมืองพะเยาตลอดจนถึงขยายอำนาจแผ่ไพศาลไปทั่วทิศทิศ หลังจากพระองค์ พ่อขุนงำเมืองหรือพญาเมืองขึ้นปกครองเมืองพะเยาต่อ ฐานะเมืองพะเยาในขณะที่พญาเมืองขึ้นครองราชย์นั้น มีฐานะเป็นอาณาจักร เรียกว่าอาณาจักรพะเยาคู่กันกับอาณาจักรเม็งราย และอาณาจักรสุโขทัย ทั้งสามอาณาจักรมีสัมพันธไมตรีต่อกันดียิ่งโดยพญาเมืองกับพญาเม็งรายนับเป็นชาติตระกูลลวจักรราชเหมือนกัน ส่วนพญาเมืองกับพระร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) ทรงเป็นศิษย์ร่วมสำนักอาจารย์เดียวกัน จนกระทั่งถึงปีจุลศักราช 700 หรือ ปี พ.ศ. 1881 อาณาจักรพะเยาหมดอำนาจที่เคยปกครองตนเองอย่างนครรัฐอิสระ เจ้าผู้ครองเมืองพะเยาแต่ละพระองค์จะต้องถูกส่งไปเชียงใหม่

วรินทร์ รวมสำราญ (2553, หน้า 28-30) ศึกษาวัดติโลกอารามพิสุทธินุถัมมิ อธิบายสรุปความเป็นมาของเมืองพะเยาว่า ตามตำนานเมืองพะเยามีชื่อเรียกในตำนานว่า ภูกามยาว อันเป็นที่มาของชื่อเมือง ภูกามยาว และได้เปลี่ยนมาเป็นเมืองพะเยา ประวัติของเมืองพะเยามีปรากฏอยู่ในเอกสารตำนานที่กล่าวว่าขุนจอมธรรมผู้เป็นโอรสองค์หนึ่งของกษัตริย์เมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสนซึ่งอยู่ในสายวงศ์ลาวจั่งกราชได้แยกตัวมาตั้งหลักแหล่งแห่งใหม่ที่ภูกามยาวปลายดอยดวนและสร้างเมืองพะเยาขึ้นปกครองตนเองเป็นแคว้นอิสระ แต่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเมืองนครเงินยาง เมืองภูกามยาวปรากฏในตำนานว่ามีการสร้างเมืองยาวไปตามแนวกว๊านพะเยาโดยตัวเมืองกว้าง 1,000 วา ยาว 1,100 วา คูเมืองกว้าง 7 วา มีประตูเมือง 8 ประตู ทั้งนี้ไม่ทราบว่ามีเมืองดังกล่าวตั้งอยู่ในบริเวณตำแหน่งใด เนื่องจากบริเวณดอยดวนและริมกว๊านพะเยานั้นมีร่องรอยของเมืองโบราณอยู่ที่ใกล้เคียงถึง 5 แห่ง ในระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา แคว้นพะเยายังเป็นอิสระอยู่ได้ระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งถึงตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 19 จึงถูกผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ในยุคนั้นมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวกับเมืองพะเยาคือช่วงระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 อาณาจักรล้านนาได้เกิดศึกสงครามกับกรุงศรีอยุธยาเพื่อแย่งดินแดนแคว้นสุโขทัยซึ่งครั้งนั้นพระยาอุษิษเฐียรเจ้านายในราชวงศ์พระร่วงผู้ครองเมืองพิษณุโลกได้เกิดความขัดแย้งกับพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา จึงได้อพยพครอบครัวมาอยู่ข้างฝ่ายพระเจ้าติโลกราชกษัตริย์ล้านนาแห่งเมืองเชียงใหม่ และได้ช่วยราชการสงครามทำประโยชน์ให้แก่ล้านนาเป็นอย่างมาก พระเจ้าติโลกราชจึงพระราชทานเมืองพะเยาให้พระยาอุษิษเฐียร ในระหว่างที่พระยาอุษิษเฐียรปกครองอยู่นั้นพระองค์นำเอาแบบแผนของงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมแบบสุโขทัยเข้ามาเผยแพร่ในเมืองพะเยาเป็นจำนวนมาก

กล่าวโดยสรุปก็คือเมืองพะเยาเคยเป็นอาณาจักรมาก่อนล้านนาและในยุคสมัยก่อนเรียกว่าแคว้นพะเยามีกษัตริย์จากเมืองหิรัญนครเงินยางปกครองในแง่ของการสร้างเมืองมีข้อสรุป 2 ข้อ คือ ประการที่หนึ่งสันนิษฐานว่าเคยเป็นเมืองโบราณของเมอญู-เขมร มาก่อนเพราะพบซากโบราณสถานโบราณวัตถุ คูเมืองเก่า 5 คูเมืองตลอดจนถึงข้าวของเครื่องใช้ของมอญ-เขมรนอกจากนี้ชนพื้นเมืองชาวลัวะและชาวข่าในยุคแรก ๆ ก็ใช้ภาษาตระกูลมอญ-เขมรด้วย ประการที่สองสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นใหม่โดยสร้างตามแนวของดอยดวนและแม่น้ำสายตา (แม่น้ำอิง) ส่วนการขยายแนวกำแพงเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ก็ขยับลงไปด้านริมกว๊านมากยิ่งขึ้น

1.2 ด้านโบราณคดี

ด้านโบราณคดี มีผู้ศึกษาวิจัยประวัติความเป็นมาและประวัติการสร้างเมืองพะเยาด้านโบราณคดีที่เกี่ยวกับ ความยาวและขนาดของเมือง คูเมือง และเวียงต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก เรื่องที่เกี่ยวกับโบราณคดีของเมืองพะเยาตัวเมืองงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

จำกัต์ ผ่องใส (2512, หน้า 5-7) ได้ศึกษาเมืองพะเยา โดยอธิบายลักษณะเมืองโบราณในเขตพะเยาว่า ปรากฏเป็นคูน้ำ-คันดินเป็นลักษณะเวียงต่าง ๆ มีประมาณ 6 แห่งด้วยกัน ได้แก่ เวียงท่าวังทองหรือเวียงประตูชัย เวียงปูล่าม เวียงหนองหวีหรือเวียงแก้ว เวียงพระธาตุจอมทอง เวียงต่อมดง และเวียงบัว ซึ่งเวียงต่าง ๆ มีรูปร่างลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าบ้าง รูปสี่เหลี่ยมคี่เหลี่ยมบ้าง มีสันฐานกลมบ้าง ส่วนร่องรอยเมืองโบราณเหล่านี้พบในบริเวณตัวเมืองพะเยาย่านการค้าการคมนาคมที่มีบ้านเรือนตั้งเรียงรายอยู่อย่างหนาแน่น ปัจจุบันซากเมืองเก่าถูกทำลายไปเสียมาก บางส่วนของเมือง ปัจจุบันใช้เป็นถนนรอบเวียงหรือเลาะริมกว๊าน

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2532, หน้า 22-25) ได้ศึกษาพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา แล้วสรุปร่องรอยทางโบราณคดีของเมืองพะเยาว่า ปรากฏร่องรอยของเมืองโบราณ ซึ่งมีลักษณะเป็นคูน้ำคันดินอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น เวียงพระธาตุจอมทอง เวียงต่อม เวียงปูล่าม และเวียงหนองหวี เป็นต้น หลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าเมืองพะเยามีมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ก็คือ จารึกสุโขทัยหลักที่ 2 ซึ่งจารึกขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 19-20 (พ.ศ.1885-1910) ปรากฏข้อความเล่าเหตุการณ์ย้อนไปในสมัยขุนศรีนาวนำถมปกครองกรุงสุโขทัยโดยกล่าวถึงชื่อเมืองพะเยาไว้ในด้านที่ 1 บรรทัดที่ 14 ว่า เป็นขุนในเมืองเซียง..เมืองได้ออกพ่อขุนนำถม เปื่องตะวันออกถึง....เปื่องหัวนอนถึงขุนลุนตา ขุนตา ขุนด่าน...เมืองในหริดีถึงฉอดเวียงเหล็ก...เปื่องตะวันตกถึงละพูน...บุ...เปื่องพายัพถึงเชียงแสน พยาว...ลาว เปื่องตีนนอนถึงเมือง ด.....ขุนด่าน...

บุษบา หนูนิล (2530, หน้า 11-15) ได้ศึกษาเมืองโบราณบ้านประตูชัย (เวียงประตูชัย) พบว่าเมืองโบราณในเขตจังหวัดพะเยามีร่องรอยของเมืองโบราณกระจายอยู่ทั่วไป เช่น เขตอำเภอเมือง อำเภอดอกคำใต้ อำเภอเชียงคำ อำเภอจุน อำเภอแม่ใจ และอำเภอแม่จัน รวม 22 แห่งเช่น อำเภอเมืองพบร่องรอยโบราณ คือ เวียงต่าง ๆ ได้แก่ เวียงท่าวังทองหรือ เวียงประตูชัย เวียงปูล่าม เวียงหนองหวี หรือ เวียงแก้ว เวียงพระธาตุจอมทอง เวียงต่อมดง เวียงบัว ส่วนอำเภอดอกคำใต้ พบเวียงฮางหรือเวียงพระธาตุแจ้ไว้ อำเภอเชียงคำพบเวียงแก้ว เวียงงุ่น เวียงลอบ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปเมื่อพิจารณาหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในจังหวัดพะเยา พบว่าจังหวัดพะเยาปรากฏร่องรอยการมีผู้อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจาก

นักโบราณคดีพบเครื่องมือหิน เช่น ขวานหินขัด เป็นต้นกระจายอยู่ทั่วไปทั้งในจังหวัดพะเยาและบริเวณใกล้เคียง นอกจากนี้ยังได้พบโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงถึงความเก่าแก่ของเมืองพะเยาแห่งนี้ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพะเยา ได้รวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุดังกล่าวนำมาเก็บรักษาไว้ในวิหารหลังเล็กภายในบริเวณวัดศรีโคมคำ ส่วนพระครูอนุรักษบุรณันท์ เจ้าอาวาสวัดลี และเจ้าคณะอำเภอเมือง ก็ได้เก็บรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุไว้ในพิพิธภัณฑสถานเวียงพะเยา ด้วย

1.3 ด้านอักษรและจารึก

งานวิจัยด้านตัวอักษรและจารึกที่เกี่ยวกับเมืองพะเยานั้นมีผู้ศึกษาวิเคราะห์ให้ดังต่อไปนี้

กรรณิการ์ วิมลเกษม (2524, หน้า 22) ได้ศึกษาเรื่อง อักษรฝักขามในจารึกภาคเหนือ โดยศึกษาอักษรวิธีของอักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกใน 8 จังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย พะเยา ลำปาง แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า อักษรฝักขามปรากฏใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1954 – พ.ศ. 2158 แล้วพบใช้อีกในปี พ.ศ. 2339 – พ.ศ. 2370 อักษรฝักขามวิวัฒนาการมาจากอักษรไทยสุโขทัยสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) ประกอบด้วยพยัญชนะ 41 รูป สระ 22 รูป ตัวเลข 10 รูป และรูปเครื่องหมายอีก 6 ประเภท อักษรฝักขามมีวิวัฒนาการน้อยและมีรูปแบบและอักษรวิธีที่คล้ายคลึงกับอักษรไทยปัจจุบัน

นัยนา โปร่งธูระ (2525, หน้า 45) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง อักษรธรรมล้านนา โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษารูปอักษรและอักษรวิธีของอักษรธรรมล้านนาจากข้อมูลศิลาจารึกและใบลาน ระหว่าง พ.ศ. 1919 ถึง พ.ศ. 2425 จากการศึกษาทั้งรูปอักษรและรูปคำ พบว่ารูปอักษรธรรมล้านนา ประกอบด้วยรูปพยัญชนะ 42 รูป รูปสระ 26 รูป เครื่องหมายต่าง ๆ 5 ชนิด และตัวเลข ลักษณะของรูปอักษรกลมและมีความเปลี่ยนแปลงน้อยมาก รูปพยัญชนะจะเขียนใน 3 ระดับ คือ ระดับใต้เส้นบรรทัด ได้รูปพยัญชนะและบนรูปพยัญชนะ ด้านอักษรวิธี มีการเขียนรูปพยัญชนะซ้อนกัน ทั้งที่เป็นรูปพยัญชนะต้นและรูปพยัญชนะตัวสะกด รูปอักษรบางตัวใช้เป็นที่รูปพยัญชนะและรูปสระ การประสมสระคล้ายคลึงกับรูปอักษรไทยปัจจุบัน

1.4 งานวิจัยด้านอื่น ๆ

นอกจากด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณคดี ด้านอักษรและจารึกแล้ว ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมืองพะเยา ยังมีผู้ศึกษาวิจัยด้านอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ธนพร แดงขาว (2548, หน้า 5-10) ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากจารึกล้านนาที่มีการจารึกตั้งแต่ พ.ศ. 1822 จนถึง พ.ศ. 2478 จำนวน 186

หลัก ที่พบบริเวณ 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดพะเยา เชียงราย เชียงใหม่ น่าน ลำปาง ลำพูน แพร่ และแม่ฮ่องสอน ผลสรุปโดยรวมพบว่าวิถีชีวิตของชาวล้านนาที่ปรากฏในจารึก ส่วนใหญ่เป็นวิถีชีวิตการทำบุญ ของคน 2 สังคม

นิชนันท์ กลางวิชัย (2555, หน้า 20-22) ได้ศึกษาเรื่องการกัลปนาคนจากจารึกล้านนา กรณีศึกษาความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของคนในชุมชนล้านนา โดยมีจุดประสงค์เพื่อ 3 ประเด็นหลัก คือ องค์ประกอบของกัลปนาล้านนา การกัลปนาคน และความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของคนบริเวณชุมชนรอบวัดพระธาตุในล้านนา แนวคิดเรื่องการกัลปนาคนเพื่อรับใช้พระธาตุหรือพระศาสนายังคงมีอยู่ในปัจจุบัน แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความเชื่อและพิธีกรรมไปแล้ว

ชวิศา ลีริ (2550, หน้า 63-65) ศึกษาเรื่องการค้าของคนในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19-22 โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการค้าของอาณาจักรล้านนาในช่วงสมัยราชวงศ์มังราย (ระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22) โดยมุ่งประเด็นเกี่ยวกับสถานะทางการค้าของอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นรัฐที่ตั้งอยู่ในเขตภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน โดยมีเชียงใหม่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การปกครองและเป็นศูนย์รวมของเครือข่ายการค้าภายใน ภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาสลับกับเทือกเขาสูง ส่งผลต่อศักยภาพในการผลิตโดยเฉพาะผลผลิตในภาคเกษตรกรรมและหัตถกรรม รวมถึงส่งผลให้อาณาจักรล้านนาอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร ธรรมชาติ ซึ่งผลผลิตเหล่านี้ถูกนำไปใช้เพื่อการยังชีพของผู้คน และเพื่อเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มเมืองภายในเองกับกลุ่มเมืองเพื่อนบ้านที่อยู่โดยรอบอาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะการค้ากับกลุ่มเมืองภายนอกมีกษัตริย์และข้าราชการสำนักเป็นผู้ประกอบการค้าหรือผู้ค้ารายใหญ่ อีกทั้งยังเป็นผู้จัดการบริหารและผู้ควบคุมระบบการค้าทั้งหมดภายใต้ระบบจารีตประเพณีแบบโบราณของล้านนา นอกจากนี้ยังมุ่งประเด็นการศึกษาที่กลุ่มพ่อค้าทั้งภายในและภายนอกล้านนา ผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการขับเคลื่อนการค้าในเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางเครือข่ายกับกลุ่มเมืองเครือข่ายต่าง ๆ ภายในล้านนารวมทั้งกลุ่มเมืองภายนอกโดยรอบล้านนา อีกทั้งยังมุ่งประเด็นศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางและเครือข่ายการค้าโบราณของอาณาจักรล้านนา ซึ่งมีจุดเชื่อมโยงไปยังกลุ่มเมืองทั้งภายในอาณาจักร และกลุ่มเมืองเพื่อนบ้านในทิศทางต่าง ๆ นั้นโดยมีแหล่งสินค้าเป็นตัวกำหนดสำคัญ และผู้ศึกษายังได้กล่าวถึงรายละเอียดของประเภทสินค้าและเส้นทางที่นำไปสู่เครือข่ายและกลุ่มเมืองปลายทางที่เป็นคู่ค้าด้วย

วีรเทพ ศรีมงคล (2530, หน้า 65-67) ได้ศึกษาเรื่อง การเก็บภาษีของล้านนา พ.ศ. 2447-2445 โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นมาของการจัดเก็บภาษีอากรใน

ล้านนา พ.ศ. 2427–2445 โดยรัฐบาลสยามตามนโยบายการปกครองแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องการจะนำรายได้จากการเก็บภาษีอากรมาใช้ในการจัดการปกครองล้านนา การเข้าแทรกแซงในเรื่องนี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อกลุ่มคนในสังคมล้านนาอย่างกว้างขวางจนถึงกับมีการลุกฮือกันต่อต้านรัฐบาลสยามอย่างรุนแรงถึง 2 ครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2432 และ พ.ศ. 2445 ส่วนการจัดระบบภาษีอากรในล้านนาระหว่าง พ.ศ. 2427 – 2445 ได้ส่งผลให้รัฐบาลสยามมีรายได้จากการจัดเก็บภาษีเพื่อนำมาใช้ในการจัดการปกครองจนเหลือเงินส่งกลับกรุงเทพฯ และลดบทบาทของเจ้าผู้ครองนครและเจ้านายบุตรหลานลงเป็นอันมาก เนื่องจากการจัดระบบภาษีอากรทำให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของบุคคลเหล่านี้หมดไปและเป็นสาเหตุนำไปสู่การกบฏ เพื่อต่อต้านการจัดเก็บภาษีอากรของรัฐบาลสยามในล้านนาครั้งใหญ่ถึง 2 ครั้ง คือ กบฏพระยาปราบสงคราม พ.ศ. 2432 และกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ พ.ศ. 2445

ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง (2549, หน้า 25–30) ได้ศึกษา การกัลปนาในจารึกสุโขทัย อยุธยาและธนบุรี-รัตนโกสินทร์ พบว่า การกัลปนามี 3 องค์ประกอบ คือ ผู้กัลปนา ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลสถานภาพต่าง ๆ กันในสังคม มีพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง พระสงฆ์ สามัญชน และข้าพระ สิ่งที่กัลปนา ประกอบด้วยศาสนสถาน ศาสนวัตถุ คน ที่ดิน ไร่ นา สวน รวมถึงสิ่งของเครื่องใช้ประเภทต่าง ๆ การตั้งสัตยาธิษฐานจากการกัลปนาก็เพื่อให้ตนเองได้รับความสุขทั้งในทางโลกและทางธรรม การกัลปนาทั้งสามมีความสืบเนื่องกัน โดยมีแนวคิดเรื่องการกัลปนามาจากการทำบุญ ในพระพุทธศาสนา แนวคิดการกัลปนา ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนหลายกลุ่มในสังคม ทั้งฝ่ายฆราวาสและฝ่ายสงฆ์มีโอกาสในการสร้างวัด สร้างพระพุทธรูป บริจาคเงิน ที่ดิน คน และสิ่งของจำเป็นอื่น ๆ ให้แก่วัดตลอดจนการเฉลิมฉลองร่วมกัน ผลอันเกิดจากการกัลปนา นอกจากจะทำให้คนในสังคมมีความสามัคคีกลมเกลียวกันแล้ว ยังทำให้เกิดแรงขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจเพราะทำให้เกิดการซื้อขายและการจ้างช่างซึ่งส่งผลให้วิชาชีพอันเกี่ยวกับช่าง รวมถึงธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกัลปนา ดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบคำ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบคำนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยที่มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องระบบคำดังต่อไปนี้

วรินทร์ญา ปิยะลาภา (2549, หน้า 35) ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างคำ การใช้คำ การเชื่อมโยงความ / บริการข้อความขนาดสั้นสำเร็จรูปในแผ่นพับ โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างคำ การใช้คำ การเชื่อมโยงความ / บริการข้อความขนาดสั้นสำเร็จรูปในแผ่นพับ ผลการศึกษาพบว่าการสร้างคำ เป็นวิธีการที่ทำคำในภาษามีใช้มากยิ่งขึ้นและเพียงพอต่อการใช้

โดยการสร้างคำทำได้หลายวิธี เช่น การสร้างคำประสม การสร้างคำประสม การสร้างคำซ้อน และการสร้างคำซ้ำ การใช้คำ มี 5 ลักษณะ ได้แก่ การใช้คำสัมผัส การใช้คำสแลง การสะกดคำผิดให้ผิดไปจากคำเดิม การใช้คำภาษาอังกฤษ และการใช้คำลงท้าย

เบ็ญจมาศ บางอ้น (2529, หน้า 37) ได้ศึกษาเรื่องการสร้างคำในภาษาไทยสมัยอยุธยาโดยอธิบายโครงสร้างของคำแต่ละชนิดในรูปแบบของ คำประสม คำประสม คำซ้ำ คำซ้อน เป็นต้น และศึกษาเปรียบเทียบการใช้คำในภาษาไทยสมัยอยุธยากับสมัยปัจจุบัน โดยกล่าวถึงคำที่ยังมีใช้อยู่ถึงสมัยปัจจุบัน คำที่มีการเปลี่ยนแปลงไปบางส่วนในสมัยปัจจุบัน และคำที่เลิกใช้แล้วในสมัยปัจจุบัน

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ (2530, หน้า 109-110) ได้ศึกษาเรื่องการสร้างคำในภาษาไทยสมัยสุโขทัย โดยมีจุดประสงค์เพื่อจะศึกษาเรื่องการสร้างคำในภาษาไทย สมัยสุโขทัย โดยศึกษาหาข้อมูลจากจารึกสมัยสุโขทัยและหนังสือไตรภูมิพระร่วง แล้วพบว่าการสร้างคำในสมัยสุโขทัยประกอบด้วยวิธีการสร้างด้วยกระบวนการการซ้อนคำ การประสมคำ การประสมคำ เป็นต้น

วาสนา แสงสิทธิ์ (2528, หน้า 36-40) ได้ศึกษาเรื่อง คำไวยากรณ์และลักษณะโครงสร้างประโยคในจารึกสมัยสุโขทัย โดยพบคำไวยากรณ์ในจารึกสมัยสุโขทัย เป็นคำที่ไม่สามารถปรากฏและทำหน้าที่ตามลำพังอันเป็นส่วนประกอบของประโยคเริ่มในภาษาไทยได้ จะต้องทำหน้าที่นี้ร่วมกับคำชนิดอื่น ซึ่งต้องมีคำหลักอยู่ด้วยเสมอ มีคำไวยากรณ์บางคำที่สามารถปรากฏ และทำหน้าที่เป็นส่วนประกอบของประโยคได้ แต่จะปรากฏเฉพาะในประโยคที่ไม่เริ่มเท่านั้น คำไวยากรณ์แต่ละชนิดมีแบบการเรียงคำต่างกัน ชนิดของคำไวยากรณ์มีทั้งเป็นคำเดี่ยว คำเดียวกับคำพสม และคำเดียวกับ คำคู่ ความหมายและการใช้คำไวยากรณ์บางคำ สำนวนบางสำนวน ซึ่งมีคำไวยากรณ์ปรากฏอยู่ด้วย ใช้ต่างกับสมัยปัจจุบัน ความหมายและการใช้คำไวยากรณ์บางคำ สำนวนบางสำนวน ซึ่งมีคำไวยากรณ์ปรากฏอยู่ด้วย มีใช้ในสมัยสุโขทัยและยังปรากฏอยู่ในภาษาถิ่นต่าง ๆ บ้าง

ชมพูนุท ธารีเชียร (2552, หน้า 16-19) ได้ศึกษากระบวนการสร้างคำประสมในภาษาถิ่นอีสาน ได้อธิบายการสร้างคำไว้ว่า กระบวนการสร้างคำในภาษาเป็นกระบวนการที่มนุษย์ได้พัฒนาภาษาของตนจากศัพท์เดิมที่มีอยู่แล้วและสร้างใหม่เพื่อให้มีคำศัพท์เพิ่มขึ้นให้ทันกับวิทยาการความรู้ที่ได้ค้นพบ หรือถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกัน การสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาที่มีรูปแบบหลากหลายย่อมแสดงให้เห็นลักษณะของภาษาที่มีทั้งความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน โดยสรุปรูปแบบหลัก ๆ ในการสร้างคำ ได้แก่ การแปลงคำ และการประสมคำ

Stewart และ Vaillette (2001: P.124) กล่าวว่า การสร้างคำเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคำกับการแปลงคำที่หลากหลายทางด้านไวยากรณ์ซึ่งเจ้าของภาษาจะทราบถึง

ความสัมพันธ์เหล่านี้ และเข้าถึงรูปแบบในคลังศัพท์ สามารถนำคำมาสร้างคำใหม่ได้ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2525, หน้า 21) อธิบายว่า การสร้างคำเป็นการเปลี่ยนแปลงคำที่มีนัยบ่ง ความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงคำที่มีนัยบ่งความสัมพันธ์ทางศัพท์และ เป็นกระบวนการหนึ่งในระบบหน่วยคำ คือระบบหน่วยคำด้านศัพท์ (lexical morphology) และ ระบบหน่วยคำด้านวิภัติปัจจัย (inflectional morphology)

ภาณุพันธ์ สยังกุล (2548, หน้า 35-40) ได้ศึกษาวิเคราะห์คำไวยากรณ์ใน จารึกอีสาน ระหว่างพุทธศักราช 1957-2466 จุดประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างคำ ลักษณะทาง โครงสร้าง และความหมายของคำในศิลาจารึกอีสาน โดยนำวิธีการทางภาษาศาสตร์มาศึกษา ข้อมูลจากศิลาจารึกที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2075 - พ.ศ. 2466 จำนวน 77 หลัก พบว่า การสร้างคำในศิลาจารึกอีสานแบ่งได้ 5 ประเภท คือ การสร้างคำประสม การ สร้างคำซ้อน การสร้างคำสัมผัส การสร้างคำซ้ำและการสร้างคำพसान ลักษณะทาง โครงสร้างของคำอาจแตกต่างกันตามจำนวนและชนิดของหน่วยประกอบโครงสร้างคำที่มี หน่วยประกอบเพียง 2 หน่วยเท่านั้น คือ โครงสร้างคำประสม โครงสร้างคำซ้ำ และโครงสร้าง คำพसान โครงสร้างคำที่มีหน่วยประกอบ 2-4 หน่วยคือ โครงสร้างคำซ้อน และโครงสร้างคำ ซ้อนสัมผัส ลักษณะทางความหมายของคำที่พบในศิลาจารึกอีสานมี 2 ลักษณะ คือ ความหมายคงแต่ความหมายเดิม พบในคำทั้ง 5 ประเภทคือ คำประสม คำซ้อน คำซ้อน สัมผัส คำซ้ำ และคำพसान ความหมายใหม่ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ความหมายเฉพาะ พบในคำประสม และคำพसान ความหมายอุปมาอุปไมย พบในคำประสม คำซ้อนสัมผัส และ คำซ้ำ เท่านั้น

ศิริวรรณ กาญจนโหติ (2532, หน้า 35-41) ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างคำในศิลา จารึกอีสานช่วง พ.ศ. 2073-พ.ศ. 2466 ศึกษาการสร้างคำ ลักษณะทางโครงสร้างและ ความหมายของคำในศิลาจารึกอีสาน ผลการวิจัยพบว่า การสร้างคำในศิลาจารึกอีสานแบ่ง ได้ 5 ประเภท คือ การสร้างคำประสม การสร้างคำซ้อน การสร้างคำซ้อนสัมผัส การสร้างคำ ซ้ำและการสร้างคำพसान ลักษณะทางโครงสร้างของคำอาจแตกต่างกันตามจำนวนและ ชนิดของหน่วยประกอบ

นอกจากการสร้างคำแล้วกระบวนการใช้คำนั้นก็เป็นการของระบบคำซึ่ง เกิดขึ้นจากการผลิตคำขึ้นใช้เอง และเกิดจากการยืมคำมาใช้เนื่องจากคำที่มีอยู่ไม่พอใช้ จุดประสงค์ก็นำคำที่ได้มาใช้ในเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น การใช้คำบันทึกเวลา การใช้บันทึก บุคคล การใช้บันทึกกิจกรรม และการใช้บันทึกลักษณะนามเป็นต้น กระบวนการการใช้คำใน กิจกรรมต่าง ๆ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาคำที่ถูกใช้จึงมีการเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงการใช้คำนั้น

เปรมจิต ชนะวงศ์ (2523, หน้า 45-47) ศึกษาการใช้คำในภาษาถิ่นใต้ ผลการวิจัยพบว่า การแบ่งคำอาจ แบ่งโดยใช้หน้าที่ทางไวยากรณ์ และแบ่งโดยความหมาย เช่น คำบอกวันเวลา คำเกี่ยวกับอาหารการกิน คำเกี่ยวกับชื่อพืชและสัตว์ คำเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ คำเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งคำส่วนใหญ่ใช้ตามลักษณะภาษาไทยโบราณ

อรนุช สุวรรณรัตน์ (2534, หน้า 265-270) ได้ศึกษาคำบอกเวลาในภาษาถิ่นใต้พบว่าคำบอกเวลา หมายถึง คือคำอีกหมวดหนึ่งที่ใช้เพื่อบอกเวลาเช้า เวลากลางวัน เวลาเย็น ก่อนหรือหลัง เป็นต้น คำบอกเวลานี้จะเป็นชนิดคำวิเศษณ์ก็ได้ คำคุณศัพท์ก็ได้ คำบอกเวลามีลักษณะเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ เช่น บอกเวลาแต่ละยามของคืนวัน บอกเวลาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว บอกเวลาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและอาชีพ บอกเวลาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม บอกเวลาที่เกี่ยวกับความเชื่อและโหราศาสตร์ บอกเวลาทั่วไป และคำบอกเวลาโดยสำนวนโวหาร

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบคำส่วนมากเป็นการศึกษาเรื่องการสร้างคำ การใช้คำ การสร้างคำมีกระบวนการสร้างโดยสรุป 5 ประการ คือ การสร้างคำประสม การสร้างคำประสาน การสร้างคำซ้อน การสร้างคำซ้ำและการยืมคำการสร้างคำเหล่านี้ก็เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้ตรงกับความต้องการ เช่น นำไปใช้สำหรับบอกเวลา ใช้บันทึกเรื่องราว ใช้เรียกขาน หรือใช้บัญญัติสิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล สถานภาพของบุคคล เป็นต้น

3. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษานั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาวิจัยไว้ ส่วนมากเน้นการศึกษาวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ด้านเสียง คำ ความหมาย เช่น กัญญา พงศ์พิริยะวนิช (2559, หน้า 63-66) ได้ศึกษาการศึกษาคำบุรุษสรรพนามในภาษาไทยพจนานุกรมอีสานและสรุปการเปลี่ยนแปลงทางภาษาตลอดจนถึงการให้ภาษาไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงของภาษานั้น เกิดตามสภาวะของสังคมซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยคนในสังคมไม่รู้ตัวเพราะเป็นไปเองตามธรรมชาติ ทั้งการเปลี่ยนแปลงภายนอกและการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างไรก็ตาม ในบางครั้งการเปลี่ยนแปลงภาษาอาจเกิดจากการตั้งใจของคนในสังคม เช่น กลุ่มคนที่มีอำนาจบางคน ต้องการริเริ่มการเปลี่ยนแปลงบางอย่างเกี่ยวกับภาษาในสังคม หรือเสนอแนวทางให้ภาษาเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางที่พึงประสงค์

สมทรง บุรุษพัฒน์ (2556, หน้า 35-38) ได้ศึกษาเรื่องการแปรและการเปลี่ยนแปลงวรรณยุกต์ไทดำ ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยพบว่า ระบบวรรณยุกต์ของภาษาไทดำทั้ง 8 ถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงตามอายุและภูมิภาค ผู้บอกภาษาวัยหนุ่มสาวส่วนใหญ่ออกเสียงเพี้ยนไปจากวรรณยุกต์เดิมส่วนผู้บอกภาษาสูงอายุและวัยกลางคนส่วนใหญ่ออกเสียงถูกต้อง

พิณรัตน์ อัครวิฒนากุล (2555, หน้า 40-45) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง การแปรและการเปลี่ยนแปลง ทางศัพท์และเสียงในภาษาไทยถิ่นที่พูดในจังหวัดน่าน ซึ่งวิเคราะห์และเปรียบเทียบการแปรและการเปลี่ยนแปลงทางศัพท์และเสียงที่เกิดขึ้นในภาษาไทยถิ่น 5 ภาษา ได้แก่ ภาษาคำเมือง ภาษาลื้อ ภาษาจีน ภาษาพวน และภาษาลาว โดยนำปัจจัยด้านสถานการณ์การใช้ภาษามาพิจารณาประกอบ รวมทั้งได้วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยถิ่นแต่ละภาษาที่เกิดขึ้นในอนาคดด้วย ผลการศึกษาพบว่า มีคำศัพท์จำนวนหนึ่งที่ไม่เป็นที่นิยมและค่อยๆ เลิกใช้และบางคำใช้เฉพาะผู้พูดรุ่นอายุที่ 1 ส่วนผู้พูดรุ่นหลัง ๆ แทบไม่ค่อยใช้หรือไม่เคยใช้ หรือไม่เคยได้ยินเลย ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่าอาจเกิดการสูญเสียงของคำศัพท์จำนวนหนึ่งในไป

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2548, หน้า 25-30) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางภาษาไว้ว่าการเปลี่ยนแปลง หมายถึงการที่บางสิ่งบางอย่าง มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงทางภาษาสามารถเกิดได้ทุกระดับของภาษา ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงเสียงหรือการกลายเสียง หมายถึง เสียงบางเสียงเคยได้ยินในอดีตแต่ปัจจุบันสูญหายไปจากภาษา เช่น เสียงที่แทนด้วยอักษร /ช/ ในภาษาไทยซึ่งในอดีตเคยมีและออกเสียงต่างจาก /ช/ ในปัจจุบัน สูญหายไปจากภาษาไทยแล้ว หรือเสียงบางเสียงในปัจจุบันอาจสูญหายไปในอนาคต เช่นเสียง /ร/ในภาษาไทยเป็นต้น การเปลี่ยนแปลงของภาษาอาจเกิดในระดับหน่วยคำ คำ และประโยค ในอดีตการเปลี่ยนแปลงภาษาอาจเกิดขึ้นเองได้แบบค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้า ๆ ตามกาลเวลาซึ่งบางคนเรียกว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรืออาจเกิดขึ้นเพราะปัจจัยภายนอก เช่น การยืมคำจากภาษาอื่นมาใช้ก็สามารถก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้

ปราณี กุลละวณิชย์ (2545, หน้า 36-40) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาแล้วสรุปว่าการเปลี่ยนแปลงทางภาษาเกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก การเปลี่ยนแปลงภาษาอาจเกิดขึ้นได้เมื่อมีกลไกบางอย่างทำให้ภาษาเปลี่ยนแปลงทางภาษา คือ การกลายเสียงการยืมภาษา กลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ กลไกการยืมภาษาอื่น เมื่อมีผู้ใช้ภาษาที่แตกต่างกันอย่างน้อยสองภาษาต้องสื่อสารกันด้วยความจำเป็นอันเนื่องมาจากการติดต่อสัมพันธ์ในทางธุรกิจการค้าการเมืองทำให้จะต้องดำเนินการใดอย่างใดอย่างหนึ่งทางภาษาที่ใช้ร่วมกัน เช่น การบัญญัติศัพท์ การแปลศัพท์ การทับศัพท์ เป็นต้น

พเยาว์ เจริญฉาย (2550, หน้า 12) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษา คือ การเปลี่ยนแปลงภาษาเสมือนสิ่งที่มีชีวิตย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอแต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างช้า ๆ แบบค่อยเป็นค่อยไปจึงมักไม่ค่อยสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลง สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาษาในเรื่องการออกเสียงแต่ละเสียงคือในระยะเริ่มแรกของการเรียนภาษาของแต่ละคนด้วยกลวิธีการเรียนอาจทำให้เกิดการ

ออกเสียงผิดเพี้ยนส่งผลให้เสียงผิดเพี้ยนเรื่อยไป เช่น การออกเสียงเพี้ยนที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า โสง (สอง) โนง (น้อง) หรือระหว่างผู้พูดภาษาเดียวกัน ปกติถ้าหากผู้พูดภาษาเดียวกันได้มีโอกาสติดต่อกันอยู่ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงภาษาทุกคนจะต้องรับรู้ และจะเกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน คือการเปลี่ยนแปลงภาษาเป็นไปในทำนองเดียวกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้พูดภาษาเดียวกันด้วยความจำเป็นบางอย่างทำให้แยกกันอยู่และโอกาสที่จะติดต่อกันก็ไม่มี เมื่อภาษาที่กลุ่มหนึ่งใช้เปลี่ยนแปลงไป คนอีกกลุ่มก็ไม่มีทางรับรู้ ผลคือทำให้ภาษาของคนต่างกลุ่มเปลี่ยนกันไปคนละทาง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจเกิดจากการโยกย้ายที่อยู่อาศัย การกลายเสียงจากเสียงหนึ่งไปเป็นอีกเสียงหนึ่งนั้นก็นับเป็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษา เช่น เสียง ช ในภาษาไทยกลางเปลี่ยนเป็นเสียง ซ ในภาษาอีสานหรือเสียง จ ในภาษาถิ่นเหนือ การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะไม่เกิดในคำ ๆ เดียว แต่จะเกิดขึ้นในคำอื่น ๆ อีกหลายคำ นอกจากนี้การยืมคำภาษาต่างประเทศ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงภาษาในเรื่องของการเพิ่มจำนวนคำที่ใช้ในภาษา คือ การได้ติดต่อกับคนที่พูดภาษาอื่น โดยเฉพาะภาษาต่างประเทศ เช่น ภาคใต้ได้ติดต่อสมาคมกับผู้พูดภาษามลายู ก็ยืมคำภาษามลายูมาใช้

ธวัช ปุณโณทก (2543, หน้า 8-10) ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางภาษาไว้ว่า ภาษาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ภาษาที่ใช้สื่อสารในทุก ๆ วัน ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าภาษาที่ไม่ค่อยได้ใช้ คำบางคำนิยมใช้กัน ในสมัยหนึ่ง และเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในระยะเวลาต่อมา อาจเป็นเพราะมีคำอื่นที่มีความหมายเหมือนกัน หรือมีความหมายตรงกว่าเข้ามาแทนที่ หรือมีการนำคำภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้ในแง่ความหมายนั้น ๆ จึงทำให้คำนั้นมีความสำคัญลดลง

กล่าวโดยสรุประบบคำในทัศนคติของนักวิชาการหลายท่าน ได้แก่ กระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับคำไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างคำ การสร้างคำ ชนิดคำ ความหมายคำ เป็นต้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางภาษาโดยสรุปเกิดจากการเปลี่ยนแปลง 2 ปัจจัยหลัก คือ เปลี่ยนแปลงโดยสภาพแวดล้อมที่มีเงื่อนไขและโดยสภาพแวดล้อมที่ไม่มีเงื่อนไขเพราะปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เมื่อพิจารณาด้วยกรอบคิดของนักภาษาศาสตร์แล้ว ภาษาคือเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ติดต่อกันเป็นวัฒนธรรมด้วยระบบสัญลักษณ์ทางภาษาที่คนในสังคมสมมุติขึ้นและรับรู้ร่วมกัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยถือเป็นระเบียบที่สำคัญของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก และมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อทราบระบบคำและความเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา ผู้วิจัยจึงต้องคัดเลือกจารึกที่จะนำมาศึกษาเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษาของจารึกในแต่ละช่วงพุทธศตวรรษ และยึดระเบียบวิธีวิจัยสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การวิเคราะห์ข้อมูล
4. การนำเสนอข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจารึกพะเยาเพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัยในด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ผู้ศึกษาวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) แหล่งที่มาของข้อมูล 2) จำนวนข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ การเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แหล่งที่มาของข้อมูล

แหล่งที่มาของข้อมูล หมายถึง สถานที่ค้นคว้าจัดเก็บรักษาข้อมูล หรือกลุ่มบุคคลบุคคลที่อ่านแปลปริวรรตถ่ายถอดข้อมูล หรือหนังสือที่ตีพิมพ์ข้อมูล แหล่งข้อมูลจารึกพะเยาที่ผู้ศึกษาวิจัยใช้ในการค้นคว้าข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่

1.1 หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ

หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นสถานที่จัดแสดงวัตถุโบราณ รวมถึงเอกสารข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งด้านวรรณกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และวิถีความเป็นอยู่ของชาวบ้านในจังหวัดพะเยา หอวัฒนธรรมนิทัศน์เกิดจากดำริของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพะเยาซึ่งหลงพ้อได้เก็บรวบรวมศิลาจารึกตลอดจนถึงศิลปวัตถุอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองพะเยา (พุทธศตวรรษที่ 21-22) ไว้เป็นจำนวนมาก ต่อมาได้ดำริจัดสร้าง

หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ ร่วมกับสำนักพิมพ์มติชน โดยคุณชรรค์ชัย บุนปาน และคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นริ้วแรงในการหาทุนสนับสนุนในการสร้าง หอวัฒนธรรมนิทัศน์สร้างแล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2539 มีพิธีเปิด เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2539 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธานทำพิธีเปิดหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ ได้รับการออกแบบด้วยศิลปล้านนาประยุกต์ ด้านหลังอาคารติดกับกว้านพะเยาจึงมีภูมิทัศน์ที่สวยงามตามธรรมชาติ ภายในอาคารมีพื้นที่ในการจัดแสดงจำนวน 2,000 ตารางเมตร บนอาคาร 2 ชั้น ประกอบด้วยห้องจัดแสดงทั้งหมด 5 ห้อง แต่ละห้องแบ่งเป็นส่วน ๆ รวมทั้งหมด 12 ส่วน สำหรับจารึกพะเยาที่เก็บไว้ที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์มีเป็นจำนวนมาก และขณะนี้กำลังดำเนินการขอคืนจารึกพะเยาที่ได้รับการจัดเก็บไว้ในที่อื่น ๆ เพื่อนำมาเก็บรวบรวมไว้ในสถานที่เดียวกัน เพื่อเป็นมรดกของชาวพะเยาสืบไป

1.2 พิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี)

เป็นสถานที่ค้นคว้าและเก็บข้อมูลจารึกพะเยา ภายในพิพิธภัณฑสถาน มีโบราณวัตถุศิลปวัตถุ ต่าง ๆ มากมาย ส่วนใหญ่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี วิถีชีวิตและภูมิปัญญา เช่น เครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาภาคเหนือ เครื่องถ้วยจีน พระพุทธรูปหินทราย และประติมากรรมหินทรายต่าง ๆ โดยเฉพาะพระพุทธรูปหินทรายซึ่งค้นพบที่วัดติโลกอาราม กลางกว้านพะเยา สันนิษฐานว่าสร้างในพุทธศตวรรษที่ 20 ผู้ที่ริเริ่มสร้างพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว ได้แก่ พระครูอนุรักษบุรณันท์ เจ้าอาวาส และเจ้าคณะอำเภอเมืองจังหวัดพะเยา

1.3 หนังสือตีพิมพ์เผยแพร่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับจารึกพะเยา

แหล่งข้อมูลสำคัญที่นับเป็นเอกสารรองจากจารึกหลักจริงก็คือ หนังสือตีพิมพ์เผยแพร่ข้อความแบบปริวรรตถ่ายถอดจากในจารึกแบบตัวอักษรต่อตัวอักษรบางเล่มก็ทำเชิงอรรถอธิบายข้อมูลบางเล่มก็ไม่ได้อธิบายข้อมูลใดไว้ ผู้วิจัยรวบรวมเอกสารดังกล่าวจำนวน 4 รายการ ดังนี้

1.3.1 หนังสือประชุมจารึกเมืองพะเยา ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2538 เพื่อเฉลิมฉลองหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ รับผิดชอบบรรณาธิการ จำนวนจารึกพะเยาที่ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้มีจำนวน 112 หลัก

1.3.2 หนังสือจารึกที่ค้นพบใหม่ในเมืองพะเยาหลังปี พ.ศ. 2537 ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2552 เนื่องในโอกาสที่เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ได้รับโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระราชอาคันตุกะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏที่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ปี 2551 โดยเกรียงศักดิ์ ชัยตระกูล นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านจารึกเป็นผู้อ่านแปลรวบรวมและตีพิมพ์ จำนวนจารึกพะเยาที่ตีพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ มีจำนวน 69 หลัก

1.3.3 หนังสือจารึกล้านนาภาคที่ 1-เล่ม 1 ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2534 โดยสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กรุงเทพฯ จัดพิมพ์ตามโครงการวิจัยโดยมูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมสัน เป็นผู้สนับสนุนทุนในการพิมพ์หนังสือจารึกล้านนาภาคที่ 1 เล่มที่ 1 ประกอบด้วยจารึกอักษรธรรมล้านนา อักษรฝักขามและอักษรไทยสุโขทัยที่พบใน 4 จังหวัด คือ เชียงราย แพร่ น่าน พะเยา

1.3.4 หนังสือจารึกล้านนาภาคที่ 1-เล่ม 2 ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2534 โดยสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กรุงเทพฯ จัดพิมพ์ตามโครงการวิจัยโดยมูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมสัน เป็นผู้สนับสนุนทุนในการพิมพ์หนังสือจารึกล้านนาภาคที่ 1 เล่มที่ 2 ประกอบด้วยจารึกอักษรธรรมล้านนา อักษรฝักขามและอักษรไทยสุโขทัยที่พบใน 4 จังหวัด คือ เชียงราย แพร่ น่าน พะเยา

1.3.5 หนังสือประชุมจารึกล้านนา ภาคที่ 3-6 ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2552 โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2. จำนวนข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจารึกพะเยาจำนวน 55 หลัก จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ตามช่วงระยะเวลาที่จารจารึกไว้ ดังนี้

2.1 กลุ่มจารึกช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 จำนวน 5 หลัก ดังนี้

ที่	ชื่อจารึก	ปีที่สร้าง	จำนวนบรรทัด	อักษร/ภาษา
1	จารึกราชวงศ์มังราย	1954	68	ฝักขาม/บาลี
2	จารึกเจ้าสี่หมื่นกระทำพระ	1954	19	ฝักขาม/ไทย
3	จารึกเจ้าหมื่นอวเลียง ฯ	1954	18	ฝักขาม/ไทย
4	จารึกวัดห้วยนา	1954	16	ฝักขาม/ไทย
5	จารึกวัดเก้ายอด	1955	35	ฝักขาม/ไทย

2.2 กลุ่มจารึกช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 มีจำนวน 48 หลัก ดังนี้

ที่	ชื่อจารึก	ปีที่สร้าง	จำนวนบรรทัด	อักษร/ภาษา
1	จารึกวัดดงต้อมหลุ่ม	2005	9	ฝักขาม/ไทย
2	จารึกพระยาสองแคว	2017	8	ฝักขาม/ไทย
3	จารึกพระเจ้าอโศก ฯ	2021	18	ฝักขาม/ไทย
4	จารึกวัดป่าเที่ยง	2026	30	ฝักขาม/ไทย
5	จารึกวัดดอนคราม	2031	14	ฝักขาม/ไทย
6	จารึกเจ้าสี่หมื่น ฯ	2033	36	ฝักขาม/ไทย
7	จารึกเจ้าสี่หมื่นให้จาร ฯ	2033	25	ฝักขาม/ไทย

8	จารีกสมเด็จมหาสามี่ ฯ	2033	35	ฝึกขาม/ไทย
9	จารีกวัดสุทธิดาราม	2035	16	ฝึกขาม/ไทย
10	จารีกพระเป็นเจ้าเมือง ฯ	2036	34	ฝึกขาม/ไทย
11	จารีกวัดบ้านร่องไฮ	2037	26	ฝึกขาม/ไทย
12	จารีกวัดอารามปาน้อย	2037	21	ฝึกขาม/ไทย
13	จารีกเจ้าสี่หมื่นพยาว	2038	102	ฝึกขาม/ไทย
14	จารีกวัดป่าญะ	2038	36	ฝึกขาม/ไทย
15	จารีกวัดพระคำ	2039	90	ฝึกขาม/ไทย
16	จารีกวัดคูสิตาราม	2039	14	ฝึกขาม/ไทย
17	จารีกวัดบ้านปาน	2039	31	ฝึกขาม/ไทย
18	จารีกวัดบ้านด่าน	2039	31	ฝึกขาม/ไทย
19	จารีกหมื่นลอเทพฯ	2040	45	ฝึกขาม/ไทย
20	จารีกวัดหมื่นลอ	2040	42	ฝึกขาม/ไทย
21	จารีกการสืบทอด ฯ	2041	12	ฝึกขาม/ไทย
22	จารีกวัดพญาร่วง	2042	19	ฝึกขาม/ไทย
23	จารีกวัดกลางพยาว	2042	19	ฝึกขาม/ไทย
24	จารีกเจ้าหมื่นลอมงคล	2043	26	ฝึกขาม/ไทย
25	จารีกหัวแสนกัลยา	2045	18	ฝึกขาม/ไทย
26	จารีกมหาสามี่เจ้าฯ	2046	21	ฝึกขาม/ไทย
27	จารีกมหาสามี่ศีลโพธิ	2046	18	ฝึกขาม/ไทย
28	จารีกเจ้าหัวแสน	2047	26	ฝึกขาม/ไทย
29	จารีกวัดดอนคำ	2047	30	ฝึกขาม/ไทย
30	จารีกวัดแซรา	2047	7	ฝึกขาม/ไทย
31	จารีกวัดสุทธิดาราม	2049	48	ฝึกขาม/ไทย
32	จารีกวัดพูปอ	2052	17	ฝึกขาม/ไทย
33	จารีกเจ้าพนมหาด	2053	9	ฝึกขาม/ไทย
34	จารีกวัดหนองกวาง	2056	18	ฝึกขาม/ไทย
35	จารีกวัดพระเกิด	2056	31	ฝึกขาม/ไทย
36	จารีกวัดสิบสองห้อง	2058	50	ฝึกขาม/ไทย
37	จารีกการสร้างเจดีย์	2058	14	ฝึกขาม/ไทย
38	จารีกเจ้าคุณศรี ฯ	2059	33	ฝึกขาม/ไทย

39	จารึกการบำเพ็ญบุญ ฯ	2060	23	ฝักขาม/ไทย
40	จารึกวัดควาง	2064	25	ฝักขาม/ไทย
41	จารึกวัดมหาเจดีย์หลวง	2065	41	ฝักขาม/ไทย
42	จารึกประดิษฐานพระธาตุ	2066	25	ฝักขาม/ไทย
43	จารึกพระเจ้าตนหลวง	2066	19	ฝักขาม/ไทย
44	จารึกทุ่งสันกะเจาะ	2066	10	ฝักขาม/ไทย
45	จารึกวัดแก้อยอด	2067	35	ฝักขาม/ไทย
46	จารึกฐานรองพระพุทธรูป	2067	19	ฝักขาม/ไทย
47	จารึกการสร้างมหามณฑป	2078	11	ฝักขาม/ไทย
48	จารึกเจ้าเมืองเซริง	2079	12	ฝักขาม/ไทย

2.3 กลุ่มจารึกช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 จำนวน 2 หลัก ดังตารางต่อไปนี้

ที่	ชื่อจารึก	ปีที่สร้าง	จำนวนบรรทัด	อักษร/ภาษา
1	จารึกบ้านขามเมืองบัน	2113	24	ฝักขาม/ไทย
2	จารึกบ้านยาง	2138	76	ฝักขาม/ไทย

2.4 เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูล

สำหรับเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อมูลในจารึกพะเยานั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยผู้วิจัยจึงกำหนดไว้ 5 ข้อ ดังนี้

2.4.1 จารึกพะเยาหลักที่คัดเลือกต้องมีจำนวนบรรทัดไม่ต่ำกว่า 7 บรรทัดขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อความมากพอของเนื้อหาที่จะศึกษาวิจัยในจารึกหลักดังกล่าว

2.4.2 ต้องปรากฏปี พ.ศ.ที่สร้างอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการจำแนกในแต่ละช่วงพุทธศตวรรษ

2.4.3 ต้องเป็นจารึกพะเยาที่สามารถระบุทะเบียนจารึกได้อย่างถูกต้องหากยังไม่มีการระบุทะเบียนจารึกก็จะไม่นำมาศึกษาวิจัย

2.4.4 จารึกพะเยาแม้จะมีทะเบียนจารึกเป็นจังหวัดอื่น เช่น ลพ.ลป.กท.ชร. (ลำพูน, ลำปาง, กรุงเทพฯ, เชียงราย) ก็จะมีนับเป็นจารึกพะเยาที่สามารถนำมาศึกษาวิจัยได้

2.4.5 ในงานวิจัยนี้ จะนำรูปตัวอักษรฝักขามบางตัวหรือรูปคำบางรูปมาแสดงเพื่อประกอบการศึกษาในบทที่ 4 ว่าด้วยหมวดการศึกษารูปคำในจารึก

จำนวนข้อมูลและเกณฑ์ในการคัดเลือกที่ผู้ศึกษาวิจัยได้รวบรวมและกำหนดไว้ดังกล่าวข้างต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยจารึกพะเยาที่มีจำนวนบรรทัด 1-10 บรรทัด มีจำนวนทั้งสิ้น 8 หลัก จารึกพะเยาที่มีจำนวนบรรทัด 11-20 มีจำนวนทั้งสิ้น 15 หลัก จารึกพะเยาที่มีจำนวนบรรทัด 21-30 มีจำนวนทั้งสิ้น 16 หลัก จารึก

พะเยาที่มีจำนวนบรรทัด 31-40 มีจำนวนทั้งสิ้น 6 หลัก และจารึกพะเยาที่มีจำนวนบรรทัดมากกว่า 41 บรรทัดขึ้นไป มีจำนวนทั้งสิ้น 8 หลัก หลังจากศึกษาข้อมูลจารึกพะเยา จำนวน 55 หลัก ตามขอบเขตของการศึกษา ผู้ศึกษาวิจัยคัดตัวอย่างคำทั้งหมดลงในแบบบันทึก นำตัวอย่างในแบบบันทึกแต่ละคำมาบันทึกข้อมูลในเครื่องมือเก็บข้อมูลได้แก่เครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมไมโครซอฟต์ เวิร์ด 2010 (Microsoft word 2010)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยข้อมูลจารึกทั้ง 55 หลักหลังจากที่ผู้ศึกษาวิจัยรวบรวมและจัดหมวดหมู่ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้ศึกษาวิจัยกำหนดวิธีการศึกษาวิจัยจารึกพะเยา โดยใช้เครื่องมือที่จะคัดแยก สำนวน และวิเคราะห์ข้อมูล โดยจัดทำเครื่องมือ 2 ประเภท คือ เครื่องมือเก็บข้อมูลและเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล เครื่องมือเก็บข้อมูลทั้งหมด ผู้ศึกษาวิจัยจะแสดงไว้ในภาคผนวกท้ายเล่ม

1. เครื่องมือเก็บข้อมูล

การสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลในจารึกพะเยา ผู้ศึกษาวิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยซึ่งมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยแล้วกำหนดหมวดหมู่ข้อมูลไว้ 3 หมวด 1) หมวดระบบคำในจารึกพะเยา 2) หมวดการเปลี่ยนแปลงทางภาษา และ3)การประเมินเครื่องมือเก็บข้อมูลทั้ง 2 หมวดดังกล่าว โดยใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลรวมทั้งสิ้น 20 ชุด และผู้ทรงวุฒิเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ จำนวน 5 คน ดังรายละเอียดในการสร้างและประเมินเครื่องมือ ต่อไปนี้

1.1 หมวดรูปคำและการใช้คำ

หลังจากที่ผู้ศึกษาวิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยแล้วกำหนดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล ในหมวดระบบคำในจารึกพะเยา ผู้วิจัยจำแนกข้อมูลเป็น 2 หมวด คือ 1) รูปคำ 2) การใช้คำ จากนั้นสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลที่เรียกว่าแบบบันทึกเพื่อใช้บันทึกข้อมูลในหมวดระบบคำในจารึกพะเยาจำนวนทั้งสิ้น 20 แบบย่อย แบ่งเป็น หมวดรูปคำ 12 แบบย่อย หมวดการใช้คำ 8 แบบย่อย

1.1.1 แบบบันทึกข้อมูลรูปคำ

ผู้ศึกษาวิจัยจำแนกรูปคำ ออกเป็น 3 หมวด คือ รูปคำในจารึก รูปคำสร้างใหม่ และรูปคำยืม จากนั้นสร้างแบบบันทึก จำนวน 12 แบบย่อย ได้แก่ รูปในจารึกคำ จำนวน 3 แบบย่อย รูปคำสร้างใหม่จำนวน 5 แบบย่อย รูปคำยืม จำนวน 4 แบบย่อย รวมทั้งสิ้น 12 แบบย่อย ดังนี้

1) แบบบันทึกมูลค่าในจารึก จำนวน 3 แบบย่อย ได้แก่ แบบบันทึกมูลค่าที่มี ส่วนประกอบ 1 ส่วน แบบบันทึกมูลค่าที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน แบบบันทึกมูลค่าที่มี ส่วนประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

ตาราง 3 แสดงตัวอย่างแบบบันทึกมูลค่า 1 ส่วน

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
-----	--------------	---------------	--------------	--------------

ตัวอย่างแบบบันทึกข้อมูลรูปคำที่มีส่วนประกอบ 1 ส่วน ในตารางที่ 3 ประกอบด้วย หัวข้อที่ใช้เก็บข้อมูลจำนวน 5 หัวข้อ ได้แก่ 1) ที่ 2) รูปคำในจารึก 3) รูปคำปัจจุบัน 4) บริบท ข้อความ 5) ทะเบียนจารึก มีคำอธิบายดังนี้

หัวข้อที่ 1 คำว่า ที่ หมายถึง ลำดับที่ของข้อมูลในตารางนี้ คำว่า รูปคำในจารึก หมายถึง หน่วยคำ หรือ คำ ที่เป็นคำมูลที่ปรากฏในจารึก คำว่า รูปคำปัจจุบัน หมายถึง คำที่ใช้ ในปัจจุบัน คำว่า บริบทข้อความ หมายถึง ประโยคหรือวลีที่มีคำอื่น ๆ รวมอยู่ในคำที่ยกเป็น ข้อมูล คำว่า ทะเบียนจารึก หมายถึง ตัวหนังสือและตัวเลขที่ระบุจังหวัดและลำดับที่ค้นพบของ จารึกพะเยา เช่น พย.7 หมายถึง จารึกจังหวัดพะเยา ในลำดับที่ 7

2) แบบบันทึกมูลค่าสร้างใหม่ รูปคำสร้างใหม่ในงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาวิจัย จำแนกคำสร้างใหม่ออกเป็น 5 ประการ ได้แก่ คำซ้อน คำประสม คำประสาน คำซ้ำ และ คำสมาส และสร้างแบบบันทึกการเก็บข้อมูลคำสร้างใหม่ จำนวน 5 แบบย่อย แบบบันทึกคำ ซ้อน แบบบันทึกคำประสม แบบบันทึกคำประสาน แบบบันทึกคำซ้ำ และแบบบันทึกมูลค่าสมาส ดังตัวอย่างแบบบันทึกคำซ้อน ต่อไปนี้

ตาราง 4 แสดงตัวอย่างแบบบันทึกมูลค่าซ้อน

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำซ้อน	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
-----	------	------	-----------	------------------	--------------

ตัวอย่างแบบบันทึกรูปคำซ้อนในตารางที่ 4 ประกอบด้วยหัวข้อที่ใช้เก็บข้อมูลจำนวน 6 หัวข้อ ได้แก่ 1) ที่ 2) คำ 1 3) คำ 2 4) รูปคำซ้อน 5) ลักษณะการสร้างคำ 6) ทะเบียนจารึก มีคำอธิบายดังนี้

หัวข้อที่ 1 คำว่า ที่ หมายถึงลำดับที่ของข้อมูลในตารางนี้ คำว่า คำ 1 หมายถึง หน่วยคำ หรือ คำในจารึกพะเยา ที่เป็นคำพยางค์แรก คำว่า คำ 2 หมายถึง หน่วยคำ หรือคำในจารึกพะเยา ที่เป็นพยางค์ที่ 2 มีความหมายใกล้เคียงกับพยางค์แรก คำว่า รูปคำซ้อน หมายถึง คำ 1 และ คำ 2 ในตารางตัวอย่าง ซ้อนกัน คำว่า ลักษณะการสร้างคำ หมายถึง วิธีการสร้างคำซ้อนในลักษณะต่าง ๆ เช่น คำกริยาไทย ซ้อนกับคำกริยาเขมร เป็นต้น คำว่า ทะเบียนจารึก หมายถึง ตัวหนังสือและตัวเลขที่ระบุจังหวัดและลำดับที่ค้นพบของจารึกพะเยา เช่น พย.52 หมายถึง จารึกจังหวัดพะเยา ในลำดับที่ 52

3) แบบบันทึกรูปคำยืม

รูปคำยืมที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาวิจัยจัดหมวดหมู่ของการยืมคำภาษาต่างประเทศมาใช้ในจารึกพะเยา มีจำนวน 4 ภาษา ได้แก่ ภาษาบาลี-สันสกฤต ภาษาขอม ภาษามอญ และสร้างแบบบันทึกรูปคำยืม ดังตัวอย่างแบบบันทึกคำยืมภาษาสันสกฤต ดังนี้

ตาราง 5 แสดงตัวอย่างแบบบันทึกข้อมูลคำยืมภาษาสันสกฤต

ที่	รูปคำสันสกฤต	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	ลักษณะการยืม	ทะเบียนจารึก
-----	--------------	--------------	---------------	--------------	--------------

ตัวอย่างแบบบันทึกคำยืมภาษาสันสกฤตในตารางที่ 5 ประกอบด้วยหัวข้อที่ใช้เก็บข้อมูลจำนวน 6 หัวข้อ ได้แก่ 1) ที่ 2) รูปคำสันสกฤต 3) รูปคำในจารึก 4) รูปคำปัจจุบัน 5) ลักษณะการยืม 6) ทะเบียนจารึก มีคำอธิบายดังนี้

หัวข้อที่ 1 คำว่า ที่ หมายถึงลำดับที่ของข้อมูลในตารางนี้ คำว่า รูปคำสันสกฤต หมายถึง หน่วยคำ หรือ คำที่เป็นภาษาสันสกฤต คำว่า รูปคำในจารึก หมายถึง หน่วยคำ หรือ คำของภาษาสันสกฤตที่ปรากฏลักษณะการใช้คำในจารึกพะเยา คำว่า รูปคำปัจจุบัน หมายถึง รูปคำภาษาสันสกฤตที่ปรากฏการใช้ในปัจจุบัน คำว่า ลักษณะการยืมคำ หมายถึง กระบวนการนำคำภาษาสันสกฤตมาใช้ คำว่า ทะเบียนจารึก หมายถึง ตัวหนังสือและตัวเลขที่ระบุจังหวัดและลำดับที่ค้นพบของจารึกพะเยา เช่น พย.42 หมายถึง จารึกจังหวัดพะเยา ในลำดับที่ 42

1.1.2 แบบบันทึกข้อมูลการใช้คำ

ในการจัดสร้างแบบข้อมูลการใช้คำ ผู้ศึกษาวิจัยแบ่งข้อมูลการใช้คำออกเป็น 8 หมวด ได้แก่ การใช้คำบอกเวลา การใช้คำนาม การใช้คำลักษณนาม การใช้คำบอกจำนวน การใช้คำสรรพนาม การใช้คำบุพบท การใช้คำกริยา การใช้คำเรียกขาน จากนั้นสร้างแบบบันทึกการใช้คำตามหมวดต่าง ๆ ดังกล่าว ดังตัวอย่างแบบบันทึกการใช้คำบอกเวลา ดังนี้

ตาราง 6 แสดงแบบบันทึกการใช้คำบอกชื่อปี

ที่	ชื่อปีในจารึก	ชื่อปีในปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
-----	---------------	------------------	--------------	--------------

ตัวอย่างแบบบันทึกการใช้คำบอกชื่อปีในตารางที่ 8 ประกอบด้วยหัวข้อที่ใช้เก็บข้อมูลจำนวน 5 หัวข้อ ได้แก่ 1) ที่ 2) ชื่อปีในจารึก 3) ชื่อปีในปัจจุบัน 4) บริบทข้อความ 5) ทะเบียนจารึก มีคำอธิบายดังนี้

หัวข้อที่ 1 คำว่า ที่ หมายถึง ลำดับที่ของข้อมูลในตารางนี้ คำว่า ชื่อปีในจารึก หมายถึง หน่วยคำหรือคำในรูปภาษาต่าง ๆ ที่ใช้บอกปี ปรากฏในจารึกพะเยา คำว่า ชื่อปีในปัจจุบัน หมายถึง หน่วยคำ หรือคำของที่ใช้เรียกปีในปัจจุบัน คำว่า บริบทข้อความ หมายถึง คำหรือวลีหรือประโยคที่ใช้ร่วมกับชื่อปีในจารึกพะเยา คำว่า ทะเบียนจารึก หมายถึง ตัวหนังสือและตัวเลขที่ระบุจังหวัดและลำดับที่ค้นพบของจารึกพะเยา เช่น พย.52 หมายถึง จารึกจังหวัดพะเยา ในลำดับที่ 52

1.2 หมวดการเปลี่ยนแปลงระบบคำ

หลังจากรวบรวมข้อมูลหมดเสร็จผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อมูลแล้วสร้างแบบบันทึกเพื่อเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของระบบคำ โดยสร้างแบบบันทึก 2 แบบย่อยคือ 1) แบบบันทึกการเปลี่ยนแปลงข้อมูลของรูปคำ 2) แบบบันทึกการเปลี่ยนแปลงข้อมูลของการใช้คำ ดังนี้

1.2.1 แบบบันทึกการเปลี่ยนแปลงข้อมูลของรูปคำ เช่น

ตาราง 7 แสดงการเปลี่ยนแปลงข้อมูลของรูปคำ

ที่	รูปคำในจารึก	พ.20	พ.21	พ.22	ปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
-----	--------------	------	------	------	----------	--------------

ตัวอย่างแบบบันทึกการเปลี่ยนแปลงข้อมูลของรูปคำในตารางที่ 7 ประกอบด้วยหัวข้อที่ใช้เก็บข้อมูลจำนวน 7 หัวข้อ ได้แก่ 1) ที่ 2) รูปคำในจารึก 3) พุทธศตวรรษที่ 20 4) พุทธศตวรรษที่ 21 5) พุทธศตวรรษที่ 22 6) รูปคำในปัจจุบัน 7 ทะเบียนจารึก มีคำอธิบายดังต่อไปนี้

หัวข้อที่ 1 คำว่า ที่ หมายถึง ลำดับที่ของข้อมูลในตารางนี้ คำว่า รูปคำในจารึก หมายถึง หน่วยคำหรือคำในรูปภาษาต่าง ๆ ที่ปรากฏในจารึก คำว่า พุทธศตวรรษที่ 20 หมายถึง ช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ ปี พ.ศ.1954-1999 คำว่า พุทธศตวรรษที่ 21 หมายถึง ช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2001-2099 คำว่าพุทธศตวรรษที่ 22 หมายถึงช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2100-2199-คำว่าปัจจุบัน หมายถึงศักราชปัจจุบัน คำว่า ทะเบียนจารึก หมายถึงตัวหนังสือและตัวเลขที่ระบุจังหวัดและลำดับที่ค้นพบของจารึกพะเยา เช่น พย.52 หมายถึงจารึกจังหวัดพะเยา ในลำดับที่ 52 เป็นต้น

1.2.2 แบบบันทึกการเปลี่ยนแปลงข้อมูลของการใช้คำ เช่น

ตาราง 8 แสดงการเปลี่ยนแปลงข้อมูลของคำเรียกกษัตริย์ในจารึก

ที่	คำเรียกกษัตริย์ในจารึก	พ.20	พ.21	พ.22	ปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
-----	------------------------	------	------	------	----------	--------------

1.3 การประเมินคุณภาพเครื่องมือการเก็บข้อมูล

การประเมินคุณภาพเครื่องมือการเก็บข้อมูล หมายถึง การตรวจสอบเครื่องมือที่จะนำไปใช้เก็บข้อมูล หลังจากที่ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลเสร็จแล้ว จึงได้ขอความอนุเคราะห์จากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านภาษาไทยและการวิจัย จำนวน 5 คน เพื่อประเมินคุณภาพเครื่องมือเก็บข้อมูลวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คน ประกอบด้วย

1.3.1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา กุลสุวรรณ คุณวุฒิ ป.ร.ด. (ภาษาไทย) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1.3.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเหลือ ใจมะโน คุณวุฒิ Ph.D. (สันสกฤต) จากมหาวิทยาลัยเคลลี ประเทศอินเดีย

1.3.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทัศน์ วงศ์กระบาภาวรา คุณวุฒิ ศศ.ด. (ภาษาไทย) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1.3.4 รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี คุณวุฒิ Ph.D. (ภาษาสันสกฤต) มหาวิทยาลัยปуне ประเทศอินเดีย

1.3.5 ดร.บรรจง ไชยรินคำ คุณวุฒิ ศศ.ด (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ ฯ

ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คน ได้ตรวจสอบเครื่องมือเก็บข้อมูลการวิจัยตามที่คุณวิจัยออกแบบนั้น ผลประเมินสรุปได้ว่า เครื่องมือการเก็บข้อมูล มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ และสามารถเก็บข้อมูลวิจัยได้ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนะว่า เครื่องมือวิจัยดังกล่าวควรจัดทำในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งเมื่อเก็บข้อมูลก็จะสามารถบันทึกได้สะดวกและเครื่องมือก็จะมีประสิทธิภาพจนสามารถเก็บข้อมูลทั้งหมดได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

2. เครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยจารึกพะเยา ผู้ศึกษาวิจัยใช้กรอบแนวคิด 2 แนวคิดสำหรับวิเคราะห์ข้อมูล คือ กรอบแนวคิดด้านระบบคำ และกรอบแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

2.1 แนวคิดด้านระบบคำ

ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของสุนันท์ อัญชลีบุญกุล (2546, หน้า 13) ซึ่งได้อธิบายระบบคำว่า เป็นการศึกษให้เห็นแนวคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะความเป็นระบบของคำไทยในลักษณะต่าง ๆ ตามแนวหลักภาษาไทย และหลักภาษาศาสตร์ทั้งด้านเสียง คำ การสร้างคำ ชนิดของคำ หน้าที่ของคำ ความหมายของคำระดับคำ จากนั้นรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิดเพื่อทบทวนวรรณกรรมในเรื่องระบบคำ 3 ประเด็น คือ 1) ด้านรูปคำ 2) ด้านความหมายของคำ และ 3) ด้านการใช้คำ

2.2 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

ผู้ศึกษาวิจัยใช้แนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาจากแนวคิดของนักวิชา 2 คน ได้แก่ ธวัช ปุณโณทก (2553, หน้า 8-10) และวิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (2526, หน้า 25-28) จากนั้นกำหนดจำแนกการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ออกเป็น 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงรูปคำ และเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของจารึกพะเยานั้น ผู้ศึกษาวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. นำแบบบันทึกข้อมูลมาคัดเลือกข้อมูล จากนั้นจัดกลุ่มข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

2. ผู้ศึกษาวิจัยจัดกลุ่มข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ 1) กลุ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบบคำในจารึกพะเยา 2) กลุ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

2.1 กลุ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบบคำ ประกอบด้วย รูปคำในจารึกพะเยา ชนิดของคำที่ปรากฏในจารึกพะเยา คำภาษาต่างประเทศในจารึกพะเยา และการสร้างคำในจารึกพะเยา

2.1.1 รูปคำในจารึกพะเยา ประกอบด้วย รูปคำที่มีส่วนประกอบของ 1 ส่วน รูปคำที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน และรูปคำที่มีส่วนประกอบ 3 ส่วน

2.1.2 ชนิดของคำที่ปรากฏในจารึกพะเยา ประกอบด้วย คำนามบ่งชี้ฐานะบุคคล คำนามบ่งชี้ชาติพันธุ์ คำนามบ่งชี้สัตว์ คำนามบ่งชี้สังคมเกษตรกรรม คำนามบ่งชี้สถานที่พักอาศัย คำนามบ่งชี้ของมีค่า คำนามบ่งชี้ธรรมชาติ คำนามบ่งชี้สิ่งที่อยู่ในสภาวะเหนือโลก คำนามบ่งชี้พืชผลทางการเกษตรและเกษตรกรรม คำนามบอกเวลา คำนามบ่งชี้อาวุธ คำนามบ่งชี้เขตการปกครอง คำนามบ่งชี้มาตราวัตรระยะ คำนามบ่งชี้น้ำหนักการชั่งตวง คำนามบ่งชี้ส่วนต่าง ๆ ของพระพุทธรูป คำกริยาบ่งชี้เจตนาต่าง ๆ คำลักษณนาม คำบอกจำนวน คำสรรพนาม และคำบุพบท

2.1.3 คำภาษาต่างประเทศในจารึกพะเยา ประกอบด้วย คำภาษาบาลี-สันสกฤต คำภาษาขอม (เขมร) และคำภาษามอญ

2.1.4 การสร้างคำในจารึกพะเยา ประกอบด้วย การซ้อนคำ การประสมคำ การประสานคำ การสมาสคำ และการยืมคำ

2.2 กลุ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษา

กลุ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ผู้วิจัยจัดข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) การเปลี่ยนแปลงรูปคำ 2) การเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมายของคำ

2.2.1 การเปลี่ยนแปลงรูปคำ ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงรูปพยางค์และการเปลี่ยนแปลงรูปสระ การเปลี่ยนแปลงรูปวรรณยุกต์ และการเปลี่ยนแปลงพยางค์และคำ

2.2.2 การเปลี่ยนแปลงด้านการใช้คำ ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงคำบ่งชี้ความเป็นกษัตริย์ 2) การเปลี่ยนแปลงคำบ่งชี้ความเป็นภิกษุ 3) การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมาย และ 4) การเปลี่ยนแปลงการเรียงคำ

การนำเสนอข้อมูล

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของเล่มวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย

บทที่ 1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ นิยามศัพท์เฉพาะ และ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เป็นต้น

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของความรู้เกี่ยวกับเมืองพะเยา เช่น ประวัติการ สร้างเมืองพะเยา กษัตริย์ที่ปกครองเมืองพะเยา เมืองพะเยาภายใต้การปกครองของอาณาจักร ล้านนา วิเคราะห์ชื่อเมืองพะเยา ความรู้เกี่ยวกับจารึกเมืองพะเยา เช่น ประวัติการค้นพบ การ เก็บรักษา และการปริวรรตถ่ายถอดจารึกพะเยา สถานภาพการศึกษาจารึกพะเยา ภาษาที่ใช้ใน การจารึกพะเยา แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาระบบคำ และแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทาง ภาษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น งานวิจัยที่เกี่ยวกับเมืองพะเยา งานวิจัยที่เกี่ยวกับระบบคำ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระบบคำ เป็นต้น

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัยสำคัญ 4 ประการ คือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูล 2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3) การวิเคราะห์ข้อมูล 4) การนำเสนอข้อมูล

บทที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลระบบคำในจารึกพะเยา

บทที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา

บทที่ 6 บทสรุปอภิปรายผลข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ระบบคำในจารึกพะเยา

การศึกษาวิจัยระบบคำในจารึกพะเยา ในบทที่ 4 นี้ ผู้วิจัยศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อทราบระบบคำที่ใช้อยู่ในจารึกพะเยา สาเหตุที่ต้องศึกษาวิจัยระบบคำในจารึกพะเยาก่อนที่จะศึกษาวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางภาษาตามชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ เนื่องจากระบบคำเกี่ยวข้องกับรูปคำ ความหมายของคำ โครงสร้างคำ ชนิดของคำ หน้าที่ของคำ และการใช้คำ ซึ่งในแต่ละพุทธศตวรรษที่มีการสร้างจารึกพะเยา ช่วงนั้นปรากฏความผันผวนทางการเมือง การปกครองตลอดเวลา สังเกตได้จากในพุทธศตวรรษที่ 20 ที่เริ่มมีการสร้างจารึกพะเยาจากหลักฐานการสร้าง พบจารึกที่สร้างในพุทธศตวรรษที่ 20 เพียง 5 หลักเท่านั้น ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 21-22 จึงพบหลักฐานการสร้างจารึกพะเยาเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก

การสร้างจารึกพะเยาขึ้นในยุคหลัง ๆ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาอย่างมากมายดั่งนั้นหากไม่ศึกษาวิจัยระบบคำในจารึกพะเยาก่อนแล้วก็จะไม่สามารถทราบว่า คำในจารึกพะเยามีระบบอย่างไร มีส่วนประกอบของคำอย่างไร มีกระบวนการใช้คำอย่างไร ได้รับอิทธิพลจากแหล่งใด เป็นต้น การศึกษาระบบคำของผู้วิจัยจึงเป็นเป้าหมายในการทราบความเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา เพราะเมื่อทราบระบบคำแล้ว ก็จะสามารถศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางภาษาได้อย่างเข้าใจเป็นอย่างดีในบทต่อ ๆ ไป อนึ่งในการศึกษาวิจัยจารึกพะเยานี้ ผู้วิจัย ศึกษาวิจัยระบบคำ 4 ประเด็น คือ

1. รูปคำในจารึกพะเยา
2. ชนิดของคำแบ่งตามเนื้อความในจารึกพะเยา
3. คำยืมในจารึกพะเยา
4. การสร้างคำในจารึกพะเยา

รูปคำในจารึกพะเยา

ผลการศึกษาวิจัยรูปคำในจารึกพะเยา พบว่า รูปคำที่ปรากฏ เป็นรูปคำที่ประกอบขึ้นจากส่วนประกอบต่าง ๆ 3 ส่วน ได้แก่ รูปพยัญชนะ รูปสระ และรูปวรรณยุกต์ สร้างขึ้นเป็นหน่วยทางภาษา เพื่อสื่อความหมายความเข้าใจ ผลสำเร็จจากการประกอบสร้างดังกล่าว ผู้วิจัยเรียกว่า รูปคำ รูปคำนี้ผู้วิจัยกำหนดศึกษาวิจัยเฉพาะที่ปรากฏในจารึกพะเยา ตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนดไว้เท่านั้น ผลการศึกษาวิจัย พบรูปคำในจารึกพะเยาแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

รูปคำที่มีส่วนประกอบ 1 ส่วน รูปคำที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน และรูปคำที่มีส่วนประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

1. รูปคำที่มีส่วนประกอบ 1 ส่วน

รูปคำที่มีส่วนประกอบ 1 ส่วน หมายถึง ส่วนประกอบเพียงส่วนเดียว คือ รูปพยัญชนะ รูปสระ รูปวรรณยุกต์ หรือรูปสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งประกอบสร้างเป็นรูปคำที่มีความหมาย เช่น ส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะอักษรเดียว ดังนี้

1.1 ส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะเพียงอย่างเดียว

รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะเพียงอย่างเดียว หมายถึง รูปคำที่ปรากฏในจารึกพะเยา 1 รูปพยัญชนะ มีความหมายเท่ากับ 1 คำ และสื่อความหมายตามบริบท หากจะสังเกตว่า ส่วนประกอบของรูปคำที่ปรากฏเพียงรูปพยัญชนะ 1 ตัวอักษร มีความหมายอย่างไร ต้องสังเกตบริบทคำด้วย รูปคำที่ส่วนประกอบเพียงตัวอักษรเดียวนั้นตรงกับระบบคำที่เรียกว่า สระลดรูป เช่น ก ณ,ธ, ซึ่งยังคงปรากฏรูปการใช้ในปัจจุบัน

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก ผู้วิจัยพบส่วนประกอบของรูปคำที่เป็นรูปพยัญชนะเพียงอย่างเดียวมีจำนวนไม่มากนัก และเพื่อเป็นข้อสังเกตสำหรับเทียบเคียงในทางวิชาการ ผู้วิจัยจะแสดงข้อมูลรูปอักษรฝักขามที่ปรากฏอยู่ในจารึกพะเยาควบคู่ไว้ในหัวข้อ รูปคำในจารึก ด้วย แต่จะแสดงไว้บางส่วนเท่านั้น ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	๒	จะ	จึงจไตรราชาภิเสก	ลพ.9/1/15
2	๗	พอ	ใสให้พในปี	ลพ.9/3/16
3	๗	พอ	พหญว	พย.45/1/20
4	๓	ทอ,เท่า	ทุกเมือทวน	พย.47/1/48
5	๒	บ	บพ้ง,บอยาก	พย.29/2/11-13
6	๑	ละ	500 ชยงล	พย.27/2/15

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า ส่วนประกอบที่เป็นรูปอักษรพยัญชนะอย่างเดียว สามารถแสดงความหมายได้อย่างชัดเจน โดยไม่ต้องมีส่วนอื่นมาประกอบเป็นรูปคำ ส่วนรูปพยัญชนะ พ ในลำดับที่ 2 และ 3 ของข้อมูล แม้จะปรากฏรูปเหมือนกัน แต่ก็มี ความหมายต่างกัน ทั้งนี้ผู้อ่านจารึกต้องสังเกตจากบริบทใกล้เคียงว่า เนื้อหาในตอนนั้นกล่าวถึงเรื่องใดและมีบริบทคำอย่างไร เป็นต้น

1.2 ส่วนประกอบที่เป็นรูปสระเพียงอย่างเดียว ส่วนประกอบรูปคำที่เป็นรูปสระเพียงอย่างเดียว หมายถึง รูปคำที่ปรากฏในจารึกพะเยา 1 รูปสระมีความหมายเท่ากับ 1 คำ

การจะสังเกตว่าคำที่ปรากฏเพียงรูปสระ 1 ตัวอักษร มีความหมายอย่างไร ต้องสังเกตบริบทของคำด้วย ส่วนประกอบรูปคำที่มีรูปสระเพียงอย่างเดียว ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ไ	ไอ้	ไ-พรอย	พย.5/2/2
2	เ-า	เจ้า	เ-าหมินลง	พย.52/1/1

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า ส่วนประกอบรูปคำ ที่เป็นรูปสระปรากฏ 2 รูปคำ คือรูปสระ ไ- (ไอ) และรูปสระ เ-า (เอา) ในงานวิจัยนี้พบการเขียนรูปสระโดยปราศจากรูปพยัญชนะประสม ส่วนมากผู้สร้างจารึกมักจารรูปคำเหล่านี้ไว้ต้นประโยค ทั้งนี้ผู้สร้างจารึกอาจได้รับคตินิยมจากการเขียนรูปอักษรปัลลวะ หรือรูปอักษรสมัยสุโขทัยยุคสมัยพ่อขุนรามคำแหงที่นิยมการเรียงสระเดี่ยวขึ้นต้นประโยคเช่นเดียวกับการใช้สระลอยในภาษาเขมร

1.3 ส่วนประกอบที่เป็นรูปตัวเลขเพียงอย่างเดียว

ตัวเลขที่ปรากฏในจารึกพะเยานั้น ต่างมีความหมายและสื่อความหมายได้ในตัวเอง คือสามารถบอกจำนวนต่าง ๆ ได้แม้จะปรากฏเดี่ยว ๆ ก็ตาม คำบอกจำนวนที่ปรากฏเป็นรูปตัวเลขในจารึกพะเยา ผู้วิจัยนับเป็นรูปคำ 1 ส่วนด้วย เพราะตัวเลขไม่จำเป็น ต้องมีส่วนประกอบอื่นแต่อย่างใด ส่วนลักษณะการประกอบรูปคำนั้น ปรากฏเป็นเพียงตัวเลขตัวเดียวในจำนวนหลักหน่วยเท่านั้น ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	๑	๑	เปนสงฆษาพระ 1	ลพ.9/1/15
2	๒	๒	แมลูกทัง 2	ลพ.9/3/16
3	๒	๒	เดิน 2	พย.45/1/20
4	๒	๒	2 ครว้	พย.47/1/48
5	๓	๓	หรรคุณใด 3	พย.29/2/11-13
6	๔	๔	เดิน 4	พย.5/2/1
7	๕	๕	เดิน 5	พย.13/1/4
8	๖	๖	วน้ 6	พย.55/1/2
9	๖	๖	ออก 6 คำ	พย.52/1/8
10	๗	๗	เดิน 7	พย.57/1/6
11	๘	๘	แรม 8 คำ	พย.51/1/3
12	๙	๙	9 ตว้	พย.13/1/7

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า ส่วนประกอบรูปคำ 1 ส่วน ที่พบในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก มี 3 ชนิด คือ ส่วนประกอบรูปคำที่มีรูปพยัญชนะตัวเดียว ส่วนประกอบรูป

คำที่มีรูปสระตัวเดียว ปรากฏทั้งสระเดี่ยวและสระประสม และส่วนประกอบรูปคำที่ปรากฏรูปเป็นตัวเลข โดยส่วนประกอบรูปคำที่ปรากฏนั้น เป็นการเขียนพยัญชนะตัวเดียว หรือสระตัวเดียว หรือเลขตัวเดียว แต่มีความหมายสามารถเข้าใจได้ รูปคำสามประการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจัดเป็นรูปคำที่มีส่วนประกอบของคำเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ในรูปคำแต่ละคำที่เป็นพยัญชนะเพียงอย่างเดียว อาจมีรูปซ้ำกับคำที่มีความหมายอย่างอื่นได้ เช่น รูปคำว่า พ อาจหมายถึง คำว่า พ่อ หรือ คำว่า พอ ก็ได้ ทั้งนี้จะต้องสังเกตจากบริบทของคำนั้น ๆ ส่วนรูปคำที่เป็นสระเพียงอย่างเดียว เช่น คำว่า ไ้-มาจากคำว่า ไ้ ซึ่ง เป็นชนิดคำนามทำหน้าที่นำหน้าคำวิสามันนาม ส่วนรูปคำที่เป็นตัวเลขเพียงอย่างเดียวทำหน้าที่นับจำนวนมีความหมายตรงตามรูปทุกประการ

2 รูปคำที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน

รูปคำที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน หมายถึง รูปคำที่ประกอบขึ้นด้วยส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปพยัญชนะ ส่วนที่เป็นรูปสระ รูปวรรณยุกต์ รูปนิคหิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ประกอบกันเป็นรูปคำ มีความหมายชัดเจน เข้าใจได้ ในจารึกพะเยา ผู้วิจัยแบ่งส่วนประกอบรูปคำ 2 ส่วน ออกเป็น 4 ประเภท คือ รูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ รูปพยัญชนะ+รูปสระ รูปพยัญชนะ+รูปนิคหิต และรูปพยัญชนะ+รูปพยัญชนะ

2.1 ส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์

ส่วนประกอบรูปคำที่เป็นรูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ หมายถึง รูปคำส่วนที่ 1 ปรากฏรูปเป็นรูปพยัญชนะ และ ส่วนที่ 2 ปรากฏรูปเป็นรูปวรรณยุกต์ ลักษณะการประกอบรูปคำก็คือ ส่วนที่เป็นรูปวรรณยุกต์จะวางไว้คู่รูปพยัญชนะ จากการสำรวจข้อมูลในจารึกพะเยา ผู้วิจัยแบ่งรูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ ออกเป็น 3 ประเภท คือ รูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ - (เอก) รูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ + (จัตวา) และรูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ -

2.1.1 รูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ - (เอก)

ผลจากการสำรวจข้อมูลในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบว่าส่วนประกอบของรูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ - (เอก) มีลักษณะการประกอบรูปคำด้วยวิธีการเขียนรูปวรรณยุกต์ไว้บนรูปพยัญชนะเหมือนการเขียนในยุคปัจจุบัน ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ພ	พ่อ	ພ່ນຍ	พย.28/2/12
2	ຕ່	ต่อ	ຕ່ເທສາສະນະ	พย.46/1/12
4	ກີ	ก็	ກີຕີ	พย.7/2/5
5	ກີ	ก็	ກີຕີ	พย.26/2/5

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า รูปวรรณยุกต์ - (เอก) ในจารึกพะเยาจะใช้ แทนเสียงรูปวรรณยุกต์เอกตามรูป เช่น คำว่า ต่ (ต๋อ) และใช้แทนเสียงรูปวรรณยุกต์โท ซึ่งไม่ตรงตามรูป เช่น คำว่า ค่ (ค๋อ, กี่) เป็นต้น

2.1.2 รูปพยัญชนะ+รูปอักษรวรรณยุกต์ † (จัตวา)

ผลจากการสำรวจข้อมูลในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบรูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ †(จัตวา) ซึ่งมีลักษณะการประกอบรูปคำโดยเขียนรูปวรรณยุกต์ไว้บนรูปพยัญชนะเหมือนการเขียนในยุคปัจจุบัน ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	บ	บ	ผู้ได้บ่ชอย	ลพ.27/2/1
2	ฟ	ฟ	พ่ยารวงรู	พย.10/2/5
3	ห	ห	ห้พพิะดก	พย.10/2/8
4	ท	ท	นาท	พย.59/4/10
5	ล	ล	หมินล่่มงคน	พย.59/1/5
6	หม	หม	หม่เพจี	พย.47/1/15

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า รูปวรรณยุกต์ † ที่ปรากฏในจารึกพะเยา ใช้ แทนเสียงวรรณยุกต์ - (เอก) เช่น คำว่า บ† (บ) ใช้แทนเสียงวรรณยุกต์ - (โท) เช่น คำว่า ฟ† (ฟ) และใช้แทนเสียงวรรณยุกต์สามัญ เช่น คำว่า ล† (ล) และยังใช้แทนเสียงวรรณยุกต์จัตวาก็ได้ เช่น คำว่า ห† (ห) เป็นต้น

2.1.3 รูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ - (โท)

ผลจากการสำรวจข้อมูลในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบรูปพยัญชนะ+รูปวรรณยุกต์ - (โท) จำนวน 1 คำ ลักษณะการประกอบรูปคำ มีการเขียนรูปวรรณยุกต์ไว้บนรูปพยัญชนะเหมือนการเขียนในยุคปัจจุบัน ข้อนี้สันนิษฐานว่าสาเหตุที่มีการใช้รูปอักษรวรรณยุกต์ - (โท) น้อยมาก เนื่องจากจารึกพะเยาทั้งหมดนำอักษรวิธีมาจากจารึกสมัยสุโขทัย และในจารึกสมัยสุโขทัยนั้น ก็ไม่ปรากฏการใช้รูปอักษรวรรณยุกต์ - (โท) ตรงรูปแบบนี้ ส่วนข้อมูลการใช้รูปอักษรวรรณยุกต์ - (โท) ดังนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	จ	จ	ขุนจ้ดรว่มีง	ชร.63/2/4

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า รูปวรรณยุกต์ที่เป็นส่วนประกอบในรูปคำ 2 ส่วน รูปวรรณยุกต์ - (เอก) ใช้กำกับเสียงได้ 3 เสียง คือ กำกับเสียงวรรณยุกต์เอกตามรูป กำกับ

เสียงวรรณยุกต์โทไม่ตรงตามรูป และกำกับเสียงวรรณยุกต์สามัญได้ รูปวรรณยุกต์ ˊ (จัตวา) ใช้กำกับเสียงวรรณยุกต์ ˊ (เอก) ใช้กำกับเสียงวรรณยุกต์ ˋ (โท) ใช้กำกับเสียงวรรณยุกต์สามัญ และใช้กำกับเสียงวรรณยุกต์จัตวาตามรูป ส่วนรูปวรรณยุกต์ ˋ (โท) มีที่ใช้บ่อยและข้อมูลไม่มากพอที่จะวิจัยได้ รูปคำที่ไม่ปรากฏรูปสระดังกล่าวข้างต้นว่าโดยทางภาษาศาสตร์แล้วจะต้องประกอบด้วยเสียงสระเสมอแม้จะไม่ปรากฏรูปสระก็ตาม ในตำราหลักภาษาไทยจะเรียกรูปคำที่ไม่ปรากฏรูปสระว่า สระลจรูป ในภาษาไทยสระลจรูปได้ มี 3 รูป คือ สระ -ะ (อะ) สระ -อ (อ) และสระ -โ-ะ (โอะ) เช่น ณ (นะ) ก (ก) ฅง ตามลำดับ

2.2 ส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ

ส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ ที่ปรากฏในจารึกพะเยา ผู้วิจัยแบ่งไว้ 4 ประเภท คือ รูปพยัญชนะต้นเดี่ยว+รูปสระเดี่ยว รูปพยัญชนะต้นเดี่ยว+รูปสระประสม รูปพยัญชนะควบกล้ำ+รูปสระเดี่ยว และรูปพยัญชนะควบกล้ำ+รูปสระประสม สำหรับส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ มีลักษณะการประกอบรูปคำ 4 ประการ คือ เขียนรูปสระไว้หน้าพยัญชนะ เขียนรูปสระไว้บนพยัญชนะ เขียนรูปสระไว้ใต้พยัญชนะ และเขียนรูปสระไว้หลังรูปพยัญชนะ ลักษณะการเขียนทั้ง 4 ลักษณะดังกล่าว ต่างกันกับลักษณะการเขียนในสมัยสุโขทัยรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เพราะในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนั้น มีการเขียนรูปพยัญชนะและรูปสระ เรียงอยู่ในแถวเดียวกัน ส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระในจารึกพะเยา ปรากฏข้อมูล ดังนี้

2.2.1 รูปพยัญชนะต้นเดี่ยว+รูปสระเดี่ยว

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบการประกอบรูปคำของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว+รูปสระเดี่ยวเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	มา	มา	กินเม็งเนิงมา	ลพ.9/1/6
2	ผิ	ผิ,ผิอะ,ผิวา	ผิจเขาเปน	ลพ.9/2/23
3	ปี	ปี	ในปี	พย.44/1/9
4	ผู้	ผู้	ผู้เถา	ลพ.27/2/10
5	แม่	กู	แม่กู	พย.57/2/11
6	แก	แก	กลาวแก	ลพ.27/2/8
7	หื้อ	หื้อ	หืกลาวแก	ลพ.27/2/8
8	คิ้ว	คิ้ว	คิ้วยง	ลพ.27/1/11
9	ไม	ไม	รางไม	ลพ.27/1/15
10	ไต่	ไต่	พายไต่	ลพ.27/1/13

11	รูปคำ สระ หลัง	ใช้	ไซออก	พย.5/1/8
12		ใน	งานในเมือง	พย.5/1/9
13		ไทย	เจ้าไท	พย.5/1/9
14		ไว้	ลำปางไว้ธาตุ	พย.21/1/3

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า รูปพยัญชนะต้นเดี่ยวตัวใดตัวหนึ่งเมื่อประกอบกันกับสระเดี่ยวตัวใดตัวหนึ่งแล้วจะเกิดความหมายของคำโดยลักษณะประกอบกันขึ้นเป็นรูปคำสามารถประกอบรอบรูปพยัญชนะได้ทั้ง 4 ลักษณะ คือ สระหลัง สระบน สระล่าง และสระหน้า

2.2.2 รูปพยัญชนะต้นเดี่ยว+รูปสระประสม

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบการประกอบรูปคำของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว+รูปสระประสมไม่มากนัก ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เฐะ	เถาะ	ในปีเถาะ	พย.27/1/1
2	เมือ	เมื่อ	เมื่อไปกบข่า	พย.6/1/11
3	เมือง	เมือง	เมืองนี้	ลพ.9/2/15
4	เฒ่า	เฒ่า	เถาเมืองพิง	ลพ.27/4/15

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า ลักษณะการประกอบกันเป็นรูปคำของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว+รูปสระประสมก็คือ รูปสระสามารถประกอบรอบรูปพยัญชนะได้มากถึง 3 ลักษณะ คือสระ สระหลัง และสระบน

2.2.3 รูปพยัญชนะควบกล้ำ+รูปสระเดี่ยว

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบการประกอบรูปคำของรูปพยัญชนะควบกล้ำ+รูปสระเดี่ยวมีจำนวนไม่มากนัก ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	หมู	หมู	คนหมู่นี้	พย.4/2/7
2	พระ	พระ	พระคำต่าเทาสิน	ลพ.10/3/

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า พยัญชนะควบกล้ำ เช่น หม,จร,พร, เป็นต้นประกอบกันกับสระเดี่ยวตัวใดตัวหนึ่ง แล้วเกิดความหมายของคำ ลักษณะประกอบกันก็คือสระเดี่ยวสามารถประกอบรอบรูปพยัญชนะควบกล้ำได้ 2 ลักษณะ คือสระล่างและสระหลัง

2.2.4 รูปพยัญชนะควบกล้ำ+รูปสระประสม

รูปพยัญชนะควบกล้ำ+รูปสระประสม หมายถึง การที่พยัญชนะควบกล้ำ

เช่น หน,กล เป็นต้น กับสระประสมตัวใดตัวหนึ่งประกอบกันแล้วเกิดความหมายของคำ ลักษณะประกอบกันก็คือสระประสมสามารถประกอบรอบรูปพยัญชนะควบกล้ำได้มากถึง 3 ลักษณะ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ເໝີ	เหนื่อ	เรินตานเหนื่อ	ลพ.27/2/12
2	ເຄື່ອ	เกลือ	อญสงเกลือ	พย.27/4/16

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า รูปพยัญชนะ ประกอบด้วยพยัญชนะต้น เดี่ยว และพยัญชนะควบกล้ำ รูปสระที่มาประกอบกันเป็นรูปคำ ประกอบด้วย สระเดี่ยว สระประสม ลักษณะการประกอบกันเป็นรูปคำรูปสระสามารถประกอบได้รอบทิศทาง นอกจากนี้ สระผสม รูปสระ ัว (อัว) ปรากฏ 3 รูป ได้แก่ รูป ว รูป -ัว และรูป วว ดังตัวอย่าง เช่น คำว่า **ชว**, (ชัว) (พย.42/1/24) คำว่า **หัว** (หัว) (พย.42/1/24) และ คำว่า **ชวว** (ชัว) (พย.54/1/2) อนึ่งในจารึกพะเยาไม่พบสระผสม รูป เือ (เอือ) ส่วนมากพบการใช้สระผสมรูป เือ (เอือ) ออกเสียงเป็นสระ -เอ (เอ) รูปสระ ือ (อือ) ที่ปรากฏในรูปสระผสม เือ (เอือ) มักเปลี่ยนแปลงเป็นรูปสระ - (อือ) และกลายเสียงเป็นสระ เือ (เอือ) ในที่สุด

2.3 ส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะ+รูปนิคหิต

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบการใช้รูปพยัญชนะคู่กับนิคหิต โดยนิคหิตนั้น มีรูปลักษณะปรากฏเป็นรูปวงกลม ◌ หรือหยดน้ำค้าง มีการออกเสียงเหมือนการอ่านตัว ง และตัว ม ในภาษาไทย นิคหิตนี้จัดอยู่ในพยัญชนะ อวรรค กลุ่มเดียวกันกับ ย ล ร ว ส ห ฬ ในภาษาบาลี ส่วนในจารึกพะเยาพบการใช้ควบคู่กับพยัญชนะ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ສົບດ໌	สมบัติ	เสวยสำบัด	ลพ.9/1/22
2	ຫວ່	หล่อ	ชวยหล้แลว	พย.13/3/7
3	ຕ່ອ	ต่อ	ไวต์	พย.52/1/3
4	ຄື	ก็	คัรู	พย.5/2/6
5	ໝໍ	หมอ	หม่ขวน	พย.6/1/11
6	ພ່	พ่อ	เปนพญาแทนพ่อ	ลพ.9/1/16
7	ບໍ	บ่	บ่หีเปนคุณ	ลพ.9/2/6

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า รูปพยัญชนะ+รูปนิคหิต ใช้แทนสระ 2 อย่าง คือ 1) สระ อำ เช่น คำว่า **สั** (สำ,) **นั** (น้ำ) และ 2) สระ-อ (อ) เช่น คำว่า **ตั** (ต่อ) **ขั** (ขอ) **พั** (พ่อ) เป็นต้น

2.4 ส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะ+รูปพยัญชนะ

ส่วนประกอบที่เป็นรูปพยัญชนะ+รูปพยัญชนะนั้น หมายถึง การที่ในรูปคำมีเพียงรูปพยัญชนะประกอบกันเป็นรูปคำที่มีความหมาย และการประกอบรูปคำดังกล่าวประกอบด้วย รูปพยัญชนะ 3 ชนิด คือ รูปพยัญชนะต้น รูปพยัญชนะที่ใช้แทนเสียงสระ และรูปพยัญชนะท้าย (พยัญชนะตัวสะกด) ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ออด	อัคร	อคควัดไถ่ยอด	ลพ.27/1/1
2	นอว	นคร	ในนครชยงใหม่	ลพ.9/1/22
3	อยด	หยด	อยดนำให้โรโหนมา	ลพ.9/3/11
4	กยณ	เกียน	นายเกียน	พย.5/1/18
5	สณน	เสถียร	หีสถยณ	พย.3/1/14
6	นยณ	เมี้ยน	โนเมียมยณชาด	พย.26/1/10
7	นย	น้อย	ลามดาบทย	พย.7/1/9
8	ทยว	อยู่หัว	เจาหญว	พย.38/1/12

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า รูปคำที่ประกอบขึ้นจากรูปพยัญชนะ+รูปพยัญชนะ จะต้องประกอบด้วยรูปพยัญชนะ 3 ส่วน คือ รูปพยัญชนะต้น+เสียงสระลดรูป และรูปพยัญชนะท้าย (พยัญชนะตัวสะกด) จากตัวอย่างข้อมูลในลำดับที่ 4 นั้น คำว่า กยณ ประกอบไปด้วย ก=รูปพยัญชนะต้น ย=รูปพยัญชนะที่ใช้แทนเสียงสระ เอีย (เอีย) และ น=รูปพยัญชนะท้าย (พยัญชนะตัวสะกด) การใช้รูปพยัญชนะแทนเสียงสระในจารึกพะเยาปรากฏ 3 รูป คือ รูปพยัญชนะ อ ในลำดับ 2 และ 7 ใช้แทนเสียง สระ ออ รูปพยัญชนะ ย ในลำดับที่ 4,5,6, ใช้แทนเสียง สระ เอีย และ รูปพยัญชนะ น ในลำดับที่ 3 ใช้แทนเสียงสระ โ-ะ (โอะ) รูปพยัญชนะ ว ในลำดับที่ 8 ใช้แทนเสียงสระ -ว (อัว)

3. รูปคำที่มีส่วนประกอบ 3 ส่วน

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบส่วนประกอบของรูปคำ 3 ส่วนเป็นจำนวนมาก โดยผู้วิจัยแบ่งกลุ่มรูปคำที่มีส่วนประกอบ 3 ส่วนออกเป็น 3 ประการ คือ รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปพยัญชนะตัวสะกด รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปสระ และรูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปวรรณยุกต์ ดังนี้

3.1 รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปพยัญชนะตัวสะกด

รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+และรูปพยัญชนะตัวสะกด ในจารึกพะเยาพบว่ามีรูปใกล้เคียงคำในปัจจุบัน ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1.	ลูก	ลูก	แมลูกจใคร	ลพ.9/1/23
2.	แทน	แทน	แทนคน	ลพ.9/2/1
3.	หนึ่ง	หนึ่ง	รอยนิงเปนคา	ลพ.9/2/16
4.	หมื่น	หมื่น	เจาสหมิน	ลพ.9/2/18
5.	นับ	นับ	จนบ้	ลพ.9/3/2
6.	บ้าน	บ้าน	จนบ้บ้าน	ลพ.9/3/3
7.	วัด	วัด	ลูกวัด	ลพ.9/3/5
8.	สร้าง	สร้าง	สา่งไวกับ	ลพ.9/3/7
9.	กับ	กับ	สา่งไวกับ	ลพ.9/3/7
10.	ฝูง	ฝูง	บานนี้ฝูงนี้	ลพ.9/3/8
11.	เดือน	เดือน	เดินใดปีใด	ลพ.9/3/12
12.	วัน	วัน	วันใด	ลพ.9/3/14

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า รูปคำที่มีส่วนประกอบ 3 ส่วน ประกอบด้วย รูปพยัญชนะ+รูปสระ+และรูปอักษรพยัญชนะตัวสะกด มีข้อสังเกตว่ารูปพยัญชนะตัวสะกด ส่วนมากเป็นตัวสะกดตรงตามมาตรา

3.2 รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปสระ

รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปสระ หมายถึง รูปคำที่ประกอบด้วยรูปพยัญชนะ รูปสระ และรูปสระ ประกอบร่วมกันเป็นคำที่มีความหมาย สิ่งพิเศษในรูปคำนี้ก็คือ การเขียนรูปสระสองตัวไว้ในที่เดียวกัน ผู้วิจัยจำแนกรูปการเขียนแบบนี้เป็นส่วนประกอบของรูปคำ 3 ส่วนด้วย ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	พยัญชนะ	สระ 1	สระ 2	ทะเบียนจารึก
1.	คำฟู	คำฟู	ฟ	ู	ะ	ลพ.9/1/22
2.	แม่	แม่/เมีย	ม	เ	ะ	ลพ.9/2/18
3.	เย้	เย้/เยียะ	ย	เ	ะ	ลพ.9/2/18
4.	เบ้	เบ้/เบี้ย	บ	เ	ะ	พย.44/2/6
5.	เถาะ	เถาะ	ถ	โ	ะ	พย.44/1/3
6.	วัดตุ	วัดตุ	ถ	-	ะ	ลพ.16/1/9
8.	สงฆ์	สงฆ์	ซ	-	ะ	พย.57/2/7
9.	บุญ	บุญ	ญ	ุ	ะ	พย.57/2/7

11	วัด	วัด	ด	-	-ะ	พย.27/4/8
12	วัดตะ	จุด	ต	-	-ะ	พย.27/2/4
13	ชาติ	ชาติ	ต	-	-ะ	พย.27/2/2
14	นิยาม	นิยาม	น	-	-ะ	พย.59/1/4
15	ชาติ	ชาติ	ต	-	-ะ	พย.59/1/4

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปสระ การที่รูปสระเดี่ยวปรากฏ 2 ครั้ง ในคำเดียวกัน ดังข้อมูลที่ปรากฏลำดับที่ 1-15 สันนิษฐานว่า เกิดจากการเขียนตามการออกเสียงของประชาชนในยุคนั้น ทั้งนี้เมื่อมีการปริวรรตถ่ายถอดเสียง นักภาษาโบราณในยุคหลัง ๆ นิยมถอดตามเสียงอ่านที่มีการกำกับด้วยวรรณยุกต์รูปปัจจุบัน เช่น คำว่า แม่ หรือ เย้ นิยมถอดรูปออกเป็น แม่ เย้ โดยใช้รูปวรรณยุกต์โท - กำกับแทนรูป - ทุกที่

3.3 รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปวรรณยุกต์

รูปคำที่มีส่วนประกอบเป็นรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปวรรณยุกต์ หมายถึง รูปคำที่ประกอบด้วยรูปพยัญชนะ รูปสระ และรูปวรรณยุกต์ ประกอบร่วมกันเป็นคำที่มีความหมาย ความพิเศษในรูปคำนี้ก็คือการเขียนรูปสระกับรูปวรรณยุกต์ไว้ในรูปคำเดียวกันนั้น ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	คำแปล	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เย้	ยะ	สร้าง/ทำ	เทวดาเย้	ลพ.27/2/16
2	เย้	เบีย	เงิน	55000แบ	ลพ.27/2/11

ชนิดของคำที่ปรากฏในจารึกพะเยา

ชนิดของคำที่ปรากฏในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก คำต่าง ๆ เหล่านี้ได้สะท้อนถึงการบอกเล่าวิถีชีวิตไทยในพุทธศตวรรษที่ 20-พุทธศตวรรษที่ 22 โดยผู้วิจัยแบ่งคำชนิดต่าง ๆ ออกเป็น 20 หมวด ดังนี้ คือ 1) คำนามบ่งชี้ฐานะบุคคล 2) คำนามบ่งชี้ชาติพันธุ์ 3) คำนามบ่งชี้สัตว์ 4) คำนามบ่งชี้สังคมเกษตรกรรม 5) คำนามที่บ่งชี้สถานที่พักอาศัย 6) คำนามบ่งชี้ของมีค่า 7) คำนามบ่งชี้ธรรมชาติ 8) คำนามบ่งชี้สิ่งที่อยู่ในสภาวะเหนือโลก 9) คำนามบ่งชี้พืชผลทางการเกษตรและเกษตรกรรม 10) คำนามบ่งชี้การบอกเวลา 11) คำนามบ่งชี้อาวุธ 12) คำนามบ่งชี้เขตการปกครอง 13) คำนามบ่งชี้มาตราวัดระยะ 14) คำนามบ่งชี้น้ำหนักการชั่งตวง 15) คำนามบ่งชี้ส่วนต่าง ๆ ของพระพุทธรูป 16) คำกริยาบ่งชี้เจตนาต่าง ๆ 17) คำลักษณนาม 18) คำนามบอกจำนวนนับ 19) คำสรรพนาม 20) คำบุพบท ดังนี้

1. คำนามบ่งชี้ฐานะบุคคล

คำนามสำหรับใช้บ่งชี้ฐานะบุคคล หมายถึง คำนามที่บ่งชี้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งปรากฏข้อมูลในลักษณะเกี่ยวเนื่องเป็นครอบครัว ตลอดจนถึงอาชีพของบุคคล นอกจากนี้ยังหมายถึง ยศ ตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคลในฐานะต่าง ๆ ด้วย ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก ผู้วิจัยแบ่งคำนามที่บ่งชี้ฐานะบุคคลไว้ 8 ประเภท คือ คำนามบ่งชี้บุคคลในครอบครัว คำนามบ่งชี้บุคคล (ชาย) ที่ลาสิกขาบท คำนามบ่งชี้ลำดับญาติ คำนามบ่งชี้อาชีพ คำบ่งชี้ความเป็นกษัตริย์หรือผู้ปกครองประเทศ คำบอกยศตำแหน่ง คำนำหน้าชื่อสามัญชน คำบ่งชี้ความเป็นภิกษุ

1.1 คำนามบ่งชี้บุคคลในครอบครัว

คำนามบ่งชี้บุคคลในครอบครัว หมายถึง คำที่สามารถแสดงความหมายและสถานภาพของบุคคลในครอบครัวได้ ในจารึกพะเยาปรากฏคำนามบ่งชี้ดังกล่าวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำบ่งชี้	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	พ่อ	พ่อ	พ่อนันลินหล้า สีร้อย	ลพ.33/2/1
2	แม่	เมีย	นายไสหรวรย กับแม่	พย.48/1/1
3	แม่	แม่	สิบสามปี ทั้งมหาเทวีผู้แม่	ลพ.9/1/14
4	ปู่	ปู่	สีหมีน ผู้เป็นปู่เลี้ยงพระ	พย.46/2/5
5	ลุง	ลุง	อาชญาลุงพระเป็นเจ้า	พย.4/2/8
6	ย่า	ย่า	น้องยึงหนึ่ง ย่าอามเริน	พย.89/1/21

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำนามบ่งชี้ฐานะบุคคลในครอบครัวในจารึกพะเยาปรากฏคำบ่งชี้เหมือนคำนามบ่งชี้บุคคลในครอบครัวในปัจจุบัน

1.2 คำนามบ่งชี้บุคคล (ชาย) ที่ลาสิกขาบท

คำนามที่บ่งชี้บุคคล (ชาย) ที่ลาสิกขาบทสืบจากความเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนาปรากฏรูปคำในจารึกพะเยา ดังตัวอย่างข้อมูล ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำบ่งชี้	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	หนาน	หนาน	หนานดาบเรื่อนจัน	ลพ.12/1/5
2	ทิด	ทิด	บ้านทิดลึกใหม่	พย.2/1/14

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำว่า หนาน และคำว่า ทิด ใช้เรียกเฉพาะชายที่ลาสิกขาบทสืบจากความเป็นพระ หากสืบจากความเป็นสามเณรก็ไม่สามารถใช้คำนามบ่งชี้นี้ได้ คำว่า หนาน ตามข้อมูลในลำดับที่ 1 เป็นภาษาถิ่นเหนือ คำว่า ทิด เป็นภาษาไทยถิ่นภาคกลาง

1.3 คำนามบ่งชี้ลำดับญาติ

คำนามที่บ่งชี้ลำดับญาติ หมายถึง คำนี้สามารถระบุได้ว่าผู้ที่ถูกเรียกมีลำดับญาติอย่างไร ดังตัวอย่างข้อมูล ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำบ่งชี้	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	หลาน	หลาน	สุกหลานสามี่เจ้าค่าดิง	พย.10/1/10
2	ลูก	ลูก	หนึ่ง สุหลานสามี่	ลพ.22/2/1
4	เหลน	เหลน	ชั่วลูกชั่วหลานเหลน	พย.47/1/4
5	น้อง	น้อง	ลาเรินหนึ่ง น้องเจ้าไท	พย.89/1/21
6	บุตร	ลูก	บุตรหนึ่ง	พย.7/1/11
7	พี่	พี่	ลูกชายหนึ่ง พี่เอ้อยหนึ่ง	พย.7/1/13

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำว่า หลาน ลูก เหลน เป็นต้น สามารถบ่งชี้ได้ว่า ใครมีลำดับญาติอย่างไร เป็นต้น

1.4 คำนามบ่งชี้อาชีพ

คำนามที่บ่งชี้อาชีพ ที่ปรากฏในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก หมายถึง คำที่สามารถบ่งชี้ได้ว่าผู้นั้นมีอาชีพอะไร ทั้งนี้ต้องสังเกตจากบริบทของข้อความเพื่อประกอบการพิจารณาด้วย ดังตัวอย่างข้อมูล ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำบ่งชี้	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	หมอ	หมอ	ล่ามนาปิกหมอขวัญ	พย.6/2/11

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำว่า หมอ บ่งชี้อาชีพตามบริบทข้อความ หมายถึง หมอที่ทำขวัญ

1.5 คำบ่งชี้ชนชั้นกษัตริย์หรือผู้ปกครองประเทศ

คำบ่งชี้ชนชั้นกษัตริย์หรือผู้ปกครองประเทศในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักบ่งชี้ชื่อหรือพระนามกษัตริย์ในราชวงศ์ต่าง ๆ ส่วนมากเป็นคำบ่งชี้ในลักษณะที่เป็นชื่อหรือพระนามที่ได้รับการขนานตั้งแต่สมัยแรกประสูติจนถึงชื่อหรือพระนามที่ได้รับการแต่งตั้งภายหลังทั้งนี้รวมถึงชื่อหรือพระนามที่แม้จะไม่ได้รับการแต่งตั้ง

แต่ถ้าชาวบ้านออกพระนามแล้วหมายถึงว่าเป็นกษัตริย์พระองค์ใด เช่น คำว่า แก้ว ซึ่งหมายถึง พระเจ้าสีหิ้นพยาว หรือพระเจ้าสามฝั่งแกนก็จะนับรวมในงานวิจัยนี้ด้วย อนึ่งในหัวข้อคำนามบ่งชี้ความเป็นกษัตริย์หรือผู้ปกครองประเทศเป็นนี้ ผู้วิจัยจะไม่แสดงอักษรฝักขามในช่องข้อมูลรูปคำในจารึก เนื่องจากความยาวของรูปคำและบริบทมีมากเกินไป ทั้งนี้จะแสดงเฉพาะคำไทยที่ปริวรรตถ่ายถอดจากอักษรฝักขามเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษา ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำบ่งชี้ชนชั้นกษัตริย์	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ทาวแสนพู	ท้าว	ท้าวแสนภู	ลพ.9/1/1-7
2	ทาวกลินา	ท้าว	พระเจ้ากือนา	ลพ.9/1/1-7
3	เจาแสนเม็งมา	เจ้า	เจ้าแสนเมืองมา	ลพ.9/1-7
4	พระญาฤษฐิตระ	พระยา	พระเจ้าฤษฐิตระ	กท.93/1/1
5	สเดจพรรราชา	สมเด็จพระ	สมเด็จพระราชาได้	พย.45/2/4
6	เจาสีหมื่น	เจ้าสี่หมื่น	เจ้าสี่หมื่นเมืองพิง	พย.3/1/5
7	เจาหมื่นจุ	เจ้าหมื่น	เจ้าหมื่นจุลาพยา	พย.6/1/15
8	เจาญี่พยา	เจ้ายี่	เจาญี่พยา	พย.27/1/5
9	เจาหัวแสน	เจ้าหัวแสน	เจ้าหัวแสน	ลป.6/1/12

จากข้อมูลดังกล่าวสรุปความว่า คำบ่งชี้ความเป็นกษัตริย์ที่พบในจารึกพะเยา เช่น คำว่า ท้าว ตามข้อมูลในลำดับที่ 1-2 เป็นต้น ปรากฏหน้ารายชื่อกษัตริย์ในราชวงศ์มังราย ได้แก่ ท้าวแสนพู และท้าวกลินา คำว่า ท้าวกลินา ตามข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 2 หมายถึง พระเจ้ากือนา คำว่า เจ้า ปรากฏหน้ารายชื่อกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ราชวงศ์พระร่วง และราชวงศ์เวียงพร้าว (สายเจ้าหมื่นเวียงพร้าว) คำว่า พระยา ปรากฏหน้ารายชื่อกษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วง และกษัตริย์ในราชวงศ์เวียงพร้าว คำว่า เจ้าหัว ปรากฏหน้ารายชื่อในกษัตริย์ราชวงศ์เวียงพร้าว คำว่า พ่อหญัว หรือ พ่ออยู่หัว ปรากฏหน้ารายชื่อกษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วง คำว่า พ่อหญัวเจ้าหัว ใช้นำหน้ารายชื่อกษัตริย์ในราชวงศ์เวียงพร้าว อนึ่งการใช้คำนำหน้าสำหรับเรียกกษัตริย์ไทยฝ่ายชายในปัจจุบัน ปรากฏว่าพ้องกันกับคำว่า สมเด็จ หรือ สมเด็จพระ ในข้อมูลที่ 5

1.6 คำบ่งชี้ชนชั้นขุนนางและเชื้อพระวงศ์

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำบ่งชี้ชนชั้นขุนนางและเชื้อพระวงศ์ อยู่เป็นจำนวนมาก เช่น คำว่า เจ้า เจ้าพัน เจ้าหมื่น เป็นต้น อนึ่งในหัวข้อคำบ่งชี้ชนชั้นขุนนาง และเชื้อพระวงศ์ ผู้วิจัยจะไม่แสดงอักษรฝักขามในช่องข้อมูลรูปคำในจารึก เนื่องจากความยาวของรูปคำและบริบทข้อความมีมากเกินไป ทั้งนี้จะแสดงเฉพาะคำไทยที่ปริวรรตถ่ายถอดจากอักษรฝักขามเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษา สำหรับคำนามบ่งชี้ชนชั้นขุนนางและเชื้อพระวงศ์แม้จะมีรูปคำใกล้เคียงกับคำนามบ่งชี้ชนชั้นกษัตริย์ ก็ยังสามารถสังเกตชนิดคำได้จากบริบทคำ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำบ่งชี้ชนชั้นขุนนาง	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เจาโถด	เจ้า	ถึงเจาโถดแลเจา	ลพ.27/1/6
2	เจาหมื่นนย	เจ้าหมื่น (น้อย)	เจาหมื่นนยครว้มีง	พย.45/2/9

3	เจ้าญาณสุนทร	เจ้า	กับเจ้าญาณสุนทรเจ้า	พย.3/2/2
4	เจ้าพนันย	เจ้าพัน	เจ้าพนันยผูมา	พย.52/1/10
5	เจ้าพนัน	เจ้าพัน	เจ้าพนันครว้ริง	พย.12/2/9
6	เจ้าพนันเม็งแกว	เจ้าพัน	เจ้าพนันเถาเม็งแกว	พย.45/2/6-12
7	เจ้าพนันฟอน	เจ้าพัน	เจ้าพนันฟอนครว้ริง	พย.45/2/6-12
8	เจ้าพนันหลวง	เจ้าพัน	เจ้าพนันหลวงครว้ริง	พย.45/2/6-12
9	เจ้าลาม	เจ้า	เจ้าลามตาบทย	พย.7/1/9

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าวพบว่า คำนามบ่งชี้ชนชั้นขุนนางและเชื้อพระวงศ์ มักปรากฏเป็นชื่อตำแหน่ง และส่วนมากมักไม่บ่งชี้ชื่อจริงสำหรับใช้เรียกขาน มีข้อสังเกตว่า คำบ่งชี้ชนชั้นเชื้อพระวงศ์ จะมีคำว่า เจ้า นำหน้า คำว่า เจ้าโถด ตามข้อมูลในลำดับที่ 1 เป็นต้น ส่วนคำบ่งชี้ชนชั้นขุนนางจะเป็นตำแหน่งที่ได้รับพระราชทานจากกษัตริย์ เช่น คำว่า เจ้าหมื่น ตามข้อมูลในลำดับที่ 2 เจ้าพัน ตามข้อมูลในลำดับที่ 5-8 เป็นต้น

1.7 คำบ่งชี้ชนชั้นสามัญชน

คำบ่งชี้สามัญชน ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก หมายถึง คำบ่งชี้ที่แสดงสภาวะบุคคลชั้นสามัญ เช่น คำว่า นาย, ทิด, อาย, (อ้าย) ชยง, (เชียง) ชาว, โไอ, (ไ้อ้) นาง, ลิบ จา เป็นต้น อนึ่งในหัวข้อคำบ่งชี้ชนชั้นสามัญชนนี้ ผู้วิจัยจะไม่แสดงอักษรฝักขามในช่องข้อมูลรูปคำในจารึก เนื่องจากความยาวของรูปคำและบริบทข้อความมีมากเกินไป ทั้งนี้จะแสดงเฉพาะคำไทยที่ปริวรรตถ่ายถอดจากอักษรฝักขามเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษา ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำบ่งชี้สามัญชน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	นายเก็ง	นาย	นายเก็งครว้ 1	พย 6/1/13
2	นายสังสา	นาย	นายสังสาครว้ 1	พย.5/1/13-18
3	นายหลา	นาย	นายหลาลีครว้ริง	สป.6/2/2-14
4	ทิดท่า	ทิด	ทิดท่าครว้ 1	พย.6/1/12-17
5	ทิดนน	ทิด	ทิดนนครว้ 1	สป.6/2/2-14
6	ทิดลัก	ทิด	ทิดลักครว้ 1	สป.6/2/2-14
7	อายสิน	อ้าย	อายสินครว้ 1	สป.6/2/2-14
8	อายหน้	อ้าย	อายหน้ครว้หึ่ง	สป.6/2/2-14
9	อายหงวน	อ้าย	อายหงวนครว้หึ่ง	สป.6/2/2-14
10	ชยง (เชียง) แช	เชียง	ชยงแชครว้ 1	พย.6/1/12-17
11	ชยงไต	เชียง	ชยงไต 1	พย.5/1/14

12	ชยงยี	เซียง	ชยงยีครวั 1	พย.27/2/18
13	ชาวโคโร	ชาว	ชาวโคโร 1	พย.5/1/13-18
14	ชาวจัน	ชาว	ชาวจันครวัหนึ่ง	ลพ.6/2/2-14
15	ไ(อ) พรอย	ไ้อ	ไ(อ)พรอยครวัหนึ่ง	พย.5/2/1-2
16	ไอซี	ไอ้อ	ไอซี ครวั 1	พย.5/1/13-18
17	นางแพง	นาง	นางแพงครวัหนึ่ง	ลพ.22/2/27
18	นางผิง	นาง	นางผิงครวั 1	ลพ.22/2/29
21	นางบุน	นาง	นางบุนครวัหนึ่ง	ลพ.22/2/14-29
22	นางคำสุก	นาง	นางคำสุกครวั 1	ลพ.22/2/14-29
23	นางบุนมี	นาง	นางบุนมีครวั 1	ลพ.22/2/14-29
25	ญาขุน	ญา	หน้พินครวัหนึ่ง	ลพ.6/2/2-14
26	สิบนอย	สิบ	สิบนอยครวั 1	พย.5/1/13
27	จ่าทิบ	จ่า	จ่าทิบครวั 1	ลพ.6/2/2-14

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า คำบ่งชี้ชั้นชั้นสามัญชนนั้น ส่วนมากเป็นชื่อสำหรับเรียกขานในชีวิตประจำวันซึ่งบอกถึงสถานภาพของสามัญชน เช่น คำว่า นายหลา ตามข้อมูลลำดับที่ 3 และคำว่า ทิดท่า ตามข้อมูลลำดับที่ 4 ส่วนคำบ่งชี้ซึ่งบอกสถานภาพของสามัญชนที่เป็นหัวหน้า หรือ นายบ้าน หรือผู้ปกครอง เช่น คำว่า สิบนอย ญา (ยา) ขุน จ่าทิบ เป็นต้น

1.8 คำบ่งชี้ความเป็นพระภิกษุ

คำที่บ่งชี้ความเป็นภิกษุในพระพุทศศาสนาที่พบในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักนั้น เท่าที่พบ เช่น คำว่า พระมหาเถระ เจ้าเถน ชีบา มหา สมเด็จพระ สมเด็จ หนึ่งในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะไม่แสดงอักษรฝักขามในช่องข้อมูลรูปคำในจารึก เนื่องจากความยาวของรูปคำและบริบทข้อความมีมากเกินไป ทั้งนี้จะแสดงเฉพาะคำไทยที่ปริวรรตถ่ายถอดจากอักษรฝักขามเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาเท่านั้น ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	พรมหาเถน	พระมหาเถระพุทธเสนเปน	ลพ.9/12/11
3	เจ้าเถน	เจ้าเถร...คนนีมาฝงจ่าริก	ลพ.27/1/9
4	ชีบามหาเถร	ชาวเจ้าชีบามหาเถร	ลพ.27/2/6
5	มะหาเถนสัดท่า	มะหาเถนสัดท่ามะไธรพิตวิจิต	พป.417/2524/4-5
6	ส้มเด็จพระราช...สคราช	ส้มเด็จพระราช...สคราชเจ้าเมิงฟิง	พย.45/1/4-5
7	มหาสังฆราชา	มหาสังฆราชาวัดต้า	พย.45/2/2

12	สำแดงมหาสาหมีญณะเทพ เจ้า	หมายเปนตนวาสำแดงมหา สาหมีญณะเทพเจ้า	พย.57/1/8
14	มหาเถร	มหาเถรบเจ้า	พย.27/1/8
15	เจ้ากู	เจ้ากูเปนอธิบอดีสงคในอารามนี	พย.27/1/5
16	บาทำ	อนันเปนทุระเปนบาทำในสาสสนหา	พย.56/1/5

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำที่บ่งชี้ความเป็นภิกษุในพุทธศาสนาที่พบในจารึกพะเยา ส่วนมากเป็นภาษาคำบาลีสันสกฤต มีคำไทยที่แสดงความเป็นพระภิกษุปรากฏไม่มากนัก เช่น คำว่า เจ้ากู ตามข้อมูลในลำดับที่ 15

1.9 คำบอกยศตำแหน่ง

คำบอกยศตำแหน่งในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักนั้น ส่วนมากเกิดจากคำต่าง ๆ ประสมกันจนกลายเป็นคำประสม รูปแบบการใช้ก็ใช้ทำหน้าที่เหมือนคำนามสามัญทั่วไป เช่น คำว่า เจ้าสี่หมื่นพะเยา เป็นคำประสมที่เกิดจากการประสมคำของ คำว่า เจ้า+สี่+หมื่น+พะเยา เมื่อนำคำนี้ไปประกอบในประโยคก็ทำหน้าที่เหมือนคำนามทั่วไปคือเป็นได้ทั้ง ประธาน, และกรรม

คำบอกยศตำแหน่งในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักนี้ ส่วนมากเกิดจากการประสมคำของชนิด คำต่าง ๆ และเมื่อประสมกันจนกลายเป็นคำใหม่แล้ว คำนั้นก็ทำหน้าที่เป็นประธานหรือกรรมในประโยค ในจารึกพะเยานี้ ผู้วิจัยแบ่งตำแหน่งทางราชการออกเป็น 8 ตำแหน่ง คือ ตำแหน่ง พล ตำแหน่ง ลิป ตำแหน่ง จ่า ตำแหน่ง ล่าม ตำแหน่ง ปาก ตำแหน่ง พัน ตำแหน่ง หมื่น ตำแหน่ง แสน อนึ่งในหัวข้อคำบอกยศตำแหน่งนี้ ผู้วิจัยจะไม่แสดงอักษรฝักขามในช่องข้อมูลรูปคำในจารึก เนื่องจากความยาวของรูปคำและบริบทข้อความมีมากเกินไป ทั้งนี้จะแสดงเฉพาะคำไทยที่ปริวรรตถ่ายถอดจากอักษรฝักขามเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำบอกยศตำแหน่ง	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	พลปรหญา	พล	พลประหยาหนึ่งสี่อ	พย.5/2/5
2	ลิปพาย	ลิป	ลิปพายครวัหนึ่ง	ลป.6/2/2-14
3	ลิปมวง (ม่วง)	ลิป	ลิปมวงครวัหนึ่ง	ลป.6/2/2-14
4	จ่า (จ่า) ทิบ	จ่า	จ่าทิบครวั 1	ลป.6/2/2-14
5	ลามหมิน	ล่าม	ล่ามหมื่นครวั 1	พย.5/2/4
6	ลามหม่ม	ล่าม	ล่ามหมอครวั 1	พย.5/2/4
7	ปากทามรด	ปาก	ปากทามรดัน 1	พย.45/2/6-12
8	ปากนาปรง	ปาก	ปากนาปรง ครวั 1	พย.5/2/4

9	ปากนางาง	ปาก	ปากนางาง ครั้ว 1	พย.5/2/4
10	พนักี	พนัก	พนักีครั้ว 1	ลพ.27/1/6
11	พนักำ	พนัก	พนักำครั้ว 1	พย.2/1/7
12	พนักา	พนัก	พนักาหลังครั้ว 1	พย.2/2/7
13	พนักะดี	พนัก	พนักะดีหลวง	พย.2/2/7
14	พนักอน	พนัก	พนักอนครวัณ	พย.2/2/8
15	หมิ่นแมน	หมิ่น	หมิ่นแมนครวัณ	ลพ.27/2/8
16	หมิ่นนอยนาเริน	หมิ่น	หมิ่นนอยนาเริน	พย.5/2/4
17	แสนเขา (ข้าว)	แสน	แสนเขา	ลพ.27/2/8
18	แสนพยาว	แสน	แสนพยาว	ลพ.27/2/8

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำบอกยศตำแหน่งที่ปรากฏในจารึกพะเยา ทั้ง 55 หลัก มีคำบ่งชี้ยศตำแหน่งซึ่งผู้วิจัย แบ่งออกเป็นกลุ่มคำตำแหน่งที่ใช้คำนวณขึ้นต้นคำ เช่น คำว่า พนัก, หมิ่น, แสน, ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากทางการ

กลุ่มคำตำแหน่งที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ปาก หรือ หัวปาก เทียบเท่ากับขุนหมื่น นายหมวด นายกองผู้ควบคุมเลขส่วยต่าง ๆ ทำหน้าที่เก็บส่วยหัวเมือง และคัดคนเกณฑ์ทหารส่งสำนักพระราชวัง

กลุ่มคำตำแหน่งที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ล่าม หมายถึง ข้าราชการที่เชี่ยวชาญภาษาบาลี ตลอดจนจนถึงภาษาขอมภาษามอญ และพระธรรมศาสตร์ ข้าราชการตำแหน่งนี้ทำหน้าที่จารึกอักษรต่าง ๆ ลงบนจารึกชนิดต่าง ๆ ในปัจจุบันตรงกับตำแหน่งอาลักษณ์ ทำหน้าที่จารึกพระสุพรรณบัฏตราคำประกาศต่าง ๆ เป็นต้น

2. คำนามบ่งชี้ชาติพันธุ์

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักนั้น ปรากฏคำนามที่บ่งชี้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน 4 คำ ชาติพันธุ์ที่พบส่วนมากเป็นชนชาติบริเวณเอเชียอาคเนย์หรือที่ชาวยุโรปเรียกว่าตะวันออกไกลดังข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	ชาติพันธุ์	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ขอม	ขอม	ไทว่าปีกดเส็ด ขอมว่าปีจอ	พย.3/1/1
2	ไท	ไท	ไทว่าปีกดเส็ด	พย.46/1/1
3	เมง	มอญ	ในปีรงเหมาเมงว่าปีเกาะ	พย.47/1/3
4	ลาว	ลาว	ลาวงำเม็ง	พย.54/1/1

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า ชาติพันธุ์ที่พบในจารึกพะเยามีกลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน 4 กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์แรก มีชื่อปรากฏอยู่ในจารึกพะเยาที่ 1 ได้แก่ ชาติพันธุ์ขอม ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการนับปีศักราชขอม ดังข้อมูลในลำดับที่ 1 กลุ่มที่ 2 ได้แก่ ชาติพันธุ์ไท ปรากฏหลักฐาน ในการนับปีศักราชไท ดังข้อมูลลำดับที่ 2 กลุ่มที่ 3 ได้แก่ ชาติพันธุ์ เมง (มอญ) ปรากฏหลักฐานในการนับปีศักราชมอญ และกลุ่มที่ 4 ได้แก่ ชาติพันธุ์ลาว ปรากฏหลักฐาน เกี่ยวกับชาวลาออพยพเข้ามาอยู่ ในอาณาจักรพะเยา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 ตอนปลาย จนถึงที่มาของคำว่า จำเมือง กษัตริย์ปกครองเมืองพะเยาซึ่งเป็นหนึ่งในราชวงศ์ของปู่เจ้าลาวจก ด้วย

3. คำนามบ่งชี้สัตว์

ในจารึกพะเยาทั้ง 55หลัก ปรากฏข้อมูลของคำที่เกี่ยวกับสัตว์ ดังนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	สัตว์	สัตว์ทั้งหลายก็อย่าให้อมีเวรแก่กัน	พย.23/2/7
2	วัว	วัวแม่ลูกคู่หนึ่งไว้เป็นวัตถุค้ำชู	พย.57/2/7

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าวสรุปได้ว่า คำนามบ่งชี้เกี่ยวกับสัตว์ มี 2 คำ นอกจากนี้ ยังพบคำลักษณะนามที่ใช้กับคำว่า สัตว์ ได้แก่ คำว่า สัตว์และคำว่า ผู่ง เช่น ข้อความว่า สัตว์ 1 สัตว์ หรือ วัว 1 ผู่ง เป็นต้น

4. คำนามบ่งชี้สังคมเกษตรกรรม

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำที่มีความหมายเกี่ยวกับสถานที่ทำมาหากิน 4 คำ ได้แก่ คำว่า นา คำว่า ไร่ คำว่า สวน และคำว่า ที่ ซึ่งหมายถึง ที่ดินทั่ว ๆ ไป ดังข้อมูลที่ปรากฏต่อไป

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	นา	นาผุ่งนี้	พย.34/2/4
2	ไร่	นาลุม 6 ไร่	พย.59/3/6
3	ที่	กบที่อันบริจาคนี	ลพ. 24/1/6
4	สวน	หัวหื้อไว้หมากสวนหนึ่งค่า 55000	ลพ.27/2/11

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำนามบ่งชี้สังคมเกษตรกรรมซึ่งเกี่ยวกับที่ดิน มี 4 ประเภท คือ คำว่า นา ตามข้อมูลลำดับที่ 1 หมายถึง ที่นาสำหรับปลูกข้าว ซึ่งในจารึกพะเยา ปรากฏลักษณะที่นาต่าง ๆ กัน เช่น นาบูน นาท้อ นาอู๋ นาปลก นาแหงา นาเงือก เป็นต้น

คำว่า ไร่ ตามข้อมูลในลำดับที่ 2 หมายถึง ที่ไร่สำหรับผลิตพืชผลทางการเกษตรและลักษณะที่ไร่นั้น มี 2 ลักษณะ คือ 1) ไร่ของสามัญชน 2) ไร่ที่เป็นของพระราชธา สำหรับไร่ของ พระราชธา นั้น ในจารึกพะเยา ใช้คำว่า ไร่หลวง (พย.49/2/1-12)

คำว่า ที่ ตามข้อมูลในลำดับที่ 3 หมายถึง ที่ดินทั่วไปซึ่งในจารึกพะเยาใช้คำว่า ที่ ส่วน คำว่า สวน ตามข้อมูลในลำดับที่ 4 เป็นที่สำหรับปลูกพืชผลทางการเกษตรไม่ได้มุ่งหมายปลูกข้าวอย่างเดียว พืชผลทางการเกษตรที่ปรากฏในจารึกพะเยา ได้แก่ หมาก มะม่วง ขนุน เป็นต้น

5. คำนามที่บ่งชี้สถานที่พักอาศัย

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก ปรากฏคำนามที่บ่งชี้ที่พักอาศัย 2 ประเภท คือ ประการที่ 1 ที่พักที่เรียกว่า เขตพุทธาวาส ได้แก่ วัด สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ประการที่ 2 ที่พักที่เรียกว่า อาณาจักร ได้แก่ บ้าน เรือน เมือง แคว้น เป็นต้น ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	เขต	ทะเบียนจารึก
1	บาน	บ้านแลเรือนทั้งหลาย	อาณาจักร	พย.34/2/4
2	เริน	เรือนอันมีในหมู่นี้	อาณาจักร	ลพ.12/1/8
3	เมิง	เอาเป็นลูกให้มาเป็นเจ้ากินเมือง	อาณาจักร	ลพ. 24/1/6)
4	วัด	เป็นคุณแก่วัดที่ขอขบมันหนี	พุทธาวาส	ลพ.27/2/7
5	วยง	เอาคือเวียงเป็นแดน	พุทธาวาส	ลพ.27/1/11

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำนามบ่งชี้ที่พักอาศัย ที่ปรากฏในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก มีผลวิจัย ดังนี้

คำว่า บ้าน มีลักษณะเป็นที่พักอาศัยของสามัญชนทั่วไป ไม่ใช่เป็นที่พักอาศัยของชนชั้นสูง คำว่า เรือน ส่วนมากเป็นที่พักของคฤหบดีและชนชั้นสูง ลักษณะของเรือนส่วนมากประกอบด้วยกลุ่มบ้านหลายหลังเป็นบริวาร และมีเรือนประธานหลังใหญ่อยู่กลางบ้าน เรือนในสมัยโบราณของคฤหบดีและชนชั้นสูงมักมีรั้วรอบขอบชิดป้องกันสายตาจากคนภายนอก นอกจากนี้ลักษณะการใช้คำบ้านกับเรือนในสมัยโบราณมีการแยกใช้กัน บางคราวใช้คำว่า บ้าน บางคราวใช้คำว่า เรือน แต่จะไม่ใช้คำว่า บ้านเรือน

ในจารึกพะเยาปรากฏรายชื่อบ้าน เป็นจำนวนมาก เช่น บ้านหมอช้าง บ้านก้ายอด บ้านพงเตา บ้านหนาม บ้านหนองลงเหนือ บ้านขา...ไต บ้านดอน บ้านไหม บ้านหัวหนอง บ้านปาน บ้านออง บ้านอย บ้านญาเทบ (บ้านยาเทบ) บ้านสอม บ้านยง บ้านกदनอย บ้านพันวา บ้านเขม เป็นต้น

ส่วนความแตกต่างของลักษณะคำว่า เมือง กับคำว่า เวียง คำว่า เวียงนั้น เป็นเขตอาศัยของชุมชนมีอาณาเขตที่แน่นอน มีหลักหินเสมากำหนดเขตแดน คำว่า เวียง อาจจะมีบริเวณไม่กว้างขวางมากนัก หรือบางทีอาจเป็นเพียงพื้นที่ชุมชนเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตชั้นในของเมือง

คำว่า เมือง นั้น นับเอาตั้งแต่เขตพื้นที่รอบนอกจนถึงเขตพื้นที่ชั้นในสุด ทั้งนี้อาจจะควบพื้นที่เวียงด้วยก็ได้ ในจารึกพะเยาพบลำดับการใช้ คำว่า เมือง ก่อนการใช้ คำว่า เวียง โดย

คำว่า เมือง พบการใช้ในปี พ.ศ.1954 ในศิลาจารึกกษัตริย์ราชวงศ์เชียงราย (ลพ.9) ปรากฏในข้อความว่า เมืองเชียงใหม่ (ลพ.9/1/7)

นอกจากนี้ ยังปรากฏชื่อเมืองต่าง ๆ ในจารึกพะเยา เช่น ชยงราย (เชียงราย) พยาว (พะเยา) ลำปาง (ลำปาง) ละพูน (ลำพูน) พงเตา (ปงเตา) เม็งแก้ว (เมืองแก้ว) เม็งสน (เมืองสน) เม็งพิง (เมืองพิง) เชียงแสน เม็งเคียม (เมืองเคียม) เม็งนา (เมืองนา) เม็งสุวรรณ (เมืองสุวรรณ) เม็งโลม (เมืองโลม) เม็งหริภุไช (เมืองหริภุไช) เม็งขวน (เมืองขวน) เม็งเกต (เมืองเกต) เม็งสิน (เมืองสิน) เม็งสิรพัต (เมืองศรีพัต) เม็งอຍ (อ้อย) เม็งสรินน (ศรีรินน) งาว เม็งบ (เมืองบ่อ) เม็งล (เมืองล) เม็งจัตจวบ (เมืองจัตจวบ) เม็งพน (เมืองพน) กูค้ำกมกาม (กุ่มกาม) เม็งเซริง (เมืองเซริง) เม็งปน์ (เมืองปน์) พราน (พาน) เป็นต้น

ส่วนคำว่า เวียง ในจารึกพะเยา พบในปี พ.ศ. 2034 ปรากฏคำว่า เวียงเจ็ดริน ปัจจุบันมีอาณาบริเวณอยู่ที่เชิงดอยสุเทพ

คำว่า วัด จัดเป็นที่พักอาศัยของอารามิกชนหลายจำพวก นอกจากนี้ ในจารึกพะเยายังหมายถึงที่พักอาศัยของข้าโอกาส (ข้าพระ, ข้าวัด)

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักปรากฏหลักฐานข้อมูลรายชื่อวัด เช่น วัดสุวรรณมหาพิทาน (วัดสุวรรณมหาวิหาร) วัดเกาญอด (วัดเก้ายอด) วัดหลวง (วัดหลวง) วัดดอนคราม (วัดนงคาราม) วัดจัตจวบ (ไม่ทราบนามในปัจจุบัน) วัดกลาง (วัดกลาง) วัดวิสุทธธรรม (วัดวิสุทธาราม) วัดนางหมื่น (วัดนางหมื่น) วัดอารามปานอย (วัดอารามปาน้อย) วัดป่าหญิง (วัดป่าเหยียง) วัดมหาพล (วัดมหาพล) วัดใหม่ (วัดใหม่) วัดหลวง (วัดหลวง) วัดพระญารวง (วัดพระยาร่วง) วัดป่า (วัดป่า) วัดอารามปานย (วัดอารามปาน้อย) วัดหลวง (วัดหลวง) วัดท่มนึ่ง (ไม่ทราบชื่อในปัจจุบัน) วัดพระคำ (วัดพระคำ) วัดบ้านปาน (วัดบ้านปาน) วัดป่าใหม่ (วัดป่าใหม่) วัดพระญารวง (วัดพระยาร่วง) วัดกลางพยาว (วัดกลางพะเยา) วัดลี (วัดลี) วัดปานอย (วัดปาน้อย) วัดป่าหลวง (วัดป่าหลวง) วัดปานดอน (วัดปานดอน) วัดพยาววง (วัดพระยาร่วง) วัดวิสุท (ทา) ราม (วัดวิสุทธาราม) วัดพูป (วัดพูป) วัดหนองกวาง (วัดหนองกวาง) วัดพระเกิด (วัดพระเกิด) วัดมหาโพธิ (วัดมหาโพธิ์) วัดสุวรรณาราม (วัดสุวรรณาราม) วัดควาง (วัดควาง) วัดเจดีย์หลวง (วัดเจดีย์หลวง) วัดหลวงแสนเขา (วัดหลวงแสนข้าว) วัดบ้านขาม (วัดบ้านขาม) เป็นต้น

6. คำนามบ่งชี้ของมีค่า

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำนามบ่งชี้ของมีค่า ดังตัวอย่างข้อมูล ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	คำ	เจ้าหมื่นวาปานที่เอาตราหลายคำมาถึง	พย.2/1/5-6
2	ทอง	หมื่นห้าพันทอง	ชร.63/1/7
3	เบี้ย	นา 4000 เบี้ย	พย.59/4/3

4 เงิน เงิน 500 หลาปานหนามร่ พย.27/2/14

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า คำนามบ่งชี้ของมีค่าที่ปรากฏในจารึกพะเยาซึ่งใช้เป็นอัตราแลกเปลี่ยนซื้อขายพบ 4 ชนิด คือ คำ, ทอง, เบี้ย, และเงิน,

คำว่า คำ ในจารึกพะเยา หมายถึง ทองคำ ส่วน คำว่า ทอง มี 2 ความหมาย คือ ความหมายที่ 1 หมายถึง ทองคำแท้บริสุทธิ์ ดังข้อความที่ปรากฏในจารึกพะเยาว่า เจ้าหัวแสนยินดีที่ขอพระเจ้าตนหนึ่งหมื่นห้าพันทองมาไว้ (ชร.63/1/7) จำนวนหมื่นห้าพันทอง นับเป็นน้ำหนักของทองเทียบเท่า 18 กิโลกรัม ความหมายที่ 2 หมายถึง ทองเหลืองที่ใช้หล่อขึ้นรูปเป็นภาชนะต่าง ๆ เช่น คำว่า ประทีปทอง (ชุดไฟสำหรับจุด) และ คำว่า ผางรูปทอง (กระถางรูปทอง) (พย. 57/2/8-9)

คำว่า เบี้ย หมายถึง ภาษีที่นาที่ชาวบ้านต้องจ่ายให้รัฐ ดังปรากฏในข้อความว่า นา 4000 เบี้ย (พย.59/4/3) เป็นต้น ส่วนคำว่า เงิน นั้น เป็นสิ่งที่มีค่าเหมือนกันกับ คำ ทอง และเบี้ย มีการใช้คำนี้ในลักษณะที่เป็นได้ทั้งคำนามและคำลักษณนาม

7. คำนามบ่งชี้ธรรมชาติ

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำบ่งชี้ธรรมชาติ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ดังนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	น้ำ	น้ำตาย	พย.59/3/10
2	หิน	หื้อผังหินพัทลีมา	พย.27/1/6
3	ถ้ำ	ผู้ใดจักมาอยู่ที่ถ้ำมหาเถรเจ้าวัดถ้ำ	ลพ.27/2/9

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า คำที่บ่งชี้เกี่ยวกับธรรมชาติในจารึกพะเยา เช่น คำว่า น้ำ ถ้ำ หิน ในยุคสมัยของอาณาจักรพะเยามีการนำธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การนำหินมากำหนดเขตพื้นที่ ดังปรากฏคำในจารึกว่า หินเสมา เป็นต้น

8. คำนามบ่งชี้สิ่งที่อยู่ในสภาวะเหนือโลก

ในจารึกพะเยา พบคำบ่งชี้ที่เกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในสภาวะเหนือโลก ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เปรต	ดับวายตายเป็นเปรตเป็นสัตว์ดิรัจฉานหื้อได้ไฟ	ลพ.27/2/18
2	อิทธิ	แลเทพดา อินทร์ พรหม ท้าวจตุโลกบาล	พย.7/2/13
3	พรหมะ	แลเทพดา อินทร์ พรหม ท้าวจตุโลกบาล	พย.7/2/13

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า คำมูลพยางค์เดียวที่เกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในสภาวะเหนือโลก เช่น คำว่า เปรต อินทร์ พรหม

คำว่า เปรต หมายถึง ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งสถิต ณ เปรตสถานหรือภพภูมิของเปรต อันเป็นภพภูมิลำดับที่ 2 ในบรรดาภพภูมิที่เกี่ยวกับอบายภูมิ 4

คำว่า อินทร์ หมายถึง ท้าวสักกะเทวราชที่สถิต ณ ดุสิตสถานอันเป็นสวรรค์ลำดับชั้นที่ 4 ในบรรดาสวรรค์ประเภทกามาพจร 6 ชั้น

และคำว่า พรหม ก็หมายถึง พรหมสถานในบรรดารูปพรหมและอรูปรพรหม 20 ชั้น

9. คำนามบ่งชี้พืชผลทางกลีกรรรมและเกษตรกรรม

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำนามบ่งชี้พืชผลทางกลีกรรรมและเกษตรกรรม ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เข	100 ข้าวนาหนองเทง	พย.27/2/2
2	หมาก	หัวหื้อไว้หมากสวนหนึ่งค่า 55000 เป้	ลพ.27/2/11
3	เกลือ	ส่งเกลือขวบ 3500 ทาบ	พย.27/4/13

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำบ่งชี้พืชผลทางกลีกรรรมและเกษตรกรรม มีจำนวน 3 คำ ได้แก่ คำว่า ข้าว หมาก และเกลือ

คำว่า ข้าว เป็นผลิตผลทางการเกษตรที่เกิดขึ้นจากนาในลักษณะต่าง ๆ ปรากฏในจารึกพะเยา เลขทะเบียน พย.39 ชื่อจารึกวัดหมื่นลจ จำนวน 10 ลักษณะ ได้แก่ นาพรอง นาไถ นาลมแล้ง นาผีตาย นาปุรุ นาบู นาอุ นาปลกผาง นาเรือก นาเขือบ้ำ นาถอน นาทอง นาแหงา นาแหงาลุ่ม นารางหมู นาหลักข้าง นาน้ำตาย นาดอน นากลาง นาดอนใต้ นาหอมผาก นาห้วย ดอนทับ นาน้ำอ่าง นาดอนไร่ นาจั้งหัน นาท่อ นาหนอง นาบง

นอกจากนี้ข้าวยังสามารถปลูกได้ในพื้นที่ทางการเกษตรที่เป็นไร่ด้วย ดังข้อความที่ปรากฏว่า ไร่หลวง จึงกล่าวได้ว่า ข้าว ในสมัยโบราณที่ปรากฏในจารึกพะเยาสามารถปลูกได้ทั้งพื้นที่ไร่และพื้นที่นา

คำว่า หมาก และคำว่า เกลือ ที่ปรากฏในจารึกพะเยา เป็นพืชผลทางการเกษตรที่สามารถนำไปเป็นสิ่งของจ่ายค่าภาษีต่าง ๆ ประจำปีแก่รัฐ เพื่อที่รัฐ (กษัตริย์) จะเอาภาษีเหล่านี้ไปบำรุงอาราม ดังข้อความที่ปรากฏว่า บ้านหนองลุงเหนือมงคลส่งเกลือ ขวบ 3,500 น้ำ (พย.47/4/13)

10. คำบอกเวลา

การบอกเวลานั้นนับเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันโดดเด่นจัดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่ปรากฏให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา การบอกเวลาในอดีตประกอบด้วย เวลาทางจันทรคติ คือ การบอกเวลาที่อาศัยการโคจรของดวงจันทร์เป็นหลักและ

เวลาทางสุริยคติ คือ การบอกเวลาที่อาศัยการโคจรของดวงอาทิตย์เป็นหลัก คำบอกเวลาทางจันทรคติประกอบด้วยคำระบุเวลา เช่น คำว่า วัน เดือน ปี ศักราช ยาม เป็นต้น คำบอกเวลาทางสุริยคติประกอบด้วยคำระบุเวลา เช่น คำว่า วัน เดือน ปี ศักราช ยาม เป็นต้น เช่นเดียวกัน

การนับวันทางจันทรคติในอดีตนั้นใช้ค่านามบอกวัน เช่น คำว่า ขึ้น แรม เพ็ญ (เพ็ญ) ดับ เป็นต้น คำว่า ขึ้น หมายถึง วันที่พระจันทร์เริ่มต้นสว่างวันแรก เรียกว่า วันขึ้น 1 ค่ำ และสว่างมากขึ้นเรื่อยไปเป็นระยะเวลา 15 วัน วันสุดท้ายเรียกว่า วันขึ้น 15 ค่ำ บางครั้งก็เรียกว่าวันเพ็ญ (เพ็ญ) ซึ่งหมายถึงวันที่มีพระจันทร์เต็มดวงข้างขึ้น ส่วนคำว่า แรม หมายถึง วันที่พระจันทร์เริ่มลดแสงลงวันที่ 1 เรียกว่า วันแรม 1 ค่ำและลดแสงลงเรื่อยไปจนหมดแสงในวันสุดท้ายกลายเป็นเดือนมืดบางครั้งก็เรียกว่าวันแรม 15 ค่ำบางครั้งก็เรียกว่า วันดับสิ้นเดือน

การนับวันทางสุริยคติใช้คำบอกวันตามปกติสากล เช่น วันที่ 1 วันที่ 30 หรือ วันจันทร์ วันอังคาร วันศุกร์ เป็นต้น

การนับเดือนทางจันทรคติ ใช้คำบอกเดือน เช่น คำว่า อ้าย ยี่ สาม สี่ ห้า เดือนคู่ เดือนคี่ เป็นต้น ส่วนการนับเดือนตามสุริยคติใช้คำบอกเดือน เช่น มกราคม มีนาคม เป็นต้น

การนับปีทางจันทรคติใช้คำบอกปี ระบุเป็น ปุศุภมาส หมายถึง ปีนั้นมีเดือน 8 เพิ่มขึ้นไปอีก 1 เดือน สำหรับปุศุภมาสนั้นบางครั้งก็เรียกกันว่า 8 สองหน ส่วนการนับปีทางสุริยคติ ใช้คำบอกปี เช่น ปีปกติสุรทิน และปีอธิกสุรทิน

นอกจากนี้ยังปรากฏคำบอกปีที่ปรากฏในเอกสารโบราณอธิบายการนับปีตามชื่อสัตว์ 12 ชนิด เช่น ชวด (หนู) ฉลู (วัว) เป็นต้น การนับปีตามรายชื่อสัตว์นี้ เป็นการนับปีตามรอบของสัตว์ที่ถูกระบุไว้ในลำดับที่ 1-12 ซึ่งในแต่ละรอบจะปรากฏสัตว์อยู่ 1 ชนิด และเมื่อครบ 12 ชนิดแล้วจึงเรียกว่า รอบปีนักษัตร สำหรับการนับปีนักษัตรนั้น แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ นับแบบปีหนไทย และนับแบบปีขอม (ปีเม็ง)

การนับศักราชทางจันทรคติ ใช้คำบอกศักราชรวมกันกับการนับศักราชทางสุริยคติ คำบอกศักราช เช่น คำว่า ศักราช ตก จุลศักราช มหาศักราช เป็นต้น

ในการนับเวลา ได้แก่ วัน เดือน ปี ศักราช ยาม นั้น ผู้วิจัยจะทำการเปรียบเทียบการใช้คำบอกเวลา ของปีนักษัตรแบบปีหนไทยและแบบปีขอมไว้เพื่อความรู้ความเข้าใจในการศึกษา คำบอกเวลาให้มากยิ่งขึ้น ดังนี้

ข้อมูลแสดงการเปรียบเทียบคำบอกวัน

ทางจันทรคติ	ทางสุริยคติ	แบบปีขอม	แบบปีหนไทย
ขึ้น / แรม 1 ค่ำ	1	อาทิตย์	กาบไฉ่ (1)
ขึ้น / แรม 2 ค่ำ	2	จันทร์	ดัดเป้า (2)
ขึ้น / แรม 3 ค่ำ ฯลฯ	3	อังคาร	รวายี่ (3)
เพ็ญ (เพ็ญ)	4	พุธ	เม็งเหม้า (4)
ดับ	5	พฤหัสบดี	เป็กลี (5)
	6	ศุกร์	กัตไล้ (6)
	7	เสาร์	กตชะง่า (7)

จากตัวอย่างข้อมูลแสดงการเปรียบเทียบคำบอกวันดังกล่าว พบว่าข้อมูลที่เป็นคำบอกวันทางจันทรคติจะใช้คำว่า ขึ้น แรม เพ็ญ (เพ็ญ) ดับ แสดงลักษณะของวัน ส่วนทางสุริยคติกำหนดหมายเลขในการเรียกวัน เช่น หมายเลข 1 ตรงกับวันอาทิตย์ หมายเลข 2 ตรงกับวันจันทร์ การกำหนดหมายเลขวันทางสุริยคตินี้ ถือเป็นกติกาสากลทราบกันทั่วไป ทั้งนี้การกำหนดเลขในทางสุริยคติตรงกันกับคำบอกวันในแบบปีขอมด้วย ส่วนคำบอกเวลาในแบบปีหนไทยใช้แบบเดียวกันกับคำบอกปี

ข้อมูลแสดงการเปรียบเทียบคำบอกเดือน

ทางจันทรคติ	ทางสุริยคติ	แบบปีขอม	แบบปีหนไทย
เดือนยี่	มกราคม	มุสสมาส	เดือนยี่
เดือนสาม	กุมภาพันธ์	มาฆมาส	เดือนสาม
เดือนสี่	มีนาคม	พัคคณมาส	เดือนสี่
เดือนห้า	เมษายน	จิตรมาส	เดือนห้า
เดือนหก	พฤษภาคม	วิสาขมาส	เดือนหก
เดือนเจ็ด	มิถุนายน	เชษฐมาส	เดือนเจ็ด
เดือนแปด	กรกฎาคม	อาสาฬหมาส	เดือนแปด
เดือนเก้า	สิงหาคม	สาวนมาส	เดือนเก้า
เดือนสิบ	กันยายน	ภัทรมาส/ไปฐฐมาส	เดือนสิบ
เดือนสิบเอ็ด	ตุลาคม	อัสสยุมมาส	เดือนสิบเอ็ด
เดือนสิบสอง	พฤศจิกายน	กัตติกมาส	เดือนสิบสอง
เดือนอ้าย	ธันวาคม	มคสิรมาส	เดือนเจียง

จากข้อมูลแสดงการเปรียบเทียบคำบอกเดือนดังกล่าว พบว่าข้อมูลที่เป็นคำบอกเดือนทางจันทรคติ จะเรียกคำบอกเดือนเหมือนกับคำบอกเดือนของปีหนไทย ต่างกันเพียงคำเรียกเดือนอ้ายปีหนไทย เรียกเดือนอ้ายว่า เดือนเจียง ส่วนคำบอกเดือนในแบบปีขอมยืมคำบอกเดือนที่เป็นภาษาบาลี-สันสกฤตมาใช้ ทั้งนี้ในการแสดงพระกรรมเทศนาของภิกษุในพุทธศาสนา ยังมีการนับวัน เดือน ปี คักราชเป็นภาษาบาลี-สันสกฤตก่อนแสดงพระกรรมเทศนา ส่วนทางสุริยคติใช้คำบอกเดือนที่เป็นสากล

ข้อมูลแสดงการเปรียบเทียบคำบอกปี

ทางจันทรคติ	ทางสุริยคติ	แบบปีขอม	แบบปีหนไทย
อธิกมาส	ปกติสุรทิน	ชวด	ไฉ้
	อธิกสุรทิน	ฉลู	เป้า
		ขาล	อี่
		เถาะ	เหม้า
		มะโรง	ลี
		มะเส็ง	ไส้
		มะเมีย	ชะง่า
		มะแม	มด/เม็ด
		วอก	ลัน
		ระกา	เร้า/แฮ
		จอ	เล็ด
		กุน	ไค้/ไค้

จากข้อมูลการเปรียบเทียบดังกล่าวพบว่า คำบอกปีในทางจันทรคติและสุริยคติมีคำที่ใช้เพียงสามคำเท่านั้น คือคำว่า อธิกมาส หมายถึงปีที่มีเดือนเกินมา 1 เดือนเหตุที่ต้องเพิ่มอธิกมาสเข้ามาก็เพื่อเพิ่มจำนวนวันในปีทางจันทรคติให้พอเพียงตามแบบอย่างสุริยคติ

ข้อมูลแสดงการเปรียบเทียบคำบอกศก (คักราช)

เลขท้ายศก	จุลศักราชไทย (ศกไทย)	จุลศักราชล้านนา/ล้านช้าง (ศกล้านนา/ล้านช้าง)	
		นับศก (แม่มี้อ) 10	นับนักษัตร (ลูกมี้อ) 12
1	เอกศก	กัต	ไฉ้
2	โทศก	กต	เป้า
3	ตรีศก	รวง	อี่
4	จัตวาศก	เต้า	เหม้า
5	เบญจศก	กา	ลี

คำบอกเวลาที่ปรากฏในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก คือการบอกศักราช บอกปี บอกเดือน บอกวัน บอกยาม เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะการบอกเวลาคลายกักับภาคอีสานทั้งนี้เพราะเป็นกลุ่มชนที่รับวัฒนธรรมร่วมกันมา ทั้งนี้อาณาจักรล้านช้างและอาณาจักรล้านนาเคยมีปฏิสัมพันธ์ด้านการเมืองการปกครองในยุคสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชอีกด้วย ผู้วิจัยแบ่งคำบอกเวลาในจารึกพะเยา ออกเป็น 6 ชนิด คือ 1) คำบอกศักราช 2) คำบอกปี 3) คำบอกเดือน 4) คำบอกวัน 5) คำบอกนักษัตรฤกษ์ 6) คำบอกยาม ดังตัวอย่างข้อมูล ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	วัน	เม็งวัน 4	พย.1/1/2
2	เดือน	เดือนยี่	พย.2/1/2
3	ปี	ไทยว่าปีเป็กสัน	พย.2/1/2
4	คำ	เดือน 8 ออก 10 คำ	พย.1/1/1
5	แรม	แรม 5 คำ	พย.2/1/2
6	ออก	เดือน 6 ออก 6 คำ	พย.46/1/2
7	ยาม	ยามนี้	พย.44/1/6
8	ทยง	ยามวันเที่ยง	พย.47/1/11
9	ดิถี	ดิถีพราศัวัสดี	พย.12/1/6

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำนามบ่งชี้การบอกเวลาในจารึกพะเยามีการบอกเวลาแบบปะปนกันบางครั้งราวเรียกวันตามปฏิทินปกติ เช่น วันจันทร์ วันอังคาร บางคราวเรียกวันตามท้องถิ่น เช่น เม็งวัน 4 หรือ วัน 4 เป็นการเรียกตามปฏิทินของมอญ หมายถึง พุธหัส คำว่า เดือนยี่ เป็นการนับเดือนตามจันทร์คติ คำว่า เป็กสัน เป็นปีนักษัตรของล้านนา ส่วนผลวิจัยคำบอกเวลาต่าง ๆ ดังนี้

10.1 คำบอกศักราช

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบข้อมูลคำบอกศักราช 2 ประการ คือ คำว่า ศักราช และคำว่า จุลศักราช ทั้ง 2 คำ หมายถึง จุลศักราช ได้แก่ จุลศักราชไทย (ศกไทย) ที่นับแบบปีชอม และจุลศักราชแบบล้านนา-ล้านช้าง (ศกล้านนา-ล้านช้าง) ที่นับแบบปีหนไทย สำหรับคำบอกศักราชในจารึกพะเยานั้น ปรากฏข้อมูลตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

ที่	ศักราชในจารึก	จุลศักราชไทย	จุลศักราชล้านนา	ทะเบียนจารึก
1	ศักราชใสไต 764	จัตวาศก	สัน	ลพ.9/1/19
2	ศักราชะ (ไต) 738	อัฐศก	รวาย	ลพ.27/1/3
3	ศักราชไต 836	ฉศก	กาบ	ลพ.24/ แถว 1

4	สักราชไต 840	สัมฤทธิศก	เปิก	พย.45/1/1
5	สักราชไต 845	เบญจศก	กา	พย.5/1/1
6	สักราชไต 852	โทศก	กต	พย.3/1/1
7	สักราชไต 857	สัปตศก	ดับ	พย.27/1/1
8	สักราชไต 859	นพศก	เมิง	พย.8/1/1
9	สักราชไต 859	นพศก	เมิง	พย.59/1/1-3
10	สักราชไต 861	เอกศก	กัต	ลพ.33/1/3
11	จุลศักราชไต 933	ตรีศก	รวง	พย.55/1/1

จากตัวอย่างข้อมูลในลำดับที่ 1-10 คำว่า ศักราช หมายถึง จุลศักราช ที่นิยมใช้ในจารึกพะเยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-22

การเทียบเคียงศักราชในปัจจุบันโดย ผู้วิจัยใช้วิธีเทียบเคียงเลข จุลศักราชในจารึกบวกดด้วย เลข 1,181 ผลลัพธ์ที่ได้ปรากฏในข้อมูลช่องที่ 2 เท่ากับศักราชในปัจจุบัน ได้แก่พุทธศักราช คำบอกศักราชในจารึกพะเยาที่ปรากฏเป็นจุลศักราชเป็นจำนวนมากเพราะได้รับอิทธิพลการใช้ คำบอกศักราชจากอาณาจักรสุโขทัยซึ่งนับศักราชแบบจุลศักราชในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 โดย 100 ปีแรกใช้คำว่า ศักราช 100 ปี ต่อมาจึงมีการใช้คำว่า จุลศักราช ในภายหลัง

10.2 คำบอกปี

การบอกปีในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก เท่าที่พบมีการใช้คำบอกปีตามอย่างของปีหนไทยและปีขอม โดยใช้คำบอกจุลศักราชของล้านนา-ล้านช้าง กำกับชื่อศักราชและปีด้วย ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำบอกปี	ปีหนไทย	ปีขอม	ศกไทย	ศกล้านนาฯ	ทะเบียนจารึก
1	เตาสี	สี	มะโรง	นพศก	เตา	ลพ.27/1/6-7
2	เปลิกเสด	เสด	จอ	เบญจศก	เปิก	พย.45/1/1
3	กาหม้า	หม้า	เถาะ	สัมฤทธิศก	กา	พย.5/1/1
4	วอก	สัน	วอก	x	x	พย.2/1/2
5	เปลิกสนัน	สัน	วอก	เบญจศก	เปิก (เปลิก)	พย.2/1/2
6	กตเสด	เสด	จอ	สัปตศก	กต	พย.3 /1/2
7	จ	เสด	จอ	x	x	พย.3/1/2
8	รวายเสด	เสด	จอ	ตรีศก	รวาย	พย.1/1/1
9	กาเรา	เรา	ระกา	สัมฤทธิศก	กา	พย.1/1/6
10	ระกา	เรา	ระกา	x	x	พย.12/1/3
11	กุน	ไค้	กุน	x	x	พย.13/1/2

12	ดบ้ไต้	ไต้	กุน	โทศก	ดบ้	พย.13/1/1
13	ฉล	เป้า	ฉล	x	x	พย.51/1/1
14	กตเสด	เสด	จอ	ล้ปตศก	กต	พย.48/1/1
15	รวงไล้	ไล้	มะเล็ง	อ้ฏฐศก	รวง	พย.48/1/3
16	มเม	เมด	มะแม	x	x	ลพ.9/1/18
17	รวงเหมา	เหม่า	เถาะ	อ้ฏฐศก	รวง	ลพ.9/3/17
18	โอะ	เหม่า	เถาะ	x	x	พย.44/1/3
19	รวายลี้	ลี้	มะโรง	ตรี	รวาย	ลพ.27/1/2
20	เตาไ้	ไ้	ชวด	นพศก	เตา	พย.4/1/3

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า คำบอกปีในจารึกพะเยานั้น แบ่ง ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ คำบอกปีที่ระบุชื่อปี แบบปีหนไทย เช่นคำว่า ลี เสด เหม่า ตามลำดับข้อมูล 1-3 ใน หัวข้อปีหนไทยเป็นต้น แบบปีขอม เช่น คำว่า มะโรง จอ เถาะ รอก ตามลำดับข้อมูล 1-3 ใน หัวข้อปีขอม เป็นต้น แบบศกล้านนา เช่น คำว่า เตาลี้ เปลิกเสด กาเหม่า ตามลำดับข้อมูลหัวข้อ คำบอกปี เป็นต้น

10.3 คำบอกเดือน

คำบอกเดือนในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก บอกชื่อเดือน 2 ประการ คือ บอกชื่อเดือนแบบปีหนไทย และบอกชื่อเดือนแบบปีขอม ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำบอกเดือน	ลักษณะชื่อเดือน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เจยง	แบบปีหนไทย	ปีกาเหม่า เเดินจยง	พย.5/1/1
2	ฎี	แบบปีหนไทย	ปีเป็ลกสน์เดินฎี	พย.2 แถว 2
3	6	แบบปีหนไทย	เดิน 6 ออก 6 คำ	พย 3/1/3
4	มาคร	แบบปีขอม	ในเดอินมาคร	พย.13/1/3
5	11	แบบปีหนไทย	ในเดิน 11	ลพ.9 /3/18
6	7	แบบปีหนไทย	เดิน 7 ออกลืบตำ	พย.57/1/6-7
7	1	แบบปีหนไทย	ปีกาเปลาเดิน 1	พย.6/1/1
8	11	แบบปีหนไทย	11 หุรวาเดิน 11	พย.26/1/2
9	10	แบบปีหนไทย	เดือน 10 ออก 14ตำ	ลพ.12 /1/2
10	วิสาชะ	แบบปีขอม	เดินวิสาชะไทยะ	พย.53/1/2
11	ชชะละ	แบบปีขอม	ปีดบ้เหมาเดินชชะละ	พย.27/1/2
12	เกา	แบบปีหนไทย	ไทวาเดินเกา	พย.27/1/2
13	สรารณ	แบบปีขอม	เดือนสรารณไทเดือน9	พย.24/1/2

14	ผคุณะ	แบบปีชอม	เดือนผคุณะแรมลิกำ	พย.45/2/7
15	จิตรระ	แบบปีชอม	ปีกาเราเดินจิตรระ	พย.12/1/4
16	ภรามาท	แบบปีชอม	เดือนภรามาทไทเดิน10	ลพ.12/1/2

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่าการบอกคำที่ใช้เรียกเดือนในจารึกพะเยาส่วนมากยังเป็นรายชื่อเดือนในปฏิทินทางจันทรคติ เช่น คำว่า เดือนเจียง หมายถึง เดือนอ้าย เดือนยี่ หมายถึง เดือนสอง เดือนวิสาขะ หมายถึง เดือนหก ส่วนในปฏิทินทางสุริยคติจะนับเดือนตามปกติสากล เช่น การนับเดือนมกราคม กุมภาพันธ์ เป็นต้น ในข้อมูลที่ 11 คำว่า เดือนเซสะเถ (เซษฐ) หมายถึงเดือน 7 หรือ มิถุนายน-กรกฎาคมทางปฏิทินสุริยคติ คำว่า เดือนมาคร (มาฆ) ในข้อมูลลำดับที่ 4 เดือนวิสาขะในข้อมูลลำดับที่ 10 เดือนเซสะเถ ในข้อมูลลำดับที่ 11 เดือนสรวัด ในข้อมูลลำดับที่ 13 เดือนผคุณะ ในข้อมูลลำดับที่ 14 เดือนจิตรระ ในข้อมูลลำดับที่ 15 และเดือนภรามาท ตามลำดับข้อมูลที่ 16 เป็นการนับเดือนตามภาษาบาลี-สันสกฤต คือในภาษาบาลี-สันสกฤตมีการนับเดือนไว้ดังนี้ เดือน 1 เรียกว่า มิคะสิระ เดือน 2 เรียกว่า ปุสสะ เดือน 3 เรียกว่า มาฆะ เดือน 4 เรียกว่า ผัคคุณะ เดือน 5 เรียกว่า จิตตะ เดือน 6 เรียกว่า วิสาขะ เดือน 7 เรียกว่า เซฎฐะ เดือน 8 เรียกว่า อาสาฬหะ เดือน 9 เรียกว่า สวระณะ เดือน 10 เรียกว่า ภัททะปะทะ เดือน 11 เรียกว่า อัสนะยุชะ เดือน 12 เรียกว่า กัตติกะ

10.4 คำบอกวัน

การบอกวันในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำบอกวัน 2 ชนิด คือ บอกวันแบบปีหนไทย และบอกวันแบบปีชอมไทย คำบอกวันส่วนมากเป็นคำบอกปีด้วย ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำบอกวัน	ลักษณะชื่อวัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	อังกาน	แบบปีชอม	วันอังกาน เดิน	ลพ27/1/3
2	พรหตัสบัติ	แบบปีชอม	ในวันพรหตัสบัติ	พย 45/2/7
3	เม็งเปล้า	แบบปีหนไทย	วันเม็งเปล้า	พย5/1/2
4	ติด (อาทิตย์)	แบบปีชอม	วันติด ปี	พย 5/1/2
5	กตชงา	แบบปีหนไทย	วันกตชงา	พย1/1/1-2
6	เตาเสด	แบบปีหนไทย	วันเตาเสด	พย 12/1/8
7	กตไส	แบบปีหนไทย	วันกตไส	พย 13/1/5
8	กาไค	แบบปีหนไทย	วันกาไค	วันกาไคไคฤกษ
9	กาบสงา	แบบปีหนไทย	วันกาบสงา	พย53/1/3
10	จันทร	แบบปีชอม	วันจันทร ปี	ลพ9/1/20
11	เตาชะงา	แบบปีหนไทย	วันเตาชะงา	พย3/1/5-6

12	สุก	แบบปีขอม	วันสุก ปี	พย4/1/4
13	ดับเปลา	แบบปีหนไทย	วันดับเปลา ปี	พย6/1/2
14	เม็งเหมา	แบบปีหนไทย	วันเม็งเหมา	พย55/1/2
15	กตฎี	แบบปีหนไทย	วันกตฎี	พย27/1/2
16	อาทิต	แบบปีขอม	วันอาทิต	พย27/1/2

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำบอกวัน ในจารึกพะเยา มีทั้ง 2 ประการ บาลี-สันสกฤต ซึ่งบอกแบบปีขอม และคำภาษาถิ่นซึ่งบอกแบบปีหนไทย คำบาลีสันสกฤตมีความหมายของวันตรงตามแบบคำบอกวันในปัจจุบันไทย ส่วนคำบอกวันภาษาถิ่น เป็นคำบอกวันแบบปีหนไทยซึ่งถิ่นภาคเหนือใช้พ้องกันกับถิ่นภาคอีสาน

10.5 คำบอกดาวนักษัตรฤกษ์

การบอกฤกษ์ (ริก, ริก,) ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักนั้น ฤกษ์กับดาวประจำ ฤกษ์ส่วนมากมักเป็นชื่อเดียวกัน และในฤกษ์ต่าง ๆ ก็มีดาวที่มีรูปร่างลักษณะเหมือนสัตว์และสิ่งของเป็นจำนวนมากทั้งนี้ผู้ให้สัญลักษณ์ดาวสังเกตจากรูปลักษณะการเรียงกันเป็นกลุ่มของดวงดาวแล้วกำหนดเรียกชื่อดาวตามลักษณะดังกล่าว ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	ดาวในจารึก	ชื่อดาว	สัญลักษณ์ดาว	ทะเบียนจารึก
1	อดัสะวนนี	อัศวินี,	รูปม้า	พย. 46/1/5
2	อุตตราสาท	อุตราษาตมา,	รูปแตร	พย.5/1/3
3	สทตัสตะ	หัสดา	รูปฝ่ามือ	พย.45/1/1
4	วิสาขะ	วิสาขะ	รูปเขากระปือ	ลพ.24/1/3
5	อุตตระภทรี	อุตรภัทรบท	รูปไม้เท้า	กท.93/1/3
6	สสวัสดิตี	สวาตี	รูปช้าง	พย.45/2/8
7	ปุสส	ปุษยะ	รูปสำเภา	พย.4/1/5
8	จิตร	จิตรรา	รูปจระเข้	พย.6/1/3
9	ปุตราภทรบท	ปุรพัทรบท	รูปราชสีห์	พย.26/1/4
10	บุพะผละคุณี	ปุรพผลคุณี	รูปเพดาน	พย.27/1/3
11	เชสตะ	เชษฐา	รูปงาช้าง	พย.7/1/3
12	ขรีตติกา	กฤติกา	รูปลูกไก่	พย.10/1/2
13	อุตตะระพะละ คุณะ	อุตรผลคุณี	รูปงูเห่า	พย.29/1/5
14	มูละ	มูละ	รูปช้างน้อย, สัตีอนาค	พย.11/1/5
15	บุรพาสาท	ปุรพพาสาท	รูปสัปคับช้าง	พย.12/1/7

16 อดัสสะเหลด ภาตเลษะ รูปเรื่อน, พย.13/1/7

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำบอกชื่อฤกษ์และดาวประจำฤกษ์เป็นชื่อที่ยืมมาจากภาษาบาลี-สันสกฤตทั้งสิ้นกลุ่มดาวประจำฤกษ์ก็เป็นกลุ่มดาวที่มีอิทธิทางโหราศาสตร์มาจากอินเดียส่วนสัญลักษณ์ดาวกำหนดตามรูปลักษณะดาว

10.6 คำบอกยาม

คำว่า ยาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับปี 2545 ให้คำจำกัดความไว้ว่า หมายถึง ชื่อส่วนแห่งวัน ยามหนึ่งมี 3 ชั่วโมง รวมวันหนึ่งมี 8 ยาม ในบาลีแบ่งกลางคืนเป็น 3 ยาม ยามหนึ่งมี 4 ชั่วโมง เรียกว่า ปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม (โหร) ช่วงแห่งวัน เป็นเวลายามละชั่วโมงครึ่ง กลางวันมี 8 ยาม ตามลำดับคือ สุริยะ ศุกระ พุระ จันเทหา เสารี ครุ ฤมมะ สุริยะ กลางคืนมี ๘ ยามตามลำดับคือ รวิ ชิโว ศติ ศุโกร ฤมโม โสโร พุโร รวิ คำว่า ยาม ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบตัวอย่างข้อมูล ดังต่อไปนี้

ที่	คำบอกยามในจารึก	เวลา	ทะเบียนจารึก
1	ยามแตร	15.00-16.30	ลพ.24/1/3
2	ยามวันทอง	12.00-13.00	พย.47/1/11
3	โสริยาม	ยามพระเสาร์	กท.93/1/3
4	พุดบรีสุธ (ปู้ดเบ็ง)	วันพุธ ขึ้น 15 ค่ำ	พย.3/1/7
5	ญามบทยงสามบาดน้ำ	10.00-11.42	พย.27/1/3
6	ญามตูดเซา	7.30-9.00	ลพ.12/1/4
7	ญามกลองงาย	9.00-10.00	พย.15/1/3

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่าในการใช้คำบอกชื่อยามนั้น คำที่พบส่วนมากตรงกับคำศัพท์ที่เกี่ยวกับยามในภาคอีสานทั้งนี้ในข้อมูลลำดับที่ 3 คำว่า โสริยาม เป็นการบอกชื่อยามที่เป็นคำภาษาบาลี-สันสกฤต หมายถึง ยามพระเสาร์ การบอกชื่อยามในจารึกพะเยานั้นส่วนมากมักมาพร้อมกับการบอกชื่อฤกษ์

ในจารึกพะเยาหากมีการสร้างพระพุทธรูปจะใช้ ยามวันทอง หรือเที่ยงตรงของ วันเดือน ปี ที่กำหนดเป็นส่วนมาก แต่ทั้งนี้พบการสร้างพระพุทธรูปด้วย ยามกลองงาย (9.00 น.-10.00 น) ในลำดับที่ 7 ของข้อมูลเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

คำว่า บาดน้ำ (บาดรน้ำ) ในลำดับที่ 5 ของข้อมูลเป็นลักษณะการเทียบเวลาในสมัยโบราณโดยมีอัตราการเทียบคือ 1 บาดรน้ำ = 6 นาที 3 บาดรน้ำ จึงเท่ากับ 18 นาที ดังนั้นในการบอกยามว่า ญามบทยงสามบาดน้ำ จึงหมายถึง เวลา 11.42 น.

ในจารึกพะเยา ยามแตร ตามข้อมูลลำดับที่ 1 เป็นฤกษ์สร้างบ้านพงเตาของพระยาสองแคว ยามวันเที่ยง ตามข้อมูลลำดับที่ 2 เป็นฤกษ์สร้างพระพุทธรูปเจ้าสี่หมื่นพะเยา โสริยาม

ตามข้อมูลลำดับที่ 3 เป็นฤกษ์สร้างพระพุทธรูปของพระเจ้ายุธิษฐิระ พุทบริสุท ตามข้อมูลลำดับที่ 4 เป็นฤกษ์ขึ้นครองราชย์เมืองพะเยาของเจ้าสีหิ้นปุเลียง ยามบ่เที่ยงสามบาดน้ำ ตามข้อมูลลำดับที่ 5 เป็นฤกษ์เจ้าสีหิ้นฝงเขตลีมาเมือง ยามตูดเช้า ตามข้อมูลลำดับที่ 6 เป็นฤกษ์ที่เจ้าขุนเมืองพะเยาสร้างมหามณฑป ยามกลองงาย ตามข้อมูลลำดับที่ 7 เป็นฤกษ์ที่เจ้าเมืองแครงสร้างพระพุทธรูป

11. คำนามบ่งชี้อาวุธ

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำนามที่ใช้เกี่ยวกับอาวุธ คำเดียว ได้แก่ คำว่า ตาบ เช่น คำว่า ตาบ ปรากฏในข้อความว่า เจ้าตาบลามน้อย (พย.7/1/9)

12. คำนามบ่งชี้เขตการปกครอง

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำนามที่บ่งชี้เขตการปกครอง ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	แควน	พันธังสี่แควนฉางทั้งหลาย	ลพ.10/3/9
2	เวียง	คีเวียงเป็นแดน	พย.8/1/16
3	เมือง	ผลอันชอบในเมืองเชียงใหม่	พย.26/1/15

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำว่า แควน ตามข้อมูลลำดับที่ 1 เป็นการบ่งชี้ขอบเขตอาณาจักรในสมัยโบราณ คำว่า เวียง ตามข้อมูลลำดับที่ 2 เป็นการบ่งชี้ขอบเขตเมือง ส่วนคำว่า เมือง ตามข้อมูลลำดับสุดท้าย หมายถึง เวียง แต่เป็นคำที่ใช้ภายหลังต่อจากคำว่าเวียงส่วนลักษณะคำและความหมายคำเหมือนกัน

13. คำนามบ่งชี้มาตราวัดระยะ

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำนามที่บ่งชี้ มาตราวัดระยะ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ วัดระยะความยาว วัดระยะความกว้าง วัดระยะความสูง วัดขนาด และวัดระยะที่มีความหมายเป็นการนับจำนวน ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	กำ	เมาลีพระเจ้าใหญ่ชาวกำ	ลพ.29/2/1
2	เสน	ผมมี 1500 เส้น	ลพ.29/2/4
3	ศอก	คิ้วยาว 3 ศอก	ลพ.29/2/6
4	วา	กว้าง 2 วา	ลพ.29/2/5
5	คืบ	กว้างคืบ 1	ลพ.29/2/7

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว คำว่า กำ ตามข้อมูลลำดับที่ 1 เป็นการวัดขนาด คำว่า ศอก วา ตามข้อมูลลำดับที่ 3-4 เป็นการวัดความยาว คำว่า คืบ ตามข้อมูลลำดับที่ 5 เป็นการวัดขนาดความกว้าง เป็นต้น

14. คำนามบ่งชี้หน้าหนัการชั่งตวง

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก ปรากฏคำเกี่ยวกับหน้าหนัการชั่งตวง จำนวน 1 คำ ได้แก่ คำว่า **หาบ** ปรากฏในข้อความว่า ส่งเกลือขบ 3500 หาบน้ำ (พย.27/4/13)

15. คำนามบ่งชี้ส่วนต่าง ๆ ของพระพุทธรูป

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำที่บ่งชี้ เกี่ยวกับบอวัยวะต่าง ๆ (นับอวัยวะตามแนวคิดทางพุทธศาสนาพิจารณาจากอาการ 32 และมหาปุริสลักขณะ 27 ประการในพระไตรปิฎก) ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เมาลี	<u>เมาลี</u> พระเจ้า	ลพ.29/2/1
2	คิ้ว	<u>คิ้ว</u> ยาว 2 ศอก	ลพ.29/2/6
3	ตา	<u>ตา</u> ยาว 3 ศอก	ลพ.29/2/6
4	ปาก	<u>ปาก</u> ยาว 2 ศอก	ลพ.29/2/8
5	หู	<u>หู</u> ยาววา	ลพ.29/2/8
6	คอ	<u>คอ</u> กลม 3 วา	ลพ.29/2/10
7	บ่า	<u>บ่า</u> ยาววา 3 ศอก	ลพ.29/2/10
8	ตอก	<u>ตอก</u> ดำมีดยาว 2 วา	ลพ.29/2/10-11
9	อก	<u>อก</u> แต่ <u>อก</u> ถึงคาง	ลพ.29/2/11
10	แหล	หัวนมถึง <u>แหล</u> 2 วา	ลพ.29/2/12
11	แขน	<u>อก</u> กว้าง 2 วา <u>แขน</u>	ลพ.29/2/13

จากตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ สรุปความว่า คำว่า เมาลี (มวดยผม) คิ้ว ตา ปาก หู คอ บ่า ตอก (กระดูก) อก แหล (รักแร้) แขน เป็นอวัยวะต่าง ๆ ของพระพุทธรูปทั้งนี้การใช้คำนามบ่งชี้อวัยวะของพระพุทธรูปนี้มีคำศัพท์เฉพาะพระพุทธรูป ได้แก่ คำว่า เมาลี หมายถึงมวดยผม

16. คำกริยาบ่งชี้เจตนาต่าง ๆ

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก ปรากฏคำกริยาบ่งชี้เจตนาปรากฏเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำกริยาในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	หิ	หือสร้างไว้แล	พย.7/1/5

2	ไห	จึงจะให้ไปถามชื่อ	ลพ.9/2/14
3	ไห	จึงจะให้ไปถามชื่อ	ลพ.9/2/14)
4	ถาม	จึงจะให้ไปถามชื่อ	ลพ.9/2/14
5	ยด	หยุดน้ำให้หน้าแก่พระ สุวรรณ	ลพ.9/3/15
6	มา	มาไถ่	พย.48/1/3
7	ตก	หื้อมันตกหม้อเพจี	พย.52/1/11
8	เกิด	ครั้นตายหื้อมันเกิดในเมือง	พย.52/1/13
9	ชวน	ชวนนัคนุญทั้งหลาย	ลพ.27/1/2
10	ฝง	มาฝงจารึกไว้	ลพ.27/1/6
11	ไถ	นาไถ 1100 นา	พย.59/1/8
12	อยู่	ฝงอยู่ในบ้านเก่าของตน	ลพ.27/2/1
13	ฝง	ผู้ใดไปฝงคำผ้าขาว	ลพ.27/2/2
14	ขบ	หื้อขบหนีจากบ้าน	ลพ.27/2/7

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว ในข้อมูลลำดับที่ 1 เป็นคำกริยาบ่งชี้แสดงเจตนาบอกเล่า ในข้อมูลลำดับที่ 2 เป็นคำกริยาบ่งชี้แสดงเจตนาบอกให้ทำ ในข้อมูลลำดับที่ 8 เป็นคำกริยาบ่งชี้แสดงการสาปแช่ง ในข้อมูลลำดับที่ 13 เป็นคำกริยาบ่งชี้แสดงเจตนาบอกปฏิเสธ เป็นต้น

ผู้วิจัยแบ่งคำกริยาบ่งชี้เจตนาในจารึกพะเยา ออกเป็น 3 หมวด คือ อกรรมกริยา สกรรมกริยา และทวิกรรมกริยา

อกรรมกริยาที่ปรากฏในจารึกพะเยา ตัวอย่าง เช่น คำว่า เกิด ปรากฏในข้อความว่า เกิดมาได้สิบสามปี (ลพ.9/1/13)

สกรรมกริยาที่ปรากฏในจารึกพะเยา ตัวอย่าง เช่น คำว่า สร้าง ปรากฏในข้อความ จารึกพะเยาว่า สร้างวัดหนองกวาง (พย. 1/1/2) คำว่า กิน ปรากฏในข้อความจารึกพะเยาว่า กินบ้านอ้อยเอาออก (พย. 1/1/5) คำว่า หื้อ ปรากฏในข้อความจารึกพะเยาว่า หื้อบ้าน หื้อหมาก หื้อนา (พย. 4/1/5)

ทวิกรรมกริยาที่ปรากฏในจารึกพะเยา เช่น คำว่า ธิบ ปรากฏในข้อความจารึกพะเยาว่า ธิบไร่ไร่เมือง (ลพ. 1/2/11)

ต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะแสดงข้อมูลคำกริยาบ่งชี้เจตนาที่ปรากฏในจารึกพะเยาเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัย ซึ่งข้อมูลคำกริยาบ่งชี้เจตนาดังกล่าว ประกอบด้วยคำอกรรมกริยา สกรรมกริยา และทวิกรรมกริยา ดังนี้

ที่	คำกริยา	อก.	สก.	ทวิ.	ข้อความในจารึก	ทะเบียนจารึก
1	สร้าง		✓		สร้างวัดหนองกวาง	พย. 1/1/2
2	กิน		✓		กินบ้านอ้อยเอาออก	พย. 1/1/5
3	หื้อ			✓	หื้อบ้าน หื้อหมาก หื้อนา	พย. 4/1/5
4	เดิน	✓			พอเดิน 6 ออก 6 ค่า	พย. 3/1/3
5	กล่าว			✓	จะกล่าวโย	พย. 4/1/5
6	ฝัง		✓		ฝังหินจารึกไว้	พย. 4/1/6
7	รักษา		✓		รักษาเชิงคดี	พย. 5/1/6
8	ใช้สอย		✓		มาใช้สอยคนเจ้าไทยก็ได้	พย. 6/1/10
9	วิตก	✓			อย่าวิตกเขา	พย. 6/1/10
10	ทูล			✓	จำทูลพระราชโองการ	พย. 7/1/6
11	เสวย		✓		หื้อเสวยทสราชธรรม	พย.7/2/8
12	แต่ง			✓	หื้อแต่งนากับคน	พย.8/1/9
13	ถวาย			✓	ถวายเป็นวัดพระ	พย.8/1/5
14	เทศนา			✓	เทศนาแก่เจ้าหมื่นสามนา	พย.8/1/7
15	ชวน			✓	วัดพระญาร่วงชักชวนนักบุญ	พย.9/2/3
16	หล่อ		✓		หล่อน้ำทองตนนี้บูชาพระ	พย.9/2/4
17	เอา		✓		ใหญ่หื้อเอาน้ำ	พย.9/2/10
18	ซื้อ		✓		สามีเจ้าซื้ออกกลางกว่าน	พย.10/1/5
19	อาศัย	✓			อาศัยแก่สุริยวงศ์พงศ์	ลพ.9/1/12
20	เกิด	✓			เกิดมาได้สิบสามปี	ลพ.9/1/13
21	เลี้ยง		✓		เลี้ยงตนตายกลาย	ลพ.9/2/2
22	เรียก		✓		ให้เรียกเจ้าสี่หมื่น	ลพ.9/2/5
23	ให้			✓	อาจให้ทานแก่ภิกษุสงฆ์	ลพ.9/2/7
24	กระทำ		✓		กระทำพระสุวรรณวิหาร	ลพ.9/2/12
25	นับ		✓		แม้จะนับหมากไซร์	ลพ.9/3/1
26	หยด		✓		เจ้ามหาราชหยดน้ำให้ไร่ให้ นา	ลพ.9/3/11
27	อยู่	✓			อยู่วัดพระคำ	ลพ.10/1/6
28	ขึ้น		✓		ขึ้นจารึกฝังเสมา	ลพ.10/3/17

29	เอาออก	✓		หากผู้ใดเอาออก	ลป.6/1/16
30	นิพพาน	✓		นิพพานไฟแล้	ชร. 4/1/2
31	ริบ		✓	ริบไร่ไพร่เมือง	ลพ. 1/2/11
32	อภิเชก	✓		มาอภิเชกแล	ลพ. 13/3/8
33	ส่ง		✓	ส่งเกลือ	พย.27/4/16
34	ไหว		✓	หื้อไหวหาสามีเจ้า	พย.29/2/1
35	ฟัง		✓	แลผู้ใดบ่ฟัง	พย.29/2/12
36	เฝ้า		✓	อันเฝ้าปิฎกก็ดี	ลพ.22/1/16
37	พา		✓	พาถ้อยพาคำ	ลพ. 27/2/4
38	ขับ		✓	หื้อขับมันหนีจากบ้าน	พย. 27/2/7
39	ถาม		✓	ถามแสนข้าวจอม	พย.48/1/14
40	หนี		✓	มันบ่หนี	ลพ. 27/2/8
41	ลัก		✓	ลักบวชลักเรียน	พย. 55/1/9
42	บวช	✓		บวชแล้วตุ๊กจักจำสิกเสข	พย. 55/2/1
43	บอก		✓	บอกถึงเจ้าพันจ่า	พป.7/2524/8
44	หื้อ		✓	หื้อสร้างไว้แล	พย.7/1/5
45	ให้		✓	จึงจะให้ไปถามซื้อ	ลพ.9/2/14
46	ไป	✓		จึงจะให้ไปถามซื้อ	ลพ.9/2/14
47	ตาย	✓		ครั้นตายจากเมิงคน	พย.44/2/7
48	มา	✓		มาไถ่	พย.48/1/3
59	โอย		✓	อയാตน้ำโอยทาน	พย.47/1/9
50	ตก	✓		หื้อมันตกหม้อเพจี	พย.52/1/11
51	เกิด	✓		ตายหื้อมันเกิดในเมืองพะเยา	พย.52/1/13

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำกริยาในจารึกพะเยา มีทั้งกริยากรรมกริยาทวิกรรม คำกริยาดังกล่าวยังใช้บอกเจตนาต่าง ๆ ในสังคมสมัยนั้น ๆ เช่น

ที่	คำกริยาในจารึก	กิจกรรมที่ปรากฏในจารึก	ทะเบียนจารึก
1	<u>ก</u> ทำ	<u>กระทำ</u> พระสุวรรณมหาวิหารนี้แล้ว	ลพ.9/2/12-13
2	<u>ห</u> ล่น้ำ	เจ้าสี่หมื่นตายกลาย จึงจะ <u>ห</u> ล่น้ำสู เหนือทกตกแผ่นดิน นรินทรมีสรทาบ ขาด จึงจะอบพกาสให้นา แก่พระ	ลพ.9/2/ 18-19

		สุวรรณวิหาร มีประมาณ 21685 เข้า	
3	<u>กัณฑ์พระ</u>	เจ้าสี่หมื่น <u>กระทำพระ</u> ในปีรงเหมา	พย.44/1/1-2
4	<u>อวดนำโอยทาน</u>	เจ้ามหาราช มหาเทวี <u>อวดนำโอยทาน</u> แลให้ในปีรงเหมา	พย.44/1/8-9
5	<u>คัณฑ์พระเจ้า</u>	เจ้าสี่หมื่นให้ <u>กระทำพระเจ้า</u> ในปีรงเหมา	พย.47/แถว 3
6	<u>รังสา</u>	หมื่นน้อยหน่อหาก <u>รังสร้าง</u> เป็นลูก วัด สุวรรณมหาพิหาร	พย.47/แถว6
7	<u>อวดนำโอยทาน</u>	มหาราช มหาเทวี <u>อวดนำโอยทาน</u> ให้แก่พระเจ้า ในปีรงเหมา	พย.47/แถว9-10
8	<u>กัณฑ์พระ</u>	เจ้าสี่หมื่นให้ <u>กระทำพระเจ้า</u> ในปีรงเห มา เม็งว่าเกาะ	พย.42/แถว2
9	อวดโอยทาน	เจ้ามหาราช (และ) มหาเทวี <u>หยาต (น้ำ)</u> <u>อวยทาน</u> ให้แก่พระเจ้าในปีรงเหมา	พย.42/แถว6-7
10	(ชวนนั) บุญทั้งหลาย สงปริวายสี่ศักราช (ไต) 738...จึงเอาวัดเมื่อ ถวายที่เปน บุญกุศลแก่ เจ้าเหนือ) หนุวิ	มีผ้าขาวผู้หนึ่งชื่อว่า... <u>ชวนนับุญ</u> <u>ทั้งหลายสร้างปริวายสี่ ศักราชได้ 738</u> (ตัว)...จึงเอาวัดเมื่อ ถวายหือเป็นบุญ กุศลแก่เจ้าเหนือหัว	ลพ.27/1/2-4
11	(มาฝ้งจาริก)	ลุงเจ้าโถดแลพันยี่...มาฝ้งจาริกไว้ในปี เต่าสี่ ศักราชได้ 774 ...เป็นเจ้าสี่หมื่น พะเยา	ลพ.27/1/6
12	ฝ้งจาริกไว้กับวัดเกาญ อดแล	เจ้าเถร...ตนนี้ มาฝ้งจาริกไว้กับวัดเกา ญอดแล	ลพ.27/1/9
13	สงบานพองเตา (หี) เป นที่อญ	พระยาสองแควเก่า พระเป็นเจ้า เอาเป็น ลูก ให้มาเป็นเจ้ากินเมืองในเมืองพระ เยา มา <u>สร้างบ้านพองเตา</u> หือ เป็นที่อญ	ลพ.24/7-8
14	เขามาฝ้งธรรมเทศนา	มหาสังฆวัดหลวง มหาสังฆราชาวัดตำ มหาเถรธรรมจินดา ทั้งสมเด็จ พระราชอาโสกราชผู้เป็นเจ้า <u>เข้ามาฝ้ง</u> <u>ธรรมเทศนา</u> ก็อนุโมทนาด้วยสรรธา	พย.45/1/2

15	ฝ่งรีก	พระเป็นเจ้า เจ้ามาคู้ฝ่งฤกษ์ให้จำเริญ สวัสดีแก่พระเป็นเจ้าแผ่นดิน	พย.5/1/2
16	หีไวกนกับ 20 ครวัรกัสาพระพุต ทะเปนเจา	นำมาไว้กับวัดดอนครามแล พระ มหาราชเทวีเจ้า <u>หื้อคนไว้คน กับ 20</u> <u>ครวัร รักษาพระพุตเป็นเจ้า</u>	พย.2/แถว11-12
17	ออกไสสีมาใหม่	เจ้าสีห์หมื่นผู้เป็นปู่เลี้ยงพระเป็นเจ้าเมิงพิง มากินเมืองพะเยา สีบ (ต่อ) เจ้าสีห์หมื่น ผู้ เป็นอวเลี้ยงปู่พระ แต่โบราณ ชันธสีมา ทุกคราทูกเมื่อโพ จึงหื้อจาม <u>ออกใส่</u> <u>สีมาใหม่คือจักใครที่นี้เสถียร</u>	พย.3/1/13
18	โหเมื่อนั้นเปนปริจาริกาะ แห่งตนกับชาครวัรนึ่งสี คนไวโหเปนชาพระพุต เจาโนวคกลาง	เจ้าพันฉางอารี มีโสมนัสศรัทธาแลเห็น สังขาร ทั้งมวลปมึเที่ยง ใครได้สมบัติใน เมิงฟ้า แลนิพพาน จึง <u>ให้แม่ อันเป็นปริจา</u> <u>กะ แห่งตนกับชาครวัรนึ่งสีคนไว้ให้เป็น</u> <u>ข้าพระพุตเจ้าในวัดกลาง</u>	พย.57/1/3-5
19	ฝ่งหรีนจาริกไวโนวควิ ระสุตชะอาราม	แลลุงพระเป็นเจ้าเมิง เชียงราย กับเจ้า พันเค้า เมิงพ่อน้อย <u>หื้อคนมาฝ่งหีน</u> <u>จาริกไว้ในวัดวิสุทธอาราม</u>	พย.4/1/6
20	ฝ่งจาริกไวกับวัดนาง หมื่น	เจ้าพ่อพันน้อยหนังสือ...หื้อ มาฝ่งจาริก <u>ไว้กับวัดนางหมื่น...คนอันหลวงชีรักษา</u> พระพุตเจ้าหื้อช่วยรักษาชาวเจ้าในวัดนี้	พย.6/1/5
21	หีคนไวรกัสาพระพุต เจาโนวคอารามปานอย	สมเด็จจบพิตรพ่อครูพระเป็นเจ้า เจ้าสี หมื่นพยาว <u>หื้อคนไว้รักษาพระพุตเจ้า</u> <u>โนวคอารามปานอย 2 ครวั 5 คน ผู้ชาย</u> 1 ผู้หญิง 1	พย.26/1/5-6
22	หีเอาหุรนมาฝ่งกต หมายที่ดินหีเปนคาม เขต	ครูพระเป็นเจ้า เจ้าสีหมื่นพะเยา <u>หื้อเอา</u> <u>หีนมาฝ่งกตหมายที่ดิน หื้อเป็นคามเขต</u> ปริมณฑลได้ 700 วา	พย.27/1/4-5
23	ฝ่งหุรนพัตทะสีมา	<u>หื้อฝ่งหีนพัตสีมา หื้อเป็นอุโบสถไว้กับ</u> วัดสี มีพระมหาเถรเจ้า ตนเป็นอธิบดีใน อารามอันมีชื่อว่าพระมหาเถรเจ้า	พย.27/1/6

		ปัญญาวังสเจ้า	
24	เจ้าทูลพระราชโองการ มาถึง พระราชครูพ ระเปนเจ้าสี่หมื่นพยาว ที่เอาคนเอานา ไวกัสาพระพุทเจ้า	สมเด็จพระพิตรพระเป็นเจ้าเมืองพิง (ทั้ง สองพ่อลูก) จึงให้นางเฝ้าแก้หน้าโรง <u>เจ้า ทูลพระราชโองการมาถึง พระราชครู พระเป็นเจ้าสี่หมื่นพะเยา <u>ที่เอาคนเอา นาไวกัสาพระพุทเจ้า</u></u>	พย.7/1/6-7
25	สร้างอารามอันชี่ดลิตา อาราม	มหาเถรมงคลพระหญาเค้า <u>สร้างอาราม อันชี่ดลิตาอารามนี้แล้ว</u> บริบวน เมื่อ ถวายแก่เจ้าแสนกัลยาณ	ชร.63/1/4
26	ไวกา 300000 เบ แล คนทั้งมวณฝูงนิก บัวด์บ้านดา	ตรีภูวนาวตังควรวังสวิสุทหมกฏมณี ภู ดาธิบตีบพิตรบังเกิดปีติโสมนัสยินดีใน พระศรีรัตนตรัยเจ้า จึงไวกา 300.000 <u>เบี้ย และคนทั้งมวณฝูงนี้กับวัดบ้านดำน ในพันทนาเชียงตี</u>	ลป.6/1/8-9
27	สงาวัดแลอุโบสถถะแล ปีตะกะปะริบวน	เชษฐริกแลมหาสามีสี่ลวิสุทเจ้าสร้าง <u>วัดแลอุโบสถและปฏิภกัปริบวนแล้ว</u>	พย.89/1/4-5
28	หิวัดนบกบัวด์	พระเป็นเจ้าแลมหาเทวีเจ้าแลยายพระ เป็นเจ้า <u>ที่ไวกัคนกับวัดสิบคร้วไผอย่า กัล้วย่าเกล้า</u> ตามอาชาพระที่ไวกัหมื่น กับอ้ายเลาเรนหนึ่ง	พย.98/1/19
29	สงาวัดป่าใหม่	ในพระศรีรัตนตรัยเจ้าจึงที่ไวกัไพ ราชนาม หาเถรมจรุสเจ้า ในสำนักมหาสามีสวร สี่เจ้า มา <u>สร้างวัดป่าใหม่</u>	พย.8/1/4
30	นำเอาศาสนาพระ พุทเจ้าโนลังกาทิบมา ถึงเมิงหริภุญไช	มหาศรีลัษธรรมคุณวันรัตนลังการเถร เจ้าไพ <u>นำเอาศาสนาพระพุทเจ้าใน ลังกาทิบ มาถึงเมิงหริภุญไชย</u>	ชร.4/1/9-12
31	สงามหาเจตะยะเพนที ตรงสระรีระธา (ต)	พระพุทเจ้าคทำมหาเถรมจรุสเจ้า ตนเพน นวารามาธิบตี เป็นประธาน <u>สร้าง (พระ) มหาเจตีย์ เป็นที่ตรง สระ ธาต</u>	พย.28/1/6
31	หัวแสนญาณกัลยาทิน	<u>หัวแสนญาณกัลยาทินเมืองพะเยา...</u>	ลพ.19/1/3

	เมิงพยาว	ศาสนาพระพุทธเป็นเจ้า	
32	หีทานชาไวกับวัดบ้านหนอง	มหาสามีเจ้าญาณเทพคุณ วัดบ้านดอน <u>หีทานชาไวกับวัดบ้านหนอง</u>	พย.10/1/3-4
33	ฝ่งหิรณจาริกไววาชนันน์ แต่นี้เมื่อหน้าคน ทงหลายฝ่งใดผิดกัน (ไว) ...กนัไว (ผูกกัน) ไว ตักนัลยาเขาไฟในวัดนี้	เจ้าเมิงพยาวหีอ <u>ฝ่งหิรณจาริกไว้ว่าชนันน์</u> <u>แต่นี้เมื่อหน้า คนทงหลายฝ่งใดผิดกัน ไว</u> <u>...กันไว้ผูกกัน ไว้ตักกัน อย่าเข้าไฟในวัดนี้</u>	พย.29/1/8-12
34	ฝ่งจาริกในวัดวิสุทธ (ทา) ราม	มหาเถรชยบาลรัตนปัญญาขออนุญาต แห่งมหาธรรมราชาธิราช เพื่อจักหีอ <u>ฝ่ง</u> <u>จาริกในวัดวิสุทธาราม</u> ในเมิงพะเยา หีอ ถาวรในพุทธศาสนา 5000 ปี	ลพ.22/1/6-7
35	เอาปามันจิมหวย หวดอยพูนันแลกเอา ปากบวัดพุทที	นายพรานสิน (มี) สรรชายินดีในศาสนา พระพุทธเจ้า <u>เอาปามันจิมห้วยหวดอยพูน</u> <u>ปอมันแลกเอาปากบวัดพุทที</u> ที่นี้สืบเมื่อ พายหน้าต่อเท่าสิ้นศาสนา 5000 ปี	พย.11/1/5-6
36	รับอาตญาพระเปนเงา ...ใหม่มาฝ่งไวโนโบ	เจ้าพันมหาด..... <u>เชียงรับอาชา พระเป็น</u> <u>เจ้า....ใหม่มาฝ่งไวโนโบ</u>	พย.49/1/3-4
37	สาางวตห์หนองกวาง	เจ้าหมีนมหาสร้างวัดหนองกวาง	พย.1/1/2
38	หมื่นพันเภาเมิงสินนเปน (เคา) ซวยหลัแลวเงา เมิงสอยพรญาวมาอับพ ริระเสกแล	หมื่นนาหลังยอด หมื่นแป้น <u>หมื่นพันเภา</u> <u>เมิงสินนเปนเคาช่วยหล่อแล้ว เจ้าเมือง</u> <u>ส้อยพะเยามาอภิเษกแล</u>	พย.13/3/5-8
39	สาางเจตินิ	ดูเขาทงหลายจักสร้างเจตีย์นี้ ...านรอง แรง	พย.34/1/5
40	ไวคนสิบสองครวั	พระศรีรัตนตรัยเจ้าจึงไว้ <u>คนสิบสองครวั</u> .....พระพุทธเจ้า	พย.16/1/10-11
41	กทำบุญในวัดสุวรรณ ราม	พระพุทธเจ้า <u>กระทำบุญในวัดสุวรรณ</u> <u>ราม</u>	พย.51/1/8-9
42	หีปลุกมะหามนคก	พระเป็นเจ้าอยู่หัวตนเป็นพระมีพระราช โองการหีอ ซวยอดตระหนานดาบเรื่อน	ลพ.12/1/6-7

- จันทุมมาใส่หัวเจ้าขุนเมืองพยาวเชียงคง
หื้อปลุกมหมณทป
- 43 ชาวเมืองสางพระเจ้า เจ้าสังชะทั้งหลาย นักบุญชาวเมือง สร้าง พย.15/1/6
พระเจ้า
- 44 หากลับบวดลักรัยนผิ มุลศาสนา นำ หากลับบวชลักเรียน...ผิ พย.55/1/9-10
หากลับบวชลักเรียนกุจกมีอาชญาจำลิก
อาดญาจำลิก เสียชะแล อาชญาอันเป็นเจ้าแผ่นดิน
- 45 สางพุตตะสาตสนาวัด ชื่ออนูราชา...เจ้าพวกคคลองอยู่เชียงยง พย.53/1/7
บานยางะ ยง (นี้) อย ชื่อแหวนปัดคำผู้ (ชื่อ) นาง
แก้ว ทั้งลูกเต้าพี่น้องทั้งมว (ล) มาสร้าง
พุตศาสนาวัตบ้านยางที่นี้
- 46 ชื่อเอาตน (ภูมอุพย) เจ้าพวกกองผู้ลูกเอาเงินพระสิบพี (น) พย.53/4 ซ้าย/
ปลาย 5 ร้อยชว 1 ชื่อเอาคน (กรรม 14-15
อุภย)
- 47 ผังจาริกไนวดัด พระเจ้าหมีนเจ้า พระเป็นเจ้าหื้อผังจาริก พย.38/แถว3
ไนวดัด..ชลาว หื้อมันต่อศาสนาเท่า
ศาสนาพระเป็นเจ้า 5000 ปี เจ้าแผ่นดิน
ผู้ใดอย่าเบียดเบียนเขาใช้สอยเขาหมุ่นี
ผ้าขาวใส่คน...ลูก...ชายไว้เป็นข้า
พระพุทธรูปเสนลาว.ด
- 48 เอาตนไวกกบวัดนี้ 20 เอาวัดจอยแซนี้เมื่อถ (า) ยเป็นส่วนบุญ พย.39/1/9-11
ครวั พระมหาเทวีเปน จำเริญแก่พระมหาเทวีเจ้า ขอเอาคนไว้
เจ้าคยินดินกำรับเอาสวน กบวัดนี้ 20 ครวั พระมหาเทวีเป็นเจ้ากั
บุญญะแลวดตีหัวไตน 20 ยินดินัก รับเอาส่วนบุญแลวัดหื้อไว้คน
ครวักบวัด 20 ครวักบวัดนี้ โดย (คน) มหาเถระ
(พระ) เถระเจ้าxonนั้นแลนา
- 49 พระเจ้าต่นนีชาวห พระเจ้าต่นนีชาวหมุกสร้าง พย.41/แถว1-2
มุกสาง
- 50 สางวตเมื่อแหงมะ เอาบุญอันเขาได้สร้างวัด เมื่อแห่งมหา ลพ.30/2/2
หาถระปราสาทเจ้า เถระปราสาทเจ้า มหาเถระเจ้า หื้อเจ้า
อาจารย์มหินทรกับเจ้าพวกต้องแต่มคง

คาเอาบุญนั้น เมื่อถวายแก่พระมหาเทวี

เจ้า พระมหาเทวีเจ้าก็ยินดีบุญอันนั้น

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำกริยาบ่งชี้เจตนาต่าง ๆ ในจารึกพะเยานั้นสะท้อนถึงเหตุการณ์สำคัญที่ได้รับการบันทึกไว้เป็นหลักฐานในการศึกษาวิถีชีวิตคนไทยในจารึกพะเยา ซึ่งให้ความสำคัญในกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. การสร้างวัด,วิหาร,มณฑป เป็นต้น ดังข้อมูลปรากฏในลำดับที่ 1,25,27,29 เป็นต้น
2. การสร้างพระพุทธรูป ดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 3,5,8 เป็นต้น
3. การเข้าวัดฟังธรรมและกิจกรรมการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่เจ้ากรรมนายเวร ดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 9,10,14,32,เป็นต้น
4. กิจกรรมการถวายข้าทาสแด่วัดหรือเรียกว่า ข้าวัด ดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 6,16,18,21,24,26,28 เป็นต้น
5. กิจกรรมการฝังจารึกดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 11,12,19,20,33,34, เป็นต้น
6. กิจกรรมการสร้างบ้านแปลงเมือง ดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 13,เป็นต้น
7. กิจกรรมการบูรณปรับปรุงขอบขัณฑสีมา ดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 17 เป็นต้น
8. กิจกรรมการฝังลูกนิมิตดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 23 เป็นต้น
9. กิจกรรมการสืบทอดอายุศาสนา ดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 30 เป็นต้น
10. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องการขึ้นครองราชย์ ดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 3 เป็นต้น
11. กิจกรรมการประกาศโทษผู้แอบแฝงบวช ดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 44 เป็นต้น

17. คำลักษณนาม

คำลักษณนามที่ปรากฏในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก มี 2 ประการ คือ 1) คำลักษณนาม และ 2) คำลักษณนามซ้ำชื่อ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

17.1 คำลักษณนาม

คำลักษณนาม หมายถึง คำที่บอกลักษณนาม เช่น ตน ฟุ่ง อัน จำพวก ต้นหาบ เป็นต้น ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	ลักษณนาม	นามในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	อนัน	ภวบาด	แกภวบาดสามอนัน	ลพ.9/1/3-4
2	ฟุ่ง	บาน	บานฟุ่งนี้	ลพ.9/3/8
3	ฟุ่ง	นา	นาฟุ่งนี้	ลพ.9/3/8
4	อนัน	หินเสมา	หินเสมาตราทุกอนัน	ลพ.9/3/9
5	เขา (ข้าว)	นา	แลนาเขานี้	พย.47/8
6	ตน	เจาเถร	เจ้าเถร...ตนนี้	ลพ.27/1/9

7	ตว (ตัว)	สกกราด (ศักราช)	สกกราดโต 824 ตว	พป.417/2524
8	ต (วั)	สกักราช (ศักราช)	สกักราชโต 845 ต (วั)	พย.5/1/1
9	ครวั	คน	คน 11 ครวั	พย.5/1/12
10	ครวั	มหาเถร้เจาสรีกยณ	มหาเถร้เจาสรีกยณ 5 ครวั	พย.5/1/17-18

17.2 คำลักษณนามซ้ำชื่อ

คำลักษณนามซ้ำชื่อ หมายถึง ที่บอกลักษณะนามโดยซ้ำกับคำนาม เช่น บ้าน เรือน เข้า (ข้าว) บาท สวน ครวั เงิน เปี้ย ดังตัวอย่างข้อมูล เช่น

ที่	ลักษณนาม	นามในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	บาน	บาน	บาน 11 บานนี้	พย.47/8
2	นา	นา	นาลมแลง 100 นา	นา
3	เงิน	เงิน	หีเงินมาสาง 500 เงิน	พย.8/1/6

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความได้ว่า ในจารึกพะเยามีการใช้ลักษณนามซ้ำกับคำนาม เช่น เงิน (เงิน) ทอง (ทอง) ดังข้อมูลที่ปรากฏในลำดับที่ 1-3

18. คำบอกจำนวน

คำบอกจำนวนหรือปริมาณวิเศษณ์ เป็นคำที่หมายถึงวิธีการนับจำนวน หรือเกี่ยวข้องกับวิธีการนับจำนวน ในจารึกพะเยามีวิธีการบอกจำนวนเป็นหลักหน่วย หลักสิบ หลักร้อย หลักพัน หลักหมื่น หลักแสน และหลักล้าน วิธีการบอกมีทั้งเขียนเป็นตัวเลข หรือเขียนเป็นตัวหนังสือปรากฏได้ทั้งด้านหน้า และด้านหลังของคำที่บอก

คำบอกจำนวนในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก เท่าที่พบมีคำบอกเฉพาะจำนวนอย่างเดียว เช่น 1,2,3,4,5,100,200, เป็นต้น คำบอกจำนวนตามปกติแต่มีคำต่อท้ายคำการใช้คำบอกจำนวน เช่น 2 ชนิด, 3 โจร, 5 ประการ, ไตรภูมิ ทวิภพ, เอกภพ, เป็นต้น คำบอกจำนวนตามปกติแต่มีคำอื่นอยู่หน้าคำบอกจำนวน เช่น ชันร้ห้า, มารสาม, เทวทูต 4, เป็นต้น คำบอกจำนวนเต็ม เช่น ที่ 1, ที่ 2 ดังนี้

ที่	คำบอกจำนวน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	1	เป็นสงขข้าพระ 1	ลพ.10/2/16
2	2	เดิน 2	พย.13/1/4
4	3	หรรคุณได้ 3	พย.51/2/5
5	4	เดิน 4	พย.51/1/3
6	5	เดือน 5	พย.13/1/4
7	6	วัน 6	พย.55/1/2
10	7	เดิน 7	พย.57/1/6

11	8	แรม 8	พย.51/1/3
12	9	9 ตัว	พย.13/1/7
13	10	นาบ้านอ่าง 10	พย.59/4/7
14	27	27 ชื่ออุตุตราษาตม	พย.5/1/3
15	30	ผีตาย 30	พย.59/2/5
16	40	40 วา	ลพ.27/1/14
17	50	50 นาเชือบ้า	พย.59/3/1
18	100	100 นาชี่กา	พย.59/2/2
19	200	200 ที่เขาพระเจ้า	พย.51/1/3
20	300	เงิน 300	พย.27/2/19
21	400	400 ชื่อคนได้	พย.13/2/10
22	572	572 ปูน้อย	พย.27/2/16
23	642	642 แลกระทำบุญในวัด	พย.51/1/11
24	700	700 พัน	พย.27/2/15
25	800	ค่า 800	พย.48/1/2
26	855	ศักราชได้ 855	พย.6/1/1
27	4000	นา 4000 เบี้ย	พย.59/4/3
28	5000	นางลามแซกได้ 5000	พย.13/4/12
29	10000	บุตรได้ 10000	พย.13/3/12
30	10944	10944 เกณฑ์	พย.18/1/4
31	300000	ไฉนา 300000 เบี้ย	ลพ.6/1/8
32	311422	หรรคุณ 311422 ตัว	พย.3/1/4
33	1500000	1500000 ทอง	พย.13/2/8
34	3115422	หรรคุณ 3115422 ตัว	พย.46/1/3

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า ในจารึกพะเยา คำนามบอกจำนวน มีตั้งแต่จำนวนหลักหน่วย หลักสิบ หลักร้อย หลักพัน หลักหมื่น หลักแสน หลักล้าน นอกจากนี้คำนามบอกจำนวนหลักล้าน ยังพบคำบอกจำนวนในภาษาบาลีว่า โกฎิ (พย.52/1/3) หมายถึง จำนวน 16 ล้าน

คำนามบอกจำนวนในจารึกพะเยาปรากฏการใช้ 2 ลักษณะ คือ อยู่หน้าคำลักษณนาม เช่น ชื่อความว่า หรรคุณได้ 3 ตัว ตามข้อมูลในลำดับที่ 3 และอยู่ท้ายวลี เช่นวลีว่า เป็นสงฆ์ข้าพระ 1 ตามข้อมูลในลำดับที่ 1 เป็นต้น

19. คำสรรพนาม

คำสรรพนาม หมายถึง คำที่ใช้แทนคำนามเพื่อไม่ต้องกล่าวถึงคำนามนั้นซ้ำอีก ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก ผู้วิจัยแบ่งคำสรรพนามออกเป็น คำบุรุษสรรพนาม คำพจน์สรรพนาม คำสรรพนามชี้เฉพาะ คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ และ คำสรรพนามแยกฝ่าย ดังนี้

19.1 คำสรรพนามบุรุษที่ 1

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ได้แก่ คำว่า กู ซึ่งมีลักษณะการใช้คำร่วมกันทั้ง คำราชาศัพท์ คำกฤษฎีศัพท์และคำสามัญชน เช่น

ที่	คำสรรพนามบุรุษที่ 1	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	กู	หมากอันกูสร้าง	พย.1/1/3
2	กู	กูสงฆ์ทั้งหลายกระทำให้เป็น	พย.55/1/17
3	กู	กูอันเป็นเจ้าแผ่นดิน	พย.55/1/10
4	กู	กูบ่ท้อ	พย.55/1/8
5	กู	ไหวขาบกู	พย.55/1/4

19.2 คำสรรพนามบุรุษที่ 2

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ได้แก่ คำว่า มัน คิง ท่าน ซึ่งมีลักษณะการใช้คำร่วมกันทั้ง คำราชาศัพท์ คำกฤษฎีศัพท์และคำสามัญชน เช่น

ที่	คำสรรพนามบุรุษที่ 2	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	มัน	สุหหลานสามีเจ้าคิงมัน	พย.10/1/10
2	คิง	เอาคิงมันผู้นั้นออกมา	พย.10/2/8
3	ท่าน	ท่านโพ	ลพ.27/1/8
4	ท่าน	ถ้าท่าน	ลพ.27/2/4
5	ท่าน	ท่านแรง	ลพ.27/2/4

19.3 คำสรรพนามบุรุษที่ 3

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำสรรพนามบุรุษที่ 3 ได้แก่ คำว่า เขา มัน เค้า น้อง เป็นต้น มีลักษณะการใช้คำร่วมกันทั้ง คำราชาศัพท์ คำกฤษฎีศัพท์ และคำสามัญชน เช่น

ที่	คำสรรพนามบุรุษที่ 3	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เขา	เขาข้าพเจ้าทั้งหลาย	พย.2/1/13
2	มัน	สุหหลานสามีเจ้าคิงมัน	พย.10/1/10
3	เค้า	เค้าสร้างอาราม	ชร.63/1/4
4	เขา	เขานี้	พย.48/1/12

5	เขา	เขาหมู่นี้	พย.26/1/9
6	เขา	แก่เขา	ลพ.22/1/10
7	น้อง	ตนน้อง	พย.13/2/3

19.4 คำปฤจฉาสรรพนาม

ในจารึกพะเยา พบคำปฤจฉาสรรพนาม ได้แก่ คำว่า ใคร ผู้ใด อะไร เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะการใช้คำถาม เช่น

ที่	คำปฤจฉาสรรพนาม	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ผู้ใด	เจ้าขุนผู้ใดในเชียงราย	พย.14/1/12
2	ใคร	เจ้าไทตนใครโคมากินเมือง	พย.15/2/1

19.5 คำสรรพนามชี้เฉพาะ

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำสรรพนามชี้เฉพาะ ได้แก่ คำว่า นี้ นั้น มีลักษณะการใช้คำบ่งชี้ระยะใกล้ไกล เช่น

ที่	คำสรรพนามชี้เฉพาะ	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	นั้น	ผู้นั้น	พย.10/2/8
2	นี้	ฝูงนี้	พย.10/3/8
3	นี้	อันนี้	พย.23/2/5
4	นี้	ดั่งนี้	พย.27/2/26
5	นี้	หมู่นี้	พย.27/2/20
6	นี้	วัดนี้	พย.29/2/11
7	นี้	ตนนี้	ลพ.27/1/9
8	นี้	ในที่นี้	พย.55/1/12
9	นั้น	นั้นชาวครึ่ง	ลพ.10/2/6
10	นั้น	ถัดนั้น	ลพ.27/1/10

19.6 คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำสรรพนามบุรุษที่ 3 ได้แก่ คำว่า ไผ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะการใช้คำที่ไม่บ่งชี้ระบุว่าเป็น ใคร หรือ อะไร หรือ สิ่งใด เช่น

ที่	คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ไผ (ใคร)	อย่าหือไผใช้สอยเขา	พย.27/4/10

19.7 คำสรรพนามแยกฝ่าย

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำสรรพนามแยกฝ่าย ได้แก่ คำว่า ต่าง ซึ่งมีลักษณะการใช้คำในความหมายที่แตกต่าง เช่น

ที่	สรรพนามมัธยมบุรุษ	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ต่าง	คนพินนทต่างเมือง	พย.27/4/28

20. คำบุพบท

คำบุพบท หมายถึง คำที่ใช้หน้าคำนาม คำสรรพนาม หรือคำกริยา เพื่อแสดงความสัมพันธ์ของคำและประโยคที่อยู่หลังคำบุพบทว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร ผู้วิจัยแบ่งคำบุพบทในจารึกพะเยาออกเป็น 6 ประเภท คือ 1) คำบุพบทนำหน้าคำนาม 2) คำบุพบทนำหน้าคำกริยา 3) คำบุพบทนำหน้าคำสรรพนาม 4) คำบุพบทนำหน้าคำบอกจำนวน 5) คำบุพบทนำหน้าคำวิเศษณ์ และ 6) คำบุพบท นำหน้าคำบอกลำดับ ดังนี้

20.1 คำบุพบทนำหน้าคำนาม

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำบุพบททำหน้าที่นำหน้าคำนาม ได้แก่ คำว่า แก่, กับ, ด้วย, ใน, เมื่อ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำบุพบทในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	แก่	อย่ากลัวอย่าแก่กลัวแก่สังฆราชเจ้า	พย.1/1/14
2	แก่	เพื่อหื้อหมั้นแก่ศาสนา	พย.4/1/7
3	แก่	บุญแก่พระเจ้าแผ่นดิน	พย.6/2/14
4	กับ	ไว้กับวัดจตุตถ	พย.3/1/18
5	กับ	ไว้กับน้ำ	พย.9/2/6
6	กับ	คนกับวัดสิขครวั	พย.89/1/19
7	กับ	ตนกับเจ้าพันอิน	พย.45/2/10
8	ด้วย	อนุโมทนาด้วยสรธา	พย.45/2/5
9	ด้วย	เจ้าตนนี้แล้วด้วยทอง	พย.13/2/7
10	ใน	ในยามพุทธบริสุทธิชมชื่น	พย.46/1/6
11	ใน	ในเมืองพายว	พย.47/1/2
12	ใน	มีชื่อเขาไว้ในจารึกหิน	พย.26/1/7
13	ใน	ในปีกาบไฉ	พย.29/1/2
14	ใน	ตนเป็นอชิบตีในป่า	ลพ.22/1/4
15	ใน	ในปีรวายสี	ลป.6/1/1
16	ใน	สีมาในวัดบ้านขามเมิงปัน	พย.55/1/5
17	เมื่อ	หมุ่นี่เมื่อเจ้าหมื่นเจ็ดเชียง	พย.27/2/20

20.2 คำบุพบทหน้าหน้าคำกริยา

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำบุพบทหน้าหน้าที่ทำหน้าที่นำหน้าคำกริยา ได้แก่ คำว่า เมื่อ, เพื่อ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำบุพบทในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เมื่อ	กฎหมายเมื่อเป็นวัด	พย4/1/8
2	เมื่อ	เมื่อไวยังวัดแสนข้าว	พย14/1/13
3	เพื่อ	องค์นี้มีน้ำหนักประมาณสิบพันเพื่อ ดำรงพระศาสนา	กท.93/1

20.3 คำบุพบทหน้าหน้าคำสรรพนาม

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำบุพบทหน้าหน้าที่นำหน้าคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ได้แก่ คำว่า เมื่อ-ใด ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำบุพบทในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เมื่อ	แต่เมื่อใดมา	พย48/2/1
2	เมื่อ	เมื่อใดชาวเจ้าแลคน	พย55/1/8

20.4 คำบุพบทหน้าหน้าคำบอกลำดับ

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก พบคำบุพบทหน้าหน้าที่นำหน้าคำบอกลำดับ ได้แก่ คำว่า เมื่อ-ก่อน ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำบุพบทในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เมื่อ	ไว้ตามโบราณนี้เมื่อ <u>ก่อน</u>	ลพ10/3/8

คำยืมในจารึกพะเยา

คำยืม หรือ คำภาษาต่างประเทศในจารึกพะเยาในงานวิจัยนี้เท่าที่พบ ได้แก่ คำภาษาบาลี-สันสกฤต คำภาษาขอม (เขมร) และคำภาษามอญ ดังนี้

1. คำภาษาบาลี-สันสกฤต

คำบาลี-สันสกฤตพบในจารึกพะเยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 เริ่มตั้งแต่การสร้างจารึกพะเยาหลักที่ 1 และพบมากที่สุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	บุญะ	นักบุญ	ลพ.9/1/13
2	ศรี	สุทธานคุลี ศรีบวรทสนขล้า	ลพ.9/1/1

3	อภิวาด	อภิวาทแก่ภวบาท	ลพ.9/1/3
4	ศีล	อันคงด้วยศีลสำมาติ	ลพ.9/1/5
5	สำมาติ	ศีลสำมาติ	ลพ.9/1/5
6	อาทิ	แต่อาทิกินเมิงเนิงมา	ลพ.9/1/6
7	สัมปัต	เอาสมปัตติในเมิงคนเมิงฟ้า	พย.47/1/17
8	อนุโมทนา	อนุโมทนา	ลพ11/1/10
9	สักขะราดชะ	ศักราชได้ 858 ตัว	ลพ.10/1/19

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว พบว่าคำยืมหรือคำต่างประเทศที่เป็นภาษาบาลี-สันสกฤตนั้น ส่วนมากมีลักษณะของรูปคำเหมือนในสมัยสุโขทัย ข้อนี้สันนิษฐานว่ามีการยืมคำจากสมัยสุโขทัยมาใช้ และคำที่นำมาใช้ส่วนมากมักเกี่ยวข้องกับคำในพุทธศาสนา

2. คำภาษาขอม (เขมร)

คำภาษาของ (เขมร) ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักส่วนมากปรากฏในพุทธศตวรรษที่ 20-21 ส่วนในพุทธศตวรรษที่ 22 ไม่ปรากฏการใช้คำมากนัก ในพุทธศตวรรษที่ 20 มักใช้คำภาษาเขมร เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เสวีย	เสวยลัปต์	ลพ.9/1/21-22
2	ปราถหนา	ไหปราถหนา	พย.47/1/16
3	กำไร	มิกำไร	ลพ.9/3/21
4	ปรการ	ปรการดงักลาว	พย.57/1/5

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำต่างประเทศที่เป็นภาษาขอม (เขมร) นั้น ส่วนมากมีลักษณะของรูปคำเหมือนในสมัยสุโขทัย ข้อนี้สันนิษฐานว่ามีการยืมคำจากสมัยสุโขทัยมาใช้และคำที่นำมาใช้ส่วนมากมักเกี่ยวข้องกับกษัตริย์

3. คำภาษามอญ

คำภาษามอญ ที่พบในจารึกพะเยาพบตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 เริ่มตั้งแต่การสร้างจารึกพะเยาหลักที่ 1 และพบมากที่สุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	เย้	กูเยร๊กสา	พย.27/4/6
2	เม้	โนปีมะเม้	ลพ.12/1/1
3	เบ้	หัวหื้อไว้หมากสวนหนึ่งค่า 55000 เบ้	ลพ.27/2/11
4	พญาว	มาถึงนางเมิงพญาว	พย.2/1/1-14

5	เมง	เม็งวัน 4	พย.1/1/2
6	โถะ	ในปีโถะ	พย.44/1/3

การสร้างคำในจารึกพะเยา

การสร้างคำในงานวิจัยนี้ หมายถึง การนำคำจำนวน 2 คำ 3 คำ หรือ 4 คำ มาสร้างเป็นคำใหม่ ด้วยวิธีการสร้าง 5 ประการ คือ 1) การซ้อนคำ 2) การประสมคำ 3) การประสานคำ 4) การสมาสคำ และ 5) การยืมคำ การสร้างคำขึ้นใหม่นั้นเพื่อต้องการให้คำที่จะใช้ มีความหลากหลายเพียงพอต่อการใช้ รูปคำสร้างใหม่ในจารึกพะเยาเท่าที่พบประกอบด้วย รูปคำซ้อน รูปคำประสม รูปคำประสาน และรูปคำสมาส ดังนี้

1. รูปคำซ้อน

รูปคำซ้อน หมายถึง รูปคำที่เกิดจากการนำคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาเรียงต่อกัน และในแต่ละคำนั้น มีความสัมพันธ์ในด้านความหมาย คือ อาจมีความหมาย เหมือนกัน คล้ายกัน ทำนองเดียวกัน หรือตรงกันข้ามกันก็ได้ ผู้วิจัยจัดประเภทรูปคำซ้อนในจารึกพะเยาไว้ 4 ประเภท คือ 1) รูปคำซ้อนเพื่อย้ำความหมาย 2) รูปคำซ้อนเพื่อแสดงความสัมพันธ์ 3) รูปคำซ้อน ที่มีความหมายตรงกันข้าม 4) รูปคำซ้อนเพื่อเล่นเสียง ดังนี้

1.1 รูปคำซ้อนเพื่อย้ำความหมาย

การสร้างรูปคำซ้อนเพื่อย้ำความหมายคือการนำซ้อนที่มีความหมายคล้ายกัน มาซ้อนกันเพื่อย้ำความหมายเดิมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากการสำรวจข้อมูลในจารึกพะเยาจำนวน 55 หลัก พบรูปคำซ้อนเพื่อย้ำความหมาย เช่น ตัวอย่างข้อมูลปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำซ้อน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ยาก	ลำบาก	ยากลำบาก	อันยากลำบากเกินกว่า	ลพ.9/2/1
2	บอก	กล่าว	บอกกล่าว	เกินจะบอกจะกล่าว	ลพ.9/2/15
3	ถวาย	หือ	ถวายหือ	ก็จะถวายหือพระเจ้า	ลพ.27/21/4
4	เมิน	นาน	เมินนาน	ก็บมิใช้จะเมินนาน	พย.46/1/10
5	บ	มิ	บมิ	ครั้นบมิบานเท่าใด	พย.57/2/2
6	ผู้เถา	ผู้แก	ผู้เถาผู้แก	ถึงผู้เถ่าผู้แกในบ้านในเมือง	พย.6/2/12
7	มาก	นัก	มากนัก	อันมีประมาณมากนัก	พย.28/1/8
8	นักขัต	ริก	นักขัตริก	เป็นนักขัตฤกษ์ดี	พย.51/1/5
9	แล	เหน	แลเหน	ก็จะมิแลเห็นได้	ลพ.10/4/11
10	สีธิ	สาต	สีธิสาต	อันสีธิสาตน์สำเร็จ	พย.27/1/14
11	บุณ	กุศล	บุณกุศล	กระทำบุญกุศลในศาสนา	(พย.57/1/18)

12	เทพ	เจ้า	เทพเจ้า	แต่เทพเจ้าแล้ว	พย.57/1/18
13	งาน	งาน	งานงาน	เป็นการงานดี	ชร.63/2/3-4

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าวสรุปว่า การซ้อนคำเพื่อย้ำความหมายในจารึกพะเยา คำว่า ยาก – ลำบากตามข้อมูลในลำดับที่ 1 แยกออกเป็น คำว่า ยาก กับ คำว่า ลำบาก คำว่า ยาก เป็นคำไทยชนิดคำกริยา ซ้อนกับคำว่า ลำบาก คำว่า ลำบาก ปรากฏ 2 นัย คือ ถ้าเป็นคำไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า เป็นชนิดคำวิเศษณ์ ถ้าเป็นคำเขมร เป็นชนิดคำกริยา ส่วนพจนานุกรมคำยืมภาษาเขมร ฉบับฉลองครบรอบ 55 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-กัมพูชา อธิบายว่า คำว่า ยากลำบาก เป็นชนิดคำกริยาของไทย ซ้อนกับคำกริยาของคำเขมร และเป็นคำกริยาของไทยซ้อนกับคำวิเศษณ์ของไทยเพื่อย้ำความหมายของคำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ส่วนคำว่า บอกกล่าว ตามข้อมูลในลำดับที่ 2 เป็นการซ้อนกันระหว่างคำว่า บอก ซึ่งเป็นคำกริยาของไทย ซ้อนกันกับ คำว่า กล่าว เป็นคำกริยา ของเขมร คำว่า ถวายหื้อ เป็นการซ้อนกันระหว่าง

คำว่า ถวาย ซึ่งเป็นชนิดคำกริยาภาษาเขมร ซ้อนกับคำว่า หื้อ เป็นชนิดคำกริยาของภาษาไทยถิ่นเหนือ

คำว่า เมินนาน เป็นการซ้อนกันระหว่าง คำว่า เมิน เป็นคำภาษาถิ่นเหนือซ้อนกับคำว่า นาน เป็นคำภาษาไทยมาตรฐาน

คำว่า ป่มี เป็นการซ้อนกันของคำปฏิเสธซ้อนคำปฏิเสธแสดงย้ำความหมายแต่ความหมายที่ต้องการของผู้ใช้ ยังเป็นเนื้อหาปฏิเสธเหมือนเดิม

คำว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นคำซ้อนที่มีหน่วยคำเติม ได้แก่คำว่า ผู้ นำหน้า คำว่า เฒ่า กับ คำว่า แก่

คำว่า มากนัก เป็นคำซ้อนที่ซ้อนกันระหว่าง คำว่า มาก ภาษาไทยมาตรฐานกับ คำว่า นักภาษาถิ่นเหนือ ซ้อนเพื่อแสดงการย้ำความหมาย

คำว่า นักชัตฤกษ์ เป็นคำซ้อนกันระหว่าง คำว่า นักชัตต์ กับ คำว่า ฤกษ์ สองคำ หมายถึง ฤกษ์ เหมือนกัน เป็นคำภาษาบาลีซ้อนกับคำภาษาสันสกฤต

คำว่า แลเห็น เป็นการซ้อนกันระหว่างคำมรดกกับคำมรดกชนิดกริยา

คำว่า ลีลิสาด เป็นการซ้อนกันของคำยืมภาษาต่างประเทศระหว่างภาษาบาลีกับภาษาบาลีทั้งสองคำมีความหมายว่า สำเร็จ ปัจจุบันใช้คำว่า ประสิทธิ์ประสาท

คำว่า บุญกุศล เป็นการซ้อนกันระหว่าง คำว่า บุญ ซึ่งเป็นภาษาบาลี กับคำว่า กุศล ซึ่งเป็นคำภาษาบาลี-สันสกฤต

คำว่า เทพเจ้า เป็นการซ้อนกันของคำภาษาบาลีกับคำภาษาไทยคำว่า กานงาน เป็นการซ้อนกัน ระหว่าง คำว่า กาน บาลี-สันสกฤต ซ้อนกับคำว่า งาน ภาษาไทย

1.2 รูปคำซ้อนเพื่อแสดงความสัมพันธ์

รูปคำซ้อนเพื่อแสดงความสัมพันธ์ หมายถึง ชนิดคำสองคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันซ้อนกันเพื่อย้ำแสดงความสัมพันธ์ของคำเกี่ยวเนื่องกัน หนึ่งคำที่เกี่ยวเนื่องกันไม่จำเป็นต้องเป็นคำชนิดเดียวกัน อาจจะเป็นคำต่างชนิดกันก็ได้ ในจารึกพะเยาพบการซ้อนลักษณะเช่นนี้ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำซ้อน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ขบ	หนี	ขบหนี	ขบหนีไปแล	ลพ.27/2/3
2	สิน	ทาน	สินทาน	ให้เป็นสินทานแต่พระเจ้า	พย.27/4/2
3	การบาน	การเมิง	การบานการเมิง	ไว้แก่การบ้านการเมือง	ลพ.10/4/15
4	ตู	ชา	ตูชา	ฝ่ายตูข้าจักกระทำ	พย.34/1/4
5	เจา	พญา	เจापญา	เป็นเจ้าพญาภายนอก	พย.48/1/5
6	เสร็จ	บรรบวน	เสร็จบรรบวน	ครั้นเสร็จบรรบวน	พย.48/1/11
7	ฟา	สวรรค	ฟาสวรรค	ไปสู่ฟ้าสวรรค	พย. 57/2/6
8	เลียบ	สาย	เลียบสาย	อันเลียบสายมาแต่	พย.57/2/6
9	คำ	ชู	คำชู	วัตถุแปนเคเครื่องคำชู	พย.3/2/12
10	เจา	ขุน	เจาขุน	ให้เป็นเจ้าขุน	พย.3/2/12

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำว่า ขบ หมายถึง ต้อนให้ไป ไส่ ไส่ตาม (ก.) ในความหมายนี้ เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ กับคำว่า หนี เพราะเมื่อมีการขับไล่ อันเป็นสาเหตุ จึงมีการหนี เป็นผลที่สัมพันธ์กัน

คำว่า พุดบริสุท เป็นการซ้อนกันระหว่างคำว่า พุด (พุท) หมายถึง ผู้รู้ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยนัยหมายถึงบุคคลที่ตรัสรู้สัมโพธิญาณ ส่วนคำว่า บริสุท หมายถึง การปราศจากกิเลส ผ่องแผ้ว ในที่นี้ ก็หมายถึง การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ดังนั้น คำว่า พุดบริสุท จึงเป็นคำซ้อนที่มีความหมายสัมพันธ์กัน

คำว่า สินทาน เป็นการซ้อนกันระหว่าง คำว่า สิน ที่มีความหมาย หมายถึง ทรัพย์ของมีค่า ของที่สามารถตีราคาได้แม้จะไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมก็ตาม เช่น ทรัพย์สินทางปัญญา คำว่า ทาน หมายถึง การให้ การบริจาค คำซ้อนนี้มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ของคำศัพท์ที่ใช้ในการบริจาคให้เป็นทาน

คำว่า การบ้านการเมือง เป็นการซ้อนกันของคำประธานซ้อนกับคำประธาน มีความหมายสัมพันธ์กัน

คำว่า เจ้าพญา เป็นคำซ้อนของคำภาษาไทย ซ้อนกับคำภาษาบาลีทั้งสองคำต่างมีความหมายสัมพันธ์กันในแง่ของความเป็นใหญ่ ความเป็นผู้มีอำนาจ

คำว่า ทุ่มเท เป็นคำซ้อนกันระหว่างคำกริยาในภาษาไทยซ้อนกับคำกริยาในภาษาไทย

คำว่า ฟ้าสวรรค์ เป็นการซ้อนกันในคำที่มีความมุ่งหมายถึงสวรรค์ในโลกหน้า

คำว่า สืบสาย เป็นการซ้อนกันของคำว่า สืบ ซึ่งเป็นคำกริยาในภาษาไทย กับคำว่า สาย คำนาม โดยมุ่งหมายถึงการสืบสกุลหรือสืบจาริตประเพณีที่ต้นตระกูลประเพณีปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณกาล เช่น การเป็นข้าพระ เป็นต้น

คำว่า คำชู เป็นการซ้อนของคำที่มีความหมายช่วยหนุนส่งคำจุนและเชิดชู

คำว่า เจ้าขุน เป็นการซ้อนของคำ ที่หมายถึงผู้มีอำนาจ ผู้เป็นนาย ในความหมายนี้ทั้งคำว่าเจ้าและคำว่าขุน หมายถึง กษัตริย์

คำว่า ริกสุ ตามรูปศัพท์ แปลว่า ผู้ขอ ส่วนคำว่า สงคะ ตามรูปศัพท์แปลว่า หมู่ ความหมายของคำว่า หมู่ ในที่นี้ หมายถึงเอาภิกษุทั้งหมด เพราะถ้ากล่าวถึงคำว่า สงฆ์ โดยทั่วไปก็จะนึกถึง สมมุติสงฆ์ อันได้แก่ หมู่ริกสุ (ภิกษุ) ที่ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์บุคคล และอรหันต์สงฆ์ อันได้แก่หมู่พระอรหันต์บุคคล 8 จำพวก ดังนั้นว่าโดยเนื้อความ คำว่า ริกสุ (ภิกษุ) แม้ไม่ใช่แปลว่า หมู่โดยตรง แต่เมื่อว่าโดยปริมาณแล้วก็คือหมู่ ซึ่งหมายถึงสงฆ์นั่นเอง

คำว่า มหาเถร ตามรูปศัพท์ แปลว่า พระเถระผู้ใหญ่ คำว่า มหา แปลว่า ใหญ่ ยิ่งใหญ่ หรือมีความหมายนัยอ้อมว่า มาก หรือ แก่ (ว.) ส่วนคำว่า เถร หมายถึง แก่ พระผู้ใหญ่ (น.) คำว่า มหา กับ คำว่า เถร เมื่อนำมาซ้อนกันเพื่อย้ำแสดงความสัมพันธ์ของคำที่เกี่ยวข้องกันในด้านความหมาย จึงหมายถึง พระเถระผู้ใหญ่

1.3 รูปคำซ้อนที่มีความหมายตรงกันข้ามกัน

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก ปรากฏคำซ้อนที่มีความหมายตรงกันข้ามกันในลักษณะ ต่ำสูง และน้อยใหญ่ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำซ้อน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ไพโร	ฟา	ไพโรฟ้า	แลมนตรี ไพโรฟ้าอยู่สวัสดิ	ลพ.10/4/3
2	ไพโร	เมิง	ไพโรเมิง	อันไพโรเมืองภายใต้ปกครองนี้	ลพ.10/4/8
3	น้อย	ใหญ่	น้อยใหญ่	สัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลาย	พย.26/1/4

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว พบว่า รูปคำซ้อนที่มีความหมายตรงกันข้ามตามข้อมูลในลำดับที่ 1 และ 2 มีลักษณะสูงต่ำ โดยทั้งสองคำนี้ซ้อนกันเพื่อแสดงภาวะความแตกต่างทางชนชั้นในระดับต่ำ หมายถึง ชาวบ้านทั่วไป กับระดับสูง หมายถึง กษัตริย์และราชวงศ์ ส่วนคำว่า ไพโรเมือง เป็นการซ้อนกันระหว่าง คำว่า ไพโร กับคำว่า เมือง สองคำนี้ซ้อนกันเพื่อแสดงภาวะ

ความแตกต่างสังคมของชน คือชาวบ้านทั่วไปกับชนชั้นปกครอง หมายถึง ผู้มีอำนาจ ข้าราชการของกษัตริย์ในเมืองพะเยา

1.4 รูปคำซ้อนเพื่อเล่นเสียงพยัญชนะ

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักพบการเล่นเสียงคำซ้อนพยัญชนะดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำซ้อน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	หฺรุม	หฺรอม	หฺรุมหฺรอม	เจ้าพันหนังสือต่างเมืองก็ยั้งหื้อหุ่มห้อมคนสิกใหม่ใหญ่แถม	(พย.4/2/5)
2	กลั้ว	เกล้า	กลั้วเกล้า	อย่าเอาล้าหอกเจ้าแคว้นไผอย่าได้กลั้วเกล้าคนหมุ่นี่ไว้สัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลาย	(พย.4/2/7)

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำว่า หฺรุมหฺรอม (หุ่มห้อม) ปรากฏในข้อความว่า เจ้าพันหนังสือต่างเมืองก็ยั้งหื้อหุ่มห้อมคนสิกใหม่ใหญ่แถม (พย.4/2/5) เป็นการซ้อนเสียงพยัญชนะต้น หฺร ซ้อน หฺร ส่วน คำว่า กลั้วเกล้า ปรากฏในคำว่า อย่าเอาล้าหอกเจ้าแคว้นไผอย่าได้กลั้วเกล้าคนหมุ่นี่ไว้ตามอาชญาพระเป็นเจ้าเทอญ (พย.4/2/7) เป็นการซ้อนเสียงพยัญชนะต้น กล ซ้อน กล ส่วนคำว่า อย่ากลั้วอย่าเกล้า เป็นการซ้อนเสียงพยัญชนะต้นที่มีคำปฏิเสธอยู่ด้านหน้าของคำซ้อน

2. รูปคำประสม

รูปคำประสม หมายถึง คำที่สร้างจากคำมูลตั้งแต่สองคำขึ้นไป เกิดเป็นคำใหม่ และมีความหมายใหม่ แต่ยังมีเค้าของความหมายเดิม ส่วนมากมักเป็นการประสมคำระหว่างคำไทยกับคำไทย แต่อาจมีคำประสมบางคำที่ประสมระหว่างคำไทยกับคำภาษาอื่น ในการประสมคำนั้น มีวิธีการสร้างคำหลากหลายวิธี เช่น การประสมกันระหว่างคำนาม คำกริยา คำบอกจำนวน คำบุพบท เป็นต้น ผู้วิจัยแบ่งส่วนประกอบของคำประสมออกเป็น 2 ประการ คือ 1) จำนวนคำประสมและลักษณะการประสมคำ 2) คำประสมระหว่างภาษา ในจารึกพะเยา ปรากฏคำประสม ดังนี้

2.1 จำนวนคำประสมและลักษณะการประสมคำ

จำนวนคำประสมและลักษณะการประสมคำในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 วิธี คือ คำประสม 2 คำ คำประสม 3 คำ และคำประสม 5 คำ ตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ มีดังนี้

2.1.1 คำประสม 2 คำ

คำประสม 2 คำ หมายถึง คำชนิดต่าง ๆ 2 คำประสมกันกลายเป็นคำใหม่ ความหมายใหม่ มีลักษณะการสร้างคำ 8 ประการ คือ คำนาม+คำนาม คำนาม+

คำกริยา คำนาม+คำวิเศษณ์ คำนาม+คำสรรพนาม คำกริยา+คำนาม คำบุพบท+คำนาม
คำบอกจำนวนนับ+คำนาม คำนาม+คำบอกจำนวนนับ ตัวอย่าง เช่น

1) คำนาม+คำนาม

คำนาม+คำนาม หมายถึง คำนามสามัญ หรือคำนามวิสามัญประสม
กันแล้วมีความหมายใหม่ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	ลูก	ยา	ลูกยา	คำนาม+คำนาม	พย.46/2/4
2	เจ้า	แคว้น	เจ้าแคว้น	คำนาม+คำนาม	พย.42/2/7
3	หลวง	ชี	หลวงชี	คำนาม+คำนาม	พย.6/1/6
4	เจ้า	ไท	เจ้าไท	คำนาม+คำนาม	พย.6/1/7)
5	ขา	พระ	ขา (ข้า) พระ	คำนาม+คำนาม	พย.7/2/9
6	พ	ครู	พครู (พ่อครู)	คำนาม+คำนาม	พย.8/2/15
7	เจ้า	วดี	เจ้าวดี	คำนาม+คำนาม	ลพ.27/2/9
8	พระ	เจ้า	พระเจ้า	คำนาม+คำนาม	ลพ.44/2/8-9
9	บาตร	น้ำ	บาตรน้ำ	คำนาม+คำนาม	พย.27/1/3
10	ปู่	ครู	ปู่ครู	คำนาม+คำนาม	ลพ.10/1/8
11	เมือง	ฟา	เมืองฟา	คำนาม+คำนาม	ลพ.27/1/6
12	เจ้า	เมือง	เจ้าเมือง	คำนาม+คำนาม	พย.47/1/17

2) คำนาม+คำกริยา

คำนาม+คำกริยา หมายถึง คำนามสามัญหรือนามวิสามัญประสมกับ
คำกริยาแล้วมีความหมายใหม่ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	อา	लय	อาलय	คำนาม+คำกริยา	พย.89/2/3
2	ปู่	लय	ปู่लय	คำนาม+คำกริยา	พย.52/1/1

3) คำนาม+คำวิเศษณ์

คำนาม+คำวิเศษณ์ หมายถึง คำนามสามัญหรือนามวิสามัญประสม
กับคำวิเศษณ์แล้วมีความหมายใหม่ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	ผา	ขาว	ผาขาว	คำนาม + คำวิเศษณ์	ลพ.27/1/1

4) คำนาม+คำสรรพนาม

คำนาม+คำสรรพนาม หมายถึง คำนามสามัญหรือนามวิสามัญ
ประสมกับคำสรรพนามแล้วมีความหมายใหม่ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	เงา	กู	เงากู	คำนาม + คำสรรพนาม	พย.27/1/16

5) คำกริยา+คำนาม

คำกริยา+คำนาม หมายถึง คำกริยาประสมกับคำนามแล้วจึงเกิด
ความหมายใหม่ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	กิน	เม็ง	กินเม็ง	คำกริยา + คำนาม	พย.26/1/4

6) คำบุพบท+คำนาม

คำบุพบท+คำนาม หมายถึง คำมูล ที่เป็นคำบุพบทประสมกับ
คำนาม แล้วมีความหมายใหม่ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	เหนือ	หัว	เหนือหัว	คำบุพบท + คำนาม	พย.7/1/4

7) คำบอกจำนวนนับ+คำนาม

คำบอกจำนวนนับ+คำนาม หมายถึง คำมูล ที่เป็นคำนับจำนวน
ประสมกับคำนาม แล้วมีความหมายใหม่ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	สอง	แคว	สองแคว	คำนับจำนวน + คำนาม	ลพ.24/1/5

8) คำนาม+คำบอกจำนวนนับ

คำนาม+คำบอกจำนวนนับ หมายถึง คำนามประสมกับคำบอก
จำนวนนับ แล้วมีความหมายใหม่ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	รัตน	ตรัย	รัตนตรัย	คำนาม + คำนับจำนวน	พย.8/1/4

2.1.2 คำประสม 3 คำ

คำประสม 3 คำและลักษณะการสร้างคำในจารึกพะเยานั้น ปรากฏ
ข้อมูลไม่มากนักไม่สามารถแบ่งเป็นหมวดได้ผู้วิจัยจึงจัดรวมให้อยู่ในหมวดเดียวกัน ดังตัวอย่าง
ข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	คำ 3	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียน จารึก
1	นา	ลม	แลง	นาลมแล้ง	คำนาม+คำนาม+ คำกริยา	พย.59/2/1 พย.5/1/4
2	นา	ชี	กา	นาชีกา	คำนาม+คำนาม+คำนาม	พย.5/1/4
3	หนังสือ	ต่าง	เมิง	หนังสือต่างเมิง	คำนาม+คำสรรพนาม+ คำนาม	ลพ.27/2/12
4	เจา	สีหมิน	พยาว	เจาสีหมินพยาว	คำนาม+คำบอกจำนวน นับ+คำนาม	พย.47/1/1-2
5	เจา	หมิน	लयง	เจาหมินलयง	นาม+คำบอกจำนวนนับ+ คำกริยา	ลพ.27/1/4-5
6	เจา	เหนือ	หญัว	เจาเหนือหญัว	คำนาม+คำบุพบท+ คำนาม	พย.45/2/9
7	เจา	หมิน	นย	เจาหมินนย	คำนาม+คำบอกจำนวน นับ+คำคุณศัพท์	

2.1.3 คำประสม 5 คำ

คำประสม 5 คำที่พบในจารึกพะเยา พบเพียงคำเดียว ได้แก่ คำว่า เจาสีหมินพระยาสองแคว ปรากฏในข้อความว่า เจาสีหมินพระยาสองแคว (พย.23/2/3) มีลักษณะการสร้างคำ ดังข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้ คำว่า เจาสีหมินพระยาสองแคว จำแนกเป็น คำประสม 5 คำ คือ

เจ้า=คำนาม

สีหมิน=คำบอกจำนวนนับ

พระยา=คำประสมทำหน้าที่เป็นคำนาม

สอง=คำบอกจำนวนนับ

แคว=คำนาม

2.2 คำประสมระหว่างภาษา

ในจารึกพะเยามีการยืมภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะคำภาษาบาลี-สันสกฤต ดังนั้นการประสมระหว่างภาษาจึงเกิดขึ้นได้ ผู้วิจัยจัดประเภทการประสมคำระหว่างภาษาไว้ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	พ	ครู	พครู (พ้อครู)	คำไทย+คำยืมบาลี	พย.26/1/4
2	ขา	พระ	ขาพระ (ข้าพระ)	คำไทย+คำยืมบาลี	พย.8/2/15
3	หिन	เสมา	หินเสมา	คำไทย+คำยืมบาลี	ลพ.9/3/9
4	เจา	เถน	เจาเถน (เจ้าเถระ)	คำไทย+คำยืมบาลี	ลพ.27/1/9
5	ราช	ครู	ราชครู	คำยืมบาลี+คำยืมบาลี	พย.55/1/12
6	พระ	เจา	พระเจา (พระเจ้า)	คำยืมบาลี+คำไทย	พย.ชร/63/9
7	ปู่	ครู	ปู่ครู (ปู่ครู)	คำไทย+คำยืมบาลี	พย.55/1/10
8	บาตร	น้ำ	บาตรน้ำ	คำสันสกฤต+คำไทย	พย.27/1/3
9	ลิน	ทาน	ลินทาน	คำไทย+คำยืมบาลี	พย.6/1/15
10	หมอ	ขวัญ	หมอขวัญ	คำไทย+คำเขมร	พย.6/1/11

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักมีการประสมระหว่างภาษาอยู่ 4 ภาษา โดยมีภาษาหลักเป็นภาษาไทยและส่วนมากเมื่อประสมกันแล้วคำไทยจะอยู่พยางค์แรกและคำภาษาอื่นจะอยู่พยางค์ถัดไป

3. รูปคำประสม

รูปคำประสมเป็นวิธีการสร้างคำในภาษาไทยอีกรูปแบบหนึ่ง ที่คล้ายกับการสร้างคำประสม กล่าวคือ ประกอบด้วยหน่วยคำอย่างน้อย 2 หน่วย ต้องเป็นหน่วยคำไม่อิสระ 1 หน่วย หน่วยคำไม่อิสระนั้น จะปรากฏต้นคำหรือท้ายคำก็ได้ หรือจะเป็นหน่วยคำไม่อิสระ 2 หน่วยก็ได้ หน่วยคำไม่อิสระนั้น ผู้วิจัยเรียกว่า หน่วยคำเติม ส่วนหน่วยคำอิสระเรียกว่า หน่วยฐาน ผู้วิจัยแบ่งชนิดของคำประสมที่ปรากฏในจารึกพะเยา ไว้ 2 ประเภท คือ คำประสมที่มีหน่วยคำเติมอยู่หน้า และคำประสมที่มีหน่วยคำเติมอยู่หลัง ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏต่อไปนี้

3.1 รูปคำประสมที่มีหน่วยคำเติมอยู่หน้า

รูปคำประสมที่มีหน่วยคำเติมอยู่หน้า มีลักษณะการประสมคำคือการนำหน่วยคำไม่อิสระมา+กับหน่วยคำไม่อิสระโดยวางหน่วยคำไม่อิสระไว้ด้านหน้า เช่น

ที่	หน่วยคำเติม	คำหลัก	รูปคำประสม	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
1	ชาว	เจา	ชาวเจา (เจ้า)	ไม่อิสระ+อิสระ	พย.4/1/1
2	นั้	บุญ	นั้บุญ	ไม่อิสระ+อิสระ	พย.7/1/16
3	นาย	ลิน	นายลิน	ไม่อิสระ+อิสระ	พย.54/1/12

4	การ	เมิง	การเมิง	ไม่อิสระ+อิสระ	ลพ.9/1/12)
5	ผู้	หญิง	ผู้ (ผู้) หญิง	ไม่อิสระ+อิสระ	พย.14/1/22
6	ทุก	วัน	ทุกวัน (วัน)	ไม่อิสระ+อิสระ	ชร.4/2/7-8
7	ช่าง	นย	ช่างนย (น้อย)	ไม่อิสระ+อิสระ	พย.44/1/1
8	เครื่อง	บูชา	เครื่องบูชา	ไม่อิสระ+อิสระ	พย.28/2/1
9	ชู้	วัน	ชู้ (ทุก) วัน	ไม่อิสระ+อิสระ	ลพ.27/1/12

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า รูปคำประสมที่พบในจารึกพะเยานั้น ชนิดที่มีหน่วยคำเติมอยู่หน้า หน่วยคำเติมที่พบ มีจำนวน 9 คำ ได้แก่ คำว่า ชาว การ นาย นัก ผู้ เครื่อง ช่าง ทุก ชู้ คำว่า ชู้ เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน ที่มีลักษณะการใช้คำ เหมือนกับคำว่า ทุก

4. คำสมาส

คำสมาส หมายถึง คำที่เกิดจากการนำคำภาษาบาลี หรือสันสกฤตตั้งแต่ 2 คำ ขึ้นไปมาต่อกัน ตามหลักการสมาสคำ มีการจำแนกไว้ 2 ประเภท คือ 1) อลุตตสมาส หมายถึง สมาสที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงระหว่างคำที่นำมาต่อกัน 2) ลุตตสมาส หมายถึง สมาสที่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงระหว่างคำที่นำมาต่อกัน ตามวิธีการที่ไทยรับมาจากภาษาบาลีสันสกฤต โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2469, หน้า 14) ได้อธิบายสรุปความหมายของสมาสไว้ว่า คำสมาส หมายถึง การย่อคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปเข้าเป็นคำเดียวกันโดยมีวิธีการย่อ 2 ประการ คือ การย่อโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงและรูปอักษรของคำที่นำมาเชื่อมกัน (อลุตตสมาส) และการย่อโดยมีการเปลี่ยนแปลงเสียงและรูปอักษรของคำที่นำมาเชื่อมกัน (ลุตตสมาส)

4.1 การย่อโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงและรูปอักษร

ในจารึกพะเยามีกระบวนการทางสมาสโดยนำวิธีการของไวยากรณ์บาลี-สันสกฤตมาสร้างคำสมาส ผู้วิจัยแบ่งคำสมาสที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านเสียงและอักษร ออกเป็น 2 ประการ คือ 1) ย่อคำขยายและคำนามเข้าด้วยกัน 2) ย่อคำนาม 2 คำขึ้นไปเข้าด้วยกัน

4.1.1 ย่อคำขยายและคำนามเข้าด้วยกัน

ในจารึกพะเยาปรากฏคำสมาสที่ย่อคำขยายและคำนามเข้าด้วยกัน โดยมีคำขยายอยู่หน้า คำนามอยู่หลัง ดังข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำขยาย	คำนาม	รูปคำในปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	มหาเสดถี	มหา	เสดถี	มหาเศรษฐี	พย.52/1/14
2	มหาราช	มหา	ราช	มหาราช	ลพ.9/1/11
3	มหาเทวี	มหา	เทวี	มหาเทวี	ลพ.9/2/17

4	มหาวิหาน	มหา	วิหาน	มหาวิหาร	ลพ.9/3/16
5	มหาเถร	มหา	เถร	มหาเถระ	ลพ.27/2/9
6	มหาเจดีย์	มหา	เจดีย์	มหาเจดีย์	ลพ.27/2/9
7	บรพวน	บร	บวน	บริบูรณ์	พย.13/4/14
8	ทิตทำ	ทิต	ทำ	ทิตทำ	พย.6/1/13
9	ไตรโลก	ไตร	โลก	ไตรโลก	พย.6/1/16
10	จัตตุะโลกบาน	จัตตุะ	จัตตุะ	โลกบาล	พย.7/2/13
11	อนันนัฑะจกกรา วาน	อนันนัฑะ	จกักราวาน	อนันตจักรวาล	พย.26/2/5
12	ลิตริก	ลิต (ลิตธิ)	ริก (ฤกษ์)	ลิตธิฤกษ์	พย.26/2/4
13	อาทิกัมมะ	อาทิต (อติ)	กัมมะ	อติกรรม	พย.27/13
14	ลังกาทีป	ลังกา	ทีป	ลังกาทีป	ชร.4/1/11
15	ลิตชาบด	ลิตชา	บด	ลิตชาบด	พย.27/2/17
16	สังคราด	สังคะ	ราด	สังฆราช	พย.7/2/18
17	อะทิตปะติ	อะทิต	ปะติ	อติบดี	พย.7/2/11
18	อะทิตกะมาต	อะทิต	มาต	อติกมาส	พย.11/1/3
19	นยรพาน	นยร	พาน / วาน	เนียรพาน/นิพพาน	พย.7/2/12
20	สุริยวงส	สุริยะ	วงส	สุริยวงศ์	ลพ.9/1/12
21	วิสุทธอาราม	วิสุทธ	อาราม	วิสุทธอาราม	พย.4/1/7

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า คำสองคำที่เป็นคำยืมจากภาษาบาลี-สันสกฤตสมาสคำโดยคำขยายอยู่หน้าและคำนามอยู่หลังโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงสระท้ายคำของคำที่นำมาเชื่อมกันแต่อย่างใด เช่น คำว่า สังคราด มีวิธีการสมาสคำ ได้แก่ สังคะ+ราด สังคะ (สังข์) เป็นคำขยาย ราด (ราชา) เป็นคำนามทำหน้าที่เป็นประธาน หมายถึง เจ้าแห่งสังข์ หรือ คำว่า อะทิตปะติ มาจากคำบาลีเดิมว่า อะทิต (อติ)+ปะติ (บดี) สมาสคำเป็น อติบดี ปะติ หรือ บดี เป็นคำนามที่ทำหน้าที่ประธาน หมายถึง เจ้า หรือ หัวหน้า ส่วนคำว่า อติ เป็นคำขยาย หมายถึง ยิ่ง,ใหญ่,เป็นต้น

4.1.2 ย่อคำนาม 2 คำขึ้นไป เข้าด้วยกัน

ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักปรากฏคำสมาสที่ย่อคำนาม 2 คำขึ้นไปเข้าด้วยกันโดยคำนามคำที่ 1 ปรากฏอยู่ด้านหน้า และคำนามคำที่ 2 ปรากฏอยู่ด้านหลัง โดยไม่มีคำอื่นคั่นกลาง ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำนาม	คำนาม	รูปคำปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	ชนัทะสีมา	ชนัทะ	สีมา	ชั้นธสีมา	พย.3/3/12
2	ผลบุญ	ผล	บุญ	ผลบุญ	ลพ.9/2/11
3	วิสุทธะอาราม	วิสุทธะ	อาราม	วิสุทธอาราม	พย.4/1/7
4	พุทธสาท	พุทธ	สาท	พุทธศาสนา	พย.26/1/1
5	คามเขต	คาม	เขต	เขตคาม	พย.27/1/5

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า คำสมาสที่ย่อคำนาม 2 คำขึ้นไปที่พบในจารึกพะเยาส่วนมากเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับคำในพระพุทธรูปโดยเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดเขตแดนวัดหรือแดนพระอุโบสถ เช่น คำว่า ชั้นธสีมา และ คามเขต เป็นต้น หรือเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในอาสงส์การทำบุญ เช่น คำว่า ผลบุญ เป็นต้น

4.2 การย่อโดยมีการเปลี่ยนแปลงเสียงและรูปอักษร

การย่อโดยมีการเปลี่ยนแปลงเสียงและรูปอักษรหรือบางท่านเรียกว่า คำสมาสที่มีการสนธิ หมายถึง คำสมาสที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปสระหรือรูปพยัญชนะในขณะที่มีการสมาสกันโดยกระบวนการเหล่านี้เรียกว่าสมาสที่มีการสนธิ ในจารึกพะเยาปรากฏรูปสนธิตั้งตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำ 1	คำ 2	รูปคำปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	..ลีโนทก	..ลิน	อุทก	ทักษิโนทก	พย.3/1/17
2	ตุลิตาราม	ตุลิต	อาราม	ตุลิตาราม	ชร.63/1/4
3	โหราทิปะติ	โหร	อทิปะติ	โหราธิบตี	พย.8/1/7
4	วันร์ตันาลังการเถนเจ้า	วันร์ตัน	อลังการ	วันร์ตันาลังการ	พย.8/2/14
5	เตชานุภาวะ	เตชะ	อนุภาวะ	เตชานุภาพ	ลพ.33/1/1
6	สัดทาจารย์ยะ	สัดทะ	อาจารย์ยะ	สัททาจารย์	ลพ.33/1/6
7	นวารรามาทิปะติ	นว	อาราม	นวารรามาทิบตี	พย.28/1/5
8	สุวรรณาราม	สุวรรณ	อาราม	สุวรรณาราม	พย.51/1/9

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า ตามข้อมูลในลำดับที่ 1 คำว่า (ทก) ลีโนทก แยกศัพท์เป็น (ทก) ลิน + อุทก = (ทก) ลีโนทก คำว่า ทก ลิน มาจากคำยืมภาษาสันสกฤต ทักษิณะ และคำว่า อุทก มาจากคำยืมภาษาบาลีสันสกฤต อุทะกะ ตามกระบวนการสมาสที่มีการสนธิก็คือ ลบสระ /อะ/ ที่พยางค์ท้ายของคำยืม ทักษิณะ แล้วเปลี่ยนแปลงสระ /อะ/ ในพยางค์ที่ 2 ของคำว่า อุทะกะ เป็นเสียงสระ /โอะ/ เปลี่ยนเสียงสระ /อะ/ พยางค์ท้ายเป็นพยัญชนะตัวสะกด แม่ กก จากนั้นที่ชะ (ทำเสียงให้ยาว) สระอุ พยางค์แรกของคำ อุทก เป็น โอ แล้วสนธิกับ คำว่า ทักษิณ จึงกลายเป็น ทักษิโนทก ตามสูตรในวงเล็บว่า (ทก) ลินะ - ทก ลิน, อุ

ทะกะ-อุทก, อุทก-โอทก, ทักสิน + โอทก = ทักสินทก) กระทบดังกล่าวนี้เรียกว่าโลปะสระสนธิ และที่หะสระสนธิที่เกิดขึ้นจากการสมาสคำดังกล่าว

คำว่า เดชานุภาพ ตามข้อมูลในลำดับที่ 5 มาจากกระบวนการสมาสคำดังสูตรการเปลี่ยนแปลงในวงเล็บต่อไปนี้ (เดชะ-เดช, อนุภาวะ-อนุภาพ, เดช+อนุภาพ = เดชานุภาพ) ส่วนกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางภาษาอย่างละเอียด ผู้วิจัยจะกล่าวในบทที่ 5 เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางภาษาต่อไป

5. คำยืม

การยืมภาษา คือ การที่ภาษาหนึ่งนำเอาคำหรือลักษณะทางภาษาของอีกภาษาหนึ่งเข้าไปใช้ในภาษาของตน การยืมภาษาโดยทั่วไปจะเป็นการยืมคำ แต่ถ้าคำที่ยืมเข้ามาใช้มีจำนวนมากและมีการยืมเป็นระยะเวลายาวนาน จะทำให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษานั้น ย่อมเกิดขึ้นเมื่อภาษามีความสัมพันธ์กัน ในบทที่ 4 นี้ ผู้วิจัยพบการยืมคำจาก 4 ภาษา คือ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร และภาษามอญ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะไม่นับคำบาลี-สันสกฤตเป็นหมวดคำเดียวกันตามอย่างที่นักวิชาการทั่วไปทั้งหลายแบ่งไว้ เพราะคำใดที่เป็นคำภาษาบาลี คำนั้นเป็นคำภาษาสันสกฤตด้วย ยกเว้นคำที่มีตัวสะกดและตัวตามเหมือนกัน เช่น คำว่า อัคคี (อคฺคิ) วิชชา เมตตา (เมตฺตา) ปัจจุบัน (ปจฺจุปฺน) นิพพาน หรือ คำที่มีตัวสะกดและตัวตามอยู่ในวรรคเดียวกัน เช่น คำว่า ปัทมฐาน (ปทฺมฺฐาน) เบญจขันธ์ นิมนต์ กักขฬะ เป็นต้น คำที่ยกตัวอย่างนี้ เป็นคำบาลีสถานเดียว ส่วนคำใดที่เป็นภาษาสันสกฤต คำนั้น ไม่เป็นคำภาษาบาลี ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

5.1 คำภาษาบาลี

ในจารึกพะเยา ทั้ง 55 หลัก พบคำภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก ลักษณะการใช้คำส่วนมากใช้ตามการออกเสียงของผู้ใช้และเสียงพยัญชนะท้ายจะลดลงเสมอ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำบาลี	คำในจารึก	คำปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	อุโปสถะ	อุโบสถ	อุโบสถ, โปสถ์	พย.89/1/5
2	สีละ	สีล	สีล	พย.89/1/4
3	ปีตะกะ	พิดก	ปีฎก	พย.89/1/17
4	อาชญา	อาดยา	อาชญา	พย.1/1/9
5	ทานะ	ทาน	ทาน	พย.1/1/9-10
6	บุญญะ	ปฺน, ปฺน, บฺญะ	บุญ	พย.1/1/14
7	สังฆราช	สังคะราด	สังฆราช	พย.1/1/15
8	มหาเถระ	มหาเถน	มหาเถระ	พย.1/1/16

9	ญา	ญา,ยา,ยาคุ	ยาคุ (ถีน)	พย.4/1/12
10	ปานะ	ปาน	ปานะ	พย.2/1/5
11	คติ	คติ	คติ	พย.2/1/14
12	อรุณ	อรุณ	อรุณ	พย.3/1/2
13	สีมา	สีมา	เสมา /สีมา	พย.1/1/17
14	บัณฑิต	บัณฑิต/ทิต	บัณฑิต/ทิต	ลพ.27/2/19
15	บุชา	บุชา	บุชา	ลพ.9/2/12

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว พบการยืมคำภาษาบาลี ในหมวดต่าง ๆ มาใช้ เช่น การยืมคำในหมวดที่เกี่ยวกับบุคคล ตัวอย่างคำว่า อาจัน ทิต มหาเถน สังฆราช มหาสามี ญาฎบาล (หมายถึง ใช้เรียกกษัตริย์) อารามิก (คนวัด) อธิบดี ราชา พระพุทธเจ้า ปาน อุปถาก

หมวดที่เกี่ยวกับพื้นที่ต่าง ๆ เช่น คำว่า คาม (หมู่บ้าน) เขต (ตำบล - อำเภอ) อาราม สีมา สังคาทิบ (เกาะลังกา)

หมวดที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เช่น คำว่า อนันต์จักรวาล นรก พรหมโลก บุญ ทาน พร นิพพาน อนุเมทนา บุชา อเวจี นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการหลั่งน้ำอุทิศส่วนบุญ เช่น ลิโนทก เป็นต้น

หมวดที่เกี่ยวกับระเบียบข้อปฏิบัติ และบทลงโทษ เช่น คำว่า สีล อาชญา อาณาบุญ นิยาม อนุญาต โทส คติ เป็นต้น

หมวดที่เกี่ยวกับหัวข้อธรรม เช่น คำว่า วิตก ปิติ โสมนัส พิจารณา สัมมาทิ และมงคล เป็นต้น

หมวดที่เกี่ยวกับสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น คำว่า อุโบสถ วิหาร ลานเจดีย์ เป็นต้น

5.2 คำภาษาสันสกฤต

ในจารึกพะเยา ทั้ง 55 หลัก พบคำภาษาสันสกฤตเป็นจำนวนมาก ลักษณะการใช้คำส่วนมากใช้ตามการออกเสียงของผู้ใช้ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำสันสกฤต	คำในจารึก	คำปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	อาทิตย	อาทิต	อาทิตย	พย.3/1/5
2	อธรรม	อาธรรม	อธรรม	พย.3/2/12
3	อภิเชก	อาภิเชกะ	อภิเชก	พย.4/1/5
4	ริก	ริกะ	ฤษ	พย.5/2/11
5	สวัสตี	สวสตี	สวัสตี	พย.6/1/2
6	ศุกระ	ศุกร	ศุกร	พย.13/3/8

- 7 ทิพยะ ทิพยะ ทิพยั พย.27/2/13
- จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า ในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก มีการยืมคำในภาษาสันสกฤตมาใช้หลากหลายหมวดคำ เช่น
- คำที่เกี่ยวกับบุคคล อาทิ คำว่า บุตร หูรา (โหร) ทิพยั (ชื่อคน) จักรวรรดิ (เรียกครองเรียกกษัตริย์)
- คำที่เกี่ยวกับวันเดือนปี เช่น อาทิตยั จันทร์ อังคาร พฤษสปี ศุกรั
- คำที่เกี่ยวกับหัวข้อธรรม เช่น คีล สรทา ไมถิ (ไมตรี)
- คำที่เกี่ยวกับฤกษ์ยาม เช่น ฤกษ์ นอกจากนี้ยังพบคำที่เกี่ยวข้องกับการสถาปนา เช่น คำว่า อภิเชก เป็นต้น

5.3 คำภาษาขอม (เขมร)

ในจารึกพะเยา ทั้ง 55 หลัก พบคำภาษาขอม (เขมร) เป็นจำนวนมาก ลักษณะการใช้คำส่วนมากใช้ตามการออกเสียงของผู้ใช้ ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำเขมร	คำในจารึก	คำปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	จำเริญ	จำเริญ	เจเริญ	พย.1/1/10
2	สถยน	สถยน	เสถียร	พย.3/1/14
3	โอย	โอย	อวย	พย.7/1/5
4	สมเดจ	สมดจ	สมเด็จพระ	พย.7/2/8
5	เสวย	เสวีย	เสวย	พย.7/2/12
6	เนียรพาน	นิพพาน	นิพพาน	ลพ.9/2/20
7	อพกาล	อบกาล	-	ลพ.9/2/22
8	ปรมาณ	ปามาณ	ประมาณ	ลพ.9/3/22
9	กลาว	กลาว	กล่าว	พย.46/2/11
10	โองกาน	โองการ	โองการ	ลพ.10/2/1
11	บรบวน	บรบวน	บริบูรณ์	พย.13/3/4
12	ทูล	ทูล	ทูล	ลพ.22/2/10
13	สะปาน	สะปาน	สาบาน	พย.46/2/11
14	บาดาล	บาดาน	บาดาล	ลพ.10/4/1
15	ปรการ	ปรการ	ประการ	พย.6/2/6

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว สรุปความว่า ส่วนมากคำที่ยืมมาจากภาษาเขมรนั้นพบว่าใช้ในกลุ่มคำราชาศัพท์

5.4 คำภาษามอญ

ในจารึกพะเยา ทั้ง 55 หลัก พบคำภาษามอญจำนวนไม่มาก คำที่พบส่วนมากใช้บ่งบอกถึงกลุ่มชาติพันธุ์หรือป็นัก্ষตร ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	คำมอญ	คำในจารึก	คำปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	พญาว	พญาว	พะเยา	พย.2/1/6
2	เบ้	เบ้	เบีย	พย.59/4/3
3	เม้	เม้	เมีย	ลพ.9/2/18
4	เมง	เมง	ม้ง / เม็ง	พย.47/1/3
5	โถะ	โถะ	เถาะ	พย.44/1/3

จากตัวอย่างข้อมูลดังกล่าว พบการยืมคำภาษามอญมาใช้มีจำนวนไม่มาก แต่คำที่เก่าที่สุดได้แก่คำว่า เบ้ หรือคำว่า เบีย หมายถึง สิ่งที่ใช้แทนค่าเงินในสมัยโบราณและคำนี้เป็นคำภาษามอญที่ใช้มาก่อนอาณาจักรสุโขทัย ปัจจุบัน คำว่าเบียได้เปลี่ยนแปลงความหมายหลายนัยมากขึ้น

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา ในบทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ที่กำหนดไว้ว่า เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบคำในจารึกพะเยา โดยรวบรวมข้อมูลจากจารึกพะเยา ทั้ง 55 หลัก แล้วศึกษาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางภาษา ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางภาษา โดยกำหนดประเด็นการเปลี่ยนแปลงไว้ 2 ประเด็น ได้แก่

1. การเปลี่ยนแปลงรูปคำ
2. การเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย

การเปลี่ยนแปลงรูปคำ

การเปลี่ยนแปลงรูปคำในงานวิจัยนี้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางภาษา 4 ประการ ประกอบด้วย 1) การเปลี่ยนแปลงรูปพจน์ชณะ 2) การเปลี่ยนแปลงรูปสระ 3) การเปลี่ยนแปลงรูปวรรณยุกต์ และ 4) การเปลี่ยนแปลงพยางค์และคำ

การเปลี่ยนแปลงรูปคำในจารึกพะเยานั้น ผู้วิจัยกำหนดเอาจารึกพะเยาในสมัยพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นเกณฑ์กำหนดประเด็นการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ รูปคำที่ปรากฏในจารึกในปีพุทธศตวรรษที่ 20 นี้ นับว่าเป็นหลักแรก ๆ ของจารึกพะเยา หากรูปคำในพุทธศตวรรษที่ 20 ปรากฏในลักษณะใด ผู้วิจัยจะนับว่าเป็น รูปเดิม รูปคำในพุทธศตวรรษต่อ ๆ มาหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจะด้วยเหตุและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงใดก็ตามจะนับเป็นการเปลี่ยนแปลงจากพุทธศตวรรษหนึ่งไปสู่พุทธศตวรรษหนึ่งด้วย

อึ่งในการเปลี่ยนแปลงด้านรูปคำในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักนี้ ส่วนมากเกิดขึ้นในด้าน การสะกดคำ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลวิจัย ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงรูปพจน์ชณะ

การเปลี่ยนแปลงพจน์ชณะ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของรูปคำที่เป็น ส่วนของพจน์ชณะ ซึ่งปรากฏในรูปของพจน์ชณะต้น หรือพจน์ชณะท้าย และการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ 2 ประการ คือ 1) การสูญญ 2) การเพิ่ม การสูญญนั้น มีลักษณะการสูญญ 3 ประการ คือ การสูญญทั้งหมด การสูญญพอสันนิษฐานได้ และการสูญญบางส่วน

สำหรับการเพิ่มคำ ประกอบด้วยลักษณะการเพิ่มคำ 3 ประการ คือ การเพิ่มหน้า คำ การเพิ่มกลางคำ และการเพิ่มท้ายคำ

การเปลี่ยนแปลงรูปพยางค์ขณะเกิดจากเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง เช่น การสร้างคำใหม่ หรือ การยืมคำภาษาอื่นหรือการออกเสียงในแต่ละถิ่นที่ไม่เหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงพยางค์ขณะในงานวิจัยนี้ ถ้าเป็นการสูญคำ หมายถึง พยางค์หนึ่งจะหายไป สูญไป ด้วยสาเหตุดังกล่าว

1.1 การสูญรูปพยางค์

การสูญของรูปพยางค์ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจากรูปพยางค์หนึ่ง เปลี่ยนไปเป็นรูปพยางค์อีกชนิดหนึ่ง และมีผลต่อการออกเสียง ผู้วิจัยพบการเปลี่ยนแปลงของพยางค์ต้นควบกล้ำเปลี่ยนแปลงไปเป็นพยางค์ต้นเดี่ยว ดังข้อมูลของคำต่าง ๆ ที่ปรากฏในแต่ละพุทธศตวรรษ โดยสรุปการสูญพยางค์ในจารึกพะเยานี้ แบ่งออกเป็น 6 ประการ คือ 1) การสูญรูปพยางค์ควบกล้ำ 2) การสูญรูปพยางค์ตัวสะกด 3) การสูญรูปพยางค์ที่ใช้แทนเสียงสระ 4) การสูญรูปพยางค์ที่มี หน้า 5) การสูญรูปพยางค์ต้น เปลี่ยนไปเป็นรูปอื่น 6) การสูญทั้งหมดของรูปพยางค์ต้น

1.1.1 การสูญรูปพยางค์ควบกล้ำ

การสูญรูปพยางค์ควบกล้ำ หมายถึง รูปพยางค์ควบกล้ำเปลี่ยนแปลงไปเป็นประการอื่น เช่น เปลี่ยนไปเป็นรูปพยางค์ต้นเดี่ยว เป็นต้น ดังตัวอย่าง คำว่า ทรวน (ตระวัน) ที่ปรากฏข้อมูลในจารึกพะเยา พุทธศตวรรษที่ 20-22 มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงปรากฏ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	รูปคำ ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ทรวน	x	√	x	x	ลพ.9/3/19
2	ทรวน	x	√	x	x	
3	ตวัน	ตระวัน, ตาวัน, ตาเวิน	x	√	√	
4	ตระวัน	ตระวัน, ตาวัน, ตาเวิน	x	x	√	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่ารูปพยางค์ควบกล้ำ ร ซึ่งเป็นพยางค์ควบกล้ำร่วมกับพยางค์ ต ดังข้อมูลในลำดับที่ 1-2 ปรากฏในพุทธศตวรรษที่ 20 สูญหายไป ในพุทธศตวรรษที่ 21-พุทธศตวรรษที่ 22

1.1.2 การสูญรูปพยางค์ตัวสะกด

การสูญพยางค์ตัวสะกด หมายถึง รูปพยางค์ตัวสะกดหายไปตามกระบวนการนำคำยืมมาใช้ในภาษาไทย ตัวอย่าง คำว่า อัคค (อัคร) ปรากฏข้อมูลในจารึกพะเยา พุทธศตวรรษที่ 20-22 มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	อดค	×	√	×	×	ลพ.27/1/1
2	อดคคะ	×	×	√	√	
3	อดคร	อัคร	×	×	√	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ คำว่า อดค เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญพยัญชนะตัวสะกด ค ตามลำดับที่ 1 และ 2 ของข้อมูลดังกล่าว โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงจากพยัญชนะตัวสะกดเดี่ยว ค ในพุทธศตวรรษที่ 20-22 เปลี่ยนแปลงเป็นพยัญชนะตัวสะกดควบกล้ำ /คร/ ในปัจจุบัน

1.1.3 การสูญพยัญชนะที่มี ห นำ

การสูญรูปพยัญชนะที่มี ห นำ ดังตัวอย่างของคำว่า สาสะหนา ที่ปรากฏในจารึกพะเยา ต่อไปนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	สาสหนา	×	√	×	×	ลพ.9/3/10
2	สาสหนา	×	√	√	×	พป.417/1/7
3	สาสะหนา	×	×	√	×	พย.3/1/18
4	สาสนา	×	×	×	√	
5	ศาสนา	√	×	×	×	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ รูปพยัญชนะที่มี ห นำที่ปรากฏในพุทธศตวรรษที่ 20-21 ได้สูญไปไม่มีรูปปรากฏในพุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน ส่วนในรูปปัจจุบันตามข้อมูลในลำดับที่ 5 รูปพยัญชนะ ส พยางค์แรก ในข้อมูลลำดับที่ 1-4 เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ ศ หรือ อีกนัยหนึ่ง ภาษาบาลีในข้อมูลลำดับที่ 1-4 เปลี่ยนแปลงเป็นภาษาสันสกฤตในข้อมูลลำดับที่ 5

1.1.5 การสูญเพราะรูปพยัญชนะต้นเปลี่ยนไปเป็นรูปอื่น

รูปพยัญชนะต้นเปลี่ยนไปเป็นรูปอื่น หมายถึง รูปคำเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะต้นคำ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงก็ทำให้ฐานกรณ์ของพยัญชนะเปลี่ยนแปลงไปด้วยก่อให้เกิดผลต่อการออกเสียงคำ

ในจารึกพะเยาปรากฏทั้ง 55 หลัก รูปพยัญชนะต้นที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปอื่น มี 7 ประการ คือ 1) รูปพยัญชนะ ง เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ ว 2) รูปพยัญชนะ พ เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ ป 3) รูปพยัญชนะ ป เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ บ 4) รูป

พยัญชนะ **ป** เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ **พ** 5) รูปพยัญชนะ **ก** เปลี่ยนเป็นรูปพยัญชนะ **ค**
6) รูปพยัญชนะ **ถ** เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ **คร** 7) รูปพยัญชนะ **ก** เปลี่ยนแปลงเป็นรูป **ข**
ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏในจารึกพะเยาต่อไปนี้

1) รูปพยัญชนะ **ง** เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ **ว** เช่น

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	งว	x	x	√	x	ลพ.9/3/10
2	งว้	x	x	√	√	พป.417/1/7
3	งัว	√	x	x	x	พย.3/1/18
4	วว้	x	x	√	x	
5	วว	√	x	x	x	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ คำว่า **งว** ไม่ปรากฏรูปคำในพุทธศตวรรษที่ 20 แต่ปรากฏมีการเขียนรูปคำแตกต่างกันออกไปเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้น นอกจากนี้ คำว่า **งว** ในพุทธศตวรรษที่ 21 และ 22 ใช้คำว่า **งว้** ซึ่งพ้องเสียงกับรูปคำในท้องถิ่นปัจจุบัน บางท้องถิ่นว่า **งัว** นอกจากนี้ ในพุทธศตวรรษที่ 21 ยังพบการใช้คำว่า **วว้** แทนคำว่า **งว** ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า รูปพยัญชนะต้น **ง** ในพุทธศตวรรษที่ 21 เปลี่ยนแปลงเป็น **ว** และปัจจุบัน รูปพยัญชนะต้น **ง** ของคำว่า **งว** เปลี่ยนแปลงเป็น รูปพยัญชนะต้น **ว** ในภาษาไทยมาตรฐาน ไม่ใช้คำว่า **งัว** อีกต่อไป

2) รูปพยัญชนะ **พ** เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ **ป**

นอกจากรูปพยัญชนะ **ง** เปลี่ยนเป็นรูปพยัญชนะ **ว** ดังตัวอย่างที่ยกไว้ แล้วนั้น ผู้วิจัยยังพบการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะต้น ได้แก่ รูปพยัญชนะ **พ** เปลี่ยนแปลงเป็น รูปพยัญชนะ **ป** ดังตัวอย่างของคำว่า **ไพ** ปรากฏข้อมูลในจารึกพะเยาในพุทธศตวรรษที่ 20-22 ซึ่งมีลักษณะการเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ไพ	√	√	√	x	ลพ.9/2/14
2	ไป	√	x	x	√	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ สรุปได้ว่ารูปพยัญชนะ **พ** ในพุทธศตวรรษที่ 20 เปลี่ยนแปลงเป็น รูปพยัญชนะ **ป** ในพุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังพบรูปพยัญชนะ **ป** เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ **บ** ดังตัวอย่าง คำว่า ปุญญะที่ปรากฏข้อมูลในจารึกพะเยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-22 มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

3) รูปพยัญชนะ **ป** เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ **บ**

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ปุญญะ	x	√	x	x	ลพ.9/3/10
2	ปุน	x	√	√	√	พป.417/1/7
3	บุน	x	x	√	√	พย.3/1/18
4	บุญญะ	x	x	√	√	
5	บุน	x	x	√	√	
6	บุญะ	x	x	x	√	
7	บุญ	√	x	x	√	
8	ปุชะ	x	√	x	x	พย.6/1/11
9	ปุชา	x	x	√	√	
10	บุชา	√	x	x	√	

จากตัวอย่างข้อมูลนี้ผู้วิจัยแสดงไว้ว่า พบการเปลี่ยนแปลงพยัญชนะต้นพยางค์แรกของคำในพุทธศตวรรษที่ 20 เปลี่ยนแปลงจาก **ป** เป็น **บ** ในพุทธศตวรรษที่ 21 พุทธศตวรรษที่ 22 และในปัจจุบัน ดังข้อมูลลำดับที่ 3 และลำดับที่ 7 เป็นต้น นอกจากนี้มีการเปลี่ยนแปลงจำนวนพยางค์จากคำ 2 พยางค์ในพุทธศตวรรษที่ 20 ตามข้อมูลลำดับที่ 1 ลดลงเหลือ 1 พยางค์ ในพุทธศตวรรษที่ 21, 22, และปัจจุบัน ดังข้อมูลลำดับที่ 2, 3, 5, 6

4) รูปพยัญชนะ **ป** เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ **พ**

รูปพยัญชนะ **ป** เปลี่ยนเป็นรูปพยัญชนะ **พ** ไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงในพุทธศตวรรษที่ 20 แต่มาเริ่มปรากฏการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 โดยมีการเปลี่ยนแปลง ดังข้อมูลต่อไปนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ปีตะกะ	x	x	√	x	พย.89/1/5
2	พิดก	x	x	x	√	
3	ปิฎก	√	x	x	x	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะ **ป** ดังลำดับข้อมูลที่ 1 ในพุทธศตวรรษที่ 21 เปลี่ยนแปลงเป็นพยัญชนะ **พ** ในพุทธศตวรรษที่ 22 ดังลำดับข้อมูลที่ 2

5) รูปพยัญชนะ **ก** เปลี่ยนเป็นรูปพยัญชนะ **ค**

นอกจากนี้ยังพบว่า รูปพยัญชนะต้น **ก** เปลี่ยนแปลงไปเป็น รูปพยัญชนะต้น **ค** ก็ได้ เช่น คำว่า **ก** (ก็) ปรากฏข้อมูลในจารึกพะเยา ในพุทธศตวรรษที่ 20-22 และมีการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ก	x	√	x	x	พย.44/1/1
2	กั	x	√	√	√	
3	ค	√	x	x	x	
4	คั	x	√	x	√	
5	ก็	√	x	x	x	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า รูปพยัญชนะ **ก** ในพุทธศตวรรษที่ 20 ดังข้อมูลลำดับที่ 1 และ 2 เปลี่ยนรูปไปเป็นรูปพยัญชนะ **ค** ในพุทธศตวรรษที่ 22 ดังข้อมูลลำดับที่ 4 แต่ในพยัญชนะรูปปัจจุบัน ยังเขียนเหมือนรูปเดิมที่ปรากฏในจารึกพะเยาต่างแต่เพิ่ม - เข้ามาเพื่อกำหนดเสียงให้ตรงตามที่ได้ยินได้ฟัง

6) รูปพยัญชนะ **ถ** เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ **คร** เช่น คำว่า ถ่านนั้น มีการเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ถ่านนั้น	x	√	x	x	ลพ.9/2/16
2	ครานนั้น	x	x	x	√	
3	ครานั้น	√	x	x	x	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า รูปพยัญชนะ **ถ** ในพุทธศตวรรษที่ 20 ดังข้อมูลลำดับที่ 1 เปลี่ยนรูปไปเป็นรูปพยัญชนะ **คร** ในพุทธศตวรรษที่ 22 ดังข้อมูลลำดับที่ 2 ในรูปคำปัจจุบัน รูป - เสือนสลบที่จากรูปพยัญชนะทำยไปอยู่เหนือพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ 2 และเพิ่มรูปวรรณยุกต์ - ดังข้อมูลลำดับที่ 3 เพื่อกำกับเสียงอ่านให้ถูกต้องตามรูปคำ

7) รูปพยัญชนะ **ข** เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ **ก** เช่น คำว่า

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ขสัด	x	√	x	x	ลพ.9/1/11
2	กษัตริย์	√	x	x	x	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่ารูปพยัญชนะ **ข** ของคำว่า ขสัด (กษัตริย์) ที่ใช้ในพุทธศตวรรษที่ 20 ดังข้อมูลลำดับที่ 1 ได้สูญหายไปไม่มีปรากฏใช้ในพุทธศตวรรษที่ 21-22 แต่ในรูปปัจจุบันปรากฏเป็นรูปพยัญชนะ **ก** สันนิษฐานว่า มีการนำมาใช้ใหม่แล้วปรับรูปคำให้ตรงตามความหมายและศัพท์ส่วนคำว่า ขสัด ในพุทธศตวรรษที่ 20 สันนิษฐานว่า จารจารึกตามเสียงพูดในขณะนั้น

8) การสูญไปทั้งหมดของพยัญชนะต้น

การสูญของพยัญชนะต้น หมายถึง พยัญชนะต้นของรูปคำหายไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพยางค์ เช่น คำว่า อเวจี มีการสูญของพยัญชนะต้นในพุทธศตวรรษที่ 21 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	อะเวจี	x	√	x	x	พย.471/15
2	เพจี	x	x	√	√	
3	หม่เพจี	x	x	x	√	
4	อเวจี	√	x	x	x	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า การเปลี่ยนแปลงด้านการสูญพยัญชนะต้น **อ** ในพุทธศตวรรษที่ 20 ดังข้อมูลลำดับที่ 1 หายไปไม่ปรากฏรูปในพุทธศตวรรษที่ 21,22 ดังข้อมูลในลำดับที่ 2,3 ส่วนในพุทธศตวรรษที่ 22 พบการเพิ่มหน้าคำ เพจี ด้วยคำว่า หม่อ และคำว่า หม่เพจี ในข้อมูลลำดับที่ 3 หมายถึง อเวจิมหานรก เช่นกัน

1.2 การเพิ่มพยัญชนะ

การเพิ่มพยัญชนะในจารึกพะเยานี้ หมายถึง รูปคำเดิมที่ปรากฏในจารึกพะเยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 มีการเปลี่ยนแปลงจากรูปเดิมด้วยการเพิ่มขึ้นของส่วนประกอบของรูปคำที่เป็นรูปพยัญชนะซึ่งรูปที่เพิ่มขึ้นส่วนมากมักเพิ่มขึ้นในพุทธศตวรรษต่อมา การเพิ่มขึ้นของรูปพยัญชนะในจารึกพะเยา ผู้วิจัยพบว่า มีการเพิ่มขึ้นของพยัญชนะ 4 รูปพยัญชนะ ได้แก่ 1) การเพิ่มขึ้นของรูปพยัญชนะ **อ** 2) การเพิ่มขึ้นของรูปพยัญชนะ **ร** 3) การเพิ่มพยัญชนะ **ร** และ **ห** 4) การเพิ่มขึ้นของรูปพยัญชนะ **ส** ดังนี้

1.2.1 การเพิ่มของรูปพยัญชนะ อ

การเพิ่มรูปพยัญชนะ อ ปรากฏด้วยสาเหตุ 2 ประการคือ 1) รูปพยัญชนะ อ ที่เป็นรูปพยัญชนะแต่ใช้แทนเสียงของรูปสระสระ-อ (ออ) และ 2) รูปพยัญชนะ อ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้นของรูปคำ การเพิ่มขึ้นของรูปพยัญชนะ อ ตามนัยยะดังกล่าวนี้ มีตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏในจารึกพะเยา เช่น คำว่า พ (พ่อ) มีการเปลี่ยนแปลงด้านการเพิ่มขึ้นของรูปพยัญชนะ อ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-22 ดังตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

1) รูปพยัญชนะ อ ใช้แทนเสียงสระ ออ

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	พ	×	√	×	×	ลพ.9/2/12
2	พื	×	×	√	√	
3	พื่อ	√	×	×	×	
4	ท	×	√	×	×	พย.47/1/48
5	ทื่อ	×	√	√	√	
6	ทื่อ	√	×	×	×	
7	เท่า	√	×	×	×	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า รูปคำพว่ พ ดังข้อมูลลำดับที่ 1 ซึ่งเป็นคำมูลที่มีส่วนประกอบของรูปคำเป็นพยัญชนะเพียงตัวเดียว เกิดการเปลี่ยนแปลง 2 ประการคือ การเพิ่มวรรณยุกต์ - ขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 21,22,-ปัจจุบัน ดังข้อมูลในลำดับที่ 2 และ 3 การเพิ่มรูปพยัญชนะ อ ประกอบรูปคำและใช้แทนเสียงสระ-อ (ออ) ดังข้อมูลลำดับที่ 3

นอกจากนี้ ยังพบ คำว่า ท (ทื่อ,เท่า,) ปรากฏข้อมูลการเปลี่ยนแปลงด้านการเพิ่มของรูปพยัญชนะ อใช้แทนเสียงรูปสระ-อ (ออ) ดังข้อมูลในลำดับที่ 4-7 ซึ่งคำว่า ท เป็นคำมูลมีส่วนประกอบของรูปคำเป็นรูปพยัญชนะเพียงตัวเดียว เกิดการเปลี่ยนแปลง 2 ประการจากพุทธศตวรรษที่ 20 ก็คือ มีการเพิ่มวรรณยุกต์ - ขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 21,22,-ปัจจุบัน และมีการเพิ่มรูปพยัญชนะ อ ประกอบรูปคำใช้แทนเสียงสระ-อ (ออ)

2) รูปพยัญชนะ อ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้นของรูปคำ

รูปพยัญชนะ อ ที่ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้นของรูปคำ ปรากฏในข้อความว่า ย (อ้าย) ในจารึกพะเยา คำว่า ย นี้ มีใช้มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-22 และเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเพิ่มรูปคำของรูปพยัญชนะ อ ดังต่อไปนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ย	x	√	x	x	พย.45/1/12
2	อาย	x	√	√	√	
3	อ้าย	√	x	x	x	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบคำว่า **ย** (อ้าย) ซึ่งปรากฏรูปคำในพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นรูปคำที่ปรากฏเพียงรูปพยัญชนะ **ย** ดังข้อมูลในลำดับที่ 1 เพียงส่วนประกอบเดียว ส่วนในพุทธศตวรรษที่ 21,22,-ปัจจุบัน มีการเพิ่มรูปพยัญชนะ **อ** เป็นพยัญชนะต้นเพื่อเป็นท่อนให้สระเกาะ และเพิ่มรูปสระ -า (อา) ตรงกลาง ดังข้อมูลในลำดับที่ 2,3 ส่วนในรูปคำปัจจุบัน มีการเพิ่มรูปวรรณยุกต์ - เพื่อกำกับการออกเสียงให้ตรงตามการออกเสียง

1.2.2 การเพิ่มรูปพยัญชนะ ร

การเพิ่มรูปของพยัญชนะ **ร** นั้นปรากฏในจารึกพะเยาดังข้อความที่ปรากฏต่อไปนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	คโห่งฉาง	x	x	√	x	พย.57/1/15
2	กทงฉาง	x	x	x	√	
3	กทง	x	x	x	√	
4	กระทง	√	x	x	x	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ คำว่า คโห่งฉาง ปรากฏรูปคำในพุทธศตวรรษที่ 20 ดังข้อมูลลำดับที่ 1-3 ไม่มีรูปพยัญชนะ **ร** ปรากฏอยู่ ต่อมารูปเขียนในปัจจุบันมีการแทรกรูปพยัญชนะ **ร** เพิ่มขึ้นมาในรูปคำ

1.2.3 การเพิ่มขึ้นของรูปพยัญชนะ ร และ ห

การเพิ่มรูปของพยัญชนะ **ร** และ **ห** นั้นปรากฏในจารึกพะเยา ดังข้อความที่ปรากฏต่อไปนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ผาถนา	x	√	√	x	พย.54/1/7
2	ผุราถหนา	x	x	√	x	พย.23/2/5
3	ปราถนา	x	√	x	√	

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	คะติ	x	x	√	x	พย.2/1/5
2	คตี	√	x	√	√	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบการเปลี่ยนแปลงของ รูปสระ-ะ (อะ) ใน พยางค์ที่ 1 ของรูปคำในพุทธศตวรรษที่ 21,22 และปัจจุบัน หายไป ดังข้อมูลในลำดับที่ 2 นอกจากนี้ยังพบการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ เช่น รูปสระ ิ (อิ) ในพยางค์ที่ 2 ของรูปคำในพุทธศตวรรษที่ 21 เปลี่ยนแปลงเป็นรูปสระอีในพยางค์ที่ 2 ของรูปคำในพุทธศตวรรษที่ 21,22 และรูปคำในปัจจุบัน รูปพยัญชนะ /ตในพยางค์ที่ 2 ของรูปคำในพุทธศตวรรษที่ 20 เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะ /ตในพุทธศตวรรษที่ 21,22,และปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของรูปสระ ิ (อิ) เป็นรูปสระ - (อี) นี้จัดเป็นการเปลี่ยนแปลงของรูปสระเสียงสั้นเป็นรูปสระเสียงยาว ส่วนการเปลี่ยนแปลงของรูปสระโดยอ้อม ได้แก่ รูป ั (ไม้หันอากาศ) ที่ใช้แทนเสียงสระ -ะ (อะ) นั้น ปรากฏข้อมูล เช่น คำว่า สักราช ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	สักราชะ	x	x	√	x	ลพ.27/1/7
2	สักราราชะ	√	x	√	√	พย.4/1/1
3	สักราชะ	x	x	√	√	ลป.6/1/1
4	สักรราช	x	x	x	√	ลพ.22/1/1
5	ศักราช	√	x	x	x	-

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า การเปลี่ยนแปลงรูปสระโดยอ้อม ได้แก่ รูป ั (ไม้หันอากาศ) ซึ่งใช้แทนเสียงสระ -ะ (อะ) ปรากฏอยู่ ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 21 และ 22 ต่อมารูป ั (ไม้หันอากาศ) ได้สูญหายไปไม่มีการเขียนอีกจนกระทั่งในยุคปัจจุบันได้นำรูป ั (ไม้หันอากาศ) กลับมาใช้เขียนในรูปคำนี้อีกครั้งหนึ่ง

2.1.2 การสูญของรูปสระ -า (อา)

รูปสระ -า (อา) ที่ปรากฏอยู่ในจารึกพะเยามีการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญรูปสระ เช่น ตัวอย่าง คำว่า นารก มีการเปลี่ยนแปลงการสูญรูปสระ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	นารก	x	√	√	x	ลพ.27/1/5
2	นรก	√	x	x	√	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า รูปสระ -า (อา) ที่ปรากฏอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 20,21 ในพยางค์ที่ 1 ของรูปคำ ดังข้อมูลลำดับที่ 1 เกิดการเปลี่ยนแปลงสูญไป และไม่ปรากฏการเขียนในรูปแบบนี้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน

2.2 การเพิ่มสระ

การเพิ่มสระ หมายถึง ในรูปคำปกตินั้น มีรูปสระเพิ่มขึ้น ผู้วิจัยพบการเพิ่มขึ้นของรูปสระ 2 รูปคือ 1) รูปสระ -ะ (อะ) และ 2) รูป ั (ไม้หันอากาศ) ใช้แทนเสียงสระ -ะ (อะ) ดังข้อมูลที่ปรากฏต่อไปนี้

2.2.1 การเพิ่มรูปสระ -ะ (อะ)

การเพิ่มรูปสระ -ะ (อะ) ที่ปรากฏในจารึกพะเยานั้น มีลักษณะการเพิ่ม 2 ประการ คือ 1) เพิ่มเพื่อเน้นการอ่านคำให้ถูกต้องตามหลักการอ่าน 2) เพิ่มเพื่อกำหนดเสียงคำที่อ่าน ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

1) เพิ่มเพื่อเน้นการอ่านคำให้ถูกต้องตามหลักการอ่าน

การอ่านคำให้ถูกต้องหมายถึง คำที่นี้หากไม่มีการเพิ่มรูปสระ -ะ (อะ) เข้ามาอาจทำให้การอ่านคำผิดจำนวนพยางค์ได้ ตัวอย่างการเพิ่มรูปสระ -ะ (อะ) นั้น มีดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ปรมาณ	x	√	x	x	ลพ.9/2/23
2	ประมาณ	√	x	x	√	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่ามีการเพิ่มรูปสระ-ะ (อะ) ในพุทธศตวรรษที่ 22 และปัจจุบัน เพื่อเน้นให้อ่านว่า ประ-มาณ ซึ่งคำนี้ระบุว่าพยัญชนะต้นเป็น คำควบกล้ำ หากไม่มีการเพิ่มรูปสระ ก็อาจจะอ่านเป็น ปอ-ร-มาณ ทำให้รูปพยัญชนะต้นเปลี่ยนแปลงไปได้ หรือจากตัวอย่างของ คำว่า ตรวน เช่น

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ตรวน	x	√	√	x	ลพ.9/2/23
2	ตระวน	x	x	x	√	

คำว่า ตรวน(ตระวน) นี้หากไม่มีการเพิ่มรูปสระ -ะ (อะ) เข้ามาก็อาจจะให้อ่านแล้ว มีความหมายเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่นได้ แต่เมื่อมีเพิ่มรูป-ะ (อะ) เข้ามาก็กำกับคำอ่านให้ถูกต้องรูปคำนี้ก็ หมายถึง ดวงตะวัน ซึ่งถูกต้องตรงตามความหมาย

2) เพิ่มเพื่อกำหนดเน้นเสียงคำที่อ่าน

การเพิ่มรูปสระ -ะ (อะ) ทำยคำดังตัวอย่างต่อไปนี้ เป็นการเพิ่มเพื่อเน้นออกเสียงหนักเบาในพยางค์สุดท้าย เช่น ตัวอย่างคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	นัยะ	√	√	x	x	ลพ.9/2/23
2	วดีฤะ	x	x	√	x	พย.57/2/7
3	ไวะ	x	x	√	x	พย.57/2/7
4	วดีะ	x	x	√	x	พย.59/1/4

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่าการเพิ่มขึ้นของสระ -ะ (อะ) นั้น เน้นการออกเสียงที่พยางค์ท้ายหรือเน้นให้เสียงของรูปสระเดิมเปลี่ยนแปลงไป การเพิ่มรูป-ะ (อะ) ในกรณีนี้ ส่วนมากเพิ่มขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนรูปคำปัจจุบันที่มีการเพิ่มสระในลักษณะนี้ได้แก่ รูปคำว่า นัยะ เป็นต้น

3) เพิ่มรูป ั

รูป ั (ไม้หันอากาศ) เป็นเครื่องหมายที่ใช้แทนเสียงสระ -ะ (อะ) ในจารึกพะเยาปรากฏการเพิ่มรูป ั (ไม้หันอากาศ) เพื่อใช้แทนเสียงสระ และใช้เพื่อให้อ่านคำถูกต้องยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างที่ปรากฏในจารึกพะเยา ต่อไปนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	สคราช	x	√	x	x	ลพ.9/2/23
2	สขัระราชา	x	x	√	x	พย.57/2/7
3	สังขัระราชา	x	x	x	√	พย.57/2/7
4	สังขราช	√	x	x	x	พย.59/1/4

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่าการเพิ่มของรูป ั (ไม้หันอากาศ) ที่เป็นเครื่องหมายใช้แทนเสียงสระ เกิดขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-ปัจจุบัน ดังข้อมูลในลำดับที่ 2, 3, และ 4 นอกจากนี้ยังพบการเปลี่ยนแปลงด้านการเขียนโดยข้อมูลในลำดับที่ 4 รูป ั ที่เขียนอยู่บนพยัญชนะตัวสะกดเลื่อนไปอยู่ด้านบนของพยัญชนะต้น

2.3 การเปลี่ยนแปลงรูปสระเสียงสั้นเป็นรูปสระเสียงยาว

การเปลี่ยนแปลงรูปสระเสียงสั้น เป็นรูปสระเสียงยาวนั้น เกิดขึ้นด้วยกระบวนการที่เรียกว่า ทีฆะสระ (ทำสระเสียงสั้นให้เป็นสระเสียงยาว) เช่น รูปสระ-ะ (อะ) ทีฆะเป็นรูปสระ-า (อา) รูปสระ-ิ (อิ) เป็นรูปสระ-ี (อี) เป็นต้น ในจารึกพะเยาพบการเปลี่ยนแปลง

รูปสระเสียงสั้นเป็นรูปสระเสียงยาว ดังตัวอย่างที่ปรากฏในข้อมูล เช่น คำว่า หมินมีการเปลี่ยนแปลงรูปสระเสียงสั้นเป็นรูปสระเสียงยาว ต่อไปนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	หมิน	x	√	√	√	ลพ.9/2/23
2	หมิ่น	x	x	√	√	พย.8/1/2
3	หมื่น	√	x	x	x	

สำหรับการเปลี่ยนแปลงของรูปสระเสียงสั้นเป็นรูปสระเสียงยาว ผู้วิจัยสรุปข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทั้งสามพุทธศตวรรษในจารึกพะเยาไว้ เพื่อแสดงการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม ดังนี้

ที่	สระเสียงสั้น	สระเสียงยาว	ตัวอย่างรูปคำ	ทะเบียนจารึก
1	- (อิ)	- (อี)	หมิน - หมิ่น	ลพ.9/2/6
2	- (อึ)	- (อื)	นิ - นื	ลพ.9/1/10
3	- (อึ)	- (อื)	ทิ - ทื	ลพ.9/2/1
4	- (อึ)	- (อื)	มิ - มื	ลพ.9/2/2
5	- (อึ)	- (อื)	ชิ - ชื	ลพ.9/2/5
6	- (อึ)	- (อื)	ปิ - ปื	ลพ.9/3/17
7	- (อึ)	- (อื)	ลิ - ลื	ลพ.9/3/22
8	- (อึ)	- (อื)	ยิ (น) - ยื	พย.44/2/5-6
9	-า (เอา)	-า (อา)	เข้า - ข้าว	ลพ.27/2/13
10	- (อึ)	-อ (เออ)	ไตรภย - ไตรภย	ลพ.24/1/3
11	- (อุ)	- (อู)	จุลา - จูลา	พย.6/1/4
12	-ะ (อะ)	-ว (อัว)	ควระ - ควร	ลพ.6/1/5-6
13	- (อึ)	- (อื)	ธิปะติบติตร - ธิบตีบพิตร	ลพ.6/1/6
14	- (อุ)	- (อู)	ฝุง - ฟุง	ลพ.6/1/9
15	- (อึ)	- (อื)	เทวี - เทวี	พย.89/1/18
16	- (อึ)	- (อื)	หิ - หื	พย.89/1/20
17	- (อุ)	- (อู)	บุชา - บูชา	พย.28/1/8

จากตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏดังกล่าว พบว่ารูปสระเสียงสั้น สระ - (อึ) มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือสามารถเปลี่ยนไปเป็นรูปสระเสียงยาวได้ถึง 3 รูป ได้แก่ 1) รูปสระ - (อึ) 2) รูปสระ - (อื) 3) รูปสระ -อ (เออ) ส่วนรูปอื่น ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการที่สระดังกล่าว

2.4 การเปลี่ยนแปลงรูปสระเสียงยาวเป็นรูปสระเสียงสั้น

การเปลี่ยนแปลงรูปสระเสียงยาวเป็นรูปสระเสียงสั้น ที่ปรากฏในจารึกพะเยา เช่น รูปสระเสียงยาว -า (อา) เปลี่ยนเป็นรูปสระเสียงสั้น -ะ (อะ) ดังข้อมูลที่ปรากฏในจารึกพะเยา เช่น คำว่า อารุณ มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	อารุณ	×	√	×	×	ลพ.9/2/23
2	อรุณ	√	×	×	×	ลพ.9/2/23

การเปลี่ยนแปลงของรูปสระเสียงยาวเป็นรูปสระเสียงสั้น ผู้วิจัยสรุปข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทั้งสามพุทธศตวรรษในจารึกพะเยา เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม ดังนี้

ที่	สระเสียงยาว	สระเสียงสั้น	ตัวอย่างรูปคำ	ทะเบียนจารึก
1	๘ (อู)	- (อู)	จูป้า - จุพ้า	ลพ.9/1/15
2	๘ (อู)	- (อู)	สุวรรณ - สุวรรณ	ลพ.9/2/12
3	-า (อา)	เ-า (เอา)	พยาน - พะเยา	ลพ.27/1/8
4	เ-อ (เออ)	- (อี)	เถิง - ถึง	พป.417/2547/1/8
5	เ- (เอ)	เ-ะ (เอะ)	เสด - เส็ด	พย.45/1/1
6	๘ (อู)	- (อู)	อนูโมทนา-อนูโมทนา	พย.45/2/5
7	เ- (เอ)	เ-ะ (เอะ)	สำเดจ - สมเด็จพระ	พย.57/1/8
8	๘ (อู)	- (อู)	สุก - ศุกรี	พย.4/1/4
9	เ- (เอ)	เ-ะ (เอะ)	เมง - เม็ง	พย.27/1/2
10	-า (อา)	เ-า (อ้า)	นญ - น้ำ	พย.27/1/3
11	เ- (เอ)	- (อี)	ลีน - ลิน	พย.27/1/2
12	เ- (เอ)	เ-ยะ (เอียะ)	แย้ - เอี้ยะ	พย.27/1/6
13	เ- (เอ)	- (อี)	ฟิง - ฟิง	พย.7/1/5
14	เ- (เอ)	- (อี)	ทิด - ทิด	ลพ.10/3/16
15	เ- (เอ)	- (อี)	ลึบ - ลึบ	พย.89/1/13
16	เ- (เอ)	- (อี)	หุริน - หิน	พย.89/1/16
17	เ- (เอ)	- (อี)	นึ่ง - หนึ่ง	พย.89/1/22
18	เ- (เอ)	- (อี)	นึ่ง - หนึ่ง	ลพ.19/2/13
19	เ- (เอ)	- (อี)	พืหาน - พืหาร	พย.47/1/7
20	- (อู)	- (อู)	สูง - สูง	ลพ.27/1/6

21   ๓ (อี)   - (อิ)   ฟิน - พิณ   ลป6//2/11

จากตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏดังกล่าวพบว่ารูประเสียงยาว สระ - (เอ) มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ สามารถเปลี่ยนไปเป็นรูประเสียงสั้นได้ 2 รูป ได้แก่ 1) รูประ -เอะ (เอะ) 2) รูประ เอียะ (เอียะ ส่วนรูปอื่น ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการทางสระดังกล่าว

2.5 การเปลี่ยนแปลงรูประเสียงยาวเป็นสระเสียงยาว

การเปลี่ยนแปลงรูประเสียงยาวเปลี่ยนเป็นรูประเสียงยาว หมายถึง รูประเสียงยาว เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า วิกัรสระ ในกระบวนการวิกัรสระนั้น สามารถทำให้สระเสียงยาวเป็นสระเสียงยาวเหมือนเดิม เปลี่ยนแปลงไปแต่เพียงรูประเท่านั้น ดังตัวอย่างข้อมูลการเปลี่ยนแปลงจากรูประเสียงยาวเป็นรูประเสียงยาวปรากฏในจารึกพะเยา เช่น คำว่า คี ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก	
		ปัจจุบัน	พ.20	พ.21		พ.22
1	คี	x	√	x	x	ลพ.9/2/23
2	คี	x	x	√	x	
3	คื่อ	√	x	x	√	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏดังกล่าว พบว่าการเปลี่ยนแปลงรูประที่มีเสียงยาวดังตัวอย่างข้อมูลในลำดับที่ 1 เปลี่ยนแปลงเป็นรูประที่มีเสียงยาวลำดับที่ 2-3 เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงรูประเสียงยาวเป็นรูประเสียงยาวทั้งสามพุทธศตวรรษ เท่าที่ปรากฏพบ 4 ประการ คือ สระอี เปลี่ยนแปลงเป็นสระเอือ สระเออเปลี่ยนแปลงเป็น สระเอือ สระเอ เปลี่ยนแปลงเป็น สระแอ, สระเอีย, สระไอ เปลี่ยนแปลงเป็นสระอัว เพื่อให้เห็นกระบวนการการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม ผู้วิจัยจะแสดงตัวอย่างข้อมูลที่ปรากฏในจารึกพะเยา ทั้ง 55 หลัก ดังนี้

ที่	สระเสียงยาว	สระเสียงยาว	ตัวอย่างรูปคำ	ทะเบียนจารึก
1	๓ (อี)	๓ (เอือ)	คี - คื่อ	ลพ.9/1/4
2	๓ (อี)	๓ (เอือ)	ชี - ชื่อ	ลพ.27/1/8
3	๓ (อี)	๓ (เอือ)	คี - คื่อ	ลพ.27/1/11
4	๓ (อี)	๓ (เอือ)	หมิน - หมื่อ	พย.46/1/8
5	๓ (อี)	๓ (เอือ)	ยีน - ยื่อ	พย.46/2/11
6	๓ (อี)	๓ (เอือ)	ลึบ - ลื่อ	พย.8/2/20
7	๓ (อี)	๓ (เอือ)	ลือ - ลื่อ	ลพ.30/1/1
8	-เอ (เออ)	เอือ (เอือ)	เดิน - เดื่อ	ลพ.9/3/12

9	เ-อ (เออ)	เือ (เอือ)	เม็ง- เมื่อง	พย.42/1/14
10	เ-อ (เออ)	เือ (เอือ)	เหนอ - เหนือ	ลพ.27/1/4
11	เ-อ (เออ)	เือ (เอือ)	เคฺร็ง - เคฺรื่อง	พย.57/2/3
12	เ-อ (เออ)	เือ (เอือ)	เกลอิ - เกลือ	พย.27/1/14
13	เ-อ (เออ)	เือ (เอือ)	เอีย - เอือย	พย.7/1/13
14	เ-อ (เออ)	เือ (เอือ)	เขือ - เขือ	พย.59/3/1
15	เ-อ (เออ)	เือ (เอือ)	เบือ - เบือย	พย.28/2/2
16	เ-อ (เออ)	เือ (เอือ)	เหมิน - เหมื่อน	พย.48/1/11
17	เ- (เอ)	แ- (แอ)	วตัจแจว - วัตัจแจว	พย.3/1/18
18	เ- (เอ)	เือ (เอือ)	มเมือ - มะเมือ	ลพ.24/1/1
19	โ- (โอ)	-ว (อัว)	โอยทาน - อยทาน	พย.42/1/6
20	เือ (เอือ)	เ-อ (เออ)	รือ - ฤกษ์	พย.2/1/3
22	เ-อ (เออ)	เ- (เอ)	แม้อ - แม้	พย.57/2/3
23	อู (อุ)	โ- (โอ)	บู - โบ	พย.27/1/12
24	เ- (เอ)	เือ (เอือ)	เส้ - เสือ	ลพ.19/2/11
25	เ- (เอ)	เือ (เอือ)	แม้ - เมือ	พย.48/1/1

2.6 การเปลี่ยนแปลงรูปสระเสียงสั้นเป็นรูปสระเสียงสั้น

การเปลี่ยนแปลงรูปสระเสียงสั้นเป็นรูปสระเสียงสั้น เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า รัสสระ ในกระบวนการรัสสระนั้น สามารถรัสสระเสียงสั้น ให้เป็นเสียงสั้นเหมือนเดิมเปลี่ยนแปลงแต่เพียงรูปสระ เช่น - (อิ) เปลี่ยนแปลง เป็นรูปสระ - (อี) เป็นต้น ผู้วิจัยขอสรุปข้อมูลการเปลี่ยนแปลงรูปสระเสียงสั้น เป็นรูปสระเสียงสั้นทั้งสามพุทธศตวรรษ แสดงไว้ในภาพรวมทั้งหมด ดังต่อไปนี้

ที่	รูปสระเสียงสั้น	รูปสระเสียงสั้น	ตัวอย่างรูปคำ	ทะเบียนจารึก
1	- (อิ)	- (อี)	จิง - จิ่ง	ลพ.9/1/15
2	ใ- (ไอ)	ไ- (โอ)	ใส - ไสรุ	ลพ.9/1/18
3	ไ- (ไอ)	ใ- (โอ)	ไคร - ไครุ	ลพ.9/1/23
4	- (อิ)	- (อี)	นิง - นิ่ง	ลพ.9/2/16
5	โ-ะ (โอะ)	-ะ (อะ)	จน - จะ	ลพ.9/3/2
6	โ-ะ (โอะ)	-ะ (อะ)	ทน - ทัน	ลพ.9/3/19
7	โ-ะ (โอะ)	เ-าะ (เออะ)	โทะ - เทะ	พย.42/1/3
8	ไ- (ไอ)	ใ- (โอ)	ไห - ให้	พย.42/1/7

9	ไ-(ไอ)	ใ-(ไเอ)	โน – ไน	พย.42/1/7
10	ไ-(ไอ)	ใ-(ไเอ)	โจ – จอ	พย.42/1/14
11	- (อี)	- (อี)	จารึก – จารึก	ลพ.27/1/9
12	-ะ (อะ)	-ำ (อำ)	จเริน – จำเริญ	ลพ.27/2/2
13	ใ-(ไเอ)	ไ-(ไอ)	ไพ – ไพ	ลพ.27/2/18
13	ใ-(ไเอ)	ไ-(ไอ)	ไหม – ไหม	ลพ.27/2/19
14	- (อี)	- (อี)	ลิก – ลึก	พย.2/1/4
15	ไ-(ไอ)	ใ-(ไเอ)	ไหม – ไหม	พย.3/1/13
16	-ะ (อะ)	- (อี)	อด้สะอ้านี่ – อักวินี่	พย.46/1/5
17	-ำ (อำ)	ไ-ะ (ไอะ)	สำเดจ – สมเด็จพระ	พย.57/1/8
18	-ะ (อะ)	ไ-ะ (ไอะ)	ปริมนทะเละ – ปริมณฑล	พย.27/1/5
19	ไ-(ไอ)	-ะ (อะ)	ไตร – ตรี	ลพ.6/1/8
20	ไ-ะ (ไอะ)	-ะ (อะ)	พัน – พัน	ลพ.19/2/4

2.7 การเปลี่ยนแปลงรูปสระในลักษณะอื่น ๆ

การเปลี่ยนแปลงรูปสระในลักษณะอื่น ๆ หมายถึง ในจารึกพะเยามีการใช้รูปพยัญชนะ อ แทนเสียงสระ-อ (อ) และรูปพยัญชนะ ย แทนเสียงสระ-เอ (เอ) ตามลำดับ จาก การวิจัยข้อมูล พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะที่ใช้แทนเสียงสระดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงสูญหายไป ดังข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

2.7.1 การลดรูปสระ -อ (อ) ตัวอย่าง เช่น

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	นคอร	x	√	x	x	ลพ.9/1/22
2	นคร	√	x	x	x	

จากข้อมูลที่ปรากฏในตัวอย่างดังกล่าว พบว่า รูปพยัญชนะ อ ที่ใช้แทนเสียงสระ ออ ปรากฏในพุทธศตวรรษที่ 20 ในพยางค์ที่ 2 ของรูปคำในจารึกพะเยา เกิดการเปลี่ยนแปลงสูญหายไปไม่ปรากฏในพุทธศตวรรษที่ 21, 22, และปัจจุบัน ส่วนในรูปคำปัจจุบันปรากฏเพียงรูปพยัญชนะ 3 รูป ได้แก่ รูปพยัญชนะ น รูปพยัญชนะ ค และรูปพยัญชนะ ร โดยลดรูปสระ ออ

2.7.2 การเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะ /ยเปลี่ยนเป็นรูปสระ-เอ (เอ) มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ ตัวอย่าง เช่น

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ชยงใหม่	x	√	√	√	ลพ.9/1/22
2	เซียงใหม่	√	x	x	x	

จากข้อมูลที่ปรากฏในตัวอย่างดังกล่าว พบว่า รูปพยัญชนะ ย ที่ใช้แทนเสียงสระ -เอ-ย (เอีย) ปรากฏรูปในพุทธศตวรรษที่ 20-22 ในพยางค์ที่ 1 ของรูปคำในจารึกพะเยาและเกิดการเปลี่ยนแปลงสูญเสียไปจากรูปพยัญชนะเดี่ยวปรากฏใหม่เป็นเพียงส่วนประกอบของรูปสระประสม-เอ-ย (เอีย) ในรูปคำปัจจุบันเท่านั้น

3. การเปลี่ยนแปลงวรรณยุกต์

พระยาศรีสุนทรโวหาร แบ่งรูปวรรณยุกต์ไว้ในหนังสือมูลบทบรรพกิจ ว่า รูปวรรณยุกต์ หรือ รูปวรรณยุกต์นั้น แบ่งเป็น 13 รูป คือ รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – (ฝนทอง) รูปวรรณยุกต์ _๑ (พองมัทน์) รูปวรรณยุกต์ – ะ (วิสรรชะนีย์) รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ โคมุต _c_ รูปวรรณยุกต์ – และรูปวรรณยุกต์ –' หรือ รูปวรรณยุกต์ –" (เพื่อเติมหลังรูปสระ- ให้เปลี่ยนเป็นรูปสระ – หรือรูปสระ – (พระยาศรีสุนทรโวหาร, ร.ศ. 125, หน้า 5) ส่วนปัจจุบันใช้รูปวรรณยุกต์เพียง 4 รูป คือ รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ – รูปวรรณยุกต์ –

ในจารึกพะเยานี้ มีรูปวรรณยุกต์ ที่ปรากฏตามแนวคิดของพระยาศรีสุนทรโวหาร คือ 4 รูป คือ 1) รูปวรรณยุกต์ – (เอก) 2) รูปวรรณยุกต์ – (จัตวา) 3) รูปวรรณยุกต์โท – และรูปวรรณยุกต์ –

สำหรับรูปอักษรวรรณยุกต์ – (เอก) 1 รูป สามารถใช้กำกับเสียงได้ 3 เสียง คือ 1) กำกับเสียงวรรณยุกต์เอกตามรูป 2) กำกับเสียงวรรณยุกต์โท ซึ่งไม่ตรงตามรูป และ 3) กำกับเสียงวรรณยุกต์สามัญได้

รูปอักษรวรรณยุกต์ – (โทหรือเครื่องหมายบวก) ใช้กำกับเสียงได้ 4 อย่าง คือ 1) ใช้กำกับเสียงวรรณยุกต์ – (เอก) 2) ใช้กำกับเสียงวรรณยุกต์ – (โท) 3) ใช้กำกับเสียงวรรณยุกต์สามัญ และ 4) ใช้กำกับเสียงวรรณยุกต์จัตวา ประการที่ 1-3 เป็นการกำกับเสียงที่ไม่ตรงตามรูปวรรณยุกต์ที่ปรากฏ ส่วนประการที่ 4 กำกับเสียงวรรณยุกต์ตรงตามรูปที่ปรากฏ

ส่วนรูปอักษรวรรณยุกต์ – หรือ – (โท) มีที่ใช้บ่อยและข้อมูลไม่มากพอที่จะวิเคราะห์ ผู้วิจัยจึงไม่กล่าวไว้ในที่นี้

ในการเปลี่ยนแปลงรูปวรรณยุกต์นั้น ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ 1) การสูญเสียของรูปวรรณยุกต์ และ 2) การเปลี่ยนแปลงจากรูปวรรณยุกต์เดิมเป็นรูปวรรณยุกต์อื่น

สำหรับในจารึกพะเยานั้น ผู้วิจัยจะแสดงตัวอย่างภาพรวมการใช้รูปวรรณยุกต์ที่ปรากฏในจารึกพะเยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-22 ดังข้อมูลการใช้รูปวรรณยุกต์ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	พ่	พ่อ พอ	√	x	x	ลพ.9/1/16
2	ต๋	ต๋อ	√	x	x	ลพ.9/1/16
3	บ่	บ่ (ไม้)	√	x	x	ลพ.9/2/7
4	ค๋า	ค๋า	√	x	x	ลพ.9/2/16
5	ถ่า	ครา (ไม้)	√	x	x	ลพ.9/2/16
6	จ๋	จอ	√	x	x	ลพ.9/3/20
7	ก๋	ก๋	√	x	x	พย.44/1/1
8	ต๋	ต๋อ	√	x	x	พย.47/1/4
9	ห่ม	ห่มอ	√	x	x	พย.47/1/15
10	ท๋	ท๋อ ท๋า	√	x	x	พย.42/1/15
11	แก๋	แก๋	√	x	x	ลพ.27/1/4
12	บ่	บ่ (ไม้)	√	x	x	ลพ.27/2/1
13	ท่าน	ท่าน	√	x	x	ลพ.27/2/4
14	ต๋	ต๋อ	√	x	x	ลพ.27/2/15
15	เปล้า	เปล้า	x	√	x	พย.5/1/2
16	ห่	หอ	x	√	x	พย.3/1/4
17	พ่	พ๋อ	x	√	x	พย.3/1/10
18	เจ้า	เจ้า	x	√	x	พย.3/1/9
19	ส่ถยน	เสถียร	x	√	x	พย.3/1/14
20	ต๋	ต๋อ	x	√	x	พย.3/1/15
21	พ่	พ๋อ	x	√	x	พย.3/1/16
22	ม่หา	ม่หา	x	√	x	พย.3/2/3
23	บ่	บ่ (ไม้)	x	√	x	พย.3/2/14
24	ต๋	ต๋อ	x	√	x	พย.46/1/12
25	ส่ถยน	เสถียร	x	√	x	พย.46/1/11
26	เก๋า	เก๋า	x	√	x	พย.46/2/7
27	ต๋	ต๋อ	x	√	x	พย.46/2/12

28	บ่	บ่ (ไม้)	x	√	x	พย.47/2/2
29	ค้	ค้	x	√	x	พย.47/2/13
30	ฟ้	ฟ้อ	x	√	x	พย.4/1/6
31	บ่	บ่ (ไม้)	x	√	x	พย.26/1/4
32	ฟ้	ฟ้อ	x	√	x	พย.26/1/4
33	เจ่า	เจ้า	x	√	x	พย.26/1/5
34	ฟ้	ฟ้อ	x	√	x	พย.26/1/5
35	ค้	ค้	x	√	x	พย.26/2/5
36	ร้	คร้ว	x	√	x	พย.27/2/11
37	ค่า	ค่า	x	√	x	พย.7/1/2
38	จ่า	จ่า	x	√	x	พย.7/1/6
39	อนาบุญ	อนาบุญ	x	√	x	พย.7/1/10
40	ค้	ค้	x	√	x	พย.7/1/11
41	ค่า	ค่า	x	√	x	พย.7/1/12
42	ฟ้	ฟ้อ	x	√	x	พย.7/2/5
43	ก้	ก้	x	√	x	พย.7/2/5
44	ฟ้	ฟ้อ	x	√	x	พย.7/2/8
45	จ่า	จ่า	x	√	x	พย.7/2/9
46	อนันตะ	อนันต์	x	√	x	พย.7/2/14
47	บ่	บ่ (ไม้)	x	√	x	ลพ.10/2/1
48	ปฐญา	ปัญญา	x	√	x	ลพ.10/3/2
49	อนันตะ	อนันต์	x	√	x	ลพ.10/3/22
50	บ่	บ่ (ไม้)	x	√	x	ลพ.10/4/8
51	อเวจี	อเวจี	x	√	x	ลพ.10/4/9
52	ฟ้	ฟ้อ	x	√	x	ลพ.10/4/17
53	แสง	แสง	x	√	x	ลพ.10/4/17
54	หมินล่	หมิ่นลอ	x	√	x	พย.8/2/2
55	ชะธา	ศรัทธา	x	√	x	พย.8/1/2
56	ต้	ต้อ	x	√	x	พย.8/2/2
57	ฟ้	ฟ้อ	x	√	x	พย.8/2/5
58	ฟ้	ฟ้อ	x	√	x	พย.8/2/7

59	พ่อ	พ่อ	x	√	x	พย.8/2/11
60	เมืองล้	เมืองลอ	x	√	x	พย.8/2/12
61	พ้	พ้อ	x	√	x	พย.8/2/15
62	ก้	กื่อ	x	√	x	พย.8/2/24
63	หมินล้	หมิ่นลอ	x	√	x	พย.59/1/5
64	นาท้	นาท้อ	x	√	x	พย.59/4/10
65	พ้น	พ่น	x	√	x	พย.9/2/1
66	ค้ำ	ค้อ	x	√	x	พย.9/2/6
67	ต้	ต้อ	x	√	x	ลพ.33/2/2
68	ล้	หมิ่นลอ	x	x	√	พย.28/3/3
69	ได้	ได้อ	x	x	√	พย.28/1/7
70	ล้าพ้น	ล้าพ่น	x	x	√	พย.28/2/5
71	ร้	คร้ว	x	x	√	พย.10/1/4
72	ห้	ห้อ	x	x	√	พย.10/1/7
73	เม้	เม้อ	x	x	√	ลพ.22/1/23
74	ม้หา	ม้อหา	x	x	√	พย.1/1/2
75	ค้ำ	ค้อ	x	x	√	พย.1/1/5
76	ต้	ต้อ	x	x	√	พย.1/1/11
77	ซ้าย	ซ้อย	x	x	√	พย.12/2/8
78	ก้	กื่อ	x	x	√	พย.51/1/11
79	ร้	ร้อ	x	x	√	พย.48/1/1
80	พ้	พ้อ	x	x	√	พย.14/2/1
81	บ้	บ้อ (ไม่)	x	x	√	พย.21/1/6
82	จูล้สกุราช	จูลค์กุราช	x	x	√	พย.55/1/1
83	ม้แม	ม้อแม	x	x	√	พย.55/1/1
84	จิดร์	จิดร	x	x	√	พย.55/1/1
85	สม้เดดจ้	สมเด็จ	x	x	√	พย.55/1/2
86	พ්ර	พระ	x	x	√	พย.55/1/2
87	ภูมินท้	ภูมินท	x	x	√	พย.55/1/3
88	ป้หน้า	ป้อหน้า	x	x	√	พย.55/1/3
89	ว่า	บ้อว่า	x	x	√	พย.55/1/3

90	สังข์	สงฆ์	x	x	✓	พย.55/1/3
91	ติกข์	ติกข	x	x	✓	พย.55/1/4
92	อุปสำปท์กำ	อุปสัมปทกรรม	x	x	✓	พย.55/1/8
93	มูล์สาสนา	มูลศาสนา	x	x	✓	พย.55/1/9
94	ช้แล	ชะแล	x	x	✓	พย.55/1/10
95	บุตร์	บุตร	x	x	✓	พย.55/1/11
96	สง์	สงฆ์	x	x	✓	พย.55/1/12
97	พุทฺธ	พุทธ	x	x	✓	พย.55/1/12
98	อานารฺตฺน	อานารตน	x	x	✓	พย.55/1/12
99	ส้เดจ	สมเด็จ	x	x	✓	พย.55/1/13
100	ค้	ก้	x	x	✓	พย.55/2/1
101	พัทฺธสิมา	พัทธสีมา	x	x	✓	พย.55/2/1
102	เถรานูเถร	เถรานูเถร	x	x	✓	พย.55/2/2
103	สมเดจ	สมเด็จ	x	x	✓	พย.55/2/3
104	ผล้	ผล	x	x	✓	พย.55/2/4
105	ต้	ต้อ	x	x	✓	พย.55/2/4
106	แผ้น	แผ่น	x	x	✓	พย.55/2/6
107	ค้	ก้	x	x	✓	พย.55/2/7
108	อน้ต	อนันต	x	x	✓	พย.17/1/5
109	ก้	ก้	x	x	✓	พย.17/1/12
110	ป้า	ป้า	x	x	✓	พย.33/1/1
111	ว่า	ว่า	x	x	✓	พย.39/2/12
112	ช้งา	ช้ง่า	x	x	✓	พย.58/1/3
113	ก้	ก้	x	x	✓	พย.58/2/1
114	ก้	ก้	x	x	✓	พย.58/2/14
115	ก้	ก้	x	x	✓	พย.58/2/15
116	หน้าร	หนาน	x	x	✓	พย.67/1/1
117	น้	น้	x	x	✓	ลพ.11/1/5

จากข้อมูลการใช้รูปวรรณยุกต์ที่ปรากฏในจารึกพะเยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 22 พบว่าการใช้รูปวรรณยุกต์มีปรากฏ 4 รูปคือ 1)รูปวรรณยุกต์ ˊ (เอก) รูป

วรรณยุกต์ - (โท) รูปวรรณยุกต์ - (โท) รูปวรรณยุกต์ - (โท) และรูปวรรณยุกต์ - การใช้รูปวรรณยุกต์ในแต่ละพุทธศตวรรษนั้น มีการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

3.1 การสูญรูปวรรณยุกต์

การสูญวรรณยุกต์ หมายถึง รูปวรรณยุกต์เกิดการเปลี่ยนแปลงสูญหายไปไม่ปรากฏการใช้ ในการสูญหายไปนั้น ผู้วิจัยจะเทียบเคียงเฉพาะพุทธศตวรรษใดพุทธศตวรรษหนึ่งกับรูปปัจจุบันเท่านั้น เพื่อแสดงให้เห็นการแตกต่างในการใช้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และแสดงให้เห็นว่ารูปวรรณยุกต์ในอดีตสูญไปจากรูปคำใดบ้าง หนึ่งในแต่ละพุทธศตวรรษมีการใช้รูปวรรณยุกต์ที่แตกต่างกันออกไป คือในช่วงแรก ๆ ของการจารจารึกรูปวรรณยุกต์โท มักได้ปรากฏรูปเป็น - และ - ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงรูป ดังข้อมูลการเปลี่ยนแปลง ต่อไปนี้

3.1.1 การสูญของรูปวรรณยุกต์ รูป - (โท หรือ เครื่องหมายบวก)

การสูญของรูปวรรณยุกต์รูป - (โท หรือเครื่องหมายบวก) หมายถึง รูปวรรณยุกต์ดังกล่าวหายไปไม่ปรากฏรูป ตัวอย่าง เช่น คำว่า ห้ (หอ) และคำว่า ล้ (ลอ) ที่ปรากฏในจารึกพะเยา มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญรูปวรรณยุกต์ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ห้	x	x	√	x	พย.10/1/7
2	หื	x	x	√	√	
3	หอ	√	x	x	x	
4	ล้	x	x	√	x	พย.59/1/5
5	ล	x	x	√	√	
6	ลอ	√	x	√	√	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า วรรณยุกต์รูป - (จัตวา) ที่ใช้แทนเสียงวรรณยุกต์สามัญปรากฏ ในตัวอย่างของคำว่า ห้ (หอ) ในข้อมูลลำดับที่ 1 และคำว่า ล้ (ลอ) ในข้อมูลลำดับที่ 4 รูปที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ สูญหายไปไม่มีปรากฏใช้ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 จนถึงปัจจุบัน

3.1.2 การสูญรูปวรรณยุกต์ - (เอก) เช่น คำว่า ล้ถน และคำว่า ถ่า มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญรูปวรรณยุกต์- (เอก) ต่อไปนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	สถยณ	x	√	x	x	พย.46/1/11
2	สถยณ	x	x	√	√	
3	เสถียร	√	x	x	x	
4	ถ่านัน	x	√	x	x	พย.46/1/11
5	ถ่านัน	x	x	√	√	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่ามีการสูญไปของรูปวรรณยุกต์ - (เอก) สูญไปตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 และไม่ปรากฏรูปจนถึงปัจจุบัน ดังข้อมูลในลำดับที่ 1 และ ลำดับที่ 4 รูปวรรณยุกต์ - (เอก) หายไปไม่ปรากฏการใช้

3.2 การเปลี่ยนแปลงจากรูปวรรณยุกต์เดิมเป็นรูปวรรณยุกต์อื่น

การเปลี่ยนแปลงจากรูปวรรณยุกต์เดิมเป็นรูปวรรณยุกต์อื่น หมายถึง รูปวรรณยุกต์หนึ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปวรรณยุกต์อื่นได้ ด้วยเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า การพฤติ คือ การเปลี่ยนรูปไปตามเสียงหนักเบาของการออกเสียงดังข้อมูลที่ปรากฏในจารึกพะเยา ต่อไปนี้

3.2.1) รูปวรรณยุกต์ - (จัตวา) เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวรรณพฤติเป็นรูปวรรณยุกต์ - (เอก) เช่น คำว่า นาท (นาทอ) และคำว่า พ (พอ) ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ท	x	x	√	x	พย.59/4/10
2	ท	x	x	x	√	
3	ทอ	√	x	x	x	
4	พ	x	x	√	x	พย.28/2/12
5	พ	x	x	x	√	
6	พอ	√	x	x	x	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่ารูปวรรณยุกต์ - (จัตวา) เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวรรณพฤติเป็นรูปวรรณยุกต์ - (เอก) ดังข้อมูลในลำดับที่ 1-2 โดยเริ่มการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 22 และปัจจุบัน นอกจากนี้ในรูปปัจจุบันยังเพิ่มรูปพยัญชนะ อ ซึ่งทำหน้าที่แทนเสียงสระ -อ (ออ) ดังข้อมูลในลำดับที่ 3 และ 6 อีกด้วย

3.2.2 รูปวรรณยุกต์ - เปลี่ยนแปลงเป็นรูปวรรณยุกต์ - (จัตวา) เช่น คำว่า เย้ ปรากฏในข้อความว่า เย้ไว้ในป้อนแล(พย.47/1/2) มีการเปลี่ยนแปลงด้านวรรณพฤติ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	เย้	x	√	x	x	พย.47/1/2
2	เย้	x	x	√	√	
3	เย้ะ	x	x	√	√	
4	เย้ยะ	x	x	x	√	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า รูปวรรณยุกต์ - เปลี่ยนแปลงเป็นรูปวรรณยุกต์ - (จัตวา) ดังข้อมูลในลำดับที่ 1 เปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปคำในลำดับที่ 2 รูปคำว่า เย้ นี้ไม่ปรากฏการใช้ในปัจจุบันเนื่องจากเปลี่ยนแปลงรูปการเขียนไปตามข้อมูลลำดับที่ 3-5 ทั้งนี้หากสังเกตจะพบว่าในภาษาถิ่นเหนือว่า คำว่า ญะ สันนิษฐานว่าเปลี่ยนแปลงมาจากคำในลำดับที่ 1-4 นั้นเอง

3.3 การเปลี่ยนแปลงจากรูปวรรณยุกต์เป็นรูปอื่น ๆ

การเปลี่ยนแปลงรูปวรรณยุกต์เป็นรูปอื่น ๆ หมายถึง ในจารึกพะเยามีการเปลี่ยนแปลงจากรูปวรรณยุกต์ไปสู่รูปใดอีกประการหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏเหมือนเดิม ผู้วิจัยแบ่งการเปลี่ยนแปลงในหัวข้อนี้ออกเป็น 2 ประการ คือ 1) รูปวรรณยุกต์ - (จัตวา) เปลี่ยนแปลงเป็นรูปอักษรนิคหิต - 2) รูปวรรณยุกต์ - เปลี่ยนเป็นรูปวรรณยุกต์ - (โท) 3) รูปวรรณยุกต์ - (ไม้ไต่คู้) เปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปวรรณยุกต์ - (โท) ดังนี้

3.3.1 รูปวรรณยุกต์ - เปลี่ยนแปลงเป็นรูปอักษรนิคหิต- เช่น คำว่า หม่ (หม้อ) ดังข้อมูลการเปลี่ยนแปลง ที่ปรากฏในจารึกพะเยา ต่อไปนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	หม่	x	√	x	x	พย.47/1/15
2	หม่	x	x	√	√	
3	หม้อ	√	x	x	x	

3.3.2 รูปวรรณยุกต์ - เปลี่ยนแปลงเป็นรูปวรรณยุกต์ - เช่น คำว่า แม่ มีการเปลี่ยนแปลงรูปวรรณยุกต์ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	แม่	x	√	x	x	พย.47/1/15
2	แม่	x	x	√	√	
3	เมีย	√	x	x	x	

3.3.3 รูปวรรณยุกต์ - (ไม้ไต่คู้) เปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปวรรณยุกต์ - (โท) เช่น คำว่า เจ้า (พย.3/1/9) มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	เจ้า	x	√	x	x	พย.3/1/9
2	เจ้า	x	x	√	√	
3	เจ้า	√	x	x	x	

4. การเปลี่ยนแปลงด้านจำนวนพยางค์และคำ

การเปลี่ยนแปลงด้านจำนวนพยางค์และจำนวนคำเกิดจากการยืมคำในภาษาอื่นมาใช้แล้วปรับวิธีการใช้คำให้เข้ากับสภาพสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนจนถึงการสนทนาในชีวิตประจำวันให้เหมาะสมซึ่งง่ายคล่องปากตามความสะดวกในการดำรงชีวิตประจำวันของแต่ละท้องถิ่น ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัย แบ่งการเปลี่ยนแปลงพยางค์และคำ ออกเป็น 2 ประการคือ 1) การเปลี่ยนแปลงพยางค์ 2) การเปลี่ยนแปลงคำ

4.1 การเปลี่ยนแปลงพยางค์

การเปลี่ยนแปลงพยางค์ หมายถึง พยางค์ในคำที่ยืมมาใช้มีการเปลี่ยนแปลง 2 ลักษณะ คือ 1) การลดพยางค์ 2) การเพิ่มพยางค์ ผู้วิจัยพบการเปลี่ยนแปลงการลดพยางค์ในจารึกพะเยา ดังนี้

4.1.1 การลดพยางค์

ในจารึกพะเยาที่ข 55 หลัก ส่วนมากเป็นคำภาษาบาลี-สันสกฤตซึ่งส่วนมากเป็นคำ 2 พยางค์, หรือมากกว่า ขณะที่ภาษาไทยมักเป็นคำโดดพยางค์เดียว เมื่อมีการลดพยางค์คำภาษาบาลี-สันสกฤตลงเพื่อสะดวกแก่การออกเสียงกระบวนการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้น

ผู้วิจัยแบ่งการลดพยางค์ออกเป็น 4 ประการ คือ 1) คำ 4 พยางค์ลดเหลือลดเหลือ 3 พยางค์ 2) คำ 4 พยางค์ลดเหลือ 2 พยางค์ 3) คำ 3 พยางค์ลดเหลือ 2 พยางค์ 4) คำ 3 พยางค์ลดเหลือ 1 พยางค์ 5) คำ 2 พยางค์ลดเหลือ 1 พยางค์ ดังข้อมูลต่อไปนี้

1) คำ 4 พยางค์ ลดเหลือ 3 พยางค์

คำ 4 พยางค์ ลดเหลือ 3 พยางค์ การลดคำมักเกิดจากการปรับระบบเสียงการอ่านเรียงพยางค์ให้เข้ากับการอ่านในภาษาไทยซึ่งเป็นคำที่มีตัวสะกด เช่น คำว่า สังคะราชะ ปรากฏการเปลี่ยนแปลงการลดพยางค์ จาก 4 พยางค์ ลดเหลือ 3 พยางค์ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	สังคะราชะ	x	x	√	x	พย.7/2/18
2	สค์ราด	x	x	√	x	
3	สังคะราด	x	x	√	x	
4	สังฆะราช	x	√	x	√	
5	สังฆราช	√	x	x	x	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงนี้ พบว่า คำ 4 พยางค์ ในข้อมูลลำดับที่ 1 ลดเหลือ 3 พยางค์ในข้อมูลลำดับที่ 2-5 ตามลำดับ

2) คำ 4 พยางค์ลดลงเหลือ 2 พยางค์

คำ 4 พยางค์ลดลงเหลือ 2 พยางค์ เช่น คำว่า อาจารย์ ปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านการลดพยางค์จาก 4 พยางค์ลดลงเหลือ 2 พยางค์ เป็นต้น ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	อาจารย์ยะ	x	x	√	x	ลพ.33/1/6
2	อาจาน	x	x	√	√	
3	อาจารย์	√	x	x	√	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่ารูปคำ 4 พยางค์ ในพุทธศตวรรษที่ 21 ตามลำดับข้อมูลที่ 1 ลดพยางค์ลงเหลือ 2 พยางค์ ในพุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบันตามลำดับข้อมูลที่ 2-3 เหตุที่ต้องลดพยางค์ลงเพราะปรับให้เข้ากับการอ่านแบบไทยที่ต้องมีตัวสะกดดังนั้น 2 พยางค์ ทำตามข้อมูลลำดับที่ 1 จึงเปลี่ยนแปลงเป็นตัวสะกดตามข้อมูลลำดับที่ 2-3

3) คำ 3 พยางค์ลดลงเหลือ 2 พยางค์

คำ 3 พยางค์ลดลงเหลือ 2 พยางค์ เช่น คำว่า บัณชิตะ ปรากฏการเปลี่ยนแปลงการลดพยางค์จาก 3 พยางค์ลดลงเหลือ 2 พยางค์ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	จำนวนพยางค์	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
				พ.20	พ.21	พ.22	
1	บัณชิตะ	3	x	√	x	x	ลพ.27/1/19
2	บัณชิต	2	√	x	√	√	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้แสดงไว้นี้ พบการลดลงของจำนวนพยางค์ จาก 3 พยางค์ ดังข้อมูลในลำดับที่ 1 เหลือ 2 พยางค์ ดังข้อมูลในลำดับที่ 2 เหตุที่ต้องลดพยางค์ลงเพราะปรับ

ให้เข้ากับการอ่านแบบไทยที่ต้องมีตัวสะกดดังนั้นพยางค์ท้ายของคำตามข้อมูลลำดับที่ 1 จึงเปลี่ยนแปลงเป็นตัวสะกดตามข้อมูลลำดับที่ 2

4) คำ 3 พยางค์ลดลงเหลือ 1 พยางค์ เช่น คำว่า บัณฑิตะ ปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านการลดพยางค์จาก 3 พยางค์ลดลงเหลือ 1 พยางค์ ดังนี้

ที่	รูปคำ		ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	จำนวนพยางค์		พ.20	พ.21	พ.22	
1	บัณฑิตะ	3	x	√	x	x	ลพ.27/1/19
2	ทิด	2	√	x	√	√	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่าการลดลงของจำนวนพยางค์ จาก 3 พยางค์ดังข้อมูลในลำดับที่ 1 เหลือ 1 พยางค์ ดังข้อมูลในลำดับที่ 2 นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบพิเศษอีก คือ รูปสระ-ะ (อะ) ในพยางค์สุดท้ายของรูปคำในข้อมูลลำดับที่ 1 หายไปไม่ปรากฏรูป รูปพยัญชนะต้น ๗ ในพยางค์ที่ 2 ของข้อมูลในลำดับที่ 1 เปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะต้น ๗ ของรูปคำในข้อมูลลำดับที่ 2 รูปพยัญชนะต้น ๓ พยางค์ที่ 3 ของรูปคำในลำดับที่ 1 เปลี่ยนแปลงเป็น รูปพยัญชนะตัวสะกด ๓ ของรูปคำในลำดับที่ 2

5) คำ 2 พยางค์ลดเหลือ 1 พยางค์

คำ 2 พยางค์ในจารึกพะเยาปรากฏการเปลี่ยนแปลงการลดพยางค์ลงเหลือ 1 พยางค์ เช่น คำว่า เถระ และคำว่า สงฆ์ มีตัวอย่างข้อมูล ดังนี้

ที่	รูปคำ		ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	จำนวนพยางค์		พ.20	พ.21	พ.22	
1	เถระ	2	x	√	x	x	พย.39/1/9-11
2	เถน	1	√	x	√	√	
3	เถร	1	√	√	√	√	
4	สงฆ์	2	x	√	√	√	ลพ.9/1/5
5	สงฆ์	2	x	√	√	√	
6	สงฆ์	1	√	x	x	x	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่ารูปคำ ในข้อมูลลำดับที่ 1 และ 4 มีการลดพยางค์ลงจาก คำ 2 พยางค์ เปลี่ยนแปลงเป็น คำ 1 พยางค์ ดังข้อมูลในลำดับที่ 2, 3 และ 6 ตามข้อมูลลำดับที่ 2, 3 และ 6 เหตุที่ต้องลดพยางค์ลงเพราะปรับให้เข้ากับการอ่านแบบไทยที่ต้องมีตัวสะกดดังนั้น พยางค์ท้ายของคำตามข้อมูลลำดับที่ 1,4 และ 5 จึงเปลี่ยนแปลงเป็นตัวสะกดตามข้อมูลดังกล่าว

4.1.2 การเพิ่มพยางค์

การเพิ่มพยางค์ หมายถึง พยางค์ของรูปคำเพิ่มขึ้นจากเดิมจาก 1 พยางค์เพิ่มขึ้นเป็น 2 พยางค์ 3 พยางค์ เป็นต้น การเพิ่มขึ้นของพยางค์ที่ปรากฏในจารึกพะเยานั้นมี 2 ลักษณะ คือ 1) การเพิ่มด้านหน้ารูปคำ 2) การเพิ่มด้านหน้าและตรงกลางรูปคำ ทั้งนี้ พยางค์ที่เพิ่มขึ้นส่วนมากเป็นพยางค์ที่ไม่มีมีความหมายแต่เพิ่มเพื่อให้คำกระชับความหมายยิ่งขึ้น

1) การเพิ่มด้านหน้ารูปคำ

การเพิ่มด้านหน้ารูปคำ เมื่อมีการเพิ่มพยางค์ขึ้นแล้วความหมายของคำก็ไม่เปลี่ยนแปลง การเพิ่มขึ้นบางครั้งอาจเพิ่มเพื่อออกเสียงคำให้คล้องปาก เป็นต้น ดังตัวอย่างคำว่า ดูก ปรากฏความในจารึกพะเยาว่า ดูกแตกอกถึงคาง (ลพ.29/2/11) มีการเปลี่ยนแปลงการเพิ่มพยางค์หน้ารูปคำ ดังนี้

ที่	ในจารึก	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
		จำนวนพยางค์	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ดูก	1	x	x	√	x	ลพ.29/2/11
2	กระดูก	2	√	x	x	x	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า รูปคำ ในข้อมูลลำดับที่ 1 เป็นคำพยางค์เดียว ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 21 และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน รูปคำนี้มีการเพิ่มพยางค์ดังข้อมูลลำดับที่ 2 เข้ามา จุดประสงค์เพื่อเน้นการออกเสียงรูปคำให้คล้องปากและสะดวกในการใช้คำในบทประพันธ์

2) การเพิ่มด้านหน้าและตรงกลางรูปคำ เช่น คำว่า ลีธิะสาท ที่ปรากฏข้อความในจารึกพะเยาว่า บุญนี้ลีธิะสาท(ลพ.10/4/11) มีการเปลี่ยนการเพิ่มด้านหน้าและตรงกลางรูปคำ ดังนี้

ที่	ในจารึก	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
		จำนวนพยางค์	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ลีธิะสาท	3	x	x	√	x	ลพ.10/4/11
2	ประสิทธิ์ ประสาธน์	4	√	x	x	x	

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ สรุปความได้ว่า รูปคำว่า ลีธิะสาท ในข้อมูลลำดับที่ 1 เป็นรูปคำที่ยืมมาจากภาษาบาลีโดยยืมมาจากคำภาษาบาลี 2 คำ คือ 1 คำว่า ลีทธิ และ 2 คำว่า สาธ (สาธุ) เมื่อยืมรูปคำมาใช้ในพุทธศตวรรษที่ 21 แล้ว ก็มีการเปลี่ยนแปลงในรูปคำคือการเพิ่มพยางค์ ประ ตรงหน้าคำ และกลางคำ เป็น ประสิทธิ์ประสาธน์ ต่อมา คำว่า ประสิทธิ์ประสาธน์ ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเขียนคำใหม่ใช้แยกกัน เป็น ประสิทธิ์ และ ประสาท คำว่า

ประสิทธิ์ ส่วนมากใช้เป็นชื่อคน ส่วนคำว่า ประสาท ใช้ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น พิธีประสาทปริญญาบัตร เป็นต้น

4.2 การเปลี่ยนแปลงคำและความหมาย

คำ หมายถึง เสียงที่เปล่งออกมาแม้จะมีพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ก็ตาม เมื่อเปล่งเสียงนั้นออกมาแล้ว ย่อมมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เสียงที่เปล่งออกมามีหน่วยคำที่เล็กที่สุดเป็นตัวประกอบเป็นรูปคำที่มีความหมาย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ หน่วยคำอิสระ และหน่วยคำไม่อิสระ

หน่วยคำอิสระเป็นหน่วยคำที่ปรากฏตามลำพังได้ ส่วนหน่วยคำไม่อิสระปรากฏตามลำพังไม่ได้มีขึ้นเพื่อเพิ่มความหมายคำให้กระชับและมีความหมายตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงคำ หมายถึง คำลดลงหรือเพิ่มขึ้น เมื่อเพิ่มขึ้นหรือลดลงแล้ว ความหมายของคำโดยรวมจะยังเหมือนเดิมไม่สูญเสียไป การเปลี่ยนแปลงจำนวนพยางค์ของคำนั้น ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ 1) การสูญเสียคำ 2) การเพิ่มคำ ในจารึกพะเยามีการเปลี่ยนแปลงจำนวนพยางค์คำ ดังนี้

4.2.1) การสูญเสียคำ

การสูญเสียคำ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำที่มีรูปคำและความหมายปรากฏอยู่ในจารึกพะเยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้น สูญไปในลักษณะต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น การสูญเสีย 2 ประการ คือ 1) การสูญเสียทั้งหมดคำ 2) การสูญเสียพอสันนิษฐานได้ คำที่สูญเสียไปหากไม่ปรากฏการใช้ในยุคปัจจุบัน ผู้วิจัยก็จะกำหนดว่าเป็นการสูญเสียทั้งหมดคำ ส่วนคำที่สูญเสียไปหากยังมีร่องรอยให้สันนิษฐานหรือวิเคราะห์ได้ก็จะกำหนดว่าเป็นคำที่สูญเสียพอสันนิษฐานได้ ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการสูญเสียคำ มีดังต่อไปนี้

1) การสูญเสียทั้งคำ

การสูญเสียทั้งหมด หมายความว่า คำที่สูญเสียไปทั้งหมดนั้น ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ของคำในปัจจุบันเป็นเกณฑ์กำหนดว่าหากคำใดที่ปรากฏการใช้ในจารึกพะเยาแล้วไม่ปรากฏการใช้ในคำไทยมาตรฐานปัจจุบันจะนับว่าเป็นการสูญเสียทั้งหมด แม้คำนั้นจะปรากฏในภาษาถิ่นก็จะไม่นับเป็นเกณฑ์ แต่ผู้วิจัยจะอธิบายไว้ว่า คำที่สูญเสียไปทั้งหมดนั้นปรากฏการใช้ในบางท้องถิ่น เป็นต้น การสูญเสียทั้งหมดคำในจารึกพะเยา มีตัวอย่างการสูญเสียคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	รูปคำ ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	แหล	x	x	√	x	พย.47/1/5
2	มยน	x	√	x	x	ลพ.9/1/9
3	ทั้งสิ้น	√	x	x	x	

4	เอียงเชิง	x	√	x	x	ลพ.9/1/13
5	เอียงอย่าง	√	x	x	x	
6	<u>ตายกลาย</u>	x	√	x	x	ลพ.9/2/3
7	ตายหญ้า	√	x	x	x	
8	เสียชีวิต	√	x	x	x	
9	เปล่าตาย	√	x	x	x	
10	เดียวตาย	√	x	x	x	
11	กลายร่าง	√	x	x	x	
12	กลายพันธุ์	√	x	x	x	
13	กลายเป็น	√	x	x	x	

จากตัวอย่างข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า คำว่า แผล ในข้อมูลลำดับที่ 1 หมายถึง รักแร้ ปรากฏการใช้คำในพุทธศตวรรษที่ 21 ใช้เฉพาะกะขนาดความยาวของมหาปฐิสลักษณะ 32 ประการของพระพุทธเจ้า ปัจจุบันไม่มีการใช้คำในความหมายนี้อีก แต่คำนี้ไปปรากฏร่วมกับ คำอื่น เช่น คำว่า ตอแผล ส่วนรูปคำในปัจจุบันใช้ คำว่า รักแร้ แทนคำว่า แผล

คำว่า มยณ ในข้อมูลลำดับที่ 3 หมายถึง ลิ่น หรือ หรือ ลิ่นสุด ปรากฏในจารึกพะเยา พุทธศตวรรษที่ 20 ความว่า ในเมือมยณทวงทั้งเจด (ลพ.9/1/9) คำนี้นับเป็นคำโบราณที่สูญไปไม่ ปรากฏการใช้ในปัจจุบัน ส่วนที่ปรากฏการใช้ในภาษาถิ่นเหนือตอนล่าง หมายถึง เก็บกวาดให้ สะอาดเรียบร้อย เช่น เมียนที่นอน เมียนสำหรับกับข้าว เป็นต้น

คำว่า เอียงเชิง ในข้อมูลลำดับที่ 5 ในจารึกพะเยาไม่ปรากฏความหมายที่แน่ชัด สันนิษฐานว่าอาจมีความหมายว่า เป็นแบบอย่าง ต้นแบบ หรือกระทำตามวิธีที่บรรพชนโบราณ กระทำไว้ คำนี้ปรากฏการใช้ในการสืบสันตติวงศ์ของราชวงศ์มังราย สมัยยุคปัจจุบันไม่ปรากฏ การใช้รูปคำนี้ แต่มีการใช้รูปคำของพยางค์หน้าคล้ายคลึงกัน เช่น คำว่า เอียงอย่าง เอียงทาส เอียงไพร่ เอียงสามัญชน เป็นต้น

คำว่า ตายกลาย ในตัวอย่างข้อมูลลำดับที่ 7 ปรากฏในจารึก ความว่า ลยงตนตาย กลาย (ลพ.9/2/3) คำว่า ตาย ในจารึกพะเยา หมายถึง ทีเดียว, เทียว, เชียว, จริงเชียว, ส่วนคำ ว่า กลาย เป็นคำสร้อยที่เพิ่มเข้ามา เช่น ทีเดียวเอย, เชียวนะ,จริงเชียวแหละ, เป็นต้น

คำว่า ตายกลายนี้เป็นคำสุญทั้งหมด ไม่ปรากฏการใช้ในปัจจุบัน แต่มีการแยกคำไปใช้ ในลักษณะอื่น ๆ ดังตัวอย่างที่แสดงไว้ในลำดับที่ 7-11 จากตัวอย่างดังกล่าว สรุปได้ว่า คำว่า ตายกลายนี้ มีการใช้เฉพาะในพุทธศตวรรษที่ 20 และสูญรูปสูญความหมายไปในยุคปัจจุบัน สำหรับรูปคำที่ยังหลงเหลืออยู่มีการแยกใช้ร่วมกับรูปคำอื่น ๆ และเมื่อใช้ร่วมกับรูปคำอื่น ๆ ความหมายจึงเปลี่ยนแปลงไป ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยแสดงไว้

ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะแสดงผลการสุญคำทั้งหมดในจารึกพะเยาโดยแยกวิเคราะห์ในแต่ละคำเพื่ออธิบายความอย่างชัดเจน ตัวอย่าง เช่น คำว่า หวาย ปรากฏในข้อความว่า โพระจะหว่ายหนา (ลพ.9/2/9) มีการเปลี่ยนแปลงการสุญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	รูปคำ ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	หว่าย	-	√	x	x	ลพ.9/2/9
2	บาย	√	x	x	x	

คำว่า หว่าย (หว่าย) ที่ปรากฏในจารึกพะเยาใช้ร่วมกับคำว่า หน้า เป็น หว่ายหน้า หมายถึง บ่ายหน้า หรือมุ่งตรงไปยัง..คำนี้ไม่ปรากฏการใช้ในปัจจุบันจึงนับว่าเป็นคำสุญทั้งหมด แต่ในส่วนของรูปคำสามารถวิเคราะห์ได้ว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปคำในส่วนที่เป็นพยางค์ต้น คือ /หวเปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะต้น /บ(หว่าย - บาย)

คำว่า อบพกาส ปรากฏในข้อความว่า จิงจอบพกาส (ลพ.9/2/21) มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสุญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	รูปคำ ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	อบพกาส	x	√	x	x	ลพ.9/2/21
2	ประกาศ	√	x	x	x	

คำว่า อบพกาส เป็นคำยืมภาษาเขมร หมายถึง การประกาศให้รู้ ในปัจจุบันไม่ปรากฏการใช้คำนี้อีก และใช้คำว่า ประกาศ ซึ่งมีความหมายเหมือนกันแทน

คำว่า ฝิ ปรากฏในข้อความว่า ฝิจถวิน (ลพ.9/3/17) ปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านการสุญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	รูปคำ ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ฝิ	x	x	√	x	ลพ.9/3/17
2	แม้ว่า	√	x	x	√	

คำว่า ฝิ เป็นคำยืมภาษาบาลีมาจากคำว่า ฝิว (ฝิวะ) เมื่อมีการยืมคำมาใช้ส่วนมากจะใช้ไม่ได้มรูปคำยืม คือจะลดรูปคำเหลือเพียง ฝิ หรือ ฝิว โดยลดเสียงพยัญชนะ /วคำนี้ส่วนมากปรากฏในรูปภาษาทวิหรือบทประพันธ์ที่เป็นเนื้อเรื่อง เช่น นวนิยาย เป็นต้น ไม่ปรากฏในภาษาพูด สำหรับในภาษาพูดนั้นจะใช้คำว่า แม้, แม้ว่า, หากว่า, ซึ่งเป็นคำแปลของคำว่า ฝิว แทน

คำว่า กำไร ปรากฏในข้อความว่า มิกำไรหาเดิน (ลพ.9/3/21) มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสุญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	กำไร	x	√	x	x	ลพ.9/3/21
2	เกิน	√	x	x	x	

คำว่า กำไร เป็นคำยืมภาษาเขมร หมายถึง เกิน, เกินกว่า, ตรงกับคำภาษาบาลีว่า อธิ, อธิก, และคำภาษาไทยว่า เกิน, เกินกว่า, ยิ่งไปกว่า คำว่า กำไร ปรากฏการใช้ในสำนวนโบราณ เช่น นิทานชาดก เป็นต้น ดังข้อความว่า ยิ่งอสงไขยกำไรแสนกัป (ขุ.ธ) ในการนับศักราชนับเดือนและวัน เวลาแสดงเทศกาลธรรมของพระสงฆ์ มักใช้คำว่า อธิ หรือ อธิก เช่นการนับเดือน 8 สอนหนว่า อธิกมาส โดยละเว้นการใช้คำว่ากำไร คำว่า กำไร นี้สูญหายไปไม่มีปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 21-22 แต่ปรากฏการใช้ในยุคปัจจุบัน มีความหมาย เกิน หรือ เกินกว่า ก็คือการเพิ่มพูนจากต้นทุนเดิมในการลงทุนนั่นเอง ซึ่งความหมายในยุคปัจจุบันนี้ ตรงกับความหมายเดิมทุกประการ หรือตัวอย่าง

คำว่า เมืองคน ปรากฏในข้อความว่า เมืองคนเอาตนเมื่อเมืองฟ้า (พย.44/2/9) ปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	เมืองคน	x	√	x	x	พย.44/2/9
2	โลก	√	x	x	x	

คำว่า เมืองคน (เมืองคน) ในจารึกพะเยานี้ หมายถึง มนุษย์โลก หรือ โลกมนุษย์ หรือโลก แต่ในจารึกพะเยาไม่ปรากฏการใช้คำว่า โลก แต่อย่างไรใด หากจะกล่าวถึง โลก ก็ใช้คำว่า เมืองคน ทุกครั้งไป ดังนั้น คำว่า เมืองคน ที่ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 20 จึงนับว่าปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญคำ ไม่ปรากฏการใช้คำนี้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-ปัจจุบัน ส่วนในยุคปัจจุบันใช้คำว่า โลก แทน

คำว่า เมืองฟ้า ปรากฏในข้อความว่า เมืองคนเอาตนเมื่อเมืองฟ้า (พย.44/2/9) ปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	เมืองฟ้า	x	√	x	x	พย.44/2/9
2	โลก	√	x	x	x	
3	สวรรค์	√	x	√	√	
4	นครสวรรค์	√	x	x	x	

คำว่า เมืองฟ้า (เมืองฟ้า) ในจารึกพะเยานี้ หมายถึง สวรรค์ ในจารึกพะเยาปรากฏการใช้ทั้งคำว่า เมืองฟ้า และ คำว่า สวรรค์ ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน ส่วนคำว่า เมืองฟ้า ไม่ปรากฏการใช้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-ปัจจุบัน

คำว่า รังสาง ปรากฏในข้อความว่า หากรังสางเปนลภูวัต (พย.47/1/6) ปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	รังสาง	x	√	x	x	พย.47/1/6
2	รังสรรค์	√	x	x	x	
3	สร้างสรรค์	√	x	x	x	
4	สรรค์สร้าง	√	x	x	x	
5	รัง	√	x	x	x	
6	สร้าง	√	x	x	x	

คำว่า รังสาง (รังสร้าง) ในจารึกพะเยานี้ หมายถึง สร้าง,ทำ,เป็นคำกริยา ปรากฏการใช้รูปคำในพุทธศตวรรษที่ 20 และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-ปัจจุบันไม่ปรากฏการใช้รูปคำใน ความหมายนี้อีกต่อไป แต่รูปคำนี้ไปปรากฏร่วมกับรูปคำอื่น ๆ ดังข้อมูลในลำดับที่ 2-4 ส่วนข้อมูลในลำดับที่ 5 แม้จะปรากฏรูปคำเหมือนในพยางค์แรก แต่มีความหมายคนละอย่าง ในลำดับที่ 6 เป็นคำที่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมคำศัพท์โบราณและพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานทุกฉบับแต่ทั้งนี้คำนี้ไม่นิยมเขียนในปัจจุบันและในปัจจุบันนิยมเขียนคำว่า สร้างแทน

คำว่า เขา (ข้าว) ที่ปรากฏในข้อความว่า นา 975 เขา พย.47/1/8 ซึ่งเป็นคำลักษณนาม มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	นา 975 เขา	x	√	x	x	พย.47/1/8
2	ไร่	√	x	x	x	

คำว่า เขา (ข้าว) เป็นคำลักษณนามของคำว่า นา สันนิษฐานว่าเป็นคำลักษณนามที่ใช้ นับจำนวนนา หรือ นับมูลค่าของนา หรือ กะปริมาณข้าวในนา คำนี้ปรากฏการใช้คำใน พุทธศตวรรษที่ 20-21 และสูญหายไปในพุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน สำหรับปัจจุบัน ลักษณนามของนา ได้แก่ คำว่า ไร่ และ คำว่า แปลง เป็นต้น

หรือตัวอย่าง คำว่า บาน ซึ่งเป็นคำลักษณนามปรากฏในข้อความว่า บาน 11 บานนี้ (พย.47/1/8) ปรากฏการเปลี่ยนแปลงการสัทญัตติ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	บาน 11 <u>บาน</u>	x	√	x	x	พย.47/1/8
2	บ้าน 11 <u>หลัง</u>	√	x	x	x	

คำว่า บาน (บ้าน) ในจารึกพะเยาที่เป็นคำลักษณนามซ้ำชื่อ ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 20-21 ใช้เป็นลักษณนามซ้ำชื่อ ส่วนในยุคปัจจุบันนิยมใช้คำว่า หลัง เป็นลักษณนามของบ้าน

คำว่า ผาขาว ปรากฏในข้อความว่า ผาขาวผืนหนึ่ง (ลพ.27/1/2) ปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านการสัทญัตติ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ผาขาว	x	√	x	x	ลพ.27/1/2

คำว่า ผาขาว (ผ้าขาว) ในจารึกพะเยา เป็นคำนามที่ใช้สำหรับเรียกอุปาสกชายที่ถือศีล 5 ศีล 8 รับศีลอุโบสถทุก 8 คำ 15 คำ คำนี้ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 20 และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-ปัจจุบันก็ไม่ปรากฏการใช้คำนี้ ส่วนคำที่ปรากฏการใช้แทน ได้แก่ คำว่า ซีปะขาว ตาปะขาว เป็นต้น

คำว่า คีวรง ปรากฏในข้อความว่า คีวรงเปนแดน (ลพ.27/1/11) ปรากฏการเปลี่ยนแปลงการสัทญัตติ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	คีวรง	x	√	x	x	ลพ.27/1/11

คำว่า คีวรง นี้ปรากฏการใช้คำในพุทธศตวรรษที่ 20 หมายถึง คูเมือง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-ปัจจุบันไม่ปรากฏการใช้คำในความหมายนี้อีก ส่วนคำว่า วรง (เวียง) ปรากฏการใช้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-ปัจจุบัน และใช้ในความหมายของคำว่า เมือง

คำว่า โผย ปรากฏในข้อความว่า มาเปนโทสเปนโผย (ลพ.27/2/5) ปรากฏการสัทญัตติ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	โผย	x	√	x	x	ลพ.27/2/5

คำว่า โภย นี้ มีความหมายเดียวกับคำว่า ภัย ในพุทธศตวรรษที่ 20 ปรากฏการใช้คำนี้ เพื่อสื่อความหมายความน่ากลัว และไม่ใช้ร่วมกันกับคำว่า ภัย ส่วนในพุทธศตวรรษที่ 21-22 ไม่ปรากฏการใช้คำนี้ หากจะใช้ในความหมายของความน่ากลัว ก็จะใช้ร่วมกับคำว่า ภัย โดยใช้เป็น โภยภัย ซึ่งเป็นคำซ้อนเพื่อความหมายนั่นเอง

คำว่า เถาเมิง (เต่าเมือง) ปรากฏในข้อความว่า แสนเขาเถาเมิง (ลพ.27/2/8) มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสัทยุดา ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	รูปคำ ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	เถาเมิง	x	√	√	x	ลพ.27/2/8

คำว่า เถาเมิง (เต่าเมือง) หมายถึง ผู้มีอำนาจสูงสุดในเมือง นั้น ๆ ในปัจจุบันสันนิษฐานว่า หมายถึงผู้ว่าราชการจังหวัด คำว่า เถาเมิงนี้ปรากฏการใช้คำในพุทธศตวรรษที่ 20-11 และไม่ปรากฏการใช้คำในพุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน

คำว่า กลวเกลา (กล้วยเกล้า) ปรากฏในข้อความว่า มาเปนโทสเปนโพยกกล้วยเกล้า (ลพ.27/2/5) มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสัทยุดา ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	รูปคำ ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	กล้วยเกล้า	x	√	x	x	ลพ.27/2/5

คำว่า กล้วยเกล้า (กล้วยเกล้า) หมายถึง ความคลุกคลีเป็นหมู่คณะ คำนี้ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 20 และไม่พบการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 21 -ปัจจุบัน ในปัจจุบันใช้คำว่า คลุกคลี แทนคำว่า กล้วยเกล้า

คำว่า ชยง ปรากฏในข้อความว่า ญาณโพธิ 1 ชยงไต 1 (พย.5/1/11-16) มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสัทยุดา ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	รูปคำ ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ชยงไต	x	x	√	x	พย.5/1/11-16

คำว่า ชยง (เซียง) ใช้สำหรับเรียกผู้ที่สึกจากสามเณร ในปัจจุบัน ภาษาเหนือ เรียกผู้ที่สึกจากสามเณรว่า หน้อย ส่วนในภาษาถิ่นอีสาน เรียกผู้ที่สึกจากสามเณรว่า เซียงหน้อย ดังนั้น คำว่า เซียง ในภาษาถิ่นอีสานจึงฟังเสียงและความหมายเหมือนกับคำในจารึกพะเยา

คำว่า สิบ ปรากฏในข้อความว่า สิบนอย (พย.5/1/11-16) มีการเปลี่ยนแปลง รูปคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	สิบนอย	x	x	√	x	พย.5/1/11-16
2	-	x	x	x	x	

คำว่า สิบ ในจารึกพะเยา เป็นคำนำหน้าชื่อผู้ชาย สันนิษฐานว่า เป็นตำแหน่งทางราชการที่ระบุตำแหน่งให้ต่างจากชาวบ้านทั่วไป คำนี้ปรากฏการใช้คำในพุทธศตวรรษที่ 21 จากนั้นก็สูญหายไปไม่ปรากฏการใช้ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน หรือตัวอย่าง คำว่า หลาบ ที่ปรากฏในข้อความว่า ตราหลาบคำ (พย.2/1/6) มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	หลาบ	x	x	√	x	พย.2/1/6

คำว่า หลาบ หมายถึง สาร หรือสัญลักษณ์แทนตัวผู้มีอำนาจ ในจารึกพะเยาปรากฏการใช้คำนี้ในพุทธศตวรรษที่ 21 จากนั้นก็สูญหายไปไม่ปรากฏการใช้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน ส่วนในยุคปัจจุบัน พบการใช้คำว่า สาร แทน เป็นต้น

จากการเปลี่ยนแปลงการสูญคำดังกล่าวทั้งหมด สรุปความได้ว่า การเปลี่ยนแปลงด้านการสูญคำทั้งหมดนั้นส่วนมากเป็นการสูญด้านรูปคำ หมายถึง รูปคำเดิมในจารึกไม่มีการใช้อีกต่อไป และหากจะมีการใช้ก็อาจจะไปใช้ร่วมกับรูปคำอื่น หรือ หากเป็นรูปคำเดิม ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงความหมายไปคนละอย่าง

2) การสูญพอสันนิษฐานได้

การเปลี่ยนแปลงการสูญคำที่พอสันนิษฐานได้ หมายถึง คำที่สูญไปนั้นไม่สูญทั้งหมดยังมีรูปคำบางส่วนหลงเหลืออยู่ให้พอสันนิษฐานคำเดิมได้ดังตัวอย่างคำว่า พัญญว มีการเปลี่ยนแปลง ต่อไปนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	พัญญว	x	√	√	√	พย.47/1/13
2	พัญญว	x	x	√	√	

คำว่า พัญญว (พอหญว, พอหญว) หมายถึง กษัตริย์ที่ปกครองเมือง ในจารึกพะเยาปรากฏการใช้รูปคำนี้ ในพุทธศตวรรษที่ 21-22 ส่วนในยุคปัจจุบันไม่ปรากฏการใช้คำนี้ สำหรับการเรียนชานพระนามกษัตริย์ในยุคปัจจุบันสามารถเรียกได้หลายพระนาม เช่น พระเจ้าอัญญาในหลวง พอหลวง พระราชา เป็นต้น

คำว่า ผางทูป ปรากฏในข้อความว่า ผางทูปทอง (พย.57/2/9) มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ผางทูป	x	x	√	x	พย.57/2/9

คำว่า ผางทูป ที่ปรากฏในจารึกพะเยา หมายถึง กระจ่างรูป ในปัจจุบัน คำนี้ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 21 และไม่ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 22 ส่วนในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงพอสันนิษฐานได้ว่า ผางทูป หมายถึง กระจ่างรูป เนื่องจาก คำว่า ทูป พยางค์สุดท้ายของคำในพุทธศตวรรษที่ 21 พ้องเสียงกันกับ คำว่า รูป ในปัจจุบัน และความหมายก็เหมือนกัน

คำว่า ค์โห่งฉาง ปรากฏในข้อความว่า อยู่ในค์โห่งฉาง (พย./2/13) คำนี้ปรากฏการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	คโห่งฉาง	x	√	√	√	(พย./2/13)

คำว่า ค์โห่งฉาง (กระทง) หมายถึง กระทง ในปัจจุบัน คำนี้ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 21 และไม่ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 22 ส่วนในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญคำพอสันนิษฐานได้ก็คือ ค์โห่งฉาง เปลี่ยนแปลงเป็น ค์โห่ง คำว่า ฉาง พยางค์ท้ายสูญไป และ คำว่า ค์โห่ง เปลี่ยนแปลงเป็น กระทง (รูปพยัญชนะต้นเดี่ยว /คเปลี่ยนแปลงเป็นรูปพยัญชนะต้นควบกล้ำ /กรและรูปวรรณยุกต์ - หายไป ส่วนคำว่า ฉางนั้น ปรากฏการใช้ในความหมายอื่นในยุคปัจจุบัน

คำว่า ชูปี ชูคน ชูอัน ชูตน ปรากฏการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ที่	รูปคำ ในจารึก	ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ชูปี	x	x	√	x	พย.6/1/12
2	ชูคน	x	x	√	x	พย.6/2/13
3	ชูอัน	x	x	√	x	(ลพ.10/3/16)
4	ชูตน	x	x	√	x	ชร.63/2/1

จากข้อมูลที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คำว่า ที่มีคำนำหน้า ว่า ชู ชู ปรากฏรูปในพุทธศตวรรษที่ 21 และสูญหายไปไม่ปรากฏในพุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน ส่วนรูปคำในปัจจุบัน ใช้คำว่า ทุก แทนคำว่า ชู ทั้งนี้ยังสามารถสันนิษฐานได้ว่า คำว่า ชู หรือ ชู ที่เป็นคำนำหน้าซึ่งปรากฏในจารึกพะเยานี้ เปลี่ยนแปลงรูปเป็นคำว่า ทุก ในปัจจุบัน

คำว่า บรรวณ ปรากฏในข้อความว่า อันนี้จุงบรรวณ (พย.23/2/5) มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	บรรวณ	x	√	√	√	พย.23/2/5

คำว่า บรรวณ หมายถึง ความสมบูรณ์ ความเพียบพร้อม ความบริบูรณ์ เป็นคำยืมภาษาเขมรปรากฏการใช้คำในพุทธศตวรรษที่ 21-22 ส่วนในยุคปัจจุบัน ไม่ปรากฏการใช้รูปคำ ทั้งนี้ในรูปคำปัจจุบัน ใช้คำว่า บริบูรณ์ ข้อนี้ สันนิษฐานว่า เขมรยืมคำภาษาบาลีไปใช้ จากนั้นเผยแพร่วัฒนธรรมทางภาษาสู่สุโขทัย และพะเยารับเอาคำยืมเหล่านี้มาใช้ เพราะปรากฏหลักฐานการใช้คำในจารึกพะเยา (พย.23/2/5) พุทธศตวรรษที่ 21-22 ส่วนยุคสมัยปัจจุบันไทยกลับไปยืมคำของภาษาบาลีมาใช้โดยตรง โดยไม่ผ่านภาษาเขมร เมื่อนำมาใช้ก็ใช้แบบคำภาษาบาลีเดิม

คำว่า ผรากต ปรากฏในข้อความว่า กอนนี้โหผรากต (พย.26/1/7) มีการเปลี่ยนแปลง ด้านการสูญคำพอสันนิษฐานได้ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	ผรากต	x	x	√	x	พย.26/1/7

คำว่า ผรากต หมายถึง ปรากฏ เป็นคำยืมภาษาเขมรปรากฏการใช้คำในพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนในยุคปัจจุบัน ไม่ปรากฏการใช้รูปคำ ทั้งนี้ในรูปคำปัจจุบัน ใช้คำว่า บริบูรณ์ ข้อนี้ สันนิษฐานว่า เขมรยืมคำภาษาบาลีไปใช้ จากนั้นเผยแพร่วัฒนธรรมทางภาษาสู่สุโขทัย และพะเยารับเอาคำยืมเหล่านี้มาใช้ เพราะปรากฏหลักฐานการใช้คำในจารึกพะเยา (พย.23/2/5) พุทธศตวรรษที่ 21-22 ส่วนยุคสมัยปัจจุบันไทยกลับไปยืมคำของภาษาบาลีมาใช้โดยตรง โดยไม่ผ่านภาษาเขมร เมื่อนำมาใช้ ก็ใช้แบบคำภาษาบาลีเดิม

คำว่า แม่ ปรากฏในข้อความว่า เมถึง (พย.7/1/6) มีการเปลี่ยนแปลงด้านการสูญคำ ดังนี้

ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	แม่	x	x	√	√	พย.7/1/6
2	แม่	x	x	√	√	

คำว่า แม่ เป็นคำภาษามอญที่ปรากฏการใช้ในจารึกพะเยาพุทธศตวรรษที่ 21-22 และไม่พบการใช้ในยุคปัจจุบัน ส่วนในยุคปัจจุบันนั้นใช้คำว่า เมีย แทนคำว่า แม่ สันนิษฐานว่า คำว่า

เมีย เป็นการเปลี่ยนแปลงของคำว่า แม่ เพราะยังคงรูปเดิม คือ เม- แล้วเพิ่ม -ย เข้ามา แต่ความหมายยังคงเหมือนเดิม จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงนับว่าเป็นการสูญเสียคำพอสันนิษฐานได้

คำว่า ดั้งนี้ ปรากฏในข้อความว่า ดั้งนี้ (พย.5/1/2)

ที่	รูปคำ ในจารึก	รูปคำ ปัจจุบัน	การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
			พ.20	พ.21	พ.22	
1	ดั้งนี้	x	√	√	x	
2	ดั่งอ้น	x	x	x	√	

คำว่า ดั้งนี้ ปรากฏการใช้คำในจารึกพะเยาปีพุทธศตวรรษที่ 20-21 และไม่ปรากฏการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบัน นอกจากนี้ในพุทธศตวรรษที่ 22 ยังพบการใช้คำว่า ดั่งอ้น อีกด้วย จึงกล่าวได้ว่าคำว่า งั้น (งั้น) หรือ อ้น (อ้น) ที่ปรากฏในจารึกพะเยา เปลี่ยนเป็นคำว่า นั้น ในยุคปัจจุบัน แล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงพอสันนิษฐานได้เพราะยังใช้รูปคำคล้ายคลึงเดิม คือ คำว่า ดั้งนั้น นั่นเอง

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงพอสันนิษฐานได้มักปรากฏพยัญชนะ สระ หรือ วรรณยุกต์ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของรูปคำเดิมที่ปรากฏในจารึกพะเยา ยังคงหลงเหลือรูปรอยไม่สูญหายไปเสียทั้งหมด สิ่งสำคัญคือความหมายของคำยังคงเหมือนเดิมทุกประการ

ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะแสดงภาพรวมการเปลี่ยนทั้งสองด้านของคำในจารึกพะเยาดังข้อมูลที่ปรากฏ ต่อไปนี้

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำในปัจจุบัน	การเปลี่ยนแปลงด้านการสูญเสียคำ	
			สูญเสียทั้งหมด	สูญเสียพอสันนิษฐานได้
1	แม่	เมีย	x	√
2	ยาด	หยาด	x	√
3	เบ้	เบีย	x	√
4	เย้	ญะ (ถิ่นเหนือ)	x	√
5	สิน	-	√	x
6	ชอก	-	√	x
7	เมือ	เมือ (ถิ่นอีสาน)	x	√
8	พายวน้ออก	ทิศตะวันออก	x	√
9	พายเหนือ	ทิศเหนือ	x	√
10	พายวันตก	ทิศตะวันตก	x	√

11	พายใต้	ทิศใต้	x	√
12	ต่อเท้า	-	√	x
13	ลุน	-	√	x
14	คิง	คิง	x	√
15	หลาบ	-	√	x
16	จาม	จาม	√	x
17	ผาขาว	-	√	x
18	โอย	-	√	x
19	ไฟ	ไป	x	√
20	ข่อยสุ่ม	-	√	x
21	ชาวเจ้า	-	√	x
22	หรรุ่มหรรอม	ห้อมล้อม	√	x
23	ลำหอก	-	√	x
24	ลืบ	-	√	x
25	ญา	-	x	x
26	ยี่	-	√	x
27	ลูกโระ	-	√	x
28	จ้งหนั	-	x	x
29	คีเวียง	-	√	x
30	ชาว	-	x	x
31	งัว	วัว	x	√
32	รื้อ	-	√	x
33	หราบ	-	√	x
34	คาย	-	√	x
35	มยน	-	√	x
36	ฮาว	ฮา	x	√
37	-ปุ่น	ปุ่น	x	√
38	คายกลาย	-	√	x
39	ดง้งัน	ดง้งัน	x	x
40	เถาเมิง	-	√	x

จากข้อมูลเบื้องต้นสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงแบบสุญคำ มีกระบวนการเปลี่ยนแปลง 2 ประการ คือ 1) การสูญทั้งหมด หมายถึง คำศัพท์ สูญไปทั้งหมดไม่มีใช้ในภาษายุคปัจจุบัน ตัวอย่างคำในจารึกพะเยาที่สูญทั้งหมด เช่น คำว่า โอย แปลว่า การให้ ยุคปัจจุบันใช้ คำว่า ให้ หรือ คำว่า ลุน ที่แปลว่า หลัง เบื้องหลัง ทีหลัง คำนี้ ไม่มีใช้ในภาษาไทยปัจจุบัน แต่ปรากฏการใช้ในภาษาถิ่นเหนือ และถิ่นอีสานบางที่ ส่วนความหมายก็ปรากฏการเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อย คำว่า ลุนในท้องถิ่นอีสาน แปลว่า ดัน เบื้องหลัง ผลักไล่ให้ไปด้านหน้า ส่วนภาษาถิ่นเหนือก็แปลว่า ทีหลัง เป็นต้น 2) สูญพอสันนิษฐานรูปคำเดิมได้ เช่น คำว่า เม้ หมายถึง เมีย ในจารึกพะเยาสมัยพุทธศตวรรษที่ 21 พบการใช้คำนี้ ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 22-ปัจจุบันไม่พบการใช้ แต่พบการใช้คำว่า เมีย แทน

4.2.2 การเพิ่มคำ

การเพิ่มคำ หมายถึง คำที่จารึกไว้ในจารึกพะเยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้น เพิ่มหน่วยคำขึ้นจากเดิมเพื่อขยายความหรือจำกัดความ จากการสำรวจข้อมูล พบว่าการเปลี่ยนแปลงด้านการเพิ่มคำนั้นมีน้อยมาก ส่วนมากพบแต่การเพิ่มพยางค์ ตัวอย่างการเพิ่มพยางค์ ในจารึกพะเยา เช่น คำว่า วัตวาปรากฏในข้อความว่า มาปรากฏแถววัดว อารามณี(พย.48/1/7) หรือคำว่า ดับวายตาย ปรากฏในข้อความว่า ดับวายตายเปนเปรต เบนสตัดิรจันานทีโคไพ (ลพ.27/2/18) สำหรับการเปลี่ยนแปลงด้านการเพิ่มคำมีผลการวิจัย ดังนี้

ที่	รูปคำในจารึก	คำ	คำ	คำ	คำเพิ่ม	ทะเบียนจารึก
1	วัตวอาราม	วัต	วา	อาราม	วา	พย.48/1/7
2	ดบวายตาย	ดับ	วาย	ตาย	วาย	ลพ.27/2/18

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่า การเปลี่ยนแปลงด้านการเพิ่มคำ ได้แก่ คำว่า วัตวอาราม คำนี้มีความหมายโดยรวมหมายถึง วัด หรือ อารามอันเป็นที่พำนักของภิกษุ สามเณร แต่เมื่อแยกคำศัพท์โดยละเอียด คำว่า วัด กับ คำว่า อาราม มีความหมายเดียวกัน ส่วนคำว่า วา เป็นคำสร้อยของวัดเมื่อเพิ่มมาแล้วทำให้ คำว่า วัด มีความหมายเปลี่ยนแปลงไป เช่น คำว่า วัตวา อาจหมายถึง แข่งกัน ปะลองกันก็ได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า คำว่า วา เป็นการเพิ่มคำเข้ามาเพื่อเน้นความคล้องจองของการ ออกเสียงคำทั้งปวงในวลีนี้ ส่วนคำว่า ดับวายตาย เป็นศัพท์พวง หมายถึง กลุ่มคำที่อธิบาย ความหมายของการตายให้ดูหนักแน่นน่ากลัว แต่เมื่อแยกแต่ละคำแล้วจะพบว่าคำที่ใช้แทนการ ตายตรงความหมายที่แท้จริงมีคำว่าตายคำเดียว

ส่วนคำว่าดับ แม้จะหมายถึงตายด้วยก็ยังมีความหมายในทางอื่นอีก สำหรับคำว่า วาย โดยนัยยะตรง มีความหมายว่า หมด ลื่น ไม่เหลือ โดยนัยยะอ้อมก็หมายถึงความตายได้

เหมือนกัน ดังนั้นในกลุ่มศัพท์นี้ คำว่า ดับ และคำว่า วาย จึงเป็นการเพิ่มคำศัพท์เข้ามาเพื่อเน้นศัพท์ว่า ตาย ให้เด่นชัดขึ้น

การเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย

การเปลี่ยนแปลงการใช้คำ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของคำที่มาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ใช้เพื่อบอกเวลา บอกชื่อบุคคล บอกชื่อสถานที่ เป็นต้น เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้วพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงการใช้คำในจารึกพะเยา โดยผู้วิจัยแบ่งหมวดการเปลี่ยนแปลงการใช้คำออกเป็น 4 หมวด คือ 1) การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกกษัตริย์ 2) การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกพระภิกษุ 3) การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมาย 4) การเปลี่ยนแปลงด้านการเรียงคำ สำหรับตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงด้านใช้คำในจารึกพะเยา ปรากฏข้อมูลดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกกษัตริย์

การใช้คำเรียกกษัตริย์ในจารึกพะเยา พบข้อมูลการใช้เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 ปรากฏอยู่ในจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย หรือ ลพ.9 โดยมีการเรียกพระนามของกษัตริย์ในราชวงศ์มังรายในลักษณะต่าง ๆ กัน ในพุทธศตวรรษ ต่อ ๆ มา ก็มีการใช้คำเรียกกษัตริย์ในลักษณะที่แตกต่างกันไปอีก โดยในแต่ละพุทธศตวรรษมีการเปลี่ยนแปลงการใช้คำเรียกกษัตริย์ดังนี้

ที่	คำเรียกกษัตริย์ในจารึก	พ.20	พ.21	พ.22	ปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	ทาว (ท้าว)	√	x	x	x	ลพ.9/1/1-7
2	เจา (เจ้า)	√	x	x	√	ลพ.9/1-7
3	พญา	x	√	√	x	ลพ.24/1/4
4	เจามหาราช	√	x	x	x	ลพ.9/3/11
5	เทวี	√	√	√	√	ลพ.9/2/17
6	มหาเทวี	√	√	x	x	ลพ.9/2/17
7	นางเม็ง	x	√	x	x	พย.2/1/6
8	พรпенเจา	x	√	√	x	พย.4/1/5
9	เจาขุน	x	√	√	x	พย.3/2/12
10	เจาแควน	x	√	x	x	พย.42/2/7
11	เจาไทย	x	√	x	x	พย.6/1/7)
12	เจาหมิน (เจ้าหมื่น)	√	x	x	x	พย.45/2/9
13	เจาเม็ง	x	√	√	x	พย.13/1/9
14	เจาเหนือหัว	x	√	√	x	ลพ.24/1/4

15	พหุญว	x	√	√	x	พย.12/1/8
16	พครุพรเปนเจา	x	√	√	x	พย.26//2/1
17	ขุน	x	√	√	x	พย.3/2/12

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่าในยุคแรก ๆ ของการเรียกชื่อกษัตริย์ในจารึกพะเยามีการใช้คำว่า ท้าว ซึ่งเกิดขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 คำว่า ขุน หรือ เจ้าขุน ใช้ในพุทธศตวรรษที่ 21 คำว่า มหาเทวีใช้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 และหายไปในพุทธศตวรรษที่ 22 คำว่า นางเมือง ใช้เฉพาะในพุทธศตวรรษที่ 21 และปรากฏการใช้แค่เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ในยุคปัจจุบันและยุคก่อนหน้านั้นไม่ปรากฏการใช้ คำว่า เจ้าหมื่น ปรากฏการใช้เฉพาะในจารึกพะเยา คำว่า เจ้าเมือง ปรากฏการใช้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-ปัจจุบัน แต่ในยุคปัจจุบันคำนี้ใช้เรียกผู้บริหารราชการแผ่นดินระดับมณฑลลงไปจนถึงระดับจังหวัด

2. การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกภิกษุ

ที่	คำเรียกภิกษุในจารึก	พ.20	พ.21	พ.22	ปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	เถรเจ้า	x	√	√	√	พย.27/1/9
2	มหาเถรเจ้า	x	√	√	√	พย.48/1/3
3	ภิกษุสงฆ์	√	x	x	√	ลพ.9/2/7
4	พระเจ้า	√	x	x	x	พย.47/แถว9-10
5	มหาสามีเจ้า	x	√	x	x	พย.10/1/3-4
6	มหาสวามี	x	√	x	x	พย.10/1/3-4
7	มหาเถร	√	√	√	√	ลพ.9/2/11
8	พระเป็นเจ้า	x	√	x	x	พย.4/1/5
9	เจ้าผู้สังฆเถรา	√	√	x	x	ลพ.27/2/16
10	เจ้าเถน	x	√	x	x	ลพ.27/1/9
11	ชาวเจ้า	x	√	x	x	พย.5/1/11
12	ญา	x	√	x	x	พย.5/2/1-2
13	ญาค	x	√	√	x	ลพ.19/2/2-6

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยแสดงไว้นี้ พบว่าในยุคแรก ๆ การใช้คำเรียกภิกษุในจารึกพะเยามีลักษณะแตกต่างกัน คำที่พบในพุทธศตวรรษที่ 20 ได้แก่คำในลำดับที่ 3,4,7, และ 9 และคำที่ปรากฏในทุกพุทธศตวรรษรวมถึงในยุคปัจจุบันด้วยมีเพียงคำเดียว ได้แก่ คำว่า มหาเถร ในลำดับที่ 7 คำว่า มหาสามี,มหาสามีเจ้า,เจ้าเถน,ชาวเจ้า และ ญา พบการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 21 เท่านั้น ส่วนคำว่า ภิกษุสงฆ์พบการใช้ในพุทธศตวรรษที่ 20 และหายไปในพุทธศตวรรษที่ 21-22 ก่อนจะมาปรากฏการใช้อีกครั้งในยุคสมัยปัจจุบัน

3. การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมาย

การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมายของศัพท์ในจารึกพะเยานั้น หมายถึง ศัพท์หนึ่ง ๆ ในสมัยอดีตกับปัจจุบันนั้น แม้จะเป็นรูปศัพท์เดียวกันแต่ก็มีเปลี่ยนแปลงด้านความหมายในการเปลี่ยนแปลงความหมายนั้น ผู้วิจัยกำหนดการเปลี่ยนแปลงไว้ 2 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนความหมายบางส่วน 2) การเปลี่ยนแปลงความหมายโดยสิ้นเชิง

3.1 การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมายบางส่วน

การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมายบางส่วน หมายถึง ความหมายของคำศัพท์ที่ปรากฏในจารึกพะเยาไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เมื่อพิจารณาจากศัพท์ในปัจจุบันยังสามารถสันนิษฐานความหมายเดิม ตามที่ปรากฏในจารึกได้ เช่น

คำว่า มัก แปลว่า รักใคร่ ชอบใจ คำว่า มักนั้น เป็นคำมรดกใช้ในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งถิ่นเหนือตอนบน ดังภาษิตบทหนึ่งว่า แมงวันมักจิ้นเนาแมงเมา้มักตอมไฟหรือ คำว่า มักที่ใช้ในภาษาถิ่นอีสาน เช่น บทภาษิตว่า ควยตุ้มักชนคนจนมักเว้า เป็นต้น ในจารึกพะเยา ปรากฏคำว่า มัก ในความหมาย รักใคร่ ชอบใจ เช่น ในข้อความว่า มักโอยทาน มักสร้างบุญ (พย.2/1/4-5) เป็นต้น ปัจจุบันคำว่า มัก หมายถึง ความพึงใจ พอใจ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 895)

คำว่า ชาวเจ้า คำนี้ในจารึกพะเยา หมายถึง พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ คำว่า ชาวเจ้า ส่วนมาก จะใช้คู่กับคำว่า เจ้ากู ในปัจจุบันไม่ปรากฏการใช้คำนี้ แต่พยางค์ท้าย คือ คำว่า เจ้า ยังปรากฏให้เห็นทั้งในภาษาพูดและในภาษาเขียนปัจจุบัน แตกต่างที่ความหมายเปลี่ยนแปลงไป คำว่า เจ้า ในปัจจุบัน ใช้เป็นคำร้องเรียกกษัตริย์

คำว่า ช่อยสูม หมายถึง ดงช่อย เป็นคำประสม ปรากฏในจารึกพะเยาในข้อความว่า ปรากฏช่อยสูมเบื้องหน้า(พย.57 /1/25) คำนี้ ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบันดังนั้นคำว่า สูม จึงเป็นคำที่ไม่มีใช้ และปัจจุบันใช้คำว่า ดงแทนคำว่า สูมพร้อมทั้งสลับตำแหน่งคำเป็น ดงช่อย

3.2 การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมายโดยสิ้นเชิง

การเปลี่ยนแปลงความหมายโดยสิ้นเชิง หมายถึง ความหมายเดิมของคำศัพท์ ถูกเปลี่ยนแปลงไปโดยไม่มีเค้าเดิมปรากฏ ในจารึกพะเยาปรากฏคำที่มีความหมายเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง ดังตัวอย่าง เช่น

คำว่า ดาย แปลว่า เปล่า เฉย ๆ คำว่า ดาย เป็นคำโบราณปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณในยุคสมัยสุโขทัย ในจารึกพะเยาพบการใช้คำว่า ดาย ในจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ทะเบียน ลพ.9 โดยใช้เป็นคำลงท้ายประโยคมีความหมายว่า ที่เดียว,นั่นเอง, เป็นเสมือนสร้อย คำลงท้ายเพื่อสร้างประโยคให้มีความสละสลวย มีความอ่อนนุ่มในข้อความ นอกจากนี้ในจารึกพะเยายังพบคำว่า ดายกลาย ซึ่งมีความหมายเดียวกับ ดายอีกด้วย ปัจจุบัน คำว่า ดายที่เป็น

สร้อยคำไม่มีใช้แล้ว แต่ยังมีใช้ในภาษาท้องถิ่นที่ใช้เป็นคำกริยา เช่น คำว่า ดาย ที่แปลว่ากำจัด ถาก หมายถึง ดายหญ้า ถากหญ้า กำจัดหญ้าที่รก เป็นต้น

คำว่า ถ้ำเมือง แปลว่า ผู้ปกครองเมือง คำว่า ถ้ำ ที่ปรากฏในจารึกพะเยา ตรงกับ คำว่า เต่า ในปัจจุบัน แต่ใช้คนละความหมาย เพราะในอดีตใช้ในลักษณะเป็นประธาน ผู้นำ หรือ หัวหน้า ในกิจการต่าง ๆ เช่น เป็นหัวหน้าปกครองเมือง เป็นต้น ส่วนคำว่า เต่าในปัจจุบัน หมายถึง แก่ ชรา

4. การเปลี่ยนแปลงด้านการเรียงคำ

การเปลี่ยนแปลงด้านการเรียงคำนั้น ผู้วิจัยพบการเปลี่ยนแปลงในจารึกพะเยา โดยพบการเรียงคำสลับที่กันของกลุ่มคำ ดังต่อไปนี้

4.1 การเรียงคำบอกจำนวนนับสลับตำแหน่งกับคำนาม ดังข้อความที่ปรากฏในข้อความจารึกพะเยาว่า แรมคำ 1 เม็งวัน 6 ไทว่าวันเต่าสี่ ได้ฤกษ์ 18 ตัว เมื่อนำคำที่ขีดเส้นใต้ มาสรุป จะพบการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

แรม=คำนาม

คำ=คำนาม

1=คำบอกจำนวนนับ

รูปแบบการเรียง ได้แก่

[คำนาม]+[คำนาม]+[คำจำนวนนับ]

[แรม]+[คำ]+[1] (พย.89/1/1)

ในปัจจุบันมีการเรียงคำใหม่เปลี่ยนแปลงไปจากในจารึกพะเยา ดังนี้

[คำนาม]+[คำจำนวนนับ]+[คำนาม]

[แรม]+[1]+[คำ]

4.2 การเรียงคำบอกจำนวนสลับกับคำลักษณนาม

ในจารึกพะเยา พบข้อมูลการเรียงคำบอกจำนวนสลับกับคำลักษณนามดังข้อความที่ปรากฏในจารึกพะเยา ว่า โสมคร้วหนึ่ง ญาแก่นคร้วหนึ่ง คำเหลาคร้วหนึ่ง เมื่อนำคำที่ขีดเส้นใต้มาสรุปจะพบการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ญาแก่น = คำนาม

คร้ว = คำลักษณนาม

หนึ่ง = คำบอกจำนวน

การเรียงคำในจารึก ปรากฏรูปแบบการเรียงคำ ได้แก่

[คำนาม] + [คำลักษณนาม] + [คำบอกจำนวน]

[ญาแก่น] + [คร้ว] + [หนึ่ง] (สพ.19/2/2)

หนึ่งในที่นี้เป็นคำบอกจำนวนแต่ละค่านามตามแบบการบันทึกในพงศาวดาร ปัจจุบัน
ใช้ 1) โสมคร้ว 2) ญาแก่นคร้ว 3) คำเหลาคร้ว

กล่าวโดยสรุป พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเรียงคำ ในจารึกพะเยามีการ
เปลี่ยนแปลงน้อยมาก ผู้วิจัยพบเพียง 2 ประเด็นดังกล่าว หนึ่งในจารึกพะเยานั้น นิยมเขียนคำ
บอกจำนวนทั้งที่เป็นตัวเลขและตัวหนังสือระบุจำนวนกำกับไว้ท้ายคำด้วย เช่น

คำ 1

วันหก

นา 100

บ้าน 100

ช้าง 100

เงิน 300

เจ้าหมื่น

เจ้าพัน

เงินคร้วหนึ่ง

นางลุนคร้วหนึ่ง (ลพ.19/2-2-10)

ส่วนในปัจจุบันนิยมเขียนคำบอกจำนวนไว้ตามความเหมาะสม จะปรากฏด้านหน้าก็ได้
เช่น สามใจร สี่นักรพรต จะปรากฏด้านหลัง ก็ได้ เช่น ประการหนึ่ง พวกรหนึ่ง หมูหนึ่ง เป็นต้น

บทที่ 6

บทสรุป

วิทยานิพนธ์เรื่อง จารึกพะเยา: การศึกษาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางภาษา มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่ 1) ศึกษาระบบคำในจารึกพะเยา 2) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงภาษาในจารึกพะเยาโดยข้อมูลที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา ได้แก่ จารึกพะเยาจำนวน 55 หลัก แบ่งเป็นจารึกที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 20 กำหนดตั้งแต่ปี พ.ศ. 1954-1955 จำนวน 5 หลัก จารึกที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 21 กำหนดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2005-2079 จำนวน 48 หลัก และจารึกที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 22 กำหนดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2113-2138 จำนวน 2 หลัก รวมทั้งสิ้น 55 หลัก

ในการศึกษาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยานี้ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจารึกพะเยาที่จะนำมาศึกษาวิจัย 5 ข้อ คือ 1) จารึกพะเยาหลักที่คัดเลือกต้องมีจำนวนบรรทัดไม่ต่ำกว่า 7 บรรทัดขึ้นไป 2) ต้องปรากฏปี พ.ศ. ที่สร้างอย่างชัดเจน 3) ต้องเป็นจารึกพะเยาที่สามารถระบุทะเบียนจารึกได้อย่างถูกต้องหากยังไม่มีการระบุทะเบียนจารึก ก็จะไม่นำมาศึกษาวิจัย 4) จารึกพะเยาแม้จะมีทะเบียนจารึกเป็นจังหวัดอื่น เช่น ลพ. (ลำพูน) ลป. (ลำปาง) กท. (กรุงเทพฯ) ชร. (เชียงราย) ก็จะมีนับเป็นจารึกพะเยาที่สามารถนำมาศึกษาวิจัยได้ 5) ในงานวิจัยนี้จะศึกษาอักษรวิธีที่ปริวรรตมาจากอักษรฝักขามตามเอกสารและอาจนำรูปตัวอักษรบางรูปมาแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลง

วิธีดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกจารึกที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในแต่ละช่วงพุทธศตวรรษ จำนวน 55 หลัก จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ตามช่วงระยะเวลาที่จารึกไว้ โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจารึกที่มีจำนวนคำในแต่ละหลักมากพอที่จะใช้วิเคราะห์ข้อมูล โดยสรุปที่คัดเลือก มีการจัดกลุ่มไว้ ดังนี้

1. จารึกที่มีจำนวน 7-10 บรรทัด มีจำนวน 5 หลัก
2. จารึกที่มีจำนวนบรรทัด 11-20 มีจำนวน 15 หลัก
3. จารึกที่มีจำนวนบรรทัด 21-30 มีจำนวน 16 หลัก
4. จารึกที่มีจำนวนบรรทัด 31-40 มีจำนวน 6 หลัก
5. จารึกที่มีจำนวนบรรทัดมากกว่า 41 บรรทัดขึ้นไป มีจำนวน 13 หลัก

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ระบบคำในจารึกพะเยา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้แนวคิดของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2545) และ แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ประยุกต์ตามแนวคิดของ

ธวัช ปุณโณทก (2553) และวิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (2526) ส่วนสาระสำคัญที่จะกล่าวเพื่อให้เห็นภาพรวมของงานวิจัยทั้งหมดผู้ศึกษาวิจัย สรุปไว้ในบทที่ 4 ประเด็น ได้แก่

1. สรุปผลการวิจัย
2. อภิปรายผลการวิจัย
3. ข้อค้นพบ
4. ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจาร์ริกพะเยา ผู้ศึกษาวิจัยศึกษาระบบคำในบทที่ 4 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจาร์ริกพะเยา ในบทที่ 5 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ระบบคำในบทที่ 4 จำแนกเป็น 4 หมวด คือ หมวดรูปคำในจาร์ริกพะเยา หมวดชนิดคำที่ปรากฏในจาร์ริกพะเยา หมวดคำต่างประเทศในจาร์ริกพะเยา หมวดการสร้างคำในจาร์ริกพะเยา

หมวดรูปคำในจาร์ริกพะเยา ประกอบด้วย รูปคำที่มีส่วนประกอบ 1 ส่วน รูปคำที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน และรูปคำที่มีส่วนประกอบ 3 ส่วน

หมวดชนิดคำที่ปรากฏในจาร์ริกพะเยา แบ่งเป็น 20 หมวด ประกอบด้วย หมวดคำนาม บ่งชี้ฐานะบุคคล คำนามบ่งชี้ชาติพันธุ์ คำนามบ่งชี้สัตว์ คำนามบ่งชี้สังคมเกษตรกรรม คำนามที่บ่งชี้สถานที่พักอาศัย คำนามบ่งชี้ของมีค่า คำนามบ่งชี้ธรรมชาติ คำนามบ่งชี้สิ่งที่อยู่ในสภาวะเหนือโลก คำนามบ่งชี้พืชผลทางกลีกรรรมและเกษตรกรรม คำนามบ่งชี้การบอกเวลา คำนามบ่งชี้อาวุธ คำนามบ่งชี้เขตการปกครอง คำนามบ่งชี้มาตราวัตรระยะ คำนามบ่งชี้ผู้นำการสั่งตรง คำนามบ่งชี้ส่วนต่าง ๆ ของพระพุทธรูป คำกริยาบ่งชี้เจตนาต่าง ๆ คำลักษณนาม คำนามบอกจำนวน คำสรรพนาม คำบุพบท

หมวดคำยืมในจาร์ริกพะเยา ประกอบด้วย คำภาษาบาลี-สันสกฤต คำภาษาเขมร คำภาษามอญ

หมวดการสร้างคำในจาร์ริกพะเยา ประกอบด้วย การซ้อนคำ การประสมคำ การประสานคำ การสมาสคำ และการยืมคำ

การเปลี่ยนแปลงระบบคำในบทที่ 5 ผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 หมวด คือ การเปลี่ยนแปลงรูปคำ และการเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย การเปลี่ยนแปลงรูปคำ แบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงพยัญชนะ การเปลี่ยนแปลงสระ การเปลี่ยนแปลงวรรณยุกต์ การเปลี่ยนแปลงพยางค์และคำ การเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย จำแนกออกเป็น 4 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกพระภิกษุ

การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมาย และการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียงคำ สำหรับผล การศึกษาจารึกพะเยานี้ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็น ดังนี้

1. ระบบคำในจารึกพะเยา

ระบบคำในจารึกพะเยา ประกอบด้วย รูปคำ ชนิดคำ คำต่างประเทศและการสร้าง คำในส่วนของรูปคำเน้นศึกษาวิเคราะห์ส่วนประกอบของรูปคำ เช่น รูปคำที่มีพยัญชนะปรากฏ เพียงอย่างเดียว หรือรูปคำที่มีสระปรากฏเพียงอย่างเดียว โดยเทียบเคียงรูปคำจากตารางในแต่ ละพุทธศตวรรษว่าแตกต่างกันอย่างไรและเทียบจนถึงปัจจุบันเขียนคำแตกต่างกันอย่างไร

จากผลวิจัยสรุปได้ว่ารูปคำในจารึกนั้น รูปที่มีส่วนประกอบ 1 ส่วน จะมีส่วนประกอบ เป็นรูปอักษรพยัญชนะ รูปอักษรสระ รูปอักษรวรรณยุกต์ และรูปตัวเลข ใดอย่างหนึ่ง เพียงรูปเดียวเท่านั้น เนื่องจากการเขียนลดรูปสระเพียงอย่างเดียว รูปคำนั้น ก็มีความหมาย ที่ชัดเจน สื่อความหมายได้

รูปคำที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน ประกอบด้วยส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ รูปพยัญชนะ +รูปสระ, รูปพยัญชนะ+รูปนิคหิต, รูปพยัญชนะ+รูปพยัญชนะ เป็นต้น

รูปคำที่มีส่วนประกอบ 3 ส่วน ประกอบด้วยส่วนประกอบ 3 ส่วนประกอบกัน คือ รูป พยัญชนะ+รูปสระ+รูปพยัญชนะตัวสะกด หรือรูปพยัญชนะ+รูปสระ+รูปสระ หรือรูปพยัญชนะ+ รูปอักษรสระ+รูปวรรณยุกต์ เป็นต้น

ชนิดคำในจารึกพะเยานั้น หมวดคำนามบ่งชี้ฐานะบุคคล ประกอบด้วย คำนามบ่งชี้ บุคคลในครอบครัว คำนามบ่งชี้บุคคล (ชาย) ที่ลาสิกขาบท คำนามบ่งชี้ลำดับญาติ คำนามบ่งชี้ อาชีพ คำนามบ่งชี้ความเป็นกษัตริย์หรือผู้ปกครองประเทศ คำบอกยศตำแหน่ง คำนำหน้าชื่อ สามีภรรยา คำนามบ่งชี้ความเป็นภิกษุ

คำนามบ่งชี้ชาติพันธุ์ คำนามบ่งชี้สัตว์ คำนามบ่งชี้สังคมเกษตรกรรม คำนามที่บ่งชี้ สถานที่พักอาศัย คำนามบ่งชี้ของมีค่า คำนามบ่งชี้ธรรมชาติ คำนามบ่งชี้สิ่งที่อยู่ในสภาวะเหนือ โลก คำนามบ่งชี้พืชผลทางกสิกรรมและเกษตรกรรม มีการใช้คำน้อยไม่เพียงพอต่อการจัด หมวดหมู่

ส่วนคำนามการบอกเวลา ประกอบด้วย คำบอกศักราช คำบอกปี คำบอกเดือน คำ บอกรวัน คำบอกนักษัตรฤกษ์ คำบอกยาม ส่วนคำนามบ่งชี้อาวุธ คำนามบ่งชี้เขตการปกครอง คำนามบ่งชี้มาตราวัตรระยะ คำนามบ่งชี้หน้าที่การชั่งตวง คำนามบ่งชี้ส่วนต่าง ๆ ของ พระพุทธรูป มีคำใช้น้อยไม่เพียงพอต่อการจัดหมวดหมู่

คำกริยาบ่งชี้เจตนาต่าง ๆ ประกอบด้วยกริยา 3 หมวด คือ อกรรมกริยา สกรรมกริยา และทวิกรรมกริยา

คำลักษณนาม ประกอบด้วย คำลักษณนามและคำลักษณนามซ้ำชื่อ คำนามบอกจำนวนประกอบด้วย คำบอกจำนวนที่อยู่หน้านาม และคำบอกจำนวนที่อยู่หลังนาม คำสรรพนาม ประกอบด้วย คำสรรพนามบุรุษที่ 1 คำสรรพนามบุรุษที่ 2 คำสรรพนามบุรุษที่ 3 คำปฏิเสธสรรพนาม คำสรรพนามชี้เฉพาะ คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ และคำสรรพนามแยกฝ่าย คำบุพบท ประกอบด้วย คำบุพบทนำหน้าคำนาม คำบุพบทนำหน้าคำกริยา คำบุพบทนำหน้าคำสรรพนาม คำบุพบทนำหน้าคำบอกจำนวน คำบุพบทนำหน้าคำวิเศษณ์ และคำบุพบท นำหน้าคำบอกลำดับ

คำต่างประเทศในจารึกพะเยาประกอบด้วย คำภาษาบาลี คำภาษาสันสกฤต คำภาษาเขมร คำภาษามอญ

ส่วนการสร้างคำในจารึกพะเยา ประกอบด้วย การซ้อนคำ มีลักษณะการซ้อนคำเพื่อย้ำความหมาย ซ้อนคำเพื่อแสดงความสัมพันธ์ ซ้อนคำที่มีความหมายตรงกันข้ามและซ้อนคำเพื่อเล่นเสียงอักษร

การประสมคำ ประกอบด้วย จำนวนคำประสมและลักษณะการประสมคำ และคำประสมระหว่างภาษา

คำประสาน มีรูปแบบคล้ายกับการสร้างคำประสม ปราภฏในจารึกพะเยา 2 ประเภท ประกอบด้วยคำประสานที่มีหน่วยคำเติมอยู่หน้า และคำประสานที่มีหน่วยคำเติมอยู่หลัง

คำสมาส ประกอบด้วย การย่อโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงและรูปคำที่นำมาเชื่อมกัน (อสุตตสมาส) และการย่อโดยมีการเปลี่ยนแปลงเสียงและรูปอักษรของคำที่นำมาเชื่อมกัน (ลุตตสมาส)

2. การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยา ผู้วิจัยเน้นศึกษาตัวรูปคำและการใช้โดยศึกษาตามเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงทางภาษาตามกรอบและแนวคิดที่ได้ตั้งไว้ โดยกำหนดประเด็นทางการศึกษาเปลี่ยนแปลงคำไว้ 2 ประเด็น ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปคำ และการเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย

การเปลี่ยนแปลงด้านรูปคำนั้น แบ่งออกเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านภาษา 4 ประการ ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงพยัญชนะ การเปลี่ยนแปลงสระ การเปลี่ยนแปลงวรรณยุกต์ และการเปลี่ยนแปลงพยางค์และคำ

ส่วนการเปลี่ยนด้านการใช้คำ แบ่งออกเป็น 4 หมวด คือ การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกพระภิกษุ การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อความหมาย การเปลี่ยนแปลงด้านการเรียงคำ

อภิปรายผลการวิจัย

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้ศึกษาวิจัยอภิปรายผลการวิจัยที่สอดคล้องกับข้อค้นพบใหม่ คือ พบประเด็นการศึกษาระบบคำก็คือระบบคำในจารึกพะเยาส่วนที่เป็นโครงสร้างคำ เกิดจากการประกอบสร้างของส่วนต่าง ๆ ได้แก่ รูปอักษรพยัญชนะ รูปอักษรสระ และรูปอักษรวรรณยุกต์ ประกอบกัน ข้อค้นพบใหม่ในจารึกพะเยาก็คือ รูปคำบางรูปมีแค่ส่วนประกอบเพียงอย่างเดียวก็สามารถเป็นรูปคำที่มีความหมายได้ เช่น คำว่า “พ” (พ่อ/พอ) ปรากฏรูปแค่เพียงรูปอักษรพยัญชนะ /พ/ เพียงอย่างเดียวแต่สามารถแสดงความหมายว่าหมายถึงพ่อหรือพอ (ดูบริบทคำ) ได้ ข้อนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของกรรณิการ์ วิมลเกษม (2524) ที่แสดงรูปอักษรฝักขามไว้ในผังและตารางการศึกษาอักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ

ส่วนการใช้คำภาษามอญ เช่น คำว่า เฮ้ แม่ เบ้ รูปคำที่ปรากฏ วรรณยุกต์ - จะปรากฏร่วมกับสระ -(เอ) ข้อมูลเหล่านี้ส่วนมากมักเกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 20 พอล่วงศตวรรษที่ 21-22 ก็ปรับเปลี่ยนการออกเสียงและกำหนดรูปการเขียนใหม่ เป็น เฮ้ แม่ หรือ เบ้

ส่วนในสมัยปัจจุบัน รูปคำ ดังกล่าวไม่มีปรากฏใช้และนับว่าเป็นคำสูญไปทั้งนี้ถ้าจะกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลง 3 รูปคำดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงสูญบางส่วนเพราะในปัจจุบันยังปรากฏรูปคำที่สันนิษฐานว่ามาจาก 3 รูปคำนี้ ได้แก่ ยะ (ภาษาถิ่นเหนือ) เมีย (ภาษาไทยปัจจุบัน) เบี้ย (ภาษาไทยปัจจุบัน)

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ในงานวิจัยนี้ สรุปการเปลี่ยนแปลง 2 ประเด็น คือ การเปลี่ยนแปลงรูปคำ และการเปลี่ยนแปลงการใช้คำและความหมาย หมายถึง รูปคำในจารึกพะเยา คือภาษาถิ่นของกลุ่มชนในจารึกใช้เพื่อบันทึกกิจกรรมต่าง ๆ และบางภาษาก็ยืมมาใช้จากต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางภาษา เกิดจากการปรับภาษาที่ยืมมาให้เข้ากับภาษาเดิมของตน ดังนั้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้น กระบวนการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย คำเพิ่มขึ้น คือ เพิ่มด้านหน้า เพิ่มตรงกลาง เพิ่มท้ายคำ และคำสูญไป คือ สูญด้านหน้า สูญตรงกลาง และสูญท้ายคำ

การเปลี่ยนแปลงทางภาษาในจารึกพะเยาทั้ง 55 หลัก ผู้ศึกษาวิจัยนำมาศึกษาวิจัยพบการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงระยะเวลาไม่เท่ากัน บางคำใช้อยู่ตลอดเวลาในช่วง 3 พุทธศตวรรษของจารึกพะเยา บางคำก็เปลี่ยนแปลงตั้งแต่ 100ปี แรกแห่งการสร้างจารึกใช้ในอาณาจักร

ในการศึกษาวิจัยการเปลี่ยนทางด้านภาษาในจารึกพะเยา ผู้ศึกษาวิจัยพบว่า ระบบคำในจารึกพะเยา หมวดที่ว่าด้วยการเรียกชื่อ มีการเรียกชื่อโดยใช้คำเรียกชื่อซ้ำกันระหว่างกษัตริย์กับพระสงฆ์อยู่เป็นจำนวนหลายคำ เช่น คำว่า “พระเจ้า” ซึ่งใช้ซ้ำกันโดย พุทธศตวรรษที่ 20 ส่วนมากใช้เรียก พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสครองอารามหลวง ในพุทธศตวรรษที่ 21-22

คำนี้ได้กลายมาเป็นคำที่ใช้เรียก กษัตริย์ เป็นต้น หนึ่งส่วนที่เป็นระบบคำ ในจารึกพะเยามีการใช้คำที่เป็นคำภาษาถิ่นผสมกับคำอื่นเพื่อพัฒนาคำให้มีความหมายชัดเจน กว้างขึ้นหรือสละสลวยยิ่งขึ้น เช่น การประสมคำว่า “ตัวคิง” ซึ่งประสมกันระหว่างคำลักษณะนามของภาษาไทย กับคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ของภาษาถิ่นเหนือ นอกจากนี้ประเด็นที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงผู้วิจัยพบ การเปลี่ยนทางภาษาในจารึกพะเยาเกิดจากสาเหตุ 3 ประการซึ่งผู้วิจัยสรุปให้ตรงตามกับไตรลักษณ์ทางภาษา ได้แก่

1. การเกิดขึ้นของภาษา
2. การดำรงอยู่ของภาษา
3. การดับไปของภาษา

การเกิดขึ้นของภาษาในจารึกพะเยานั้น พบว่ามีกลุ่มคำที่สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1.กลุ่มคำยืม 2.กลุ่มคำภาษาถิ่น และ 3.กลุ่มภาษาไทยมาตรฐาน (ภาษาไทยภาคกลางที่นำมาใช้จากกรุงเทพฯ) กลุ่มคำเหล่านี้มีวิธีการใช้คำของตนเองอยู่หลากหลายวิธี เช่น การประสมคำขึ้นใช้ ตัวอย่าง เช่น คำว่า “กินเมือง” “เถ้าเมือง” “ลูกวัด” “เจ้ากู” “หลวงซี” “ฟ้าขาว” หรือการซ้อนคำเพื่อให้ได้ความหมายชัดเจนขึ้น เช่น คำว่า “โพรฟ้า” “โพรเมือง” “บอกกล่าว” “พูดจา” เป็นต้น ดังกล่าวนี้นับว่าเป็นการเกิดขึ้นของภาษาเพื่อให้คำมีเพียงพอต่อการใช้

การดำรงอยู่ของภาษาในจารึกพะเยานั้น ผู้วิจัยสรุปว่าภาษาในจารึกพะเยาที่ดำรงอยู่ได้เกิดจากสาเหตุ ดังต่อไปนี้ คือ

1. การนำภาษาต่างประเทศมาใช้ ทำให้มีทางเลือกในการใช้ภาษาให้เหมาะกับกลุ่มคน เช่น คำที่ยืมมา ประเภทคำราชาศัพท์ คำกิริยศัพท์ หรือคำอื่นที่เกี่ยวกับโหราศาสตร์บ้าง ศาสนาบ้าง เป็นต้น

2. การปรับเปลี่ยนภาษาที่ยืมนำมาใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในการใช้ด้วย กระบวนการทางภาษา ได้แก่ การสมาสศัพท์ เช่น คำว่า ราช+ครุ เป็น ราชครุ มหา+โจร เป็น มหาโจร มหา + เทวี เป็น มหาเทวี สงฆ์+ราช เป็น สังฆราช บัณฑิต+น้อย เป็น ทิตน้อย หนาน+มั่งคะละ เป็น หนานมั่งคะละ (ชื่อคน) เป็นต้น และการสนธิคำ เช่น อาจารย์+โอรพาท เป็น อาจารย์โอรพาท นวก+โอรพาท เป็น นวกโอรพาท เป็นต้น

การดับไปของภาษา ในจารึกพะเยานั้นเมื่อมีพัฒนาการการเปลี่ยนถึง 3 พุทธศตวรรษ ดังนั้นภาษาก็มีการเปลี่ยนแปลงจนถึงที่สุดคือการไม่ใช้ภาษานั้นอีกต่อไปซึ่งเราเรียกว่า “การสูญ” ในจารึกพะเยามีการสูญหรือดับไปของภาษาอยู่เป็นจำนวนมาก การสูญนั้นมี 2 ประการ คือคำที่สูญทั้งหมดไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบันนี้ คำที่สูญไปบางส่วน และคำที่สูญไปแล้วแต่ยังพอสันนิษฐานได้ เช่น คำว่า ลุน คำว่า ยาคุ คำว่า กลั้วเกล้า คำว่า หรัมหมอม หนึ่งการอธิบาย

การวิเคราะห์ชนิดของคำที่ปรากฏในจารึกพะเยาทำให้ได้ทราบวิถีชีวิตของคณะเขาในสมัยนั้น ๆ ด้วย

ข้อค้นพบ

การศึกษาวินิจฉัยจารึกพะเยาทั้ง 55 หลักผู้วิจัยพบหลักฐานการระบุคำว่า “พะเยา” ในจารึกพะเยา 2 ลักษณะ คือ ลักษณะของชื่อเมือง และ ลักษณะสร้อยพระนาม พระมหากษัตริย์ ลักษณะชื่อเมือง ปรากฏเป็นชื่อเมืองในจารึกพะเยาช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 และช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ไม่ปรากฏข้อมูลที่เป็นชื่อเมืองพะเยา พุทธศตวรรษที่ 20 มีรูปแบบการบันทึก 2 ลักษณะ คือบันทึก คำว่า พยาว และบันทึก คำว่า พญาว ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 มีรูปแบบการบันทึก 5 ลักษณะ ประกอบด้วย คำว่า พยาว พญาว พญาว พยาว และคำว่า พยิว ลักษณะสร้อยพระนาม ที่ปรากฏเป็นสร้อยพระนามของ กษัตริย์ปกครองเมืองพะเยา เช่น ความว่า พระเป็นเจ้าสีหะมีนพยาวได้ให้เอาหินมาปักปิ่นที่ดิน แล้วฝังหินพัทลสีมาให้เป็นโบสถ์ (พย.27/2/4) คำว่า พยาว ที่ปรากฏในข้อความนี้ จัดเป็นคำ สร้อยพระนาม เป็นต้น”

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวินิจฉัยจารึกพะเยาในด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ผู้วิจัยเน้นประเด็นศึกษา 2 ประเด็นคือศึกษาระบบคำและการเปลี่ยนแปลงทางภาษา จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมี ข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า จารึกพะเยา ส่วนมากใช้ประโยคสามัญบันที่กข้อมูล เล่าเรื่อง สิ่งที่พิเศษก็คือคำศัพท์ที่พบมีการใช้คำหลากหลายความหมาย คำศัพท์เดียวสามารถใช้ได้กับบุคคลหลายสถานภาพ คำบางคำใช้ปะปนกันระหว่างกษัตริย์กับพระภิกษุ เป็นต้น อนึ่ง คำศัพท์ที่สูญหายไปจากการใช้ในปัจจุบันก็มี เช่น คำว่า ดายกลาย พลุเกิด เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

จากการศึกษาวินิจฉัยในจารึกพะเยา ผู้วิจัยพบว่า เรื่องราวที่ปรากฏในจารึกพะเยานั้น นอกจากด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษาแล้ว ยังมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง การศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนจนถึงเรื่องราวทางภูมิศาสตร์และ โบราณคดีที่น่าศึกษายิ่ง

3. ข้อเสนอในการนำไปพัฒนานวัตกรรมการสอน

ผู้วิจัยพบว่า การวางตำแหน่งสระและวรรณยุกต์ของตัวอักษรฝักขามแม้จะปรากฏคล้ายคลึงกันกับอักษรสมัยสุโขทัยแต่ก็มีข้อแตกต่างในด้านการเปลี่ยนแปลงของการกำหนดเครื่องหมายซึ่งข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาศึกษาและพัฒนานวัตกรรมการสอนแบบเรียนภาษาไทยได้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2515). **ประชุมจารึกสุโขทัย ภาคที่ 5 ประมวลจารึกอักษรไทย**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- กรมศิลปากร. (2522). **ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2524). **อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- กัญญธรรมา พงศ์พิริยะวณิช. (2559). **การศึกษาคำบุรุษสรรพนามในภาษาไทยพวน ภาคอีสาน: การเปลี่ยนแปลงภาษาและการใช้ภาษา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยพะเยา, พะเยา.
- กำชัย ทองหล่อ. (2543). **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์.
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. (2508). บันทึกเรื่องผู้แต่งเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์. **วารสารศิลปากร**, 9(1), 36-45.
- จตุพร ทิพย์โพธิ์. (2552). **การศึกษาเครื่องถ้วยเตาเผานายแก้วแหล่งเตาพะเยาที่เวียงบัว ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.บ., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- จำกัด ฝ่องใส. (2512). **เมืองพะเยา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.บ., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- จำลอง สารพัดนึก. (2554). **แบบเรียนเร็วภาษาบาลี (ไวยากรณ์-แปล-แต่ง) เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (2530). **การสร้างคำในภาษาไทยสมัยสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- เฉลิมวุฒิ ต๊ะคำมี. (2554). **ตำนานเมืองพะเยา**. เชียงใหม่: นครพิงค์.
- ชฎานุตม์ จินดารักษ์. (2546). **การเชื่อมโยงความในจารึกล้านนา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ชมพูนุท ธารีเชียร. (2552). **กระบวนการสร้างคำกริยาประสมในภาษาไทยถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ชวิตา ศิริ. (2550). **การคำของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

- ดวงมน จิตรจำนง และอาภาพรพรรณ วรธนโชติ. (2529). **ลักษณะสำคัญของภาษาไทย**.
ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ธนพร แต่งขาว. (2548). **การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา**.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ธวัช ปุณโณทก. (2553) **วิวัฒนาการภาษาไทยและอักษรไทย**. กรุงเทพฯ: วี. พริน.
- นิชนันท์ กลางวิชัย. (2555). **การศึกษาการกัลปนาคนจากจารึกล้านนา: กรณีศึกษาความ
สืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของคนในชุมชนล้านนาต่อการกัลปนาคน**.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- นัยนา โปร่งธูระ. (2525). **อักษรธรรมล้านนา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร,
กรุงเทพฯ.
- บุษบา หนูนิล. (2530). **การศึกษาเมืองโบราณบ้านประตู่ชัย ตำบลเวียง อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- เบ็ญจมาศ บางอัน. (2529). **การสร้างคำไทยในสมัยอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.,
มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- เบญจพรรณ รุ่งศุภตานนท์. (2550). **การสำรวจและศึกษาแหล่งเตาเผาโบราณบ้านเวียงบัว
ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา**. ภาคนิพนธ์ ศศ.บ., มหาวิทยาลัยศิลปากร,
กรุงเทพฯ.
- ประชาภิจักรจักร (พระยา). (2460). **พงศาวดารโยนก**. บุรินทร์: กรุงเทพฯ.
- ประยูร ทรงศิลป์. (2526). **การเปลี่ยนแปลงของภาษา : คำยืมในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ:
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูธนบุรี.
- ประเสริฐ ฒ นคร. (2534). **สัมพันธภาพระหว่างราชวงศ์พระร่วงกับราชวงศ์น่าน**.
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: กรุงเทพฯ.
- ปราณี กุลละวณิชย์. (2545). **แบบลักษณ์ภาษา (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ:
โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปีย์ มาลากุล (หม่อมหลวง). (2507). **กริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก
(พิมพ์ครั้งที่ 9)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- เปรมจิต ชนะวงศ์. (2523). **วิเคราะห์การใช้คำและการเรียงคำในภาษาถิ่นใต้ ชุมพร
และนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม, มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

- เพชร จรรย์อุบาย. (2550). การศึกษาคำศัพท์ภาษาตระกูลไทในจังหวัดลพบุรีและอิทธิพล
ของเทคโนโลยีต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้คำศัพท์. มหาวิทยาลัยศิลปากร,
กรุงเทพฯ.
- พิณรัตน์ อัครวัฒน์นากุล. (2555). รายงานการวิจัยโครงการการแปรและการเปลี่ยนแปลง
ทางศัพท์และเสียงในภาษาไทยถิ่นที่พูดในจังหวัดน่าน. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง,
มหาวิทยาลัยพายัพ, เชียงใหม่.
- ภาณุพันธ์ สยังกุล. (2548). คำไวยากรณ์ในจารึกอีสานระหว่างพุทธศักราช 1957 ถึง
2466. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ภูมิพลภิกขุ. (2529). พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพลภิกขุ มุลนิธิภูมิพล
ภิกขุ. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- ภูมิพลภิกขุ. (2535). พจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับภูมิพลภิกขุ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิ
ภูมิพลภิกขุ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ:
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- วชิรญาณวโรรส (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา). (2507). บาลีไวยากรณ์. กรุงเทพฯ:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วรวรรธน์ ศรียาภัย. (2554). การเขียนเพื่อการสื่อสาร (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี:
สัมปะชญัญ.
- วรวรรธน์ ศรียาภัย. (2556). ภาษาศาสตร์ภาษาไทย. นนทบุรี: สัมปะชญัญ.
- วรารุช ศรีโสภาค. (2533). การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลุ่มชุมชนโบราณ
ที่มีคู-คันดินล้อมรอบในบริเวณเมืองพะเยา. วิทยานิพนธ์ ศศ.บ., มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- วรินทร์ รอมล่ำราญ. (2553). วัตติโลกอารามพิสุทธินุมิ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.,
มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- วรินทร์ญา ปิยะลาภา. (2549). การสร้างคำ การใช้คำ และการเชื่อมโยงความในบริการ
ข้อความขนาดสั้นสำเร็จรูปในแผ่นพับ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร,
กรุงเทพฯ.
- วาสนา แสงสิทธิ์. (2528). คำไวยากรณ์และลักษณะโครงสร้างประโยคในจารึก
สมัยสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

- วิจิตรรา แสงพลสิทธิ์. (2524). **ความรู้เรื่องภาษาต่างประเทศในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2526). **ภาษาศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์ : วิวัฒนาการภาษาไทย และภาษาอังกฤษ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วีระเทพ ศรีมงคล. (2530). **การจัดเก็บภาษีอากรในล้านนา พ.ศ. 2427-2445**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2532). **พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ศิริวรรณ กาญจนโหติ. (2532). **การสร้างคำในศิลาจารึกอีสานช่วง พ.ศ. 2073-พ.ศ. 2466**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง. (2549). **การกัลปนาในจารึกสุโขทัย อยุทยา และธนบุรี-รัตนโกสินทร์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ศรีสุนทรโหวหาร (พระยา). (2504). **อนันตวิภาค**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.
- ศรีสุนทรโหวหาร (พระยา). (2449). **มูลบทบรรพกิจ**. พิศาลบรรณนิต: ม.ป.ท.
- สงวน ชาติสุขรัตน์. (2556). **ประชุมตำนานลานนาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. ศรีปัญญา: นนทบุรี.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2556). **การแปรและการเปลี่ยนแปลงทางวรรณยุกต์. วารสารภาษาและวัฒนธรรม, 32(2), 35-38.**
- สนิท ตั้งทวี. (2528). **ความรู้และทักษะทางภาษา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2557). **กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่.**
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2538). **ประวัติศาสตร์ สังคมและทางวัฒนธรรมเมืองพะเยา**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2537). **คนไทยอยู่ที่นี้ ที่อุยาคเนย์**. ศิลปาบรรณการ: กรุงเทพฯ.
- สุเทพ พรหมเลิศ (พระมหา). (2542). **คำยืมในจารึกไทยอีสาน**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- สุนันท์ อัญชลินกุล. (2546). **ระบบคำภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2539). **แผ่นดินล้านนา**. เมืองโบราณ: กรุงเทพฯ.
- อนันต์ อ่วมศาสตร์ และเนาวรัตน์ อ่วมศาสตร์. (2520). **ลักษณะภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2548). **ภาษาในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรนุช สุวรรณรัตน์. (2534). **คำบอกเวลาในภาษาไทยถิ่นใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช**.

วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

อนุমানราชชน พระยา. (2499). **นิรุกติศาสตร์ ภาค 1-2**. พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

อุปกิตศิลปสาร พระยา. (2545). **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

Stewaet, T.W. and Vaillette, N. (2001). **Language files: materials for an introduction to language & linguistics**. Columbus: Ohio State University Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก รายชื่อจารึกพระเวทย์ที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 55 หลัก

ที่	ชื่อจารึก	ปีที่สร้าง	จำนวนบรรทัด	อักษร/ภาษา
1	จารึกราชวงศ์มังราย	1954	68	ฝักขาม/บาลี
2	จารึกเจ้าสี่หมื่นกระทำพระ	1954	19	ฝักขาม/ไทย
3	จารึกเจ้าสี่หมื่นอ่าวเลี้ยง ฯ	1954	18	ฝักขาม/ไทย
4	จารึกวัดห้วยขนาด	1954	16	ฝักขาม/ไทย
5	จารึกวัดเก้ายอด	1955	35	ฝักขาม/ไทย
6	จารึกวัดดงตุ่มหลุ่ม	2005	9	ฝักขาม/ไทย
7	จารึกพระยาสองแคว	2017	8	ฝักขาม/ไทย
8	จารึกพระเจ้าอโศก ฯ	2021	18	ฝักขาม/ไทย
9	จารึกวัดป่าเหียง	2026	30	ฝักขาม/ไทย
10	จารึกวัดดอนคราม	2031	14	ฝักขาม/ไทย
11	จารึกเจ้าสี่หมื่น ฯ	2033	36	ฝักขาม/ไทย
12	จารึกเจ้าสี่หมื่นให้จาร ฯ	2033	25	ฝักขาม/ไทย
13	จารึกสมเด็จพระมหาสามี ฯ	2033	35	ฝักขาม/ไทย
14	จารึกวัดสุทธินาราม	2035	16	ฝักขาม/ไทย
15	จารึกพระเป็นเจ้าเมือง ฯ	2036	34	ฝักขาม/ไทย
16	จารึกวัดบ้านร่องไฮ	2037	26	ฝักขาม/ไทย
17	จารึกวัดอารามบ้าน้อย	2037	21	ฝักขาม/ไทย
18	จารึกเจ้าสี่หมื่นพยาว	2038	102	ฝักขาม/ไทย
19	จารึกวัดป่าญะ	2038	36	ฝักขาม/ไทย
20	จารึกวัดพระคำ	2039	90	ฝักขาม/ไทย
21	จารึกวัดดุสิตาราม	2039	14	ฝักขาม/ไทย
22	จารึกวัดบ้านปาน	2039	31	ฝักขาม/ไทย
23	จารึกวัดบ้านด่าน	2039	31	ฝักขาม/ไทย
24	จารึกหมื่นลขอเทพฯ	2040	45	ฝักขาม/ไทย
25	จารึกวัดหมื่นลขอ	2040	42	ฝักขาม/ไทย
26	จารึกการสืบทอด ฯ	2041	12	ฝักขาม/ไทย
27	จารึกวัดพญาร่วง	2042	19	ฝักขาม/ไทย
28	จารึกวัดกลางพยาว	2042	19	ฝักขาม/ไทย

29	จารึกเจ้าหมื่นลอมงคล	2043	26	ฝักขาม/ไทย
30	จารึกหัวแสนกล้า	2045	18	ฝักขาม/ไทย
31	จารึกมหาสามีเจ้าฯ	2046	21	ฝักขาม/ไทย
32	จารึกมหาสามีสีลโพธิ	2046	18	ฝักขาม/ไทย
33	จารึกเจ้าหัวแสน	2047	26	ฝักขาม/ไทย
34	จารึกวัดดอนคำ	2047	30	ฝักขาม/ไทย
35	จารึกวัดแซรา	2047	7	ฝักขาม/ไทย
36	จารึกวัดสุทธินาราม	2049	48	ฝักขาม/ไทย
37	จารึกวัดพูปอ	2052	17	ฝักขาม/ไทย
38	จารึกเจ้าพันมหาต	2053	9	ฝักขาม/ไทย
39	จารึกวัดหนองขวาง	2056	18	ฝักขาม/ไทย
40	จารึกวัดพระเกิด	2056	31	ฝักขาม/ไทย
41	จารึกวัดสิบสองห้อง	2058	50	ฝักขาม/ไทย
42	จารึกการสร้างเจดีย์	2058	14	ฝักขาม/ไทย
43	จารึกเจ้าคุณศรี ฯ	2059	33	ฝักขาม/ไทย
44	จารึกการบำเพ็ญบุญ ฯ	2060	23	ฝักขาม/ไทย
45	จารึกวัดควาง	2064	25	ฝักขาม/ไทย
46	จารึกวัดมหาเจดีย์หลวง	2065	41	ฝักขาม/ไทย
47	จารึกประดิษฐานพระธาตุ	2066	25	ฝักขาม/ไทย
48	จารึกพระเจ้าตนหลวง	2066	19	ฝักขาม/ไทย
49	จารึกทุ่งสันกะเจาะ	2066	10	ฝักขาม/ไทย
50	จารึกวัดแก้วยอด	2067	35	ฝักขาม/ไทย
51	จารึกฐานรองพระพุทธรูป	2067	19	ฝักขาม/ไทย
52	จารึกการสร้างมหายาน	2078	11	ฝักขาม/ไทย
53	จารึกเจ้าเมืองเซริง	2079	12	ฝักขาม/ไทย
54	จารึกบ้านขามเมืองบัน	2113	24	ฝักขาม/ไทย
55	จารึกบ้านยาง	2138	76	ฝักขาม/ไทย

ภาคผนวก ข แบบบันทึกรูปคำ 1 ส่วน

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
-----	--------------	---------------	--------------	--------------

---

ภาคผนวก ข แบบบันทึกรูปคำ 2 ส่วน

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
-----	--------------	---------------	--------------	--------------

---

ภาคผนวก ค แบบบันทึกรูปคำ 3 ส่วน

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
-----	--------------	---------------	--------------	--------------

---

ภาคผนวก ค แสดงการบันทึกข้อมูลรูปคำ 1 ส่วน

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	จ	จะ	จิงจุโตราชาภิเสก	ลพ.9/1/15
2	พ	พอ	ใสให้พในปี	ลพ.9/3/16
3	พ	พ่อ	พหญวี	พย.45/1/20
4	ท	ท้อ,เท่า	ทุกเมื่อทวน	พย.47/1/48
5	บ	บ่	บพ้ง,บอยาก	พย.29/2/11-13
6	ล	ละ	500 ชยงล	พย.27/2/15

ภาคผนวก ข แสดงการบันทึกยข้อมูลรูปคำ 2 ส่วน

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	มว	มา	กินเมืองเนิงมา	ลพ.9/1/6
2	ฝ	ฝิ,ฝิวะ,ฝิว่า	ฝิจเขาเปน	ลพ.9/2/23
3	ฝ	ปี	ในปี	พย.44/1/9
4	ฝ	ผู้	ผู้เถา	ลพ.27/2/10
5	ฝ	กู	แม่กู	พย.57/2/11
6	ฝ	แก่	กลาวแก่	ลพ.27/2/8
7	ฝ	หื้อ	หืกลาวแก่	ลพ.27/2/8
8	ฝ	คือ	คือยง	ลพ.27/1/11
9	ฝ	ไม้	รางไม้	ลพ.27/1/15
10	ฝ	ใต้	พายใต้	ลพ.27/1/13
11	ฝ	ใช้	ไซออก	พย.5/1/8
12	ฝ	ใน	งานโนเมือง	พย.5/1/9
13	ฝ	ไทย	เจ้าไทย	พย.5/1/9
14	ฝ	ไว้	ลำปางไว้ธาตุ	พย.21/1/3
11	ฝ			
12	ฝ			
13	ฝ			
14	ฝ			

ภาคผนวก ง แสดงการบันทึกข้อมูลรูปคำ 3 ส่วน

ที่	รูปคำในจารึก	รูปคำปัจจุบัน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1.	ลูก	ลูก	แม่ลูกจใคร	ลพ.9/1/23
2.	แทน	แทน	แทนคุณ	ลพ.9/2/1
3.	นึ่ง	นึ่ง	รอนึ่งเปนตา	ลพ.9/2/16
4.	หมื่น	หมื่น	เจ้าสิหมื่น	ลพ.9/2/18
5.	นับ	นับ	จนับ	ลพ.9/3/2
6.	บ้าน	บ้าน	จนับบ้าน	ลพ.9/3/3
7.	วัด	วัด	ลูกวัด	ลพ.9/3/5
8.	สร้าง	สร้าง	สร้างไวกับ	ลพ.9/3/7
9.	กับ	กับ	สร้างไวกับ	ลพ.9/3/7
10.	ฝูง	ฝูง	บานนี้ฝูงนี้	ลพ.9/3/8
11.	เดือน	เดือน	เดือนใดปีใด	ลพ.9/3/12
12.	วัน	วัน	วันใด	ลพ.9/3/14

ภาคผนวก จ แบบบันทึกการสร้างคำในจารึกพะเยา

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำซ้อน	ลักษณะการสร้างคำ	ทะเบียนจารึก
-----	------	------	-----------	------------------	--------------

---

ภาคผนวก ฉ แสดงการบันทึกข้อมูลการสร้างคำในจารึกพะเยา

ที่	คำ 1	คำ 2	รูปคำซ้อน	บริบทข้อความ	ทะเบียนจารึก
1	ยาก	ลำบาก	ยากลำบาก	อันยากลำบากเกินกว่า	ลพ.9/2/1
2	บอก	กล่าว	บอกกล่าว	เกินจะบอกจะกล่าว	ลพ.9/2/15
3	ถวาย	ทูล	ถวายทูล	ก็จะถวายทูลพระเจ้า	ลพ.27/21/4
4	เมิน	นาน	เมินนาน	ก็บมิใช่จะเมินนาน	พย.46/1/10
5	บ	มิ	บมิ	ครั้นบมินานเท่าใด	พย.57/2/2
6	ผู้เถา	ผู้แก	ผู้เถาผู้แก	ถึงผู้เถาผู้แกในบ้านในเมือง	พย.6/2/12
7	มาก	นัก	มากนัก	อันมีประมาณมากนัก	พย.28/1/8
8	นักขัต	ตริก	นักขัตตริก	เป็นนักขัตตฤกษ์ดี	พย.51/1/5
9	แล	เห็น	แลเห็น	ก็จะมิแลเห็นได้	ลพ.10/4/11
10	ลี้ธิ	สาต	ลี้ธิสาต	อันลี้ธิสาตสำเร็จ	พย.27/1/14
11	บุญ	กุศล	บุญกุศล	กระทำบุญกุศลในศาสนา	(พย.57/1/18
12	เทพ	เจ้า	เทพเจ้า	แต่เทพเจ้าแล้ว	พย.57/1/18
13	กาน	งาน	กานงาน	เป็นการงานดี	ชร.63/2/3-4

ภาคผนวก ช แบบบันทึกข้อมูลการเปลี่ยนแปลงในจารึกพะเยา

ที่	คำเรียกกษัตริย์ในจารึก	พ.20	พ.21	พ.22	ปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
-----	------------------------	------	------	------	----------	--------------

---

ภาคผนวก ซ แสดงการบันทึกข้อมูลการเปลี่ยนแปลงคำสำหรับเรียกกษัตริย์ในจารึก

พะเยา

ที่	คำเรียกกษัตริย์ในจารึก	พ.20	พ.21	พ.22	ปัจจุบัน	ทะเบียนจารึก
1	ทาว (ท้าว)	√	x	x	x	ลพ.9/1/1-7
2	เจา (เจ้า)	√	x	x	√	ลพ.9/1-7
3	พญา	x	√	√	x	ลพ.24/1/4
4	เจามหาราช	√	x	x	x	ลพ.9/3/11
5	เทวี	√	√	√	√	ลพ.9/2/17
6	มหาเทวี	√	√	x	x	ลพ.9/2/17
7	นางเม็ง	x	√	x	x	พย.2/1/6
8	พรเปนเจา	x	√	√	x	พย.4/1/5
9	เจาขุน	x	√	√	x	พย.3/2/12
10	เจาแควน	x	√	x	x	พย.42/2/7
11	เจาไทย	x	√	x	x	พย.6/1/7)
12	เจาหมิน (เจ้าหมื่น)	√	x	x	x	พย.45/2/9
13	เจาเม็ง	x	√	√	x	พย.13/1/9
14	เจาเหนือหัว	x	√	√	x	ลพ.24/1/4
15	พ่หญวี	x	√	√	x	พย.12/1/8
16	พ่อครูพรเปนเจา	x	√	√	x	พย.26//2/1
17	ขุน	x	√	√	x	พย.3/2/12

ภาคผนวก ฅ แสดงการบันทึกข้อมูลการเปลี่ยนแปลงด้านวรรณยุกต์

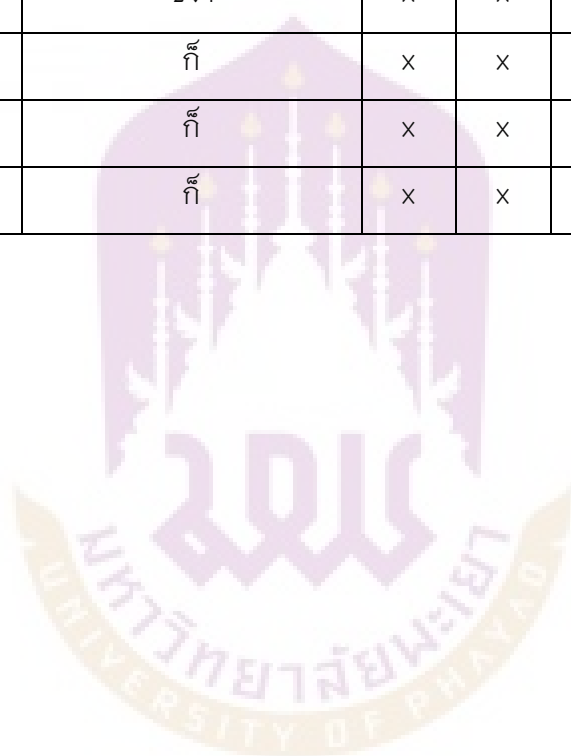
ที่	รูปคำ		การปรากฏ			ทะเบียนจารึก
	ในจารึก	ปัจจุบัน	พ.20	พ.21	พ.22	
1	พ็	พอ พอ	√	x	x	ลพ.9/1/16
2	ต็	ตอ	√	x	x	ลพ.9/1/16
3	บ็	บ (ไม่)	√	x	x	ลพ.9/2/7
4	ค้ำ	ค้ำ	√	x	x	ลพ.9/2/16
5	ถ้ำ	ครา (นั้น)	√	x	x	ลพ.9/2/16
6	จ็	จอ	√	x	x	ลพ.9/3/20
7	ก็	ก๊	√	x	x	พย.44/1/1
8	ต็	ตอ	√	x	x	พย.47/1/4
9	ห็	ห้อม	√	x	x	พย.47/1/15
10	ท็	ท้อ ท๋า	√	x	x	พย.42/1/15
11	แก็	แก็	√	x	x	ลพ.27/1/4
12	บ็	บ (ไม่)	√	x	x	ลพ.27/2/1
13	ท้าน	ท้าน	√	x	x	ลพ.27/2/4
14	ต็	ตอ	√	x	x	ลพ.27/2/15
15	เปล้า	เปล้า	x	√	x	พย.5/1/2
16	ห็	หอ	x	√	x	พย.3/1/4
17	พ็	พ้อ	x	√	x	พย.3/1/10
18	เจ็	เจ็	x	√	x	พย.3/1/9
19	สัถยณ	เสถียร	x	√	x	พย.3/1/14
20	ต็	ตอ	x	√	x	พย.3/1/15
21	พ็	พ้อ	x	√	x	พย.3/1/16
22	ม้หา	มหา	x	√	x	พย.3/2/3
23	บ็	บ (ไม่)	x	√	x	พย.3/2/14

24	ต๋	ต๋อ	x	√	x	พย.46/1/12
25	ส่ถยน	เสถียร	x	√	x	พย.46/1/11
26	เก๋า	เก๋า	x	√	x	พย.46/2/7
27	ต๋	ต๋อ	x	√	x	พย.46/2/12
28	บ่	บ่ (ไม่)	x	√	x	พย.47/2/2
29	ค๋	กั๋	x	√	x	พย.47/2/13
30	ฟ๋	ฟ๋อ	x	√	x	พย.4/1/6
31	บ่	บ่ (ไม่)	x	√	x	พย.26/1/4
32	ฟ๋	ฟ๋อ	x	√	x	พย.26/1/4
33	เจ๋า	เจ๋า	x	√	x	พย.26/1/5
34	ฟ๋	ฟ๋อ	x	√	x	พย.26/1/5
35	ค๋	กั๋	x	√	x	พย.26/2/5
36	ร๋	ครั๋ว	x	√	x	พย.27/2/11
37	ค๋า	ค๋า	x	√	x	พย.7/1/2
38	จ๋า	จ๋า	x	√	x	พย.7/1/6
39	อ๋นาบุน	อ๋นาบุญ	x	√	x	พย.7/1/10
40	ค๋	กั๋	x	√	x	พย.7/1/11
41	ค๋า	ค๋า	x	√	x	พย.7/1/12
42	ฟ๋	ฟ๋อ	x	√	x	พย.7/2/5
43	กั๋	กั๋	x	√	x	พย.7/2/5
44	ฟ๋	ฟ๋อ	x	√	x	พย.7/2/8
45	จ๋า	จ๋า	x	√	x	พย.7/2/9
46	อ๋นั้ตะ	อ๋นั้ต๋	x	√	x	พย.7/2/14
47	บ่	บ่ (ไม่)	x	√	x	ลพ.10/2/1
48	ปุ๋ทธญา	ป๋ัญญา	x	√	x	ลพ.10/3/2
49	อ๋นั้ตะ	อ๋นั้ต๋	x	√	x	ลพ.10/3/22
50	บ่	บ่ (ไม่)	x	√	x	ลพ.10/4/8

51	อู่เก็จ	อเวจี	x	√	x	ลพ.10/4/9
52	พื	พื่อ	x	√	x	ลพ.10/4/17
53	แส้ง	แสง	x	√	x	ลพ.10/4/17
54	หมินล	หมิ่นลอ	x	√	x	พย.8/2/2
55	ชะธา	ครัทธา	x	√	x	พย.8/1/2
56	ต	ตอ	x	√	x	พย.8/2/2
57	พื	พื่อ	x	√	x	พย.8/2/5
58	พื	พื่อ	x	√	x	พย.8/2/7
59	พื่อ	พื่อ	x	√	x	พย.8/2/11
60	เมิงล	เมืองลอ	x	√	x	พย.8/2/12
61	พื	พื่อ	x	√	x	พย.8/2/15
62	ก	ก	x	√	x	พย.8/2/24
63	หมินล	หมิ่นลอ	x	√	x	พย.59/1/5
64	นาท	นาทอ	x	√	x	พย.59/4/10
65	พื	พื่อ	x	√	x	พย.9/2/1
66	ค่า	ค่า	x	√	x	พย.9/2/6
67	ต	ตอ	x	√	x	ลพ.33/2/2
68	ล	หมิ่นลอ	x	x	√	พย.28/3/3
69	ได้	ได้	x	x	√	พย.28/1/7
70	ล่าพื	ล่าพื	x	x	√	พย.28/2/5
71	ร	คร้ว	x	x	√	พย.10/1/4
72	ห	หอ	x	x	√	พย.10/1/7
73	เม	เมีย	x	x	√	ลพ.22/1/23
74	มहा	มหา	x	x	√	พย.1/1/2
75	ค่า	ค่า	x	x	√	พย.1/1/5
76	ต	ตอ	x	x	√	พย.1/1/11
77	ซ่าย	ซ่าย	x	x	√	พย.12/2/8

78	ก๋	กั	x	x	√	พย.51/1/11
79	กู่	กู๋	x	x	√	พย.48/1/1
80	พื	พื่อ	x	x	√	พย.14/2/1
81	บื	บื่อ (ไม้)	x	x	√	พย.21/1/6
82	จุลส์กุราช	จุลศักราช	x	x	√	พย.55/1/1
83	ม่แม	มะแม	x	x	√	พย.55/1/1
84	จิตร	จิตร	x	x	√	พย.55/1/1
85	สม้เดดจ๋	สมเด็จ	x	x	√	พย.55/1/2
86	พืร	พระ	x	x	√	พย.55/1/2
87	ภูมินท์	ภูมินท	x	x	√	พย.55/1/3
88	ป็นว่า	ป็นว่า	x	x	√	พย.55/1/3
89	ว่า	ป็นว่า	x	x	√	พย.55/1/3
90	สังค์ร	สงฆ์	x	x	√	พย.55/1/3
91	ติกข๋	ติกข	x	x	√	พย.55/1/4
92	อุปสำปท์กำ	อุปสัมปทกรรม	x	x	√	พย.55/1/8
93	มุส่สาสน่า	มูลศาสนา	x	x	√	พย.55/1/9
94	ช้แล	ชะแล	x	x	√	พย.55/1/10
95	บุต๋ร	บุตร	x	x	√	พย.55/1/11
96	สง่	สงฆ์	x	x	√	พย.55/1/12
97	พุทืธ	พุทธ	x	x	√	พย.55/1/12
98	อานาร์ต๋น	อานารตน	x	x	√	พย.55/1/12
99	ส่เดจ	สมเด็จ	x	x	√	พย.55/1/13
100	คื	กั	x	x	√	พย.55/2/1
101	พัทธสี่มา	พัทธสี่มา	x	x	√	พย.55/2/1
102	เถรานุเถร์	เถรานุเถร	x	x	√	พย.55/2/2
103	สมเดจ๋	สมเด็จ	x	x	√	พย.55/2/3
104	ผล๋	ผล	x	x	√	พย.55/2/4

105	ด้	ด๋อ	x	x	√	พย.55/2/4
106	แผ่	แผ่	x	x	√	พย.55/2/6
107	ค้	ก้	x	x	√	พย.55/2/7
108	อน้	อน้	x	x	√	พย.17/1/5
109	ก้	ก้	x	x	√	พย.17/1/12
110	ป้	ป้	x	x	√	พย.33/1/1
111	ว้	ว้	x	x	√	พย.39/2/12
112	ช้	ช้	x	x	√	พย.58/1/3
113	ก้	ก้	x	x	√	พย.58/2/1
114	ก้	ก้	x	x	√	พย.58/2/14
115	ก้	ก้	x	x	√	พย.58/2/15

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	ธัช มั่นต่อการ
วัน เดือน ปี เกิด	21 พฤศจิกายน 2512
ที่อยู่ปัจจุบัน	196 บ้านหนองกวางสี หมู่ 8 ตำบลดอนทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
ที่ทำงานปัจจุบัน	ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำ ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร
ประสบการณ์การทำงาน	
พ.ศ.2560-ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก
พ.ศ.2557-2560	อาจารย์ประจำ สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยพะเยา
พ.ศ.2555-2557	อาจารย์ประจำ ภาควิชาภาษาและวรรณคดีไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัตตานี
พ.ศ. 2546-2554	นักภาษาโบราณ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กรุงเทพฯ ฯ
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2560	ศศ.ด (ภาษาไทย) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
พ.ศ. 2547	ศศ.ม.(จารึกภาษาไทย) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2543	เปรียญธรรม 9 ประโยค

ผลงานตีพิมพ์

ที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์

ธัช มั่นต่อการ. (อยู่ระหว่างการตีพิมพ์). การศึกษาวิเคราะห์กริยาวลีในจารึกพะเยา.

วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย,
9(2).

ธัช มั่นต่อการ. (อยู่ระหว่างการตีพิมพ์). การศึกษาวิเคราะห์ส่วนประกอบของรูปคำใน

จารึกพะเยา. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 16(2).

ผลงานตีพิมพ์อื่น ๆ

-